„УНИВЕРЗИТЕТ СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ - БИТОЛА

ФАКУЛТЕТ ЗА БЕЗБЕДНОСТ - СКОПЈЕ

М-р Иван Дробњак

ТРАНСНАЦИОНАЛЕН ОРГАНИЗИРАН КРИМИНАЛ ВО ЦРНА ГОРА СО ПОСЕБЕН ОСВРТ НА НЕЛЕГАЛНАТА ТРГОВИЈА СО НАРКОТИЧНИ ДРОГИ ВО ПЕРИОДОТ 2015-2020 ГОДИНА

ДОКТОРСКИ ТРУД

С К О П Ј Е, 2025

Ментор:

Проф. д-р Светлана Николоска
Универзитет „Св. Климент Охридски“ - Битола
Факултет за безбедност – Скопје

Комисија за одбрана:
Проф. д-р Борис Мургоски - претседател
Универзитет „Св. Климент Охридски“ - Битола
Факултет за безбедност – Скопје

Проф. д-р Миодраг Лабовиќ – член
Универзитет „Св. Климент Охридски“ - Битола
Факултет за безбедност – Скопје

Проф. д-р Марјан Николовски – член
Универзитет „Св. Климент Охридски“ - Битола
Факултет за безбедност – Скопје

Проф. д-р Светлана Николоска – член (ментор)
Универзитет „Св. Климент Охридски“ - Битола
Факултет за безбедност – Скопје

Проф. д-р Александар Иванов – член
Универзитет „Св. Климент Охридски“ - Битола
Факултет за безбедност – Скопје

Лектор
Јулијана Б. Јосифовска

Благодарен сум на моето семејство за нивната бескрајна поддршка, љубов и самопожртвуваност во текот на целото мое образование.

Сакам особено да изразам благодарност до моите родители, таткото Драгомир - Драго и мајката Милка, за сета грижа, внимание, поддршка и пожртвуваност. Беа со мене од првиот ден од мојот живот, на секој чекор и во тешки времиња. Помогнаа безусловно онолку колку што можеа и најдобро што можеа, со збор и со дело. Секогаш ќе се сеќавам на нивната родителска грижа и грижа за сè низ што поминував. Не можам да им се оддолжам, особено не татко ми затоа што не е меѓу нас (се молам Господ да му даде посебно место во рајот).

Драго и Милка,

Ви благодарам за животот!

Кога станува збор за докторската теза, благодарност му должам на мојот ментор проф. д-р Светлана Николоска, за нејзината огромна помош и сугестии при изработката на оваа докторска дисертација. Благодарност и до членовите на комисијата и студентската служба предводена од Ангелина Цветановска. Не можам да не го спомнам и проф. д-р Том Батковски, кој за жал, повеќе не е меѓу нас.

Чест ми е што имав можност да докторирам на факултетот кој во поранешна Социјалистичка Федеративна Република Југославија беше предводник во обуката на високообразовани кадри од областа на безбедноста.

Секогаш ќе се сеќавам на човечкиот однос, помошта и вниманието што го доживеав од луѓето во Македонија, затоа не можам а да не го спомнам мојот пријател - Миомир Станимировиќ.

Искрено сум им благодарен на сите што ми пружија помош и поддршка за време на моите студии.

С о д р ж и н и:

Вовед
.....12

1 ДЕЛ

ТЕОРЕТСКО – ХИПОТЕТСКА РАМКА 15

1.1. Формулирање на проблемот на истражување 15

1.2. Предмет на истражување 26

1.2.1. Поимно определување на предметот на истражување 31

1.2.2. Операционализација на предметот на истражување 34

1.2.3. Дисциплинарно определување на предметот на истражување 35

1.3. Цел на истражувањето 36

1.3.1. Практични цели на истражувањето 38

1.4. Хипотези 39

1.5. Методи на истражување 40

1.5.1. Иструмент на истражување – Анкетен прашалник 43

1.5.2. Веродостојност на податоците 43

1.6. Просторна и временска рамка 46

1.7. Научна и општествена оправданост 46

2 ДЕЛ

ПРИРОДНИ И СИНТЕТИЧКИ ДРОГИ 49

2.1. Видови дроги 49

2.2. Дрогата и нејзиното дејство 51

2.3. Природни дроги 60

2.3.1. Опиум и опиумски алкалоиди 60

2.3.1.1. *Морфин* 61

2.3.1.2. *Кодеин* 61

2.3.1.3. *Хероин* 62

2.3.1.4. *Рачача* 63

2.3.2. Марихуана/Канабис 64

2.3.3. Кокаин 69

2.4. Синтетички дроги 71

2.4.1. *Клупски синтетички дроги* 71

2.4.1.2. Амфетамин 72

2.4.1.3. Метамфетамин 73

2.4.1.4. *Екстази* (МДМА) 75

2.4.1.5. *Синтетички канабиноиди* 78

2.4.1.6. Халуциногени дроги (ЛСД, Пејоте, Псилоцибин, ПЦП).....…..79

2.4.1.7. *Салвија дивинорум*.....….84

2.4.1.8. Инхаланти .....….85

3 ДЕЛ

ОРГАНИЗИРАН КРИМИНАЛ СО НЕДОЗВОЛЕНА ТРГОВИЈА СО ОПОЈНИ ДРОГИ 87

3.1. Организиран криминал 87

3.1.1. Транснационален организиран криминал .....….89

3.1.1.1. *Конвенција на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал (1998)* .....….90

3.1.1.2. *Конвенција на Обединетите нации против недозволена трговија со наркотични дроги и психотропни супстанци (Виенска конвенција 1988)* 94

3.1.1.3. *Конвенција на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал – Палермо 2000 година* 95

3.1.1.4. Национален организиран криминал 98

3.1.1.5. Регионален организиран криминал 99

3.1.1.6. Локален организиран криминал 99

3.1.2. Појавни облици и форми на организиран криминал 100

3.1.2.1. Појавни форми на организиран криминал 102

3.1.2.1.1. *Протокол за спречување, сузбивање и казнување на трговијата со луге, особено жени и деца* 102

3.1.2.1.2. *Протокол против криумчарење мигранти по копно, море и воздух* 103

3.1.2.1.3. *Протокол против недозволено производство и трговија со оружје, негови делови и компоненти и муниција* 104

3.2. Организираниот криминал и структурата на криминални групи во Црна Гора.....106

3.3 Геостратегиска положба на Црна Гора и организациона поставеност на државните органи и гранична полиција 108

3.4. Видови и структура на организираните криминални групи во Црна Гора 110

3.5. Транснационален организиран криминал со нелегална трговија со наркотични дроги на Балканот 119

3.5.1. Организираниот криминал во Република Босна и Херцеговина 120

3.5.2. Организираниот криминал во Република Хрватска 123

3.5.3. Организираниот криминал во Република Србија 126

3.5.4. Организираниот криминал во Република Северна Македонија 130

3.6. Историски преглед на нелегалната трговија со дрога во Црна Гора.....132

3.7. Наркомафија и патишта на шверц 137

3.7.1. Недозволена трговија со наркотични дроги – “шверц на дрога” 137

3.7.1.1. Наркорути за недозволена трговија со хероин 139

3.7.1.2. *Балканска рута* 141

3.7.1.3.*Северна насока* 143

3.7.1.4. *Централна насока* 143

3.7.1.5. *Јужен правец* 144

3.7.1.6. *Шверцери и добавувачи* 144

3.7.1.7. Индикатори и претпоставки за развој 146

3.7.2. Наркорути за нелегална трговија со кокаин 149

3.7.2.1. Шверцери и добавувачи на кокаин..... 153

3.7.2.2. Претпоставки за идниот развој на организираните криминални групи во Црна Гора 156

3.7.2.3. *Индикатори* 156

3.7.2.4. *Препораки* 157

3.7.3. Наркорути за илегална трговија со марихуана 157

3.7.3.1. Патишта за шверц 158

3.7.3.2. *Проценка* 162

3.7.3.3. *Индикатори* 163

3.7.3.4. *Препораки* 163

3.8. Наркорути за недозволена трговија со синтетички дроги 164

3.8.1. *Претпоставки* 169

3.8.2. *Индикатори* 169

3.8.3. *Препораки* 170

3.9. Активности на организирани криминални групи од Црна Гора во странство 171

4 ДЕЛ

ОРГАНИЗИРАН КРИМИНАЛ ОД ОБЛАСТА НА НЕДОЗВОЛЕНА ТРГОВИЈА СО НАРКОТИЧНИ ДРОГИ, ДИРЕКТНА И ИНДИРЕКТНА ВРСКА СО ДРУГИ ОБЛАСТИ НА КРИМИНАЛИТЕТОТ 173

4.1. Поврзаност на организираниот криминал од областа на недозволена трговија со наркотични дроги со недозволена трговија со оружје 173

4.2. Поврзаност на организираниот криминал од областа на недозволена трговија со наркотични дроги со корупција 176

4.3. Поврзаност на организираниот криминал од областа на недозволена трговија со наркотични дроги со перење пари 179

5 ДЕЛ

КРИВИЧНО – ПРАВНИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА НЕДОЗВОЛЕНАТА ТРГОВИЈА СО ДРОГА 185

5.1. Кривично–правни карактеристики на наркокриминал 185

5.2. Историја на кривични дела кои се пропишани (инкриминирани) за спречување на злоупотребата на наркотична дрога во Црна Гора 191

5.2.1. Кривичен законик од 1929 година 191

5.2.2. Закон за наркотични дроги на Федеративна Народна Република Југославија 192

5.2.3. Кривичен законик на Федеративна Народна Република Југославија од 1951 година 194

5.2.4. Кривичен законик на Социјалистичка Федеративна Република Југославија од 1976 година 195

5.3. Казнени одредби во државите од регионот (републиките на поранешна СФРЈ) и меѓународните тела за помош и соработка 197

5.3.1. Кривични дела со елементи на нелегална трговија со дрога во Република Северна Македонија 197

5.3.1.1. Неовластено производство и пуштање во промет на наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурсори – Чл.215 197

5.3.1.2. Овозможување на употреба наркотични дроги – Чл.216 198

5.3.1.3. Компаративна анализа на кривичните дела од казненото законодавство на Република Северна Македонија и Црна Гора со елементи на недозволена трговија со наркотични дроги 199

5.3.2. Компаративна анализа на кривичните дела од казненото законодавство на Република Србија и Црна Гора со елементи на недозволена трговија со наркотични дроги.....200

5.3.2.1. Неовластено производство и пуштање во промет на наркотични дроги .....,.....200

5.3.2.2. Неовластено поседување наркотични дроги 201

5.3.2.3. Овозможување на уживање во наркотични дроги 202

5.3.3. Компаративна анализа на кривичните дела од казненото законодавство на Република Босна и Херцеговина и Црна Гора со елементи на недозволена трговија со наркотични дроги.....203

5.3.3.1. Неовластено производство и пуштање во промет на наркотични дроги 203

5.3.3.2. Поседување и олеснување на консумирањето наркотични дроги 204

5.3.4. Компаративна анализа на кривичните дела од казненото законодавство на Република Српска и Црна Гора со елементи на недозволена трговија со наркотични дроги 205

5.3.4.1. Неовластено производство и пуштање во промет на наркотични дроги 205

5.3.4.2. Овозможување на уживање во наркотични дроги 206

5.3.5. Компаративна анализа на кривичните дела од казненото законодавство на Република Хрватска и Црна Гора со елементи на недозволена трговија со наркотични дроги 207

5.3.5.1. Неовластено поседување, производство и трговање со лекови и препарати забранети во спорт 207

5.3.5.2. Овозможување на потрошувачката на лекови и препарати забранети во спорт 208

5.4. Меѓународни институции и тела 210

5.4.1. Надлежност и активности на Европол 212

5.4.2. Надлежност и активности на Европравда 216

6 ДЕЛ

КРИМИНАЛИСТИЧКО ИСТРАЖУВАЊЕ НА НАРКОКРИМИНАЛОТ - МЕРКИ И ДЕЈСТВИЈА ЗА КРИМИНАЛИСТИЧКО ИСТРАЖУВАЊЕ 218

6.1. Криминалистичко истражување – мерки и дејствија 218

6.1.1. Оперативно–тактички мерки 218

6.2. Истражни дејствија 219

6.2.1. Посебни истражни дејствија 220

6.2.2. Видови мерки за тајно следење и услови за нивна примена 222

6.2.3. Кривични дела за кои може да се применат мерки за тајно следење 224

6.2.4. Надлежност за определување и времетраење на мерките за тајно следење 224

6.2.5. Спроведување на мерки за тајно следење 227

6.3. Акционен план 228

7 ДЕЛ

СОПСТВЕНО ИСТРАЖУВАЊЕ 233

7.1. Криминологија и криминолошки истражувања 233

7.1.1. Етиологија на криминалот 233

7.1.1.1. *Теории на белата јака* 234

7.1.1.2. *Теории на рационален избор* 237

7.1.1.3. *Теории на социјална дезорганизација* 239

7.1.1.4. *Теории на супкултура* 242

7.1.1.5. *Теории на рутинска активност* 244

7.1.1.6. *Теории на социјална контрола* 245

7.1.1.7. *Теории на институционална аномија (Меснер и Розенфелд)* 248

7.1.1.8. *Теории за можности* 250

7.1.1.9. *Теории на фрустрација* 252

7.1.1.10. *Мултифакторни теории* 253

7.1.1.11. *Теории на државен организиран криминал* 254

7.1.2. Причини и механизми кои го поттикнуваат организираниот криминал 257

7.1.2.1. Критички осврт на постоечката (консултирана) литература која се занимава со организираниот криминал 259

7.1.2.2. Методолошки пристап во пишувањето на трудот 261

7.1.3. Анализа на истражувањето (2015-2020) 261

7.1.4. Резултати од истражувањето во Министерството за внтрешни работи на Црна Гора

.....263

7.1.5. Резултатите од истрагата се според Управата за извршување на кривични санкции 274

7.1.6. Резултатите од истрагата од истражувањето се од Управата за приходи и царина; Сектор за царинска безбедност и контрола 274

8 ДЕЛ

ЕМПИРИСКО ИСТРАЖУВАЊЕ 285

8.1. Индикатори и променливи во истражувањето 285

8.2. Анкетен прашалник 287

8.3. Веродостојност на податоците 298

9 ДЕЛ

СТУДИЈА НА СЛУЧАЈ 300

9.1. Пример 1: Поднесено е обвинение против поранешен висок полициски функционер и поранешен главен обвинител на Црна Гора 300

9.2. Пример 2: Наркокланот се обидел да извезе кокаин преку Армијата на Црна Гора 301

9.3. Пример 3: Како меѓународните истражители надмудриле група локални шверцери на дрога: Еден тон вистински, а потоа еден тон лажен кокаин 303

Заклучоци и препораки 306

Користена литература 313

Вовед

Транснационалниот организиран криминал претставува еден од најголемите предизвици за државите во современиот свет. Како феномен кој не познава граници, транснационалниот организиран криминал ги преминува националните граници и се шири без оглед на социјалните, економските или политичките разлики. Овој феномен може да има различни форми, како што се шверц на дрога, трговија со луѓе, перење пари, шверц со оружје и многу други видови криминални активности кои го засегаат општеството како целина. Во Црна Гора, транснационалниот организиран криминал е сериозен проблем, особено кога станува збор за недозволената трговија со наркотични дроги. Иако оваа земја е посветена на борбата против криминалот, сепак има зголемување на бројот на криминални активности во оваа област. Затоа, неопходно е да се анализира овој проблем и да се идентификуваат клучните фактори кои влијаат на оваа појава.

Целта на оваа докторска дисертација е да се истражи феноменот на транснационалниот организиран криминал во Црна Гора, со посебен фокус на илегалната трговија со наркотични дроги во периодот од 2015 до 2020 година. Во согласност со оваа цел, дисертацијата ќе се занимава со формулација на проблемот, концептуално дефинирање на предметот на истражување, операционализација на предметот на истражување, дисциплинско определување на предметот, хипотези, методолошка рамка, истражувачки инструменти, кредибилитет на податоците и научна и социјална оправданост на оваа работа. Се истражуваат и мерките преземени во борбата против транснационалниот организиран криминал во Црна Гора, како и нивното влијание врз намалувањето на бројот на случаи на недозволена трговија со дрога.

Дисертацијата ќе биде организирана во неколку главни поглавја. Првата глава ќе ги опфати: формулирањето на проблемот, предметот на истражување, концептуалното дефинирање на предметот на истражување, операционализацијата на предметот на истражување и дисциплинското определување на предметот. Второто поглавје ќе се фокусира на истражувачките цели и хипотези, додека третото поглавје ќе ја опфати методолошката рамка, вклучувајќи ги истражувачките инструменти, кредибилитетот на податоците, просторната и временската рамка. Во четвртото поглавје ќе се анализираат најзначајните наоди и резултати од истражувањето, додека во петтото и последното

поглавје ќе бидат наведени заклучоците и препораките кои може да се извлечат од ова истражување.

Дисертацијата треба да има научно и општествено значење. Нејзините наоди можат да помогнат во разбирањето на проблемот со транснационалниот организиран криминал и нелегалната трговија со дрога во Црна Гора и можат да бидат корисни при донесување одлуки за политиките и мерките што може да се преземат за борба против овој вид криминал. Европскиот парламент ги забележа сериозните внатрешни и меѓународни криминални дејствија на црногорските организирани криминални групи и укажа на потребата од целосна и сеопфатна истрага за нивната наводна поврзаност со политичките структури во земјата. Ова е наведено во нацрт-извештајот за Црна Гора, изгласан од Комитетот за надворешна политика на Европскиот парламент, кој беше усвоен на 20 септември 2023 година од пратениците на споменатиот парламент. Во извештајот се наведува дека е неопходно да се работи на понатамошно усогласување со правилата на ЕУ кога станува збор за конфискација на имот.[1]

Концептот на безбедност се уште е недоволно научно истражен и тематизиран во Црна Гора, со што научноистражувачкиот предизвик е уште поизразен. Има доволно материјал, како и материјал за идни научни трудови на тема борба против транснационалниот организиран криминал.

Според зацртаната цел, истражувањето е насочено кон разгледување на структурите, организацијата, односите и врските на сегментите на безбедносниот систем и суштинските проблеми кои ја дестабилизираат безбедносната состојба во Црна Гора. Истражувањето беше операционализирано низ неколку сегменти: формулација на проблем, предмет на истражување, цел на истражување, хипотези, методолошка рамка, просторна и временска рамка и научна оправданост. Истражувањето е од теоретски карактер и соодветно ориентирано кон теоретско знаење. Научната цел на истражувањето беше поставена во форма на научна презентација на безбедносниот систем на Црна Гора, како и неговата улога во меѓународната соработка. Научната презентација е претставена преку објаснување и функционирање на безбедносниот систем, аргументирано со ставовите на граѓаните за клучните безбедносни прашања и проблеми, цели и активности, со што содржи елементи на научна класификација, типологија и предвидувања.

[1] file:///C:/Users/HP/Downloads/Izvjestaj-Evropske-komisije-o-napretku-Crne-Gore-za-2023.-godinu-CG.pdf (09.09.2024. 13:50).

1 ДЕЛ

ТЕОРЕТСКО – ХИПОТЕТСКА РАМКА

1.1.Формулирање на проблемот на истражување

Различноста на криминалните актери и организации го отежнува консензусот околу дефинирање на „организираниот криминал“. Се тврди дека организираните криминални групи се разликуваат од другите криминални групи по тоа што тие се специјализирани за претприемништво, за разлика од предаторските злосторства, имаат постојана хиерархиска структура, користат системско насилство и корупција, постигнуваат ненормално високи стапки на приноси во однос на другите криминални организации и ја шират својата дејност кон легалната економија.[2] Според наведеното тврдење, криминалните групи кои не ги исполнуваат овие пет услови не спаѓаат во „организиран криминал“. Други автори даваат поширока дефиниција и тоа: „организираниот криминал се состои од организации кои имаат трајност, хиерархија и вмешаност во различни криминални активности“.[3] Сепак, аргументите за тоа што претставува организиран криминал, а што не, заземаат централна позиција во дебатата и се клучни во напорите да се следи развојот на активностите на ниво на народ.[4]

Концептот на транснационален криминал - наједноставната дефиниција за транснационален криминал е следната: „Криминална активност што ги преминала националните граници“. Терминологијата „транснационален“ е воведена во деведесеттите години од минатиот век. Обединетите нации во 1995 година идентификуваа осумнаесет категории на транснационални злосторства, чиешто започнување, извршување и/или директни или индиректни ефекти вклучуваат повеќе од една земја.[5]

Дебатата во *ад хок,* на Комитетот за изготвување на Конвенцијата против транснационалниот организиран криминал не доведе до консензус околу дефиницијата

---

[2] RT Naylor, *Мафија, митови и пазари: за теоријата и практиката на корпоративниот криминал,* Транснационален организиран криминал , том 3, бр. 3, 1997 година, стр. 6.

[3] Рojтер, П., *Неорганизиран криминал: нелегални пазари и мафијата* , Кембриџ: MIT Press, 1983, стр. 75.

[4] Видете RT Naylor, The *Wages of Crime: Black Markets, Illicit Finance, and the Underground Economy* , Ithaca: Cornell University Press, 2002, стр. 14-18.

[5] Меѓу наведените кривични дела се перење пари, терористички активности, кражба на уметнички и културни објекти, кражба на интелектуална сопственост, нелегална трговија со оружје, киднапирање на авиони, морска пиратерија, измама во осигурувањето, компјутерски криминал, еколошки криминал, трговија со луѓе, трговија со човечко тело делови, нелегална трговија со дрога, лажен стечај, инфилтрација во правни работи, корупција и поткуп на јавни или партиски функционери.

за „организиран криминал“ или листа на кривични дела кои го претставуваат овој феномен. Како резултат на тоа, претставниците на државите се согласиле да се фокусираат на карактеристиките на сторителите, а не на кривичните дела. Одбиен е предлогот на одредени делегати за набројување или индикативна листа на незаконски активности. Се сметало дека транснационалните организирани групи преминуваат од една активност во друга и дека би била залудна, па дури и контрапродуктивна, заложбата во законскиот текст да се опфатат сите криминални потфати во кои таквите групи моментално се активни или може да бидат ангажирани во иднина.[6]

Сепак, постигнат бил договор за тоа што претставува „организирана криминална група“ и што се подразбира под „транснационален криминал“. Така што, организирана криминална група е „организација на група од три или повеќе лица која постои одредено време и дејствува здружено со цел да изврши едно или повеќе тешки кривични дела или кривични дела со цел да стекнување, директно или индиректно, на финансиска или друга материјална корист“.[7] Под „тешко кривично дело“ се подразбира „дејствие кое претставува кривично дело за кое е пропишано максимално затворска казна од најмалку четири години или потешка казна“.[8]

Според Конвенцијата, кривичното дело е транснационално ако:

а) е извршено во повеќе од една земја.

б) е извршено во една држава, но значителен дел од неговата подготовка, планирање, раководење или контрола се одвива во друга држава.

в) е извршено во една земја, но вклучува организирана криминална група која врши криминални активности во повеќе од една земја.

г) е извршено во една држава, но има значителни ефекти во друга држава.[9]

Поради тоа, важно е да се потенцира дека при дефинирањето на „организирана криминална група“, преговарачите за Конвенцијата за организиран криминал се

6 За преглед на процесот на изготвување, видете Димитри Власис, „*Подготвување на конвенцијата на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал*“, во Фил Вилијамс и Димитри Власис (уреди), *Борба против транснационалниот организиран криминал: концепти, активности и одговори* , Лондон: Френк Кас, 2001 година.

7 Конвенција ТОС, член 2 (а).

8 ТОС конвенција, член 2 (б).

9 Конвенција ТОС, член 3 (2).

определиле за поширокаta дефиниција. Одлучено е да не се ограничува само на хиерархиската структуираност на криминалните групи или мафијашките организации, туку да се опфатат и криминалните групи кои немаат „цврста“ структура, а кои вршат тешки кривични дела со транснационален карактер. Вака поставената широка дефиниција е разумна со оглед на различноста на овој феномен. Сепак, вака поставениот широк фокус на некој начин може да го комплицира процесот на обезбедување на податоци и информации на меѓународно ниво за транснационалните криминални групи. Кога се зборува за транснационален организиран криминал на различни територии се мисли на различни криминални дејствија. Со оглед на различноста на овој феномен и недостатокот на консолидирана база на меѓународно ниво, начинот и соработката при обезбедување и размена на информации е предвиден со Конвенцијата. Се охрабруваат и државите да развиваат соработка и применуваат заеднички дефиниции, да дефинираат стандарди и методологии на соработка и размена на информации.[10]

Овие фактори и нивното вклучување во Конвенцијата, претставуваат значаен предизвик за меѓународните тела, особено Центарот на Обединетите нации за превенција на меѓународен криминал (CICP) и Меѓурегионалниот институт на Обединетите нации за истражување на криминалот и правдата (UNICRI), во обезбедувањето рамка за вакви анализи и споделување информации. Податоците за организираните криминални групи ширум светот се непроменети и често доминираат информации од развиениот свет. Спротивно на тоа, постои општ недостаток на знаење за природата и обемот на организираните криминални групи кај земјите во развој.[11] Фокусот е, исто така, генерално на организираните криминални групи кои имаат висок јавен профит (како што е руската мафија)[12] со исклучување на широкиот спектар на помали криминални претпријатија кои често наликуваат на посложени и флуидни мрежи.[13]

10 Конвенција TOC, член 28 (2).

11 Ставот изразен на пример од Крис Ален, *Африка и трговијата со дрога*, Преглед на африканската политичка економија*,* 79, 1999, стр. 5-7.

12 Видете, на пример, Патриша Раулинсон, *Мафијата, медиумите и митовите: претстави на рускиот организиран криминал* , весникот Хауард, том 37, бр. 4, ноември 1998.

13 Колс Н., *Не е тоа што го знаете - туку колку знаете: анализирање на сериозни криминални групи како социјални мрежи,* Британски журнал за криминологија, том 41, 2001.

Појавните облици и форми на организиран криминал во континуитет претставуваат клучен безбедносен ризик, кој има се повеќе елементи на регионална поврзаност, транснационалност и брза прилагодливост кон општествено-економските, правните и технолошките процеси. Борбата против сите облици на организиран криминал е сложен безбедносен предизвик кој ја наметнува потребата од мултидисциплинарен, интегриран и целокупен пристап и дополнителен напор и ангажман на сите безбедносни институции, од истражните до обвинителските и судските органи, но и другите државни органи и институции во чија надлежност се преземање на мерки и дејствија од нивна надлежност, а посебно во делот на следење на финансиските текови и нивна контрола.[14] Овде се мисли на надлежностите кои ги имаат државните органи за финансиско разузнавање во чија надлежност е следење на сомнителните финансиски трансакции, а посебно следење на „сомнителни клиенти".

Организираниот криминал со елементи на нелегална трговија со наркотични дроги во Црна Гора е сериозен безбедносен проблем на кој се посветува внимание од страна на Бирото за оперативна координација на органите кои го сочинуваат безбедносно-разузнавачкиот сектор (Министерство за внатрешни работи, Управа за полиција, Агенција за национална безбедност, Министерство за одбрана, Безбедносно разузнавачкиот директорат, Управата за приходи и царина) кои го формираа Националниот меѓуресорски тим за подготовка на „Проценка на заканата од сериозен и организиран криминал во Црна Гора" (SOCTA). Во Националниот меѓуресорски тим се вклучени претставници на Управата за полиција, Агенцијата за национална безбедност, Управа за приходи и царина, Врховно државно обвинителство и Специјално државно обвинителство. При изработката на наведената проценка била користена методологија дефинирана од страна на ИНТЕРПОЛ и UNODC (United Nations Offices on Drugs and Crime).

Состојбата во Црна Гора врз основа на Извештајот за проценка на опасноста од тежок и организиран криминал во Црна Гора – СОКТА 2021, се каратеризира со тренд на криумчарење на наркотици, како клучни криминални активности кои се вршат од страна на организирани криминални групи од Црна Гора, но и дека е евидентно е и сè поголемо учество на криминалните структури од Црна Гора во трансконтиненталните активности и висок степен на прилагодливост на потребите на пазарот преку

[14] *Преземања/проценка - опасност-од-сериозен-и-организиран-криминал-во-Црна Гора* - SOCTA2021-1. pdf.

користење на нови методи и прилагодување на промените во законодавството и техничко-технолошките достигнувања. Црна Гора и понатаму останува транзитна земја за криумчарење на сите видови наркотици, каде во еден дел организираните криминални групи не се вклучени, додека за криумчарење на наркотици на трансконтинентално ниво и дистрибуцијата на европскиот пазар имаат значајна улога.[15]

Проучувањето на начинот на организација и функционирање на криминалните групи од Црна Гора во криминалните активности поврзани со нелегалната трговија со наркотична дрога е предизвик за истражување посебно од аспект на инволвираноста на криминалните групи во криминалните операции на организација за прифаќање и транзит на наркотична дрога која се прифаќа на територија на државата и се организира транспорт спрема западноевроските држави. Самата организација значи и соработка со криминалните групи и организации од странство, посебно тука е значајна и географската положба на Црна Гора како поморска држава каде има поморски сообраќај што е важен предуслов за организација, транспорт на поголеми количини на наркотична дрога која доаѓа од други континенти; а мал дел е за пазарот на дрога, голем дел е наменет за европските држави. Криминалните улоги на организираните криминални групи од Црна Гора претставуваат прифаќање и овозможување на транзит на истите преку територијата на државата, а тука се јавува и потребата од други криминални активности кои се неопходни за да се реализира криминалната цел, а тоа се најчесто корупцијата и тргување со влијание.

Структурата на високоризичните организирани криминални групи е релативно цврста, заснована на јасна хиерархиска поставеност со изразени криминални улоги на водачите и клучните членови, со повеќето ограноци или „ќелии“ кои свои седишта имаат и надвор од границите на Црна Гора. Поделбата на криминалните задачи, специјализацијата за извршување на одредени криминални активности и почитување на внатрешната дисциплина и стратешкото определување за примена и на насилство. Регистриран е и тренд на константно зајакнување на внатрешната структура преку континуирано ангажирање на нови членови и цврсто поврзување со регионалните и транснационалните криминални структури. Доминантна криминална активност на организираните криминални групи сè повеќе е криумчарењето на кокаин на

[15] Преземања/проценка-опасност-од-сериозен-и-организиран-криминал-во-Црна Гора-SOCTA2021-1.pdf.

меѓународно ниво, а најголема општествена опасност се предизвикува од стратешките цели на организираните криминални групи кои се засноваат на елиминирање на конкуренцијата и воспоставување на монополска и доминантна положба на криминалниот пазар, што го детерминира и еден од клучните сегменти на делување на организираните криминални групи – употребата на насилство и извршување на тешки кривични дела против животот и телото. Ескалација на судирите помеѓу организираните криминални групи е токму при преземање на криминалните зделки, особено оние кои се поврзани со поголеми количини и овозможување на транзит на истите, а секако тоа е поврзано со високи криминални приноси. За остварување на истите, криминалните структури применуваат и насилство, применуваат огнено оружје и други облици на насилство кое е насочено не само спрема имотот, финансиите, туку и спрема животот, односно крвните деликти се повеќе се поврзуваат со недозволената трговија со наркотична дрога.[16]

Истражувањето ќе се фокусира на добивање на сознанија за криминални групи, нивната структура и организираност кои соработуваат со странски криминални групи и организации чија главна криминална активност е недозволената трговија со наркотична дрога. Тоа се сознанија кои се однесуваат најпрво за тоа како се структурани криминалните групи; која е нивната приоритетна криминална цел од аспект на тоа која наркотична дрога е предмет на криумчарење; како се соработува и како се организира соработката со странските криминални организации; сознанија за тоа со кои криминални организации и од кои држави се соработува; која е нивната криминална улога; дали е само транзит или и нелегална продажба и на територијата на Црна Гора; како е развиена криминалната структура и криминалната мрежа од највисокиот врв до уличните дилери.

Како и во секоја држава, така и во Црна Гора наркотичната дрога е сериозен проблем, а ако се има во предвид дека и оваа држава е со развиен туризам и за време на туристичка сезона престојуваат илјадници туристи, потенцијални консуматори на дрога, побарувачката е висока, а понудата треба да овозможи „задоволување на пазарот на наркотична дрога и тоа од најраспространетата дрога – марихуана до најскапите дроги од природно потекло – кокаин се до бројните видови на синтетичка дрога. Но, треба да се има во предвид дека истражувањето на проблемот се транснационалниот организиран криминал поврзан со недозволена трговија со наркотична дрога ќе се

[16] Истото.

насочи кон добивање на податоци и сознанија како за видливи, веќе познати криминални групи и организации, но и сознанија за помалку видливи групи, неконвенционални и помали групи.[17]

Проблемот на истражување е поврзан и со анализа на законската регулиратива пред сè на тоа што претставува организиран криминал во Црна Гора, така што според Законот за кривична постапка, во членот 22, став 8,[18] дадена е дефиниција за организиран криминал според која: „под организиран криминал се подразбира постоење на основи на сомневање дека за кривичното дело за кое се гони по закон може да се изрече затворска казна од четири години или потешка казна, а тоа е резултат на криминално делување на три или повеќе лица здружени во криминална организација, односно криминална група чија цел е вршење на кривични дела заради стекнување на незаконска добивка или моќ во случај кога се исполнети најмалку три од следните услови:

1. Дека секој член од криминалната организација, односно криминалната група имал однапред одредена или очигледна криминална задача или улога;
2. Дека делувањето на криминалната организација, односно криминална група е планирано на подолго време или за неограничен временски период;
3. Дека делувањето на криминалната организација, односно криминална група се заснова на примена на одредени правила и внатрешна контрола и дисциплина на членовите;
4. Дека делувањето на криминалната организација, односно криминална група се планира и реализира во меѓународни размери;
5. Дека во делувањето на криминалната организација, односно криминална група се применува насилство или заплашување или дека постои спремност за нивна примена;
6. Дека во делувањето на криминалната организација, односно криминална група се користат економски или деловни структури;

[17] За подетално испитување на карактеристиките на криминалните мрежи и одредена дискусија за овие методолошки прашања, видете Фил Вилијамс, *Транснационални криминални мрежи* , во Џон Акуила и Дејвид Ф. Ронфелд (уреди), *Мрежи и мрежи: Иднината на тероротот, криминалот и Militancy*, корпорација Ранд, во 2001.

[18] *Сл. весник на Црна Гора бр. 57/09, 49/10, 47/14, 02/15, 36/15, 58/15, 28/18, 116/20.*

7. Дека во делувањето на криминалната организација, односно криминална група се користи перење пари или незаконско стекнати приходи и

8. Дека постои влијание на криминалната организација, односно криминална група или нејзин дел на политичката власт, на средствата за јавно информирање, законодавната, извршната или судската власт или други значајни општествени или економски чинители.“

И со Кривичниот законик на Црна Гора, во членот 401-а[19] е предвидено дека: „криминална организација се смета организацијата која ја сочинуваат три или повеќе лица кои имаат за цел вршење на кривични дела за кои е предвидена законска казна од четири години или потешка казна; резултат на дејствија на три или повеќе лица, здружени во криминална организација, односно криминална група, чија цел е извршување на тешки кривични дела, заради стекнување противправна добивка или моќ, доколку се исполнети најмалку три од следните услови:

1. Дека секој член на криминалната организација, има однапред одредена или јасно препознатлива задача или улога;
2. Дека активноста на криминалната организација е планирана подолго или за неограничен временски период;
3. Дека активноста на криминална организација, се заснова на примена на одредени правила на внатрешна контрола и дисциплина на членовите;
4. Дека активноста на криминална организација, односно криминална група, се планира и спроведува во меѓународни размери;
5. Дека во делувањето на криминалната организација, истата применува насилство или заплашување или дека постои спремност за нивна примена;
6. Дека во делувањето на криминалата организација се користат економски или деловни структури;
7. Дека во активностите на криминална организација, односно криминална група се користи перење пари или незаконски стекнат принос;
8. Дека криминалната организација има влијание (односно криминалната група или нејзин дел) врз политичката власт, средствата за јавно информирање, законодавната,

[19] Член 401а став 6 од Кривичниот законик на Црна Гора*, (Службен весник на Република Црна Гора, бр. 070/03 од 25.12.2003, 013/04 од 26.02.2004, 047/06 од 25.07.2006, " Службен весник на Црна Гора ", бр. 040/08 од 27.06.2008, 025/10 од 05.05.2010, 073/10 од 10.12.2010, 032/11 од 01.07.2011, 064/11 од 29.12.2011, 040/13 од 13.08.2013, 056/13 од 06.12.2013, 014/15 од 26.03.2015, 042/15 од 29.07.2015, 058/15 од 09.10.2015, 044/17 од 06.07.2017, 049/18 од 17.07.2018, 003/20 од 23.01.2020).*

извршната или судската власт или врз други важни општествени или економски фактори“.

Организираниот криминал поврзан со нелегалната трговија со наркотични дроги е безбедносен проблем на кој треба да му се посветува внимание за негово проучување и истражување со цел да се добијат сознанија за организираноста на криминалните групи и организации, нивната внатрешна поврзаност и организираност, начинот на криминално делување и нивната поврзаност со криминалните организации и групи од странство, а посебно поврзаноста со држави кои се познати како големи производители на дрога и каде делуваат нарко картелите, чија цел е развивање на нарко пазарот и „задоволување на потребите со скапи дроги од природно потекло, пред сè со кокаин“, но другите видови на природни и синтетички дроги.

Во Црна Гора моментално се активни неколку организирани криминални групи, но помалку отколку што беше случајот во 2011 година, кога беше направена првата проценка за закана од организиран криминал од страна на полициската управа на SOCTA. Намалувањето на бројот на активни кланови е условено од дејството на повеќе фактори - некои престанаа да постојат, додека групи со помал број членови се приклучија кон високо рангираните организирани криминални групи. Континуирано од 2015 до 2020 година нема промени во делот со кој најчесто се занимаваат криминалците во Црна Гора, па трговијата со дрога е на врвот на листата на најголеми опасности.

Своите примарни и најважни криминални активности ги вршат од областа на меѓународниот шверц - кокаин, хероин и марихуана, а дополнителна работа им е перење пари, шверц на акцизна стока, шверц на оружје, шверц на автомобили и перење пари. Последните податоци укажуваат дека има особен пораст на насилството меѓу членовите на организираните криминални групи, главно поради нерасчистени сметки поврзани со нелегалната трговија со наркотични дроги, преземање водечка улога на пазарот, како и дисциплинирање на сопствените членови.

Во периодот 2015-2020 регистрирани се десетици убиства во Црна Гора и Србија, што може да се поврзе со меѓусебни конфликти меѓу организираните криминални групи во Црна Гора и нивните соработници од земјите од регионот. Освен неспорниот факт дека во Црна Гора има организирани криминални групи кои се занимаваат со нелегална трговија со наркотични дроги, меѓу нив беснее вистинска војна, а бруталноста на војната меѓу членовите на неколку криминални групи во Црна Гора и

регионот е особено забележлива и кулминира, а криминалните дела се вршат пред голем број луѓе. Само во еден случај кога полицијата спречила обид за убиство на еден од водачите на криминална група, спречено е активирање на поголема количина експлозив во градската марина. Доколку експлозивот беше активиран, тој настан ќе имаше непроценливи последици по животите на луѓето, но и политички, безбедносни и финансиски последици за Црна Гора. Водачите на ОКГ за војна со други кланови, најчесто ангажираат помлади членови, кои се регрутираат да се докажат во светот на криминалот со „симнување на големата глава“.

Производството и шверцот на дрога во Црна Гора е најпрофитабилната форма на организиран криминал. Балканските организирани криминални групи се вклучени во шверцот на кокаин преку рутата Јужна Америка - Европа, која се обединува врз основа на географско потекло, криминално минато и семејни врски. Поради високата цена на кокаинот и нискиот стандард, заработката во нашиот регион е мала, но затоа во Западна Европа килограм кокаин вреди и до 80.000 евра. Огромниот профит е примарен фактор во здружувањето и работењето на овие групи. Секоја недисциплина и заплена на товар на кокаин води кон пресметка, како во Црна Гора така и во околината. Најсериозна закана за Црна Гора е инвестирањето на парите добиени од продажбата на кокаин во легални текови. Дел од стекнатите пари криминалците ги користат за корупција.

Проценките покажуваат дека ќе продолжи трендот на шверц на кокаин во Црна Гора во кој учествуваат повеќе криминални групи кои до пред неколку години беа во соработка и чекор пред државата. Постојат десет високоризични организирани криминални групи кои се регистрирани како активни во Црна Гора, од кои најголемата има повеќе од 30 членови. Доминантна криминална активност на организираните криминални групи од територијата на Црна Гора продолжува да биде шверцот на дрога, доминацијата на кокаинот на меѓународно ниво, каде што не се евидентирани значителни промени во начинот на работа во спроведувањето на оваа криминална активност. [20]

Во Црна Гора е забележан благ пораст на бројот на корисници на кокаин, каде што процентот е на ниво од 10% до 20% во однос на вкупниот број на корисници на сите видови опојни дроги. Црна Гора и понатаму останува транзитна земја за шверц на сите видови наркотици, а во еден дел не се вклучени организирани криминални групи од

[20]https://internocg.me/informator/socta-2021-u-crnoj-gori-10-organizovanih-kriminalnih-grupa/ (09.09.2024. 15:45)

Црна Гора. Организираните криминални групи од Црна Гора играат значајна улога во шверцот на наркотици на трансконтинентално ниво и нивната дистрибуција на европскиот пазар. Организираните криминални групи од Црна Гора имаат воспоставено доминантни улоги на одредени сегменти од шверцерските и дистрибутивните патишта.

Структурата на високоризичните организирани криминални групи остана релативно цврста, заснована на јасна хиерархиска структура, со изразени улоги на водачи и клучни членови, со неколку ќелии или ограноци, кои имаат свои штабови дури и надвор од границите на Црна Гора. Организираните криминални групи се карактеризираат со употреба на најсовремени форми на комуникациска технологија, со високо ниво на криптозаштита и имплементација на софистицирани мерки за контранадзор.

Регистриран е тренд на зголемување на заедничко учество на криминални структури од земјите од Западен Балкан, што се манифестираше и преку заедничко користење на ресурсите, таканаречениот „crowdsourcing“. Според податоците од неколкуте извештаи, недозволената трговија на Западниот Балкан се карактеризира со нови рути на движење на дрогата и тоа од исток кон запад: Турција, Грција, Република Северна Македонија, Албанија, Црна Гора кон Италија и јадранската рута која продолжува по јадранската магистрала, но се јавуваат и одредени локации по Босна и Херцеговина. Но, забележлива е и рутата кон исток и тоа од Црна Гора и Албанија преку Република Северна Македонија спрема Бугарија.[21]

Во Црна Гора исполнети се предусловите од законски и институционален аспект за справување со безбедносните предизвици на организираниот криминал поврзан со нелегалната трговија со дрога, но каква е ефикасноста и ефективноста, е предизвик за истражување и добивање на сознанија за состојбата, но и сознанија на кои ќе се темелат врз препораки за подобрување на состојбите врз основа на направени истражувања со примена на научни методи и инструменти кои ќе се користат при изработка на докторскиот труд.

1.2. Предмет на истражување

[21] https://globalanalitika.com/analiza-tokova-organizovanog-kriminala-na-zapadnom-balkanu-krijumcarenje-migranata-trgovina-droge-i-pranje-novca.

Транснационалниот организиран криминал во Црна Гора ќе биде предмет на истражување во докторскиот труд, при што фокусот на проучување ќе биде анализа на законската поставеност од аспект на анализа на инкриминираноста со конкретни кривични дела во Кривичниот законик на нелегалната трговија со наркотични дроги и законската регулираност во однос на дефинирање на организиран криминал и предвидените законски мерки и дејствија кои се применуваат во процесот на криминалистичко истражување, во насока на обезбедување на релевантни докази; но и поставеноста за меѓународна соработка и размена на информации во криминалните ситуации на транснационален организиран криминал.

Организираниот криминал е главен предизвик за безбедносниот систем на Црна Гора и истиот е динамичен концепт кој се прилагодува на променливата општествена ситуација и околина. Тој е се повеќе мултинационален, хетерогено структуиран и флексибилен со криминални актвности кои покрај нелегалната трговија со наркотични дроги, се поврзани со други криминални активности кои го овозможуваат и олеснуваат овој криминал, а што ја усложнува борбата и напорите на надлежните органи и институции против организираниот криминал.

Организираните криминални групи инволвираат лица од структурите на власта преку корупција и овозможување на криумчарење на поголеми количини на наркотични дроги, а во комуникацијата на членовите на организираните групи и комуникацијата со странски криминални организации се повеќе користат кодирана електронска комуникација со што се отежнува работата на криминалистичкото истражување и добивање на почетни сознанија и градење на оперативни информации неопходни за планирање и реализирање на оперативни акции. Тука се јавува потребата од јакнење на меѓуинституционалната, регионалната и меѓународната соработка, а со тоа и успешно спротивставување и реализација на меѓународни оперативни акции во кои се вклучени и меѓународните полициски организации и другите меѓународни тела во чија надлежност е справувањето со нелегалната трговија со наркотична дрога.

Истражувањето на транснационалниот организиран криминал подразбира предизвик за собирање информации за феномен кој има и локална (на ниво на држави) и меѓународна димензија (организираните криминални групи, по својата природа, се занимаваат со недозволена трговија преку границите). Во исто време, мора да се признае дека природата на организираниот криминал во голем број општества не наликува на структурираните хиерархии (популарно) претставени во медиумите.

Спротивно на тоа, и како што веќе беше нагласено, криминалните оганизации се динамични и често релативно лабаво структурирани, што ја комплицира задачата на спроведувањето на законот и активностите за истражување и собирање информации.[22]

Со оглед на тоа дека организираниот криминал со нелегалната трговија со наркотични дроги во Црна Гора е сериозен безбедносен проблем кој има и транснационален карактер посебно како земја „транзит“ за наркотичната дрога која доаѓа од странство, а тој транзит го овозможуваат криминалните организации и групи од самата држава, делувањето на истите е организирано, а за функционирање е потребна и соработка со странските криминални групи, но како истите функционираат, кои методи и техники ги користат, кои се типови на наркотични дроги со кои работат, е предмет на истражување и добивање на сознанија.

Во докторскиот труд ќе се посвети внимание на анализата на податоците од досегашната криминалистичка и судска практика и преку анализа на случај да се извлечат индикатори од кои ќе се оформат сознанија за состојбата, но ќе се анализираат и податоци и информации за ефективноста на надлежните институции преку анализа на податоците за откриен и санкциониран криминал, но и инофрмации за начинот и соработката со странските органи и институции и нивната улога во реализацијата на криминални случаи со транснационален карактер.

Главниот фокус на истражувањето во дисертацијата е собирање информации за *одредени* криминални групи во рамките на транснационалниот организиран криминал во Црна Гора, со посебен осврт на илегалната трговија со наркотични дроги. Таквите податоци мора да лежат во сржта на секое разбирање на природата на феноменот на транснационалниот организиран криминал, бидејќи самите криминални групи се тие што ги формираат структурните елементи на системот.

Деталите добиени од ова собирање податоци, исто така, поверојатно е дека ќе бидат корисни за креаторите на политиките и практичарите отколку собирањето информации на повисоко ниво за трендовите на организираниот криминал, кои генерално може да се добијат од секундарни извори. Изградбата на значајна база на податоци за природата и активностите на организираните криминални групи од Црна Гора ќе претставува

[22] Вилијамс Ф., *Организирање транснационален криминал: мрежи, пазари и хиерархии*, во Вилијамс и Димитри Власис, *оп. цит.*

значаен ресурс во сите идни напори за следење на нивните глобални трендови на организиран криминал.

Сепак, собирањето информации за поединечни криминални групи, иако е важно, не обезбедува доволно сеопфатен пристап. Потребни се уште две барања:

- Првото е да обезбедат регионални проценки за криминалните пазари низ светот;
- Второто е да се следат трендовите во различни „кластери“ на организирани криминални групи.

Иако се знае дека последните категории често се променливи и лошо дефинирани, тие претставуваат важен сегмент во обезбедувањето на сеопфатно разбирање за развојот на организираниот криминал. Може да се променат трендовите и промените, како и основните причини зошто поединци од одредени географски локации се вклучени во активности на организиран криминал. Ова за возврат ја обликува природата и формирањето на поединечни криминални групи и пазарите на кои тие работат.

Овде вреди да се напомене дека често доаѓа до забуна помеѓу она што се нарекува „групи“ и она што се нарекува „кластери“ во контекст на овој труд. Прегледите за меѓународниот организиран криминал честопати ги уриваат двете. Односно, со преглед на неодамнешните случувања во рускиот или западноафриканскиот организиран криминал како да се *индивидуални и меѓусебно поврзани криминални групи сами по себе*. Напротив, пошироките криминални кластери, иако споделуваат многу сличности во структурата и организацијата меѓу различните групи што ги сочинуваат, не се самодефинирани криминални групи. Наместо тоа, тие се конгломерати на слични криминални групи кои медиумите честопати едноставно ги етикетираат поради леснотијата на упатување. Сепак, овие дефиниционски категории имаат одредена вредност поради две важни причини, тие даваат можност да се идентификуваат одредени трендови меѓу групите што ги сочинуваат кластерите, иако анализата во оваа област е сè уште слабо развиена. Тие укажуваат на потребата подетално да се испита зошто некои етнички/социјални или национални групи се чини дека имаат поголема склоност да се вклучат во организиран криминал од другите. Затоа, во извештајот се споменуваат различни криминални групи. Сепак, треба уште еднаш да се нагласи дека таквите кластери не се дефинирани криминални субјекти со јасно исцртани граници, туку често се сложени здруженија на криминални организации и поединечни актери.

Истражувањето на транснационалниот организиран криминал со нелегалната трговија со наркотични дроги е поврзано со проучување на инкриминираноста на овој

криминал преку конкретни кривични дела, со Кривичниот законик на Црна Гора[23], во Главата 24, *Кривични дела против здравјето на луѓето*, а тоа се кривичните дела „Неовластено производство, држење и ставање во промет на опојни дроги“- член 300 и „Овозможување на уживање на опојни дроги“ - член 301.

Со кривичното дело „Неовластено производство, држење и ставање во промет на опојни дроги“ - член 300, е предвидено дека сторителот што неовластено произведува, преработува, продава или нуди на продажба или кој заради продажба купува, држи или пренесува или кој посредува во продажбата или купувањето или на кој било друг начин, неовластено става во оптек супстанции кои се прогласени за наркотични дроги или растенија што содржат такви супстанции, ќе се казни со затвор од две до десет години. Ако претходно наведените криминални дејствија се поврзани со внесување во Црна Гора супстанции кои се прогласени за опојни дроги или растенија кои содржат такви супстанции, ќе се казни со затвор од две до дванаесет години. Доколку наведените криминални дејствија се вршат од страна на организирана мрежа на препродавачи или посредници, ќе се казни со затвор од три до петнаесет години. Истата казна е предвидена и за сторителот кој продава, нуди на продажба или без надомест поради понатамошно ставање во промет дава опојни дроги на малолетно лице, душевно болно лице, лице кое има психичка заостанатост или лице кое се лекува од зависност од опојни дроги, или кој пушта во промет наркотична дрога помешана со супстанца која може да доведе до сериозно оштетување на здравјето; ако криминалните дејствија се вршат во воспитна или образовна установа или во нејзина непосредна близина; потоа, доколку се вршат во установа за извршување на кривични санкции или во јавен локал, на јавна манифестација и ако делото е извршено од страна на службено лице, лекар, социјален работник, свештеник, наставник или воспитувач со искористување на својата положба или користи малолетно лице за да го изврши тоа дело. Изземање од казнување е предвидено за лице кое ќе открие од кого набавува дрога. Додека со казна од шест месеци до пет години е предвидена за сторител кој неовластено изработува, набавува, поседува, пренесува или става на располагање опрема, материјал или супстанции за кои знае дека се наменети за производство на

[23] *Сл. лист бр. 070/03 од 25.12.2003, 013/04 од 26.02.2004, 047/06 од 25.07.2006, "Службен весник на Црна Гора", бр. 040/08 од 27.06.2008, 025/10 од 05.05.2010, 073/10 од 10.12.2010, 032/11 од 01.07.2011, 064/11 од 29.12.2011, 040/13 од 13.08.2013, 056/13 од 06.12.2013, 014/15 од 26.03.2015, 042/15 од 29.07.2015, 058/15 од 09.10.2015, 044/17 од 06.07.2017, 049/18 од 17.07.2018, 003/20 од 23.01.2020.*

наркотични дроги. Законодавецот предвидува одземање на наркотичните дроги и средствата за нивно производство за нивно уништување.

Со кривичното дело „Овозможување на уживање на опојни дроги“ - член 301, е предвидено санкционирање со затворска казна од шест месеци до пет години за сторител кој што друг ќе наведе да консумира наркотични дроги или ќе му даде наркотични дроги да ги консумира тој или друго лице или ќе стави на располагање простории за консумирање наркотични дроги или на друг начин ќе му овозможи на друг да консумира наркотични дроги. Додека со казна од две до десет години ќе се казни сторителот кој што криминалните дејствија ќе ги стори спрема малолетно лице, душевно болно лице, лице кое е привремено душевно растроено, лице кое е со тешка душевна заостанатост или лице кое се лекува од зависност од наркотични дроги или против повеќе лица; или ако делото се изврши во воспитна или образовна установа или во нејзина непосредна близина или установа за извршување на кривични санкции или во јавен локал, или на јавна манифестација, или ако делото е сторено од службено лице, лекар, социјален работник, свештеник, наставник или воспитувач со искористување на својата положба. Предвидено е одземање и уништување на наркотичните дроги.

Во горенаведените кривични дела од аспект на предвидените затворски казни не е предвидено дека се потребни над четири години за да се исполни условот за директно гонење за организиран криминал, туку потребно е претходно утврдување со доказен материјал на организираноста и криминалните улоги на сторителите или докази за кривичните дела „Криминално здружување“ според членот 401 и „Создавање на криминална организација“ според членот 401-а.

За истражувањето ќе се направи анализа на кривичните дела и криминалните ситуации на организирано криминално делување, ќе се направи анализа и на кривичните дела кои ја регулираат недозволената трговија со наркотична дрога во регионот на Западен Балкан, но и на некои Европски држави во насока на добивање насознанија за хармонизацијата на црногорското законодавство како еден од предусловите за развивање и реализација на регионална и меѓународна соработка.

1.2.1. Поимно определување на предметот на истражување

Предметот на истражување е транснационалниот организиран криминал со нелегална трговија со наркотични дроги во Црна Гора, при изработката на докторскиот труд ќе се користат повеќе термини, од кои позначајни се следните:

Под територија на Црна Гора се подразбира сувоземната територија, крајбрежјето и водената површина во рамките на внатрешните граници како и воздушниот простор над нив.[24]

Транснационално, самиот збор - поим во неговото општо значење би се дефинирал како криминална активност во неколку земји и/или континенти каде што не би постоел централизиран начин на управување со криминална група. Криминалната активност може да се иницира во една земја, а потоа да се пренесе или продолжи во друга, додека одлуките и активностите се соодветно приспособени на оперативниот контекст на целокупната ситуација. Во контекст на зборот транснационален организиран криминал, организираните криминални групи покажуваат исклучителна флексибилност во просторот на земјата во која дејствуваат, со лојалност (кон лица или институции) само онолку колку што им е потребно за непречено извршување и спроведување на нивните активности. Во суштина, нема лојалност кон системот на државата во која работат, туку фокусот е на проширување на мрежата и бизнисот, односно на стекнување профит. Бизнисите се шират низ целиот свет и буквално работат на глобално ниво.

Организираниот криминал може да се определи како извршување на кривични дела за кои со закон може да се изрече затворска казна од четири или повеќе години, а е резултат на дејствијата на три или повеќе лица здружени во криминална организација, односно група, која има за цел да изврши тешки кривични дела за стекнување противправна добивка или моќ. Криминалните дејствија се вршат според одредени

[24] Член 142 став 1 од Кривичниот законик на Црна Гора, *(Службен весник на Црна Гора бр. 070/03 од 25.12.2003, 013/04 од 26.02.2004, 047/06 од 25.07.2006, "„Службен весник на Црна Гора", бр. 040/08 од 27.06.2008, 025/10 од 05.05.2010, 073/10 од 10.12.2010, 032/11 од 01.07.2011, 064/11 од 29.12.2011, 040/13 од 13.08.2013, 056/13 од 06.12.2013, 014/15 од 26.03.2015, 042/15 од 29.07.2015, 058/15 од 09.10.2015, 044/17 од 06.07.2017, 049/18 од 17.07.2018, 003/20 од 23.01.2020).*

правила на контрола и дисциплина, а активностите се планираат и се спроведуваат во меѓународни размери.[25]

Организираните криминални групи може да се определат како три или повеќе лица кои организирано вршат кривични дела, за кои може да се изрече затворска казна од четири или повеќе години. Неопходно е членовите да имаат однапред одредена задача или улога долго време или на неограничен период.

Групи: на најниско ниво, собирање податоци за поединечни криминални организации, користејќи веќе развиена истражувачка методологија. Со текот на времето, се надеваме дека ова ќе обезбеди доволно податоци за да се развие посеопфатен систем за класификација за транснационалните организирани криминални групи и степенот на штета што тие ја предизвикуваат.

Кластери: следното ниво е собирање информации за различни групи криминални групи, кои често потекнуваат од одредени географски локации. Иако постои одредено вкрстување помеѓу првата категорија погоре, бидејќи групите што спаѓаат во овие широки кластери исто така може да се анализираат, овој пристап ќе има тенденција да се фокусира на широките трендови во секој од овие кластери наместо на специфичните детали за која било група.

Пазари: како што веќе беше наведено, информациите за регионалните криминални пазари се од суштинско значење за секое разбирање на развојот на транснационалните организирани криминални групи и сродните трендови. Ваквата анализа ќе ги испита стоките, без разлика дали се луѓе, заштита, недозволени наркотици или други, кои го карактеризираат организираниот криминал во различни региони. Тековните регионални истражувачки проекти спроведени од CICP во Централна Азија и Западна Африка претставуваат важни регионални пилот дисертации во овој поглед.

Сторител се смета секој извршител, соизвршител, потикнувач или помагач.[26]

---

[25] Член 22 став 8 од Законот за кривична постапка, *(Службен весник на Црна Гора бр. 57/09, 49/10, 47/14, 02/15, 36/15, 58/15, 28/18, 116/20).*

[26] Член 142 став 10 од Кривичниот законик на Црна Гора, *(Службен весник на Црна Гора бр. 070/03 од 25.12.2003, 013/04 од 26.02.2004, 047/06 од 25.07.2006, " Службен весник на Црна Гора бр. 040/08 од 27.06.2008, 025/10 од 05.05.2010, 073/10 од 10.12.2010, 032/11 од 01.07.2011, 064/11 од 29.12.2011, 040/13 од 13.08.2013, 056/13 од 06.12.2013, 014/15 од 26.03.2015, 042/15 од 29.07.2015, 058/15 од 09.10.2015, 044/17 од 06.07.2017, 049/18 од 17.07.2018, 003/20 од 23.01.2020).*

Осомничен е лице спрема кое надлежен државен орган презел некое дејствие поради постоење на основи на сомневање дека сторило кривично дело, а во однос на кое сеуште не е донесена наредба за спроведување на истрага ниту е покренато обвинение.[27]

Обвинет е лице против кое е донесена наредба за спроведување на истрага или против кое е подигнато обвинение, обвинителен предлог или приватна тужба или лице против кое е покренатa посебна постапка за примена на мерки на безбедност со задолжително психијатриско лекување и чување во здравствена установа или задолжително психијатриско лекување на слобода. Терминот обвинет може да се користи во кривичната постапка како општ назив за осомничен, обвинет или осуден.[28]

Осуден е лице за кое со правосилна судска пресуда или правосилно решение за казнување е осуден за конкретно кривично дело.[29]

Имотна корист стекната со кривично дело се смета имотната корист која е стекната со кривичното дело, непосредно или посредно, која се состои од секое зголемување или спречување за намалување на имотот, кој е стекнат со извршување на кривично дело; имот кој е заменет или кој е соединет или во кој е претворена имотната корист стекната со кривично дело, како и секоја друга корист која е добиена од имотната корист стекната со кривично дело или имот кој е заменет или претворена имотна корист стекната од кривично дело, без оглед дали се наоѓа на територијата на Црна Гора или надвор од неа, како и исправи со кои се докажува имотно право, односно сопственост. [30]

Опојни дроги се сметаат супстанции и препарати кои со прописи засновани на закон се прогласени за опојни дроги.[31]

---

[27] Член 22 став 1 од Законот за кривична постапка, (*Сл. весник на Црна Гора бр. 57/09, 49/10, 47/14, 02/15, 36/15, 58/15, 28/18, 116/20).*

[28] Член 22 став 2 од Законот за кривична постапка, (*Сл. весник на Црна Гора бр. 57/09, 49/10, 47/14, 02/15, 36/15, 58/15, 28/18, 116/20).*

[29] Член 22 став 4 од Законот за кривична постапка*, (Сл. весник на Црна Гора бр. 57/09, 49/10, 47/14, 02/15, 36/15, 58/15, 28/18, 116/20).*

[30] Член 142 став 12 од Кривичниот законик на Црна Гора, *(Службен весник на Црна Гора бр. 070/03 од 25.12.2003, 013/04 од 26.02.2004, 047/06 од 25.07.2006, " Службен весник на Република Црна Гора", бр. 040/08 од 27.06.2008, 025/10 од 05.05.2010, 073/10 од 10.12.2010, 032/11 од 01.07.2011, 064/11 од 29.12.2011, 040/13 од 13.08.2013, 056/13 од 06.12.2013, 014/15 од 26.03.2015, 042/15 од 29.07.2015, 058/15 од 09.10.2015, 044/17 од 06.07.2017, 049/18 од 17.07.2018, 003/20 од 23.01.2020).*

[31] Член 142 став 17 од Кривичниот законик на Црна Гора, *(Службен весник на Црна Гора бр. 070/03 од 25.12.2003, 013/04 од 26.02.2004, 047/06 од 25.07.2006, " Службен весник на Република Црна Гора ", бр. 040/08 од 27.06.2008, 025/10 од 05.05.2010, 073/10 од 10.12.2010, 032/11 од 01.07.2011, 064/11 од*

Дрога е секое растение или супстанција од природно или синтетичко потекло, како и психотропни супстанции со кои може да се предизвика промена или пореметување на физичкото или менталното здравје на човекот, а кое е опфатено со списокот на дроги, психотропни супстанции и растенија кои може да се користат при производство на дрога.[32] Наркотичните дроги се психоактивни супстанции (оние супстанции кои ја менуваат состојбата на свеста, расположението и однесувањето). Нивното повторено внесување може да доведе до зависност. Поради многубројните несакани и штетни ефекти, производството и трговијата со овие супстанции се или нелегални активности (на пример, производство на опиум, кокаин итн.) или се строго контролирани од државата (за дроги како амфетамини, морфиум итн.) Модерните класификациит на болестите ги дефинираат сите здравствени нарушувања кои можат да настанат поради земање психоактивни супстанци. Меѓу нив, најважни се концептите на акутно труење (интоксикација), злоупотреба и зависност од супстанции и синдром на апстиненција или криза.

1.2.2. Операционализација на предметот на истражување

Операционализацијата на предметот на истражување е поврзана со самиот предмет и целите на истражувањето, па зато,а во таа насока најпрво ќе се направи нормативна анализа на законите со кои се инкриминирани кривичните дела за нелегална трговија со опојни дроги, анализа на оперативните мерки и дејствија кои се применуваат и поставеноста на меѓународната соработка и истражување на начинот на организација, координација и соработка со странските полициски служби и меѓународните институции и тела.

Преку операционализацијата на предметот на истражување ќе се прикаже како ќе се спроведе истражувањето од аспект на теоретско проучување, потоа ќе се спроведе истражувањето преку актуелна анализа на случај, статистичка анализа и анализа на расудување. Ќе се спроведе истражување и преку спроведување на анонимна анкета со цел да се добие мислење од јавноста за организираниот криминал и нелегалната трговија со дрога; мислење за причините настанување на оваа појава во Црна Гора,

29.12.2011, 040/13 од 13.08.2013, 056/13 од 06.12.2013, 014/15 од 26.03.2015, 042/15 од 29.07.2015, 058/15 од 09.10.2015, 044/17 од 06.07.2017, 049/18 од 17.07.2018, 003/20 од 23.01.2020).

[32] Член 2 од Законот за спречување на злоупотреба на дрога, *Службен весник на Република Црна Гора бр. 28/11 i 35/13.*

односно, каде јавноста ја гледа причината но и опстојувањето на оваа појава во мала средина и мал систем како што е Црна Гора. За потребите на научноистражувачката работа ќе биде потребно да се контактира стручната јавност и надлежните институции како што се: Министерството за внатрешни работи, Вишото државно обвинителство, Вишиот суд, Казнено поправната установа. Ќе се даде преглед на собраните податоци за секој од важните и одлучувачки факти, за целта на предметот и целта на работата. Деталите за сите групи ќе бидат прецизно презентирани, вклучувајќи: структура, големина, активност, ниво на прекугранични операции, идентитетски прашања, ниво на насилство и корупција што се користат, степенот на политичко влијание, пенетрација во легитимната економија и степенот до кој предметната група соработува со други организирани криминални групи. Ќе бидат презентирани и резултатите од селективното вкрстување на некои од најистакнатите од овие променливи, една против друга. Ќе се анализираат и синтетизираат податоците што се собрани, врз основа на кои ќе може да се формираат стандардни типологии на транснационални организирани криминални групи во Црна Гора. Карактеристиките на секоја од типологиите ќе бидат претставени и илустрирани со вклучување на примери од групите што се собрани.

Целта е да се дадат препораки за создавање сет на алатки за идентификација и класификација на транснационални криминални групи врз основа на формираната типологија на транснационални криминални групи.

1.2.3. Дисциплинарно определување на предметот на истражување

Дисциплинското определување на предметот на истражување има клучна улога. Тоа подразбира прецизирање и насочување на истражувањето во рамките на одредена научна дисциплина. Во конкретниот случај, дисциплинското определување на предметот може да се определи како мултидисциплинарно, бидејќи опфаќа различни научни дисциплини како правни науки, криминологија, социологија, политички науки, економија, меѓународни односи и други. Истражувањето за транснационалниот организиран криминал и трговијата со дрога бара интердисциплинарен пристап, бидејќи овој феномен не може соодветно да се разбере само од една перспектива. Научниот пристап користен во оваа дисертација се заснова на критичка анализа на постоечките теории и истражувања, како и на обид да се развијат нови концепти и

теоретски рамки. Дисциплинското определување на предметот подразбира и усогласување на истражувањето со постојната нормативна и правна рамка во Црна Гора и меѓународната заедница.

Истражувањето за недозволената трговија со наркотични дроги е усогласено со релевантните меѓународни конвенции, како што се Конвенцијата на Обединетите нации против недозволена трговија со наркотични дроги и психотропни супстанции, Конвенцијата на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал и други меѓународни инструменти. Конечно, дисциплинското определување на предметот треба да обезбеди теоретска и методолошка рамка за понатамошни истражувања, како и да овозможи развој на нови знаења и практични препораки за борба против транснационалниот организиран криминал и недозволената трговија со дрога во Црна Гора.

1.3. Цел на истражувањето

Целта на истражувањето за транснационалниот организиран криминал за нелегална трговија со наркотични дроги е да се препознаат причинско - последичните врски во транснационалните криминални групи и нивното меѓусебно влијание, како и влијанието врз општеството како целина. Ова ќе се постигне со формирање на сеопфатна квантитативна и квалитативна анализа на транснационалните организирани криминални групи во Црна Гора.

Главната цел на истражувањето во докторскиот труд е да се утврди постоењето и бројот на транснационални криминални групи во Црна Гора кои тргуваат со наркотични дроги. Една од целите е и анализа на нивните активности во други земји како и соработка со меѓународни криминални групи. Истовремено ќе се утврдува сличноста на транснационалните криминални групи во Црна Гора и европските земји. Рамката за анализа на нивните активности ќе биде дефинирана преку аналитички пристап, со споредба и споредба во периодот од 2015 до 2020 година. Потоа, квантитативните и квалитативните податоци добиени од истражувањето ќе се синтетизираат во индикатори за транснационалниот организиран криминал во Црна Гора. Дефинирањето на рамката за истражување и индикаторите за состојбата во споменатиот проблем ќе помогне во утврдувањето на моменталната состојба на транснационалниот криминал на трговија со дрога во Црна Гора. Истражувањето ќе

придонесе за разбирање на развојот на транснационалните криминални групи, кои се занимаваат со трговија со наркотични дроги во Црна Гора од средината на 90-тите години на минатиот век до денес, со цел да се дефинираат причинско - последичните односи.

Меѓу другото, целта на истражувањето е да се добијат информации за видовите организирани криминални групи кои дејствуваат во Црна Гора. Црногорските криминални групи се на врвот на европското и глобалното подземје. Црна Гора официјално го призна влијанието и опасноста од овие групи во документ подготвен од Националниот меѓуресорски тим. Регистрирале десет високоризични организирани криминални групи. Организираните криминални групи дејствуваат и во Црна Гора и на меѓународно ниво. Црногорските кланови кои шверцуваат кокаин станаа многу сериозен безбедносен ризик за голем број европски земји во последните неколку години. Се пресметуваат со секој што им се „меша“ во работата. Кокаинот се набавува во јужноамериканските земји - Бразил, Аргентина, Перу, Колумбија и Боливија. Патиштата за криумчарење вклучуваат директен шверц кон земјите од Западна и Централна Европа, додека значителни количини се шверцуваат од Јужна во Централна Америка. Во најголема можна мера, се користи рутата по која дрогата се пренесува од Централна Америка преку океанскиот пат до земјите од Западна и Централна Европа, а во помала мера, рутата која вклучува шверц на кокаин од земјите на Јужна Америка. Се користи Америка преку Западна и Централна Африка до Европа.

Постојат неспорни показатели дека црногорските организирани криминални групи со години се занимаваат со транснационален шверц на кокаин. За нив работат криминалци од Босна и Херцеговина, Словенија и Хрватска. Заедно, тие се дел од пошироки криминални мрежи составени од структури кои потекнуваат од земјите од Западен Балкан. Тие заземаат многу значајна позиција на транснационалниот криминален пазар. При тоа, тие ги контролираат сите фази од процесот на шверц, почнувајќи од набавка и товарење на кокаин во јужноамериканските земји, преку организација на транспорт и испорака во европските земји, но и во значителна мера развиени мрежи задолжени за дистрибуција на локално ниво во западноевропските земји. Во структурата на криминалните групи во Црна Гора најмногу се застапени мажите, жените ретко се појавуваат и тоа се луѓе од блиското семејство, како и пријатели.

Црногорските затвори се клучни „центри за регрутирање“ на кланови - водачите на организираните криминални групи наоѓаат нови „војници“ во нив, им плаќаат адвокати и обезбедуваат заштита. Јадрото на организацијата е цврсто поврзано, најчесто со семејни, пријателски или кумовски врски. Регистриран е тренд на постојано зајакнување на нивната внатрешна структура и покрај апсењето на водачи и високи членови на организирани криминални групи. Конфликтите меѓу клановите се причинско - последично поврзани со конфликти на територииите на земјите од регионот, но и на одделни земји од Европа и светот. Се проценува дека во меѓусебни конфликти биле извршени повеќе од 60 убиства. Регистрирано е дека криминалците вложуваат валкани пари во градежни активности, набавки на недвижности, туристички комплекси, угостителство, приредување игри на среќа на територијата на Црна Гора, како и на територијата на други држави. За гореспоменатите активности често се користат приватни компании кои постојат долги години и се занимаваат со претходно споменатите дејности.[33]

1.3.1. Практична цел на истражувањето

Практичната цел на истражувањето е да придонесе за разбирање на суштината на улогата на безбедносниот систем, елиминирање или минимизирање на проблемите со кои се соочува денешна Црна Гора. Истражувањето според својот карактер се заснова на теоретска анализа на расположливите извори на теми од внатрешната и меѓународната безбедност, политиката, дипломатијата и одбраната. Истражувањето ја потврди општата хипотеза, но остава простор за изнаоѓање начини за унапредување на соработката во областа на безбедноста, со цел подобрување и стабилизирање на националната и меѓународната безбедност.

Истражувањето е општествено оправдано имајќи предвид дека укажува на практичното значење на квалитетен и ефикасно организиран безбедносен систем, придонесува за покомпетентно разбирање на неговата улога и укажува на неговиот иден развој. Современите меѓународни односи се од милитаризиран карактер, па затоа воениот сектор е еден од најзначајните сегменти на надворешната политика на

[33] https://www.monitor.co.me/crnogorski-kriminalni-klanovi-sve-organizovaniji-i-opasniji-jaci-i-od-italijanske-mafije/ (09.09.2024. 16:28)

државата, важен за просперитетот на одбранбената соработка во рамките на меѓународната безбедност. Црна Гора воено се ориентира во насока на меѓународна воена интеграција, на регионално и на глобално ниво, за учество во вежби и мисии, развој на соработка со соседите и демократска контрола на безбедносниот систем.

1.4. Хипотези

Основната истражувачка хипотеза, имајќи предвид дека хипотезата е претпоставка која треба да се потврди или негира, врз основа на индикатори и неспорни факти кои треба да се докажат, односно документираат.

Главна хипотеза: Транснационалниот организиран криминал, од аспект на нелегалната трговија со наркотична дрога во Црна Гора, е криминал кој се врши од страна на организираните криминални групи од Црна Гора и нивната соработка со странските криминални организации, а се развива и опстојува благодарение на директната поврзаност на водачите на организираните криминални групи со врвот на извршната и судската власт.

Помошни истражувачки хипотези:

Појавата на организирани криминални групи во Црна Гора и илегалната трговија со наркотични дроги се должат на директна инволвираност на извршната власт, односно делови од безбедносниот сектор на Црна Гора, на тој начин што ги надминаа дозволените граници на соработка со колаборативната мрежа со злоупотреба на службената положба, а подоцна кога работата се разгранила и ги зголемиле приходите, изгубиле контрола над нив.

Постои тесна поврзаност и соработка на транснационални криминални групи кои дејствуваат на територијата на Европа и Соединетите Американски Држави и на територијата на Црна Гора.

Преземањето на надлежноста за обезбедувањето на државната граница на Црна Гора од страна на граничната полиција немаше позитивно влијание врз прекуграничниот криминал, особено не влијаеше позитивно на недозволената трговија со наркотични дроги.

Членството на Црна Гора во НАТО пактот не ја зголеми безбедноста на државата и нејзините жители, ниту пак стапката на криминал во нелегалната трговија со дрога се намали.

Секоја поголема акција за разбивање на криминални групи беше спроведена врз основа на податоците доставени до Црна Гора од меѓународните безбедносни служби.

Криминалните кланови живеат во клучните државни институции на Црна Гора и малку е веројатно дека креирањето на какви било планови и документи ќе помогне во борбата против организираниот криминал, додека луѓето кои создавале криминални кланови или го гледале нивното создавање без да преземат ништо седат во институциите.

Транснационалниот организиран криминал со нелегална трговија со наркотични дроги во Црна Гора најчесто е поврзан со криумчарење на кокаин од јужноамериканските држави, негов транзит кон европските држави.

Во делувањето, криминалните организации користат традиционални методи на корупција и овозможување на криумчарење на наркотична дрога, но користат и современи средства и методи на електронска комуникација.

Ефикасноста на надлежните државни органи се мери преку степенот на откриени, обвинети и осудени сторители.

Криминалистичката практика покажува дека во криминалната реализација, целосното расветлување е отежнато и најчесто случаите делумно се расветлуваат, главните организатори остануваат „неоткриени“ или „недостапни“ за органите на прогонот.

Превензијата од нелегалната трговија со опојни дроги е поврзана со меѓуинституционалната, регионалната и меѓународната соработка.

1.5. Методи на истражување

Собирањето на информации и податоци за организираниот криминал во различни јурисдикции е процес кој е определен со низа ограничувања. Процесот вклучува комбинација од две карактеристики кои, како што е наведено на друго место, претставуваат значителни методолошки проблеми. Првиот е водење на меѓујурисдикторна или компаративна криминологија, со сите прашања за правна дефиниција и различни толкувања што ги претставува. Друго е спроведувањето на истражување за организираниот криминал, за кое се признава дека содржи предизвици кои не се присутни во другите области на криминолошките студии. Комбинирањето на овие две карактеристики во компаративната студија за трендовите на организираниот криминал претставува предизвик за истражување и анализа. При истражувањето ќе се води сметка за кривично–правниот, криминолошкиот и криминалистичкиот аспект.

Литературата на оваа тема е или многу општа, давајќи преглед на клучните принципи или дефинирајќи ги карактеристиките на организираниот криминал и повикувајќи се на различни примери. Или се однесува на активностите, историјата и трендовите на одредена криминална група. Компаративните анализи кои ги испитуваат карактеристиките на организираните криминални групи во различни општества, по собирањето примарни податоци, се исклучително ретки. Глобалниот преглед на организиран криминал обезбедува само спектар на трендови[34] на високо ниво во транснационалниот организиран криминал. Според тоа, постои значителна празнина во расположливите податоци за трендовите на меѓународниот организиран криминал, кои, доколку се пополнат, во голема мера би имале корист од процесот на размена на информации предвиден во Конвенцијата.

Во развојот на науката досега се идентификувани повеќе научни методи, при што во конкретните истражувања на транснационалните криминални групи во Црна Гора се избираат и се користат оние кои одговараат на предметот на истражување и тоа: методи на научно истражување и методи на научно проучување.

[34] Тие се: Сабрина Адамоли, Андреа Ди Никола, Ернесто Савона и Паола Зофи, *Организиран криминал низ светот* , HEUNI, 1998 година, *Меѓународна проценка на закани од криминал на администрацијата на Клинтон* (http://vvv.state.gov/vvv/global/ narcotics_lav/crimec .html).

Методот на научно истражување се однесува на истражување на транснационалниот криминал во Црна Гора преку планирано собирање податоци во рамките на избраниот примерок на истрага. Суштината на овој метод се сведува на вербална комуникација помеѓу испитувачот и субјектот. Предностите на овој метод се пред се во големата брзина на собирање податоци и можноста за нивна статистичка обработка. Тоа има и свои недостатоци, кои се одразуваат во психолошки ограничувања, образовни разлики меѓу испитаниците, потоа социолошки ограничувања итн. Самите тестови можат да бидат:

- Директни и
- Индиректни.

Изборот на репрезентативен примерок е многу сложено прашање и се користи за рационализирање на времето и трошоците за истражување.

Кога се користат методи на научно истражување, се користат две основни техники за собирање податоци:

- Интервјуирање и
- Анкета.

Интервјуирањето вклучува планиран разговор помеѓу интервјуерот и соговорникот.

Анкетата ја спроведува испитаникот кој пополнува формулар, односно прашалник. Испитаникот може да го пополни прашалникот со или без присуство на испитувачот. Главниот проблем при формулирањето на прашалникот е изборот на обемот и репрезентативноста на прашањата во однос на предметот на истрагата. Успехот во неговото решавање првенствено зависи од квалификациите на истражувачот. Поставените прашања мора да бидат јасни, недвосмислени и насочени. Додека кај отворените прашања на испитаникот му се дава слобода да одговара со свои зборови. Со затворени прашања на испитаникот му се нудат повеќекратни одговори. Прашалникот може да биде составен од отворени и затворени прашања. Голем проблем со двата методи е квалификацијата на научни работници.

Методот на проучување се карактеризира со теоретско проучување на предметот на истражување преку проучување на неговите суштински карактеристики, со што се собираат потребните податоци за донесување заклучоци. Има:

- Студија на документи и
- Студија на случај.

При изработката на докторскиот труд методологијата на научно истражување е заснована на:

- Компаративна анализа на транснационалните криминални групи во Црна Гора.
- Индуктивен и дедуктивен метод на анализа на транснационалните криминални групи во Црна Гора.
- Метод на анализа на случаи на транснационални криминални групи во Црна Гора.
- Метод на анализа на извештаи за транснационални криминални групи во Црна Гора.
- Нормативен метод
- Компаративен и статистички метод.

1.5.1. Инструмент на истражување – Анкетен прашалник

Почетниот предизвик ќе биде како да се соберат потребните податоци – поточно *кои* податоци. Со испраќање детални прашалници до избраниот број државни институции во Црна Гора како и членки на ОН за кои може да се тврди дека имаат капацитет и ќе обезбедат достапни информации кои ќе се користат во истражувањето за дисертација. Ќе биде креиран посебен прашалник кој ќе биде дистрибуиран до избрани адреси во Црна Гора и членките на ОН. Преку прашалници ќе се собираат информации за општата состојба на организираниот криминал во избраната земја, како и информации за одредени криминални групи. Исходот ќе биде акумулација на податоци за одредени криминални групи. Од полицијата на избраните земји ќе биде побарано да пополнат детален прашалник и да дадат аналитички преглед на трите најистакнати организирани криминални групи во нивната земја.

Нивото на истакнатост на предметните организирани криминални групи треба да се определи, меѓу другите фактори, од степенот на медиумско покривање на таа група и од вниманието што го добила од полицијата или обвинителството. Потпирајќи се на субјективната оценка на оние кои ќе ја пополнат анкетата. Иако, се разбира, другите криминални групи кои беа поефикасни во начинот на делување и затоа не добија внимание во медиумите, односно вниманието на полицијата и обвинителството, нема да бидат анализирани поради евидентниот недостаток на веродостојни информации.

Самиот прашалник ќе има приближно 50 променливи, под општи теми: име, структура и активности на групата за која станува збор; одговори на органите за спроведување на законот; етнички и родови димензии; заедницата и социјалниот контекст на активностите на групата; употреба на насилство од страна на групата; нејзиното ниво на професионализам засновано на информации за неговиот *начин на работа* и активности; користење на корупцијата за олеснување на незаконските активности; способност да се влијае на политичкиот процес; транснационалните врски на групата, вклучувајќи ги и другите организирани криминални групи, и конечно улогата на групата во легитимната економија.

1.5.2. Веродостојност на податоците

Собирањето информации за организирани криминални групи во Црна Гора и од територијата на Црна Гора покренува важни прашања за веродостојноста на тие податоци. Како што веќе беше споменато, сè поголем број на литература ги испитува тешкотиите во спроведувањето на истражувањата за организираните криминални групи и нивните активности.

Во текот на истражувањето ќе се направат напори да се утврди мислењето на различните испитаници за нивните перцепции за проблемите што би можеле да ги имаат при пополнувањето на прашалникот, како и степенот на веродостојност на нивните одговори. Затоа, анализата во овој сегмент од истражувањето главно ќе се заснова на евалуација на овие одговори.

На крајот од анкетниот прашалник, од испитаниците ќе биде побарано да дадат идеи за тоа како може да се подобри процесот на собирање податоци.

Можеби тогаш, важна карактеристика на секој поширок обид за собирање информации за криминалните групи и нивниот развој би било тоа да се направи на регионално ниво, овозможувајќи споредба помеѓу криминалните групи, сите оние кои настанале во сличен општествен контекст. Ваквиот пристап може да биде критичен во смисла на пошироко следење на природата и опсегот на криминалните групи.

Податоците за секоја криминална група се внесени во база на податоци и матрица која ги содржи најважните информации за конструираните групи.

Десет променливи ќе бидат вклучени во податоците, и тоа:

1. **Структура:** Клучот за системот на оценување е степенот на хиерархија присутен во секоја криминална група што постои во Црна Гора. Така, системот за оценување обезбедува спектар на алтернативи од хиерархиски до полабав тип на мрежа. Различните структурни форми на организирани криминални групи во истражувањето се важни по тоа што тие ја формираат основата за пет типологии на организирани криминални групи.

2. **Големина:** Проценка на вистинскиот број на лица вклучени во различни транснационални организирани криминални групи кои постојат во Црна Гора.

3. **Активности:** Од испитаниците ќе биде побарано да дадат што е можно поопширен список на криминалните активности на групата што се истражува.

4. **Операции:** Ќе се формулира мерка за нивото на прекугранични операции со проценка на бројот на земји во кои се проценува дека предметната група е активна.

5. **Идентитет:** Системот за класификација на идентитетот ќе се обиде да ги одрази не само оние групи за кои испитаниците сметаат дека имаат силна етничка основа, туку и оние чии членови потекнуваат од слично социјално потекло, што всушност може да ги вкрстува етничките идентитети.

6. **Насилство**: Од испитаниците ќе биде побарано да направат субјективна проценка за нивото на насилство што го користат криминалните групи, како и да дадат одредени цврсти докази за неговиот обем (на пример, бројот на убиени бизнисмени или полицајци).

7. **Корупција:** Како и со проценката на насилството, корупцијата ќе се заснова и на субјективна проценка на нејзиниот обем и на презентација на реалните случаи во кои поединци биле кривично гонети за кривично дело.

8. **Политичко влијание:** Точна проценка на степенот до кој било која криминална група има политичко влијание е практично невозможна. Во повеќето случаи, истражувањето во голема мера ќе се потпира на субјективните проценки на испитаниците за тоа дали било присутно политичко влијание.

9. **Пенетрација во легитимната економија:** Од испитаниците ќе биде побарано да го проценат нивото на пенетрација на криминалните групи во легитимната економија на Црна Гора и да дадат докази за нивната проценка.

10. **Соработка со други организирани криминални групи**: Како и со многу од горенаведените категории, често е тешко да се одреди нивото на соработка со (и со кои) други организирани криминални групи.

11. **Премин помеѓу дозволени и забранети активности**. Беше направен обид да се утврди до кој степен криминалните групи успеале да навлезат во легитимната економија на земјата или земјите во кои се наоѓаат. Доказите укажуваат на двосмисленост помеѓу вмешаноста на групи (или поединци поврзани со нив) и во незаконски и во легитимни активности. Во повеќето случаи, беше забележано дека има вкрстување на легитимни и нелегитимни активности. Потоа, постојат докази за инвестирање на добивката од незаконски активности во некаква форма на легитимна деловна активност. Во најмал број случаи, немаше или имаше многу малку докази дека профитот од незаконски активности бил канализиран во легални инвестиции, ниту пак дека има многу вкрстување помеѓу легалните и нелегалните активности.

Од преглед на различните категории и нивните рејтинзи, како што е наведено погоре, јасно е дека системот е механизам за споредба помеѓу криминалните групи.

Анкетните варијабли, како што беше претходно наведено, се алатка за меѓународна споредба меѓу криминалните групи.

1.6. Просторна и временска рамка

Истражувањето ќе се реализира на територија на Црна Гора, за периодот 2015-2020 година.

1.7. Научна и општествена оправданост

Научниот придонес на истражувањето во рамките на темата на предложената докторска дисертација може да се гледа од повеќе аспекти. Преку синтеза и анализа на собраните информации, ќе се утврди степенот на сличност со различни транснационални организирани криминални групи кои постојат во Црна Гора. Ќе се утврдува нивната поврзаност со меѓународни организирани криминални групи на глобално ниво, како и нивната меѓусебна зависност и/или хиерархија. Сличноста со транснационалните организирани криминални групи кои постојат во Црна Гора ќе се утврди со предлагање стандардизирани типологии базирани главно на структурните карактеристики на групите.

Соодветното разбирање на транснационалниот организиран криминал на меѓународно ниво подразбира одредена постапка во која се собираат и анализираат информациите. Тесно поврзан со овој процес на собирање е предизвикот да се презентираат информациите на начин што најдобро може да го користат различни креатори на политики, службеници за спроведување на законот и истражувачи кои работат на феноменот на организиран криминал.

Со оглед на горенаведените предизвици, истражувањето во дисертацијата ќе претставува научноистражувачка рамка за собирање информации за светските трендови во организираниот криминал. Резултатот од истражувањето предложен во дисертацијата може да биде важна база на податоци за широк опсег на криминални групи и континуирано ажурирање на гореспоменатите типологии. Истражувањето предложено во дисертацијата може да биде основа за формирање методи за следење на развојот во областа на транснационалниот организиран криминал.

Истражувањето предложено во дисертацијата би создало аналитичка и методолошка рамка за формирање на база на податоци која има за цел да обезбеди информации во однос на историјата, контекстот и класификацијата на различни криминални групи. Доколку базата на податоци беше доволно голема, таквите информации би можеле да бидат од голема вредност и за креаторите на политиките во Црна Гора и за службениците за спроведување на законот. Имајќи предвид дека акцентот во полициските податоци е секогаш на пристапот до информации во реално време, малку внимание се посветува на чувањето на податоците за групите кои органите на прогонот можеле да ги пробијат или за оние кои покажале одредени карактеристики кои повеќе не се присутни. Собирањето и зачувувањето на ваквите историски информации за организираните криминални групи може да биде од големо значење во секоја анализа на трендовите во транснационалниот организиран криминал.

Најважниот придонес на дисертацијата е формирањето на модел за континуирано собирање и класификација на информации за транснационалните криминални групи. Типологиите на транснационалните криминални групи можат да бидат централни за мониторингот бидејќи тие обезбедуваат средства за сортирање на информациите во категории кои се воспоставени, а истовремено овозможуваат идентификација на нови типологии (а со тоа и нови трендови) или подетални поткатегории во рамките на секоја типологија. Собирањето информации за бројот на организирани криминални групи,

исто така, ќе овозможи со текот на времето да се развијат посистематски инструменти за мерење на штетите предизвикани од одредени групи.

На крајот од нацртот на научниот концепт на истражувањето ќе ја наведеме општествената и научната оправданост, односно претпоставениот придонес на конкретното истражување за науката, како и за безбедносниот сектор. Придонесот на конкретното истражување ќе послужи за откривање на нови детали и верификување на постојните научни сознанија за транснационалниот организиран криминал во Црна Гора со посебен осврт на недозволената трговија со наркотични дроги, систематизација на претходните знаења, квалификации и типологии поврзани со предметното истражување. Придонесот во истражувањето е од полето на познавање на самата појава, односно предмет на истражување и од областа на методологијата и методите, а сè е поврзано со предметната проблематика.

Научната оправданост на истражувањето се рефлектира во научниот опис на недоволно истражениот проблем на транснационалниот организиран криминал во Црна Гора, членовите на транснационалните организирани криминални групи кои се од Црна Гора, како и нивното место и улога во недозволената трговија со наркотични дроги. Целта на предметната работа е да обезбеди достапност во проширување и продлабочување на знаењата за сите прашања поврзани со предметот на истражување, односно стекнување нови информации и важни податоци кои можат да послужат во понатамошната работа и планирање. Социјалното оправдување се однесува на општественото значење и корист за безбедносниот сектор, локалната заедница, регионалниот и меѓународниот домен на односи. Тоа придонесува за подобро разбирање на улогата на безбедносниот сектор и укажува на идната насока и тренд на оваа негативна појава.

Социолошката цел на истражувањето во областа на безбедносните системи е да придонесе за одредени структури на општеството во следењето и разбирањето на актуелните појави. Целта е да се насочат дејствијата во насока на постигнување одредени резултати и одредени интереси во поширокиот контекст на општеството и заедницата. Беше нагласена улогата на Владата, Обвинителството, економскиот и образовниот фактор во создавањето на безбедносен систем каде што е потребно подетално знаење. Социолошката цел е да се придонесе за разбирање на суштинската улога на безбедносниот систем во зачувувањето на личната и имотната безбедност на населението, зачувувањето на безбедноста, јавниот ред и мир, суверенитетот,

територијалниот интегритет, мирот, стабилноста. Ова дело е обид да се укаже на злоупотребата на дроги, распространетата наркоманија како во светот така и кај нас, која особено ги загрозува младите, па дури и децата. Веќе имаме голем проблем што лековите ги има не само во средните образовни институции, туку и во основните училишта. Затоа, на таа возраст од 14 до 18 години се случува најдинамичен психофизички развој на личноста, каде што се забележуваат промени и растечки разлики, особено кога станува збор за растечките разлики во негативна смисла на психо-социјалните односи меѓу родителите и децата, меѓусебните врснички односи меѓу младите, што предизвикува колапс на здрави и позитивни вредности во општеството.

Транснационалниот организиран криминал, со посебен фокус на недозволената трговија со наркотични дроги, влијае на развојот на сите асоцијални појави до социопатолошки, кои ја загрозуваат севкупната безбедност на општеството и државата. Општото ниво на научната цел на ова истражување е обид за научно опишување и утврдување на причините и состојбите кои водат до појава и ширење на организиран и транснационален организиран криминал и нелегална трговија со дрога. Во некои елементи од трудот може да се утврди научна класификација на проучуваните појави, како и нивна систематизација, што е суштински услов за научно генерализирање, објаснување на појавите и предвидување. На овој начин, научниот опис на веќе изложениот истражувачки проблем ќе придонесе за заокружување на ова поле на науката со општествени последици и социјални димензии како почетен параметар за идните истражувања.

2 ДЕЛ

ПРИРОДНИ И СИНТЕТИЧКИ ДРОГИ

2.1. Видови дроги

Лесните и тешките дроги претставуваат поделба на психоактивни дроги. Оваа категоризација е често субјективна, општествено и културно детерминирана за секој лек. Оваа дистинкција се прави и во неформалниот говор и во законодавството на одредени земји. Терминот тврда(тешка) дрога се користи за лекови кои создаваат физичка зависност, додека терминот лесна дрога се користи за оние лекови кои предизвикуваат блага или никаква психолошка зависност. Во зависност од контекстот,

одреден лек може да се категоризира на повеќе различни начини. ЛСД е класифициран како лесна дрога со сериозни последици. Сите лекови ги делиме на природни, полусинтетички и синтетички. Синтетичките лекови се добиваат исклучиво хемиски во лабораториски услови. Кога станува збор за новите психоактивни супстанци, хемичарите и фармацевтите кои работат во организирани криминални групи и во илегални лаборатории малку ја менуваат хемиската структура на психоактивната супстанција, која поради тоа нема да биде на листата на забранети лекови, но произведува исти или слични ефекти како веќе забранети лекови.

Европскиот центар за мониторинг на дроги идентификуваше околу 600 до 700.000 нови психоактивни супстанци на пазарот на дрога, додека на пр. во животната средина (српскиот пазар) во 2020 година се пронајдени само пет. Ваквите супстанци се опасни по здравјето на корисникот, бидејќи лицето кое ги користи никогаш не знае точно што зема, не знае какви се краткорочните и долгорочните ефекти на овие супстанции, не се знае потенцијалот на зависност, така што лицето кое го зема овој вид наркотици, на пример, мисли дека земал чист амфетамин или екстази, но може да се случи да земе сосема друга психоактивна супстанција и поради тоа често има случаи на акутна интоксикација, односно труење, кои завршуваат со смрт. Затоа е важна добрата меѓународна соработка, која не значи само меѓународна полициска соработка и размена на информации во кривичните истраги, туку значи и информации за нови психоактивни супстанци, размена на искуства во методите на лекување итн. Реално е да се очекува дека кога ќе се појави некоја нова психоактивна супстанца во нашата средина, таа брзо да се појави на пазарот на наркотици во Црна Гора. Црна Гора нема регистрирано производство на синтетички дроги, за разлика од земјите од Европа и Америка.

Според нивното потекло, лековите се делат на природни и синтетички, додека природните дроги се поделени во три групи:

- Опиумска група (морфин и хероин);
- Кока група (кокаин, листови кока);
- Индиски коноп (марихуана, хашиш).

Таканаречените лекови имаат ефект сличен на лековите - психотропни супстанции кои можат да бидат природни или синтетички, а меѓу нив најпознати се: мескалин, ЛСД и мепробрамат. Списокот на дроги, односно нивните препарати е утврден со меѓународни

конвенции, тој е составен дел на Законот за производство и трговија со наркотични дроги.

Само супстанци од таа листа можат да бидат предмет на ова кривично дело. Во коментарот на Кривичниот законик, дејството на кривичното дело е алтернативно дефинирано и опфаќа различни активности кои главно се однесуваат на производство на лекови, нивно пуштање во промет или олеснување на нивното ставање во промет. Првата група на активности вклучува производство и преработка на овие материјали. Производството е создавање на лекови и се разликува во зависност од тоа дали е природен или вештачки, односно за кој лек се работи. Преработка значи добивање на еден лек од друг или прочистување на лекот, подобрување на неговиот квалитет, додавање други состојки итн. Опасноста со синтетичките дроги е значително поголема во производниот процес и тие лабораториски инциденти се многу чести, тоа се сериозни експлозии и труења.

Хемикалиите и прекурсорите се канцерогени, отровни, често предизвикуваат пожари, а голема количина отровен отпад завршува во почвата и водата. Целта на производството на синтетичка дрога е профит. Првите тајни лаборатории за производство на синтетички дроги се појавуваат во 70-тите години на 20 век во Америка, додека во тој период не биле ни познати на територијата на поранешна Југославија. Во 80-тите се појавуваат во земјите од Западна Европа, во 90-тите години во земјите од поранешниот Источен блок, за да се појават во Србија веќе во 2003 година. Синтетичките дроги ќе имаат примат во иднина, бидејќи едноставно и лесно се произведуваат во лабораториски услови (куќа, стан, подрумски простории), хемикалиите, односно прекурсорите не се тешки за да се добијат. За разлика од природните лекови кои мора да се шверцуваат, како на пр. хероинот од Турција. Таа е една од варијантите на балканската рута кон Западна Европа и можно е производство на синтетичка дрога во близина на потрошувачите, така што нема да има проблем со шверц преку граници итн.

Под **профилирање** на споредните производи од синтетички дроги се подразбира: кои хемиски супстанци се користат, кои методи на производство се користат, бидејќи се дава можност да се откријат и да го дополнат списокот на забранети психоактивни супстанции и списокот на прекурсори бидејќи се забранети, особено прекурсорите од прва категорија. Профилирањето овозможува да се утврди врската помеѓу производителот и остатокот од криминалната организација во криминалните истраги.

Тука е важна специјализацијата на полицајците, цариниците и медицинскиот персонал. Затоа, мора да има сериозна и силна форензичка соработка меѓу полицијата.

2.2. Дрогата и нејзиното дејство

Во античките цивилизации, луѓето користеле природни дроги од нивната околина, најчесто во магични и религиозни церемонии. Употребата на дрога надвор од тој контекст била ретка појава. Во втората половина на 20 век, дојде до експанзија на злоупотреба на дрога, како и драстично зголемување на бројот на луѓе кои се зависници од разни дроги, без разлика дали се од природно или синтетичко потекло. Овој феномен е широко распространет, особено кај младите. Карактеристично е и тоа што сите лекови се достапни во сите делови на светот, без разлика каде се произведуваат. Се почесто се користат синтетички дроги, чие дејство е посилно и затоа е поопасно од дејството на природните дроги. Историските записи, легендите и митовите сведочат за древното постоење на наркотични дроги. Познато е дека луѓето ширум светот користеле некои растенија со наркотични својства како лек илјадници години, но ги користеле и за време на одредени верски церемонии. Заедно со развојот на цивилизацијата, дошло до неконтролирано користење наркотични дроги, кои со текот на времето добивале големи размери. Бидејќи последиците од неконтролираната употреба на наркотични дроги се катастрофални не само за поединецот, туку и за целото човештво, меѓународната заедница вложува големи напори да ги стави нивното производство, сообраќај и поврзаната злоупотреба, под контрола и на меѓународната самата заедница и надлежните органи и институции на секоја држава посебно. Предуслов во овие напори е дефинирањето на концептот на наркотични дроги. Со оглед на сложеноста на проблемите поврзани со дрогите и нивната злоупотреба, неопходен е мултидисциплинарен научен пристап за решавање на овие проблеми, што, само по себе, подразбира различни дефиниции за поимот дрога.

Ова се однесува на кривичното право, криминологијата, медицината, фармакологијата и социологијата. Ако проблемот се гледа во тој контекст, тогаш тешко е да се очекува постоење на единствен поим и општоприфатена дефиниција за лекови. Бројната научна и стручна литература покажува дека денес не постои општоприфатена дефиниција за поимот дрога, ниту пак самиот поим е единствен.

Покрај поимот дрога, се користат и термини како наркотична дрога, психотропна дрога и други. Со овој проблем се занимаваат Светската здравствена организација и одредени тела на Организацијата на Обединетите нации, но без оглед на тоа што се воспоставени одредени стандарди, ниту во теорија, ниту во законодавството нема единствена дефиниција или единствен концепт за лекови.

При утврдувањето на општиот концепт на наркотични дроги, мора да се тргне од законските прописи кои ги утврдуваат условите за производство и продажба на психоактивни контролирани супстанции, условите и постапката за издавање дозвола за производство, продажба, извоз, увоз и транзит на психоактивни контролирани супстанции; потоа условите за одгледување, преработка и продажба на растенија од кои може да се добијат психоактивни контролирани супстанции; употребата на психоактивни контролирани супстанции, односно надзорот на органите на прогонот, како и други прашања од оваа област важни за заштита на животот и здравјето на луѓето. Психоактивни контролирани супстанции во смисла на законот што ја регулира оваа област, а кои се на листата на психоактивни контролирани супстанции се:

- Опојни дроги, т.е. наркотици;
- Психотропни супстанции;
- Производи од биолошко потекло кои имаат психоактивно дејство;
- Други психоактивни контролирани супстанции.

Наркотичните дроги предизвикуваат зависност, се прават со природни или синтетички психоактивни супстанци, кои по повеќекратна употреба можат да предизвикаат навика, а со тек на време се создава неодолива потреба за повеќекратно внесување и за зголемување на дозите.[35]

Наркотична дрога е секоја супстанција од биолошко или синтетичко потекло што е на списокот на психоактивни контролирани супстанции во согласност со Единствената конвенција за наркотични дроги, односно супстанца која делува првенствено на централниот нервен систем намалувајќи го чувството на болка, предизвикувајќи поспаност или будност, халуцинации, нарушувања во моторните функции, како и други патолошки или функционални промени на централниот нервен систем.

Психотропна супстанца е секоја супстанца која делува првенствено на

[35] https://www.enciklopedija.hr/clanak/opojne-droge (10.09.2024. 12:56).

централниот нервен систем и ги менува мозочните функции, со што се менува перцепцијата, расположението, свеста и однесувањето.

Во науката, терминот лек се користи за растителни, животински и минерални производи кои имаат лековити својства. Во обичниот говор, овој термин се користи за наркотични дроги кои се психоактивни супстанции (оние супстанции кои ја менуваат состојбата на свеста, расположението и однесувањето). Нивното повторено внесување може да доведе до зависност. Поради многубројните несакани и штетни ефекти, производството и трговијата со овие супстанци или се нелегални активности (на пр. производство на опиум, кокаин и сл.) или се строго контролирани од државата за лекување. Современите класификации на болести ги дефинираат сите здравствени нарушувања кои можат да настанат поради земање психоактивни супстанции. Меѓу нив, најважни се концептите на акутно труење (интоксикација), злоупотреба и зависност од супстанции и синдром на апстиненција или криза.

Акутна интоксикација[36] е минлива состојба која се јавува по земање психоактивни супстанци, кога има промени во психолошкото функционирање, со промени во состојбата на свеста (најчесто има зголемена будност или поспаност - во зависност од лекот за кој станува збор), изменет мисловен процес, понекогаш појава на халуцинации. Се менува и расположението, може да има еуфорија, но и страв или напади на паника, на пример со марихуаната. Однесувањето исто така се менува од хиперактивно и забрзано, со многу движења и претерано изразување на емоции до бавно, летаргично, каде што лицето изгледа поспано и отсутно. Времетраењето на овие промени е различно и зависи од видот на супстанцијата која се зема (на пример, акутната интоксикација со хероин трае до 8 часа, а со марихуана 3-5 часа). Во случај да се земе прекумерна доза на супстанција која може да доведе до смрт, тоа се нарекува предозирање (анг. overdose - предозирање).

Злоупотреба е периодично внесување на психоактивна супстанција што доведува до оштетување на здравјето, било физичко (како во случаите на хепатитис кога лекот се инјектира со нестерилни шприцеви) или психичко (на пр. епизоди на депресивни состојби со интензивно консумирање алкохол). Зависноста од психоактивна супстанца подразбира постоење на најмалку три од наведените симптоми: желба за земање супстанција, синдром на физичка апстиненција кога употребата на супстанцијата се

[36] https://drajzerova.org.rs/saveti/%C5%A1ta-treba-znati-o-drogama (10.09.2024. 13:30).

прекинува, толеранција на ефектот на претходно ефективни дози на супстанцијата, преокупација со супстанција, занемарување на други интереси, големо трошење време за добивање и земање на супстанцијата, како и продолжување со земање на супстанцијата и покрај сознанието за нејзините штетни ефекти. Постои психолошка и физичка зависност од психоактивната супстанција. Алкохолот, седативите и опијатите доведуваат до едно и до друго, другите дроги генерално доведуваат до состојба на психолошка зависност, чии симптоми понекогаш можат да бидат многу изразени и да влијаат на влошување на целокупната психофизичка состојба на зависникот.

Апстиненцијален синдром или криза (во жаргон) претставуваат група на симптоми кои се јавуваат по прекинот на внесувањето на психоактивна супстанција од која лицето е зависно. Почетокот и текот на апстиненцијалната криза е временски ограничен и зависи од видот и количината на супстанцијата која се зема. Симптомите на апстиненцијална криза може да се изразат на психолошко и физичко ниво.

Политоксикоманија[37] е многу честа појава кај младите и претставува истовремено внесување на повеќе психоактивни супстанци, бидејќи комбинирањето на различни лекови, лекови и алкохол ги зголемува нивните ефекти.

38

Слика бр. 1 *Опрема што се користи при употреба на дрога*

Производството и употребата на психоактивни супстанци може да биде општествено дозволено, но и незаконско и санкционирано со закон. Врз основа на ова, супстанциите се поделени на:

[37] Истото.
[38] Истото.

- Лекови (аналгетици, седативи, итн.);
- Алкохол, кафе и тутун - чија употреба е широко распространета и социјално дозволена;
- Дроги чија употреба е нелегална и социјално неприфатлива.

Психоактивните супстанции исто така се класифицираат во три големи групи, во зависност од нивното влијание врз мозокот и нервниот систем, па разликуваме:

- Депресанти[39] - алкохолот, седативите и опијатите делуваат на мозокот на тој начин што доведуваат до поспаност, глобално забавување на психомоторните активности, опуштање, чувство на смиреност, а исто така ја намалуваат активноста на виталните центри за срцето и дишењето.
- Стимуланти[40] - кокаин, крек, амфетамини, екстази, канабис, имаат стимулирачки ефект врз психомоторната активност, даваат чувство на зголемена сила, среќа, самодоверба, чувство на губење на замор, отсуство на страв, забрзување на отчукувањата на срцето, зголемување на крвниот притисок .
- Халуциноген[41] - ЛСД, мескалин, пејот и разни синтетички производи доведуваат до состојба на изменета перцепција со појава на халуцинации, променето чувство за време и простор, како и променето искуство за себе и околината.

Список на психоактивни супстанции кои според валидни меѓународни класификации можат да доведат до ментални и други нарушувања: алкохол, опијати, канабиноиди, седативи, хипнотици, кокаин, кофеин, халуциногени, никотин и испарливи растворувачи.

Кога се зборува за причините за зависноста, модерната наука е на мислење дека зависностите од дрога се нарушувања предизвикани од дејството на неколку предизвикувачки фактори истовремено. Сите предизвикувачки фактори спаѓаат во три категории: фактори поврзани со личноста, околината и ефектите на самата дрога. Кога се анализира личноста на наркоманот, секогаш појдовна точка е влијанието што тој го наследува, уставот, т.н. биолошките фактори, генерално, влијаат врз развојот на личноста, а се проучуваат и влијанијата кои доаѓаат од семејството или околината.

[39] Истото.
[40] Истото.
[41] Истото.

Истражувањата покажуваат дека меѓу зависниците од дрога често се случува да има пренос на моделот на зависност од генерација на генерација.

Постојаната дилема на научниците е дали тоа се должи на наследни фактори или затоа што децата пораснале во средина која влијаела тие самите полесно да посегнат по дрогата, доколку нивните родители или други блиски луѓе веќе го прават тоа.

Социолошките теории веруваат дека влијанието на околината врз формирањето на личноста и појавата на зависност не е занемарливо. Не треба да заборавиме колку некои општества и култури се толерантни дури и кон земање дрога. Секој знае колку е попустливо нашето општество кога станува збор за алкохолот, а во некои области дури и марихуаната веќе не е сениште, додека тутунот ретко се гледа како супстанца која создава зависност која има штетни ефекти по здравјето. Сето ова во голема мера придонесува за појава на зависност кај некој кој веќе има можна генетска предиспозиција за полесен развој на зависност од некоја психоактивна супстанца.

Достапноста на лекови некаде е толку голема, а земањето дрога е толку распространето што во одредени средини станува вообичаен начин на однесување и „го олеснува“ влезот на младите во светот на дрогата. Постојат многу психолошки теории кои ја анализираат личноста на зависниците. Најмногу сметаат дека кај зависниците од дрога, веќе во најраните денови од животот, нормалниот психолошки развој на личноста е запрен поради различните трауматски влијанија кои доаѓаат од семејството, пред се мајката. Поради ова се формира личност која е незрела, импулсивна, нема развиени техники за решавање проблеми и не се чувствува доволно самоуверено. Често ги фаворизира оние кои не се вклопуваат во вообичаените правила на однесување во општеството. Таквите луѓе се чувствителни, податливи и зависни од туѓите мислења, т.е. тие се подложни на туѓи влијанија. Постојат многу психолошки теории кои ја анализираат личноста на зависниците.

Адолесценцијата, според некои автори, е најважната и секако пресвртна точка во животот на една личност, кога детето се претвора во возрасен човек. Важни промени тогаш се случуваат кај сите адолесценти, бидејќи има:

- Постигнување сексуална зрелост и избор на емотивен партнер;
- Избор на професија и завршување на образовниот процес;
- Одвојување од семејството и независност;

- Формирање систем на морални вредности и принципи важни за една личност, кои најчесто претставуваат збир на сите особини и морални принципи на различни модели за идентификација (родители, наставници, роднини, врсници, медиумски личности, идоли итн.) и сопствениот систем на вредности на секој човек се одредува според тоа кој е управуван од него и кој обично е усогласен со општовалидни и признати вредности и норми.

За некои адолесценти, ова е болен период на конфузија на идентитетот што е тешко да се поднесе. Кај зависниците од дрога често се случува, поради нивната мала способност да поднесуваат тензии, да изберат да одлучат и да се поистоветат со она што постарите не го препорачуваат и се експресно против, бидејќи е полесно отколку самите да најдат и да одредат што ќе прифатат, а што нема да не. За лицата со потешкотии во созревањето, адолесценцијата често е пресвртна точка кога се забележуваат првите сериозни тешкотии во прилагодувањето на барањата на околината. Тестот на зрелост не го полагаат младите кои имаат проблеми со прифаќањето на авторитетот на родителите, професорите и институциите, тие често избираат т.н. „негативен идентитет“. Деликвенција, промискуитет, експериментирање со дрога се само дел од однесувањето на оние млади луѓе кои сакаат ризици, предизвици, кои не ги ценат искуствата од претходните генерации и сакаат се да искусат сами, да стекнат сопствена проценка, да искусат силни емоции и силни дразби, се склони кон.

Се верува дека младите луѓе кои имаат проблеми со созревањето и покажуваат одредени нарушувања во однесувањето (лоши односи со семејството, врсниците, наставниците, неуспехот на училиште, бегството од дома итн.) се изложени на зголемен ризик да пробаат дрога. Ризично е и ако околу нив има такви кои веќе се дрогираат, т.е. ако се дружат со зависници од дрога или ако има проблем со зависност во семејството. Ако родителот е алкохоличар или сам се дрогира, се коцка итн. неговото дете полесно ќе стане зависник ако има други елементи кои го прават подложно на развој на зависност од дрога.

Во најголем број случаи првата пробана дрога е марихуаната, а се зголемува бројот на оние кои почесто ја консумираат. Имајќи предвид дека последиците од земањето марихуана се подискретни и на почетокот и не се забележуваат промените во начинот на живот на оние кои ја земаат почесто, многумина мислат дека се работи за безопасна дрога.

Статистиката покажува дека повеќето зависници кои се лекуваат прво почнале со марихуана. Во нашата средина, меѓу овие други дроги кои често се користат, најзастапен е хероинот, но и екстазите. Во светот, особено во поразвиените земји, покрај хероинот, често се злоупотребуваат и кокаин, амфетамини, како и екстази и разни форми на синтетички дроги чие дејство главно е стимулирачко. Земањето дрога е во толкава мера штетно за здравјето на луѓето, чиј мозок и организам со еволуцијата не се подготвени за постојана изложеност на нивните ефекти, па дрогите не се прифатени во општеството токму затоа што го загрозуваат развојот и самиот живот на личноста која зема нив, а исто така имаат лошо влијание врз неговото семејство, работата и општеството во целина. Но, и покрај ова, многу млади луѓе пробуваат дрога, денес многу полесно отколку во претходните децении, најчесто наведувајќи ја љубопитноста и влијанието на врсниците како основна причина за тоа. Многу млади луѓе мислат дека некои дроги се опасни, а некои не се, а најчеста заблуда кај сите зависници од дрога е дека нема да изгубат самоконтрола кога ќе почнат да земаат дрога. Првите промени кај зависниците од дрога се случуваат на социјално ниво. Полека го менуваат своето опкружување и сè повеќе се дружат со луѓе слични на нив, со кои можат да бидат отворени, да разменуваат дрога или слободно да ја земаат. Престануваат да се дружат со оние кои не користат дроги и во нивно друштво им оди полошо. Тие ги занемаруваат обврските за учење или работа, често позајмуваат пари или лажат, дури и крадат пари од дома. Подоцна, кога им требаат сè повеќе пари, често препродаваат дрога, се занимаваат со кражби и слично и се занимаваат со криминал. Локално се јавува и оштетување на здравјето, т.е. на местото на внесување на лекот, на пример инфекции на кожата поради земање лекови со нестерилни игли, но тие исто така можат да бидат штетни за целиот организам. Инфекцијата може да се појави со бактерии или вируси пренесени со заразени игли или сексуален однос со заразено лице.

Најпознатите инфекции кои се добиваат на овој начин се вирусите ХИВ, хепатитис Б и Ц. Токсичните ефекти на лековите особено ги оштетуваат црниот дроб и бубрезите, преку кои тие се метаболизираат и се елиминираат од телото, но и од мозокот, срцето, белите дробови и крвните садови.

[42]

Слика бр. 2 *Еден пример за тоа како изгледаат зависниците од дрога и местата каде што се среќаваат и користат дрога.*

Семејството е местото каде прво се забележуваат проблемите, но семејствата на зависниците обично не можат да го регистрираат проблемот и да го решат. Училиштето е следниот случај кога се забележува нарушување во однесувањето на адолесцентите, а доколку проблемот не може да се реши на ова ниво, како што често се случува со зависниците од дрога, тогаш мора да се побара помош во специјализирана здравствена установа. Третманот на зависноста од дрога е долг и сложен процес кој трае неколку години, неколку децении. Овој процес има неколку фази и вклучува интеграција на различни форми на третман. Најчесто фармакотерапијата (лекови) се комбинира со психосоцијална терапија. Првата фаза во лекувањето е обично детоксикација, т.е. чистење на телото од токсични метаболити на лекови. Потоа настанува апстиненцијална криза која се лечи со различни дроги, во зависност од која дрога е зависник човекот. По оваа фаза продолжува психотерапијата, која го вклучува не само пациентот, туку и неговото семејство, бидејќи им е потребна помош за надминување на зависноста од дрога, која е болест која ги погодува и поединецот и неговото семејство. Промена на животниот стил кон живот без дрога, прифаќање позитивни вредности и промена на личноста на зависниците од дрога се главните цели во лекувањето. Овие промени се постигнуваат преку упорни и трпеливи напори на пациентот, неговото семејство и терапевтот. Зависноста од дрога е болест која тешко и бавно се лекува и често се враќа, но успехот е можен доколку и пациентот и неговото семејство се упорни.

2.3. Природни дроги

[42] Истото.

Природните дроги вклучуваат дроги од растително потекло. Попознати природни дроги се марихуаната, хашишот, опиумот, кокаинот, печурката псилоциба, кактусите со мескалин (пејот и сан педро) и други психоактивни супстанци од природно потекло. Најраспространети се лековите од растително потекло. Претежно во секојдневната комуникација зборот дрога значи забранета психоактивна супстанција, но во фармацијата хербалниот лек е лековита супстанција од природно потекло.

2.3.1. Опиум и опиумски алкалоиди

Опиум[43] е темно кафеава, смолеста маса добиена од незрели пупки од афион. Од исечената пупка излегува бела млечна течност која во воздухот ја менува агрегатната состојба и бојата, односно се стврднува и потемнува, по што се меша во т.н. „колачи“. Тоа е суров опиум. Опиумот содржи повеќе од 20 алкалоиди, од кои најзастапени се: морфин (8-14 %), кодеин (0,2-4 %), носкапин (5-6 %), папаверин (0,8-1 %) и тебаин (0 , 1-1 %). Медицинскиот опиум е стандардизиран на 10 % морфин, но во медицината се помалку се користи, најмногу неговите алкалоиди се користат во чиста состојба. Опиумот се користи во традиционалната медицина (особено) во азиските земји. Опиумот се консумира во голем број азиски земји, главно со пушење. За таа цел се користи приготвен опиум добиен со посебен процес. Кралството Југославија на територијата на денешна Македонија произведувало големи количини опиум. Во Кралството Југославија, во 1935/36 година, афион е посеан на 8.008 хектари во 14 жупании, најмногу во околината на Куманово, додека родот, на пр. во 1935 година изнесува 57.051 кг. Според законот од 1939 година физичките лица биле должни да го пријават и предадат сиот опиум што го поседувале, тогаш пријавени биле 867 лица со 56.844.405 килограми опиум.[44]

Опиумот содржи над 20 алкалоиди, од кои некои се присутни како слободни, додека други се врзани за сулфурна или меконска киселина. Четири опиумски алкалоиди најдоа најголема практична примена: морфин, кодеин, папаверин и наркотин (носкапин). Приближно 12 проценти од опиумот е аналгетик алкалоид морфин, кој

[43] https://medicinski.lzmk.hr/clanak/opijum (10.09.2024. 16:22).
[44] https://sr.wikipedia.org/sr-el/%D0%9E%D0%BF%D0%B8%D1%98%D1%83%D0%BC (10.09.2024. 17:09).

хемиски се преработува во хероин и други синтетички опиоиди за медицинска употреба и нелегална трговија со дрога.[45]

Опиумот се произведува нелегално во многу земји: Турција, Иран, Авганистан, Пакистан, Бурма, Тајланд, Лаос, Мексико и други. Главни области на нелегално производство на опиум и хероин се т.н „златен триаголник“ (гранична област на Тајланд, Бурма и Лаос) и „златна полумесечина“ (гранична област на Пакистан, Авганистан и Иран).

2.3.1.1. Морфин

Морфинот (претходно наречен морфиум) е природен алкалоид добиен од опиум. Се користи во медицината поради неговото силно аналгетско дејство. Поради опасност од зависност ретко се користи, само за најтешки болки. Тој е подложен на злоупотреба и воедно е почетен материјал за добивање полисинтетички опијати, пред се хероин.

2.3.1.2. Кодеин

Кодеин или метилморфин е опијат кој се користи во медицината како аналгетик и антидиуретик. Кодеинот е вториот најдоминантен алкалоид во опиумот, тој е доминантен во иранскиот афион. Се смета за лек од средната класа. Се користи и за лекување на болка.

2.3.1.3. Хероин

Хероинот е опијат - лек кој се синтетизира од морфин, природна супстанција извлечена од семето на мешунката од афион.

Хероинот најчесто се појавува во форма на бел и кафеав прав или како црна леплива материја позната како „црн катран хероин“ („black tar heroin“). Хероинот може да се инјектира, шмрка или пуши. Сите три начини многу брзо ја носат дрогата до мозокот, што доведува до здравствени ризици и високи ризици да стане зависник. Зависноста е хронична повторлива болест предизвикана од промени во мозокот, која се

[45] Истото.

карактеризира со неконтролирана желба за дрога без оглед на последиците. Како што стигнува до мозокот, хероинот повторно се претвора во морфин, кој ги врзува молекулите со клетките познати како опиоидни рецептори. Тие рецептори се наоѓаат во многу делови од мозокот (и во телото), особено во оние делови кои се вклучени во перцепцијата на болката. Опиоидните рецептори се наоѓаат во мозочното стебло кои ги контролираат автоматските процеси неопходни за живот како што се крвниот притисок, возбудувањето и дишењето. Предозирањето со хероин често вклучува прекин на дишењето што може да биде фатално. По интравенозно инјектирање на хероин, се јавува чувство на еуфорија придружена со: суви усни, испарување на топлина од кожата, чувство на тежина во екстремитетите и нарушено ментално функционирање. По почетната еуфорија, корисникот влегува во состојба на дремка, состојба во која состојбата на поспаност и состојбата на будност наизменично се менуваат. Корисниците кои не инјектираат можеби нема да го доживеат почетниот налет, бидејќи другите ефекти се еднакви.

Редовното консумирање на хероин доведува до промени во функционирањето на мозокот. Една од последиците е толеранцијата, при што се повеќе и повеќе од лекот е потребен за да се постигне истиот интензитет. Друга последица е зависноста, која се карактеризира со потреба од континуирано конзумирање на дрога со цел да се избегнат симптомите на апстиненција. Луѓето кои земаат лекови интравенозно се изложени на зголемен ризик од заразување со ХИВ или хепатитис Ц (ХЦВ), бидејќи овие болести се пренесуваат преку крв или други телесни течности, што може да се случи кога се споделуваат игли или друга опрема. Со ХИВ (и нешто поретко ХЦВ) може да се зарази и при незаштитен сексуален однос, што се случува многу почесто кај корисници на дрога. Злоупотребата на хероин е поврзана со голем број сериозни здравствени последици, вклучувајќи предозирање, спонтан абортус и заразни болести како што се хепатитис и ХИВ.[46]

Хроничните корисници може да имаат слаби вени, инфекција на sидовите и вентилите на срцето, гнојни чиреви, запек и гастроинтестинални грчеви, заболување на црниот дроб и бубрезите. Компликациите со белите дробови, вклучувајќи различни видови на пневмонија, може да доведат до полошо здравје на корисникот, како и до ефекти на хероинот врз дишењето. Покрај ефектите на самата дрога, уличниот хероин

[46] https://drogeiovisnosti.gov.hr/djelokrug/ovisnosti-i-vezane-teme/droge-i-ovisnost/vrste-droga/heroin/1010 (13.09.2024. 13:21).

често содржи токсични елементи и адитиви кои можат да ги затнат вените, што може да доведе до трајно оштетување на виталните органи како што се белите дробови, црниот дроб, бубрезите или мозокот. Хроничната употреба на хероин доведува до физичка зависност, состојба во која телото веќе се навикнало на присуството на дрогата. Ако корисникот на дрога одеднаш ја намали или прекине употребата на дрога, може да почувствува различни симптоми. Тие симптоми - кои можат да започнат веќе неколку часа по последното консумирање - може да вклучуваат чувство на немир, болка во мускулите и коските, несоница, дијареа и повраќање, ненадејно чувство на студ („ладна мисирка“) и грчеви на делови од тело („отфрлање на навиката“).[47]

Корисниците, исто така, чувствуваат силна желба за лекот во текот на времето кога не го користат, што може да предизвика континуирана злоупотреба и/или релапс. Покрај ризикот од спонтан абортус, злоупотребата на хероин за време на бременоста (заедно со поврзаните фактори како што се лошата исхрана и несоодветната пренатална грижа) е поврзана со помала родилна тежина, што е важен фактор за подоцнежните ризици и развојните тешкотии. Ако мајката често злоупотребува дрога, детето може да се роди физички зависно од хероин и може да страда од синдром на неонатална апстиненција (ХАС), кој бара хоспитализација.[48]

2.3.1.4. *Рачача*

Рачача[49] е паста добиена од семе од афион, „рач“ или „неквалитетен опиум“, се прави дома од семе од афион во постапка во која со испарување на вода се добива црна паста. Понекогаш може да се најде во форма на густа течност (сируп). Пастата се формира во топчиња со тежина до 1 g и може да се голтне, топчињата често се завиткуваат во хартија за цигара за да се прикријат горчливиот вкус, може да се користи како билен чај или да се пуши помешано со тутун. Произведува поспаност, состојба на смиреност, чувство на леснотија на телото и губење на чувствителноста на болка.

Акутната интоксикација со опијати доведува до аноксија. Оваа аноксија може да се потенцира со истовремена потрошувачка на кој било производ кој има респираторно депресивно дејство, како што се етанол или бензодиазепини. Може да биде опасно во

[47] Истото.
[48] Истото.
[49] https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0379073814003922 (13.09.2024. 15:33).

комбинација со алкохол. Токсиколошките анализи покажуваат слични знаци со аноксија (намален кислород во телото), а во крвта се пронајдени траги од морфин, кодеин и алкохол.[50]

2.3.2. Марихуана / Канабис

Канабис[51] е природен производ, чија главна психоактивна состојка е тетрахидроканабинол (Δ9-ТХЦ). Растението канабис (Cannabis sativa L.) е широко распространето и расте во умерените и тропските области. Заедно со тутунот, алкохолот и кофеинот, спаѓа во групата на најчесто консумирани лекови ширум светот, а се користи како лек и извор на влакна уште од античко време.

Растителниот канабис се состои од исушени цветни пупки и лисја. Смолата од канабис е набиена цврста смеса направена од смолести делови на растението, а маслото од канабис (хашиш) е течен екстракт од канабис.

Канабисот речиси секогаш се пушел, често се мешал со тутун. Речиси целата потрошувачка на хербален канабис и смола е од недозволено потекло.

Постојат тврдења за терапевтски ефекти како аналгетик, а Dronabinol е лиценциран лек во некои земји за лекување на гадење предизвикано од хемотерапија за рак.

Производите од канабис и Δ9-ТХЦ се под меѓународна контрола. Се покажа дека има многу негативен ефект врз возачите поради влијанието на координацијата, моторичките вештини и концентрацијата. Кога станува збор за легализацијата на канабисот, многу истражувања покажуваат дека тој е штетен и дека е увертира за употреба на други тешки дроги.

Кога станува збор за легализација на канабисот за медицински цели, не треба да се избрзува бидејќи сите досега преземени медицински истражувања покажуваат дека канабисот помага кога се во прашање некои болести, но не лекува, туку главно ја ублажува болката. Мора да почекаме науката да го даде последниот збор за тоа дали канабисот може да заздрави и дали ќе се најде некој нов метод кој би го направил

[50] Истото.
[51] https://drogeiovisnosti.gov.hr/djelokrug/ovisnosti-i-vezane-teme/droge-i-ovisnost/vrste-droga/marihuana-kanabis/1013 (13.09.2024. 14:05).

канабисот лековит и ефикасен, или можеби ќе се најдат некои други средства и методи кои се многу поефикасни за ублажување на болката отколку канабисот.[52]

Канабисот може да се одгледува и на отворен и затворен простор. Одгледување во затворен простор подразбира вештачко осветлување кое симулира процес на фотосинтеза, а за тоа е потребна соодветна опрема и пред се соодветно осветлување. Кога станува збор за одгледување канабис надвор, тоа се прави на плантажи, односно на места каде што има доволен број сончеви денови во текот на годината. Може да се одгледува во пластеници како и секоја друга растителна култура.

Приносите од вештачкото одгледување се многу поголеми и често се произведува нелегално во затворени простории - лаборатории. Канабисот е растение и од него има три производи: марихуана, хашиш и масло од канабис. Сите три производи се разликуваат во процентот на ТХЦ, така на пример, во марихуаната се движи од 3% до 6%. Многу поголем проблем од канабисот се синтетичките дроги и новите психоактивни супстанци кои се појавуваат на нелегалните пазари, како во светот, така и во Црна Гора.

Марихуаната се јавува во различни форми како суви лисја, цветови, стебла и семиња од растението коноп Канабис сатива, кои содржат психоактивна (влијае на мозокот) хемикалија делта-9-тетрахидроканабинол (ТХЦ), како и други сродни соединенија. Тој растителен материјал може да се концентрира и во смола наречена хашиш или може да биде во форма на леплива црна течност наречена хашишово масло. Марихуаната најчесто се пуши во форма на рачно свиткани цигари (џоинт) или пушена во цевки „pipes“ или „водоводни цевки - water pipes“ (бонг).

Чадот од марихуаната има карактеристичен слатко-кисел мирис. Марихуаната, исто така, може да се меша со храна или да се приготвува како чај. Кога се пуши марихуаната, ТХЦ брзо поминува од белите дробови во крвотокот, кој ја носи хемикалијата до мозокот и другите органи низ телото. Побавно се апсорбира ако се зема преку храна или пијалок. Без оглед на начинот на консумирање, ТХЦ влијае на специфичните молекули во мозочните клетки наречени канабиноидни рецептори. Овие рецептори вообичаено се активираат од хемикалија слична на ТХЦ која постои во телото (како што е анандамид) и е дел од мрежата на комуникациски системи наречена ендоканабиноиден систем. Овој систем игра клучна улога во нормалниот развој на

[52] Истото.

мозокот и неговите функции. Највисока густина на канабиноидни рецептори е откриена во деловите на мозокот кои влијаат на чувството на задоволство, меморијата, размислувањето, концентрацијата, перцепцијата на чувствата и времето и координацијата на движењата. Марихуаната ја подобрува активноста на ендоканабиноидниот систем, предизвикувајќи чувство на возбуда и други ефекти што ги чувствуваат корисниците. Овие ефекти вклучуваат изменета перцепција и расположение, нарушена координација, проблеми со размислување и решавање проблеми и нарушена способност за учење и паметење.[53]

Марихуаната, исто така, влијае на развојот на мозокот, а кога се користи почесто од млади луѓе, ефектите врз размислувањето и меморијата може да траат подолго, па дури и да бидат трајни. Истражувањето на корисници на марихуана кои почнале да користат во пубертетот откри значително намалена поврзаност во областите на мозокот одговорни за учење и меморија.

Голема долгорочна студија во Нов Зеланд покажа дека луѓето кои користеле марихуана во големи количини за време на пубертетот изгубиле во просек 8 IQ поени на возраст од 13 до 38 години. Уште поважно, изгубените когнитивни способности не биле целосно обновени кај оние кои престанале да пушат марихуана во зрелоста. Не е забележан пад на коефициентот на интелигенција кај оние кои почнале да пушат марихуана во зрелоста IQ-а. Марихуаната може да предизвика широк спектар на последици, особено врз психолошкото и менталното здравје. Чадот од марихуана ги иритира белите дробови, така што честите пушачи на марихуана може да ги имаат истите респираторни проблеми како пушачите на тутун, како што се секојдневно кашлање и производство на слуз, почести акутни заболувања на градниот кош и зголемен ризик од пневмонија. Едно истражување покажало дека луѓето кои често пушат марихуана, но не пушат тутун, имаат почести здравствени проблеми и почесто отсуствуваат од работа отколку луѓето кои не пушат марихуана, најмногу поради респираторни заболувања. Сè уште не е познато дали пушењето марихуана го зголемува ризикот од рак на белите дробови. Марихуаната, исто така, го зголемува пулсот кратко време по пушењето за 20-100 проценти, а овој ефект може да трае и до три часа. Во една студија, беше проценето дека корисниците на марихуана имаат 4,8

[53] Истото.

пати поголем ризик од срцев удар во текот на првиот час по пушењето. Ризикот може да биде поголем кај постарите лица или кај оние со чувствително срце.[54]

Многу студии ја поврзуваат долгорочната употреба на марихуана со ментални болести. Голема доза на марихуана може да предизвика привремена психотична реакција кај некои корисници (вклучувајќи халуцинации и параноја). Консумирањето марихуана може да го влоши текот на болеста кај пациент со шизофренија. Голем број студии кои ги следат корисниците во одреден временски период, исто така, укажуваат на поврзаност помеѓу употребата на марихуана и подоцнежниот развој на психоза. Оваа врска е под влијание на генетските варијабли, но зависи и од количината што ја консумира личноста, јачината на лекот и годините од првата употреба - оние кои почнале да користат на помлада возраст се изложени на поголем ризик за подоцнежни проблеми. Исто така, пронајдени се асоцијации помеѓу употребата на марихуана и други проблеми со менталното здравје како што се депресија, анксиозност, самоубиствени идеи кај адолесцентите и нарушувања на личноста, вклучително и недостаток на мотивација. Потребни се дополнителни истражувања за да се потврди и подобро да се разбере оваа асоцијација.

Употребата на марихуана за време на бременоста е поврзана со зголемен ризик од невробихејвиорални проблеми кај бебињата. Бидејќи ТХЦ и другите соединенија во марихуаната ги имитираат сопствените ендоканабиноидни хемикалии на телото. Консумирањето марихуана од бремени жени може да влијае на развојот на ендоканабиноидниот систем во мозокот на фетусот. Детето може да има различни проблеми, вклучувајќи проблеми со вниманието, меморијата и вештините за решавање проблеми. Марихуаната предизвикува сериозни ефекти врз расудувањето, моторните вештини, координацијата и придонесува за зголемен ризик од повреда или смрт при возење. Анализата на податоците од повеќе студии покажува дека употребата на марихуана го удвојува ризикот возачот да биде вмешан во сообраќајна несреќа. Комбинацијата на марихуана и алкохол е многу полоша за нарушена возачка способност отколку земањето на секоја супстанција посебно.

Тинктурите од канабис некогаш биле во употреба, но биле отстранети од фармакопејата пред многу години. Билен канабис (познат како „канабис Flos“), со номинална содржина на ТХЦ од 18%, е достапен како лек на рецепт во Холандија. Се

[54] Истото.

користи за мултиплекс склероза, одредени видови болки и други невролошки состојби. Екстрактот од канабис (Sativex) е лиценциран во Канада.[55]

Количината на ТХЦ во примероците на марихуана што ја собира полицијата постојано се зголемува во последните неколку децении. Во 2012 година, концентрацијата на ТХЦ во марихуаната е во просек околу петнаесет проценти (15%) во споредба со четири проценти (4%) колку што беше во 80-тите. Спротивно на популарното верување, марихуаната предизвикува зависност. Некои студии проценуваат дека девет проценти од корисниците стануваат зависни од марихуана. Оваа бројка се зголемува кај оние кои почнуваат да користат на помлада возраст (приближно 17%, или секој шести човек) и кај оние кои секојдневно користат марихуана (25-50%). Луѓето кои долго време користеле марихуана, откако се обиделе да се откажат, имаат симптоми кои вклучуваат раздразливост, несоница, намален апетит, анксиозност и желба за дрога, а сето тоа заедно го спречува човекот да се откаже. Бихејвиоралните интервенции вклучувајќи когнитивно-бихејвиорална терапија и мотивациска стимулација се покажаа како корисни во третманот на зависност од марихуана. Иако моментално не е достапен лек, неодамнешните откритија нудат надеж за развој на лекови кои ќе го олеснат повлекувањето, ќе ги блокираат психоактивните ефекти на марихуаната и ќе спречат релапс.[56]

Истражувањата покажуваат како употребата на марихуана може да создаде проблеми во секојдневниот живот или да ги влоши проблемите. Корисниците на марихуана генерално покажуваат пониско ниво на задоволство од животот, полошо ментално и физичко здравје, поголеми проблеми во интимните односи и послаб академски и деловен успех во споредба со оние кои не користат дроги. Марихуаната е позната и како трева или канабис, а таа е најраспространетата нелегална дрога во Црна Гора.

2.3.3. Кокаин

Кокаин[57] е стимуланс лек кој лесно создава зависност. Се произведува од листовите на растението кока со потекло од Јужна Америка. Предизвикува чувство на

[55] Истото.
[56] Истото.
[57] https://drogeiovisnosti.gov.hr/djelokrug/ovisnosti-i-vezane-teme/droge-i-ovisnost/vrste-droga/kokain/1009 (13.09.2024. 14:45).

краткотрајна еуфорија, енергија и зборливост со дополнителни потенцијално опасни физички ефекти како што се зголемен пулс и зголемен крвен притисок. Кокаинот во прав се вдишува преку носот (шмрка) каде што се апсорбира преку носното ткиво или се раствора во вода и се инјектира во крвотокот.

Крек е форма на кокаин што се обработува за да се произведе камен кристал (исто така познат како „слободен кокаин - freebase cocaine“) кој може да се пуши. Кристалот се загрева за да произведе пареа која се апсорбира во крвотокот преку белите дробови. Името „crack“ се однесува на „crackling sound“ звукот на крцкање што се создава кога кристалот се загрева.

Интензитетот и времетраењето на пријатниот ефект на кокаинот зависи од тоа како се користи. Кокаинот што се инјектира или пуши многу брзо ја ослободува дрогата во крвотокот и во мозокот веднаш штом се постигне побрзо и посилно, но пократко чувство на задоволство (високо) отколку со шмркањето.

Задоволството од шмркањето кокаин може да трае од 15 до 30 минути, додека задоволството од пушењето може да трае пет до десет минути. За да го задржат чувството на задоволство, корисниците кои често земаат кокаин постојано ја користат дрогата во краток период и ја зголемуваат дозата. Оваа практика лесно може да доведе до зависност, хронична болест која предизвикува промени во мозокот и се карактеризира со неконтролирана желба за дрога без оглед на последиците.

Кокаинот е силен стимуланс на централниот нервен систем кој го зголемува ослободувањето на допаминските невротрансмитери во мозокот кои ги регулираат пријатните чувства и движења. Со долготрајна употреба, кокаинот може да предизвика долготрајни промени во мозокот што може да доведат до зависност. Долготрајната употреба често развива толеранција кон кокаин. Многу корисници на кокаин известуваат дека и покрај обидот, не можат да го постигнат почетното задоволство што го доживеале кога првпат го користеле. Некои корисници ги зголемуваат дозите во обид да го засилат и продолжат искуството, што може да го зголеми ризикот од дополнителни психолошки и физиолошки настани.

Кокаинот влијае на човечкото тело на различни начини. Ги стеснува крвните садови, ги шири зениците и ја зголемува телесната температура, го забрзува отчукувањата на срцето и го зголемува крвниот притисок. Исто така, може да предизвика главоболки и гастроинтестинални компликации како што се болки во

стомакот и гадење. Кокаинот го намалува апетитот и хроничните корисници често се неухранети. Најсериозно од сè е тоа што корисниците на кокаин може да доживеат срцев удар или мозочен удар што може да биде фатален. Корисниците на кокаин исто така се изложени на ризик од заразување со ХИВ, дури и кога не споделуваат шприцеви/игли или други реквизити за дрога, бидејќи интоксикацијата со кокаин води до нарушено расудување што може да доведе до ризично сексуално однесување. Некои ефекти од употребата на кокаин зависат од начинот на консумирање. Шмркањето кокаин може да доведе до губење на мирис, крварење од носот, проблеми со голтањето, засипнатост и хронични проблеми со течење на носот. Кокаинот што се голта може да доведе до тешка гангрена на цревата како резултат на забавен проток на крв. Кокаинот кој се инјектира со помош на шприц може да предизвика тешки алергиски реакции и може да го зголеми ризикот од заразување со ХИВ, хепатитис Ц и други болести кои се пренесуваат преку крвта. Повторената употреба на кокаин може да доведе до раздразливо[58]ст, немир и анксиозност. Корисниците на кокаин може да доживеат и тешка параноја – привремена состојба на „full-blown“ параноична психоза – во која губат контакт со реалноста и доживуваат аудитивни халуцинации. Кокаинот е уште поопасен ако се комбинира со други дроги или алкохол. Комбинацијата на кокаин и хероин (позната како „speedball“) има особено висок ризик од фатално предозирање.

2.4. Синтетички дроги

2.4.1.1. *Клупски синтетички дроги*

Клупските синтетички дроги се фармаколошки хетерогена група на психоактивни дроги кои најчесто ги користат тинејџерите и младите за време на ноќните излегувања. Се користат во ноќни клубови, на концерти во кафулиња итн. Клупските дроги вклучуваат дроги, како што се Екстази (MDMA), Метамфетамин, ЛСД, Гамахидроксибутират (ГХБ), Кетамин, Рохипнол и други. Рохипнол (флунитразепам) се

[58] Истото.

здоби со популарност во раните 1990-ти во САД. Тоа е бензодиазепам (хемиски сличен на седативните хипнотички лекови како Валиум или Ксанакс). Кетаминот главно се користи во ветеринарните клиники.[59]

ГХБ (Xyrem) е депресив на централниот нервен систем. ГХБ природно постои во човечкиот мозок, но во многу пониски концентрации отколку што наоѓаме во злоупотребата на ГХБ. ГХБ и рохипнол се достапни во форми без мирис, боја и вкус кои често се комбинираат со алкохол и други пијалоци. Истите се користат за извршување сексуални напади (исто така познати како „дрога за силување“, „date rape”, „другар рап“ – „acquaintance rape“, или напад „помогнат од дрога“ – „drug-assisted assault“) благодарение на способноста да се онеспособат жртвите. Ова осигурува дека жртвата не се спротивставува на сексуалниот напад. ГХБ најчесто се зема орално, во течна или прашкаста форма, додека Рохипнол се консумира орално во форма на таблети.[60]

ГХБ, исто така, има анаболни ефекти (ја стимулира синтезата на протеини) и се користи од страна на боди билдерите за намалување на мастите и градење мускули.

Кетаминот најчесто се шмрка или се инјектира интрамускулно. Во големи дози, седативот ГХБ има ефекти врз спиењето, може да доведе до кома или смрт. Рохипнолот може да предизвика амнезија во која поединците не можат да се сетат на настани што ги доживеале додека биле под влијание. Кетаминот е дисоцијативен анестетик. Ја искривува перцепцијата на сликите и звуците и предизвикува чувство на одвоеност од околината и од себе. Интоксикацијата во помали дози предизвикува намалено внимание, влијае на меморијата и способноста за учење. Во поголеми количини, кетаминот може да предизвика состојби на сонување и халуцинации, како и делириум и амнезија. Повторената употреба на ГХБ може да доведе до ефекти како што се несоница, анксиозност, тремор и потење. Како и кај другите бензодиазепами, честата употреба на Рохинол може да доведе до толеранција и физичка зависност. Корисниците на кетамин може да развијат знаци на толеранција и желба за лекот. Ако се консумира ГХБ, може да дојде до кома и напади. Ако се комбинира со алкохол, може да предизвика гадење и проблеми со дишењето. Рохипнолот може да биде фатален ако се

[59]https://drogeiovisnosti.gov.hr/djelokrug/ovisnosti-i-vezane-teme/droge-i-ovisnost/vrste-droga/klupske-droge/106 (13.09.2024. 14:51).

[60] Истото.

комбинира со алкохол и други депресанти на централниот нервен систем. Кетаминот, во големи дози, може да предизвика нарушена моторна функција, висок крвен притисок и потенцијално фатални респираторни проблеми. Имињата на улиците за ГХБ се Г, течна и течна екстази.[61]

2.4.1.2. Амфетамин

Амфетаминот се појавува во форма на бел прав кој делува како стимулатор на централниот нервен систем. Се верува дека амфетаминот првпат бил произведен од германскиот хемичар Леукарт во 1880 година, иако нема доволно докази за да се поддржи ова тврдење. Амфетаминот има ограничена терапевтска употреба, а најголемиот дел од него се произведува во тајни лаборатории во Европа. Тој е под меѓународна контрола и е тесно поврзан со метамфетаминот. Амфетаминот (CAS-300-62-9) припаѓа на семејството на фенитиламини, кое вклучува голем број на супстанции кои можат да бидат стимуланси, ентактогени или халуциногени. Амфетаминот е N,α-метилфенитиламин. Амфетаминската база е безбојно и испарливо масло кое не се раствора во вода. Најчестата форма на сол е сулфатот (CAS-60-13-9) бел или безбоен прав растворлив во вода. Нелегалните производи обично доаѓаат во форма на прав. Таблетите што содржат амфетамин може да носат слични логоа на оние што се наоѓаат на MDMA и други таблети екстази.[62]

Амфетаминот е стимуланс кој влијае на централниот нервен систем и кој предизвикува покачен крвен притисок и тахикардија проследени со чувство на зголемена самодоверба, дружељубивост и енергија. Го потиснува апетитот и заморот и доведува до несоница. Кога се зема орално, обично делува во рок од 30 минути и може да трае со часови. Подоцна, корисниците може да се чувствуваат раздразливи, немирни, вознемирени, депресивни и безволни. Ја зголемува активноста на норадреналинот и допаминот во невротрансмитерскиот систем. Амфетаминот е помалку моќен од метамфетаминот, но во неконтролирани ситуации ефектите се речиси исти. Акутната интоксикација предизвикува сериозни кардиоваскуларни нарушувања, како и проблеми во однесувањето, вклучувајќи агитација, конфузија, паранoја, импулсивност и

[61] Истото.
[62] https://drogeiovisnosti.gov.hr/djelokrug/ovisnosti-i-vezane-teme/droge-i-ovisnost/vrste-droga/amfetamini/1019 (13.09.2024. 15:46).

насилство. Хроничната администрација на амфетамин предизвикува неврохемиски и невроанатомски промени. Во случај на зголемена толеранција, постои и недостаток на меморија и способност за донесување одлуки, како и вербално расудување. Некои симптоми наликуваат на оние на параноичната шизофренија. Овие ефекти може да траат подолго од самата употреба на дрога, иако на крајот исчезнуваат. Инјектирањето амфетамини може да доведе до ризик од вирусни инфекции (ХИВ и хепатитис), како што е случајот со другите лекови кои се инјектираат, како што е хероинот. Ненадејните смртни случаи ретко се припишуваат на амфетамин. Се проценува дека минималната смртоносна доза е 200 mg кај возрасни кои не се зависни.[63]

Амфетаминот може да се проголта, да се шмрка или, поретко, да се инјектира. За разлика од хидрохлоридната сол на метамфетамин, амфетамин сулфатот е доволно испарлив за да се вдишува или пуши. Кога се внесува, дозата може да варира од неколку десетици до неколку стотици mg, во зависност од чистотата. Терминот амфетамин (меѓународно неофицијално име: INN) „улични“ имиња се „speed“-брзина, „base“-база и „whizz“-свиркање.

2.4.1.3. Метамфетамин

Метамфетамин[64] (исто така наречен мет, кристал, креда и мраз меѓу другите) е стимуланс со голема зависност, хемиски сличен на амфетаминот. Има форма на бел кристален прав без мирис со горчлив вкус. Метамфетаминот се конзумира орално, пуши, шмрка, се инјектира или се раствора во вода или алкохол. Со пушење или инјектирање дрога многу брзо стигнува до мозокот и произведува инстантна, интензивна еуфорија. Бидејќи задоволството брзо исчезнува, корисниците често повторно земаат нова доза.

Метамфетаминот делува така што го зголемува количеството на невротрансмитер допамин што доведува до голема количина на хемикалија во мозокот. Способноста на метамфетаминот брзо да го ослободи допаминот во областа на мозокот за чувствителност на награди создава еуфоричен „налет“ или „блесок“ што корисниците може да го искусат. Повторената употреба на метамфетамин лесно може да доведе до

[63] Истото
[64] https://drogeiovisnosti.gov.hr/djelokrug/ovisnosti-i-vezane-teme/droge-i-ovisnost/vrste-droga/metamfetamin/1014 (13.09.2024. 15:49).

зависност - хронична повторлива болест која се карактеризира со компулсивно барање и употреба на дрога. Луѓето кои консумираат метамфетамин долго време може да доживеат анксиозност, конфузија, несоница, промени во расположението и може да покажат насилно однесување. Тие исто така може да покажат симптоми на психоза како паранојa, визуелни и аудитивни халуцинации и заблуди (на пр. чувство на инсекти како лазат под кожата). Хроничната потрошувачка на метамфетамин е придружена со хемиски и молекуларни промени во мозокот. Дијагностичките тестови покажаа промени во активноста на допамин кои се поврзани со намалени моторни вештини и намалена способност за вербално учење. Во студиите на хронични корисници на метамфетамин, откриени се сериозни структурни и функционални промени во областите на мозокот одговорни за емоциите и меморијата, што може да се објасни со многуте емоционални и когнитивни проблеми што ги доживеале испитаниците. Некои од промените во мозокот остануваат многу долго по престанокот на употребата на метамфетамин, иако некои се опоравуваат ако лекот не се користи долго време (т.е. повеќе од една година).[65]

Конзумирањето дури и мали дози на метамфетамин може да доведе до истите физички ефекти како конзумирање на друг стимуланс како кокаин или амфетамин. Тие вклучуваат зголемена будност, зголемена физичка активност, намален апетит, забрзано дишење, забрзан пулс, неправилно чукање на срцето, зголемен крвен притисок и зголемена телесна температура. Долготрајната употреба на метамфетамин може да има многу негативни ефекти врз физичкото здравје, вклучително и драстично губење на тежината, сериозни проблеми со забите („метаминска уста“), кожни проблеми предизвикани од гребење на кожата.[66]

Употребата на метамфетамин, исто така, го зголемува ризикот од заразување со заразни болести како што се ХИВ и хепатитис Б и Ц. Едно лице може да се зарази преку споделување на контаминирана опрема за инјектирање дрога и преку незаштитен секс. Без разлика на начинот на консумирање, метамфетаминот влијае на способноста за судење и инхибиција, што може да доведе до тоа луѓето да се вклучат во ризично однесување. Употребата на метамфетамин исто така може да ја влоши прогресијата на ХИВ/СИДА и нејзините последици. Истражувањата покажаа дека ХИВ предизвикува повеќе оштетување на невроните и поголемо когнитивно оштетување кај ХИВ-

[65] Истото.
[66] Истото.

позитивните луѓе кои користат метамфетамин отколку кај ХИВ-негативните луѓе кои го користат.[67]

Постои недостаток на податоци за распространетоста на употребата на метамфетамин кај општата популација бидејќи рутинскиот надзор во Европа не прави разлика помеѓу амфетамин и метамфетамин. Сепак, метамфетаминот е психоактивна дрога која е широко користена во Северна Америка и земјите од Далечниот Исток. Во Европа, амфетаминот е пошироко достапен од метамфетаминот.

2.4.1.4. Екстази/ Ecstasy (МДМА)

МДМА[68] (3,4-метилендиокси-метамфетамин) популарно наречен екстази или од неодамна Моли е синтетичка психоактивна дрога која има сличности со стимулансот амфетамин, но и со халуциногениот мескалин. Создава чувство на вишок енергија, еуфорија, емоционална нежност и сочувство кон другите и ја нарушува перцепцијата на чувствата и времето. Во почетокот, МДМА беше популарен меѓу адолесцентите и младите во ноќните клубови или на долгорочните забави, оваа дрога сега се прошири на широк опсег на корисници. МДМА најчесто се конзумира орално во форма на капсули или таблети. Популарното име Моли (сленг за „молекуларно“) се однесува на чистата кристална форма на прав на МДМА која најчесто се продава во капсули. Ефектот на лекот обично трае три до шест часа, иако не е невообичаено корисниците да земаат втора доза од лекот откако ефектите од првата доза ќе почнат да исчезнуваат. Често се консумира во комбинација со други лекови. На пример, мажи кои користат МДМА со ГХБ, метамфетамин, кетамин и лекови кои влијаат на еректилната дисфункција (вијагра).

МДМА делува така што ја зголемува активноста на три невротрансмитери - серотонин, допамин и норепинефрин. Емоционалните и просоцијалните ефекти на МДМА веројатно се директно или индиректно предизвикани од ослободувањето на големи количини на серотонин, кој влијае на расположението (и други функции како што се апетитот и спиењето). Серотонинот, исто така, предизвикува ослободување на хормоните окситоцин и вазопресин, кои играат важна улога во чувствата (љубов,

[67] Истото.

[68] https://drogeiovisnosti.gov.hr/djelokrug/ovisnosti-i-vezane-teme/droge-i-ovisnost/vrste-droga/ecstasy-mdma/107 (13.09.2024. 15:56).

доверба, сексуална возбуда итн.). Ова може да се објасни со карактеристичните чувства на емоционална блискост и емпатија предизвикани од лекот. Студиите спроведени и кај луѓе и кај глодари покажаа дека МДМА го зголемува нивото на овие хормони. Нарушувањето на серотонин предизвикано од конзумирање на МДМА доведува до исцрпување на оваа важна хемикалија во мозокот предизвикувајќи негативни ефекти, вклучувајќи конфузија, депресија, проблеми со спиењето, желба за дрога и анксиозност, што може да се случи набргу по прекинот на употребата на дрога или неколку дена или дури недели подоцна. Некои луѓе кои користеле МДМА долго време доживеале долготрајна депресија, проблеми со спиењето, проблеми со вниманието, проблеми со меморијата, иако е можно некои од овие ефекти да се предизвикани од комбинирање на други лекови и МДМА (на пр. марихуана). Претходните истражувања за зависноста покажаа мешани резултати. Она што е познато е дека некои корисници имаат симптоми на зависност, вклучително и континуирано консумирање и покрај знаењето за физичката и психолошката штета на дрогата, развиената толеранција итн. Системот на невротрансмитери на кој влијае МДМА е ист што влијае на другите лекови кои предизвикуваат зависност. Истражувањата покажаа дека животните сами ќе консумираат МДМА - важен показател за потенцијална злоупотреба на дрога - иако степенот на споредба е помал отколку со други дроги, како што е злоупотребата на кокаин.[69]

МДМА може да ги има истите физички ефекти како и другите стимуланси како кокаин и амфетамини. Тие ефекти вклучуваат зголемен пулс и зголемен крвен притисок, кои се особено ризични за луѓето со проблеми со циркулацијата или срцеви заболувања. Корисниците на МДМА може да доживеат симптоми како што се мускулна напнатост, неконтролирано крцкање на забите, гадење, заматен вид, несвестица, треска или потење. Во големи дози, МДМА може да влијае на способноста на телото да ја регулира температурата. Во ретки случаи, тоа може да доведе до нагло зголемување на температурата (хипертермија), што може да предизвика откажување на црниот дроб, бубрезите, кардиоваскуларниот систем и смрт. Ризикот е претставен со фактот дека таблетите, па дури и капсулите со наводно чист екстази „Моли“ понекогаш содржат други видови лекови или адитиви. Тие може да вклучуваат ефедрин (стимуланс), декстрометорфан (супресант на кашлица), кетамин, кофеин, кокаин, метамфетамин или синтетички катинон (психоактивната состојка во „солите за капење“). Овие супстанции

[69] Истото.

сами по себе се безопасни, но во комбинација со МДМА можат да бидат многу опасни. Корисниците кои намерно или несвесно ја комбинираат таквата мешавина со дополнителни супстанции како марихуана или алкохол, може да се изложат на уште поголем здравствен ризик.[70]

Дополнителните ефекти на МДМА кои водат до емоционална блискост и конзумирање во сексуален контекст (особено во комбинација со Селденафил) може да влијаат на незаштитен сексуален однос, што е фактор на ризик за инфекција или пренос на ХИВ и хепатитис. МДМА за прв пат беше користен во 1970-тите, не како рекреативен лек, туку како додаток во психотерапијата - иако без истражување на клиничко испитување и без одобрение од ФДА. Некои истражувачи се заинтересирани да го користат за терапевтски цели доколку се спроведува под строго контролирани услови. Во моментов е во клиничко тестирање како можна фармакотерапевтска помош во третманот на посттрауматско стресно растројство (ПТСН) и анксиозност кај пациенти со неизлечив карцином. Хемискиот состав на МДМА (3,4 метилендиокси-метамфетамин) е синтетичка психоактивна дрога хемиски слична на метамфетаминот и халуциногениот мескалин.[71] На улица се среќаваат под следниве имиња: екстази, бонбон, бонкас и екс.

Обично се наоѓа во капсули, таблети или во прав. Најчесто се користи орално или со шмркање. МДМА е нелегална дрога која има психостимулативно дејство на нервниот систем и работата на кардиоваскуларниот систем, ја нарушува перцепцијата, чувството за време и ги подобрува сетилните искуства. Кога се зема орално, ефектите се јавуваат околу 30-45 минути подоцна. Шприцањето или инјектирањето предизвикува побрз ефект. Примарните ефекти (желба за комуникација, допир, танцување, вишок на телесна енергија) обично достигнуваат врв околу еден час до час и половина по ингестијата и траат околу два часа, а потоа постепено се намалуваат. Секундарните ефекти (депресија, нервоза, исцрпеност, недостаток на апетит) може да се почувствуваат со денови.

Екстази е популарно име за МДМА, иако обично содржи не само МДМА, туку и ефедрин, амфетамин, кофеин и слични супстанции, како и потенцијално многу поопасните хемикалии ДХМ и ПМА, кои можат да предизвикаат зголемена веројатност за топлотен удар и смрт. Поради оваа причина, секој што земал екстази и има зголемена

[70] Истото.
[71] Истото.

физичка активност мора да пие околу 2 dl течност на секои половина час, по можност овошен сок или минерална вода (поради замена на електролити - во обичната вода ги нема). Негативните ефекти на МДМА се: физичка исцрпеност, забавена координација на движењата, деконцентрација, главоболка, нарушување на спиењето, гадење проследено со повраќање, мамурлак кој може да трае со денови и обично е придружен со тешка депресија и еректилни тешкотии. Долгорочните последици за честите корисници се сериозно оштетување на црниот дроб и бубрезите.[72]

2.4.1.5. Синтетички канабиноиди

К2/Спајс (синтетичка марихуана).[73] Спајс се однесува на широк спектар на билни мешавини кои предизвикуваат искуства слични на оние со консумирање марихуана (канабис) и се продаваат како „безбедни“ легални алтернативи на таа дрога. Се продава под многу имиња, вклучително и К2, лажен плевел, Јукатан Фајр (Yucatan Fire), Сканк (Skunk), Мун Рокс (Moon Rocks), Галакси (Galaxy), Дуга (Rainbow) и други на кои пишува „не за човечка употреба“. Овие производи содржат сушени сецкани билки и хемиски состојки кои се одговорни за психоактивни ефекти (промена на состојбата на свеста). На етикетите често пишува дека содржат „природни“ психоактивни материјали добиени од различни растенија. Производот Спајс навистина содржи сушени растенија, но хемиската анализа открива дека неговите состојки се синтетички (или дизајнерски) канабиноидни соединенија. Спајс производите се популарни кај младите и најмногу ги консумираат постарите средношколци. За популарноста на оваа дрога придонесе лесниот пристап до лекот и погрешната перцепција на Спајс како „природен“ производ кој е безопасен. Друг фактор клучен за продажбата е тоа што хемикалиите што се користат за производство на Спајс не се лесно откриени во стандардните тестови за лекови.[74] Некои производи од Спајс се продаваат како „темјан“. Како и марихуаната, Спајс најчесто се конзумира со пушење. Понекогаш Спајс се меша со марихуана или се подготвува како хербална инфузија за пиење. Корисниците на Спајс пријавуваат искуства слични на оние на корисниците на марихуана - подобро расположение,

[72] Истото.
[73] https://drogeiovisnosti.gov.hr/djelokrug/ovisnosti-i-vezane-teme/droge-i-ovisnost/vrste-droga/sintetski-kanabinoidi/1011 (13.09.2024. 16:16).
[74] Истото.

чувство на релаксација и изменета перцепција. Во некои случаи, ефектите на Спајс се уште посилни од ефектите на марихуаната. Некои корисници пријавиле психолошки ефекти како што се анксиозност, параноја и халуцинации. Досега немало научно истражување за ефектите на Спајс врз човечкиот мозок, она што досега е познато е дека мешавината од канабиноиди кои се наоѓаат во производите на Спајс, влијаат на истите клеточни рецептори како и ТХЦ (главната психоактивна состојка во марихуаната). Некои од соединенијата кои се наоѓаат во Спајс имаат многу посилен ефект врз овие рецептори што може да доведе до многу посилни и непредвидливи ефекти. Токму поради тоа што хемискиот состав на многу производи што се продаваат како Спајс е непознат, можно е некои видови да содржат супстанции кои можат да имаат екстремно различни последици од очекуваните. Корисниците на Спајс се жалат на симптоми кои вклучуваат забрзан пулс, повраќање, возбуда, конфузија и халуцинации. Спајс исто така може да го зголеми крвниот притисок и да предизвика намалување на протокот на крв во срцето (миокардна исхемија). Во неколку случаи тоа е поврзано со срцев удар. Честите корисници може да доживеат симптоми на анксиозност и симптоми на зависност. Сè уште нема доволно податоци за влијанието на овие производи врз здравјето на луѓето и нивото на токсичност. Загрижува потенцијалното присуство на штетни тешки метали во смесите на Спајс. Без дополнителна анализа, тешко е да се одреди колку е оправдан овој страв.[75]

2.4.1.6. Халуциногени дроги - ЛСД, Пејоте, Псилоцибин и ПЦП

Халуциногените[76] се мешавини што ги наоѓаме во некои растенија и печурки кои се користат со векови, главно во врска со религиозните ритуали. Речиси сите халуциногени содржат азот и се класифицирани како алкалоиди. Многу халуциногени имаат хемиска структура слична на природните невротрансмитери (како што се ацетилхолин, серотонин или катехоламин). Иако сè уште не сме запознаени со специфичниот механизам на развојот на последиците од употребата на халуциногени, истражувањата покажуваат дека овие лекови барем делумно комуницираат со активноста на невротрансмитерите или се врзуваат за нивните рецептори.

[75] Истото.
[76] https://drogeiovisnosti.gov.hr/djelokrug/ovisnosti-i-vezane-teme/droge-i-ovisnost/vrste-droga/halucinogeni/1012 (13.09.2024. 16:27).

Четирите најчести типови на халуциногени се:

ЛСД (d-lysergic acid diethylamide) е една од најпознатите хемикалии кои го менуваат расположението. Откриена е во 1938 година и се произведува од лизергинска киселина, која може да се најде во ергот, габа која расте на 'рж и други зрна.

Пејот е мал кактус во кој главната активна состојка е мескалинот. Ова растение го користеле домородците во северниот дел на Мексико и југозападниот дел на САД како дел од религиозните церемонии. Мескалинот може да се произведе и со хемиска синтеза.

Псилоцибин (4-фосфорилокси-N,N-диметилтриптамин) се добива од неколку видови печурки кои се типични за тропските и суптропските делови на Јужна Америка, Мексико и САД. Овие печурки обично имаат помалку од пет проценти псилоцибин, а исто така и траги од псилоцин, друга халуциногена супстанција.

ПЦП (phencyclidine) беше развиен во 1950-тите како интравенски анестетик. Неговата употреба како анестетик е прекината поради сериозните последици што ги предизвикува.

Пејотл, делови од врвовите на кактусот пејоти, често наречени круна, се исечени од корените на таа суша. Тие обично се џвакаат или потопуваат во вода за да се произведе психоактивна течност. Халуциногената доза на мескалин е околу 0,3 до 0,5 грама, а ефектите траат околу 12 часа. Екстрактот од кактус е многу горчлив, па некои практикуваат да го подготвуваат како чај така што ќе го остават да врие неколку часа. Печурките кои содржат псилоцибин се достапни свежи или сушени и се консумираат орално. Тие можат да се приготвуваат како чај или да се додадат во друга храна за да го прикријат нивниот горчлив вкус. Ефектите на псилоцибин, кои ќе почнат да се појавуваат 20 минути по консумирањето, траат приближно шест часа.[77]

ПЦП е бел кристален прав кој е лесно растворлив во вода или алкохол. Има специфичен горчлив вкус. ПЦП може да се меша со бои и често се продава на нелегалниот пазар на дрога во различни форми како таблети, капсули и обоен прав и може да се шмрка, пуши или да се конзумира како таков. Лиснат материјал како нане,

[77] Истото.

магдонос, оригано или марихуана често се користи за пушење ПЦП. Во зависност од тоа колку и како се консумира, ефектите на ПЦП траат приближно 4-6 часа.[78]

ЛСД, пејот, псилоцибин и ПЦП се халуциногени лекови кои во голема мера ја нарушуваат човечката перцепција за реалноста. Под влијание на халуцинации, луѓето гледаат слики, слушаат звуци и чувствуваат стимули кои изгледаат реални, но не се. Некои халуциногени доведуваат до ненадејни силни промени во расположението. Ефектите од употребата на ЛСД, пејот и псилоцибин се јавуваат поради нарушување на интеракцијата помеѓу нервните клетки и невротрансмитерот серотонин. Дистрибуиран низ мозокот и 'рбетниот мозок, серотонинот е вклучен во контролата на бихејвиоралните, перцептивните и регулаторните системи кои вклучуваат расположение, глад, телесна температура, сексуално однесување, контрола на мускулите и сензорна перцепција. Од друга страна, главно делува преку глутаматниот рецептор во мозокот, кој е важен за перцепцијата на болката, реакциите на стимули од околината и учењето и меморијата.[79]

Не постои ригорозно потврдено истражување за ефектите на халуциногените врз човечкиот мозок. Објавени се некои помали студии и неколку извештаи за поединечни случаи на консумирање халуциногени. Кога се консумира ЛСД, промените во чувствата се многу поинтензивни од промените во физичките реакции. Корисникот може да почувствува неколку различни емоции во исто време или може да доживее брзи промени во емоциите од една до друга. Делириум и визуелни халуцинации може да настанат доколку се консумира доволно голема количина. За корисниците, „флешбековите“ може да предизвикаат значителна вознемиреност или може да го нарушат социјалното или професионалното функционирање. Тоа е состојба позната како ХППД. Повеќето корисници на ЛСД престануваат доброволно или престануваат да користат одреден временски период. ЛСД не се смета за дрога која создава зависност. Меѓутоа, конзумирањето на ЛСД создава толеранција кон него, што доведува до фактот дека корисникот на лекот мора постојано да ја зголемува дозата за да ја постигне интоксикацијата што ја имал при претходно консумирање. Со оглед на тоа дека се работи за лек со непредвидливи последици, многу е опасен.[80]

[78] Истото.
[79] Истото.
[80] Истото.

Пејотот, психолошките и когнитивните ефекти на мескалинот, главната активна состојка во пејотот, се слабо истражени. Истражувањата не пронајдоа докази за психолошко или когнитивно оштетување кај Индијанците кои редовно консумираат пејот во нивните религиозни церемонии. Овие наоди не можат да се генерализираат за оние кои често користат дроги за рекреативни цели. Корисниците на Пејотот исто така може да доживеат „флешбекови“.[81]

Псилоцибин, активното соединение во печурката псилоцибин има својства слични на ЛСД и доведува до промени во автономните функции, моторните рефлекси, однесувањето и перцепцијата. Психолошките ефекти на псилоцибинот може да вклучуваат халуцинации, изменета перцепција на времето и неможност да се направи разлика помеѓу фантазијата и реалноста. Може да се јават и панични реакции и психоза, особено ако корисникот зема голема доза. Во некои случаи, забележани се долгорочни последици како „флешбекови“, ризик од ментална болест, нарушена меморија и толеранција на лекови. Употребата на ПЦП како лиценциран анестетик кај луѓето беше прекината во 1965 година поради тоа што пациентите станаа нервозни, делириозни и ирационални додека закрепнуваа од ефектите на анестетикот. ПЦП е „дисоцијативен лек“, што значи дека ја нарушува перцепцијата на видот и слухот и создава чувство на одвоеност (дисоцијација) од околината и себеси. Кога првпат се појави како улична дрога во 1960-тите, ПЦП брзо стекна репутација на лек кој предизвикува лоши реакции и дека неговата употреба не вреди да се ризикува. Сепак, некои корисници продолжуваат да користат ПЦП поради чувството на сила, моќ и неповредливост што им ги дава, како и поради досадното чувство што го создава ПЦП. Некои од несаканите психолошки ефекти кои се пријавени: симптоми кои имитираат шизофренија како што се: лудило, халуцинации, параноја, дезориентирани мисли и чувство на оддалеченост од околината, промени во расположението (симптоми на анксиозност), губење на меморијата, тешкотии во зборувањето и размислувањето, депресија, губење тежина (овие симптоми може да бидат присутни и една година по прекинот на конзумирањето), зависност.[82]

Не се ретки непријатните негативни ефекти предизвикани од консумирањето на халуциногени. Причината за тоа може да биде големиот број на психоактивни состојки во која било форма на халуциноген. Ефектите предизвикани од ЛСД зависат

[81] Истото.
[82] Истото.

првенствено од потрошената количина. ЛСД предизвикува проширени зеници, ја зголемува телесната температура, ги зголемува отчукувањата на срцето и крвниот притисок. Може да влијае и на зголемено потење, губење на апетит, несоница, сува уста и тремор.

Ефектите на Пејот можат да бидат слични на оние на ЛСД, вклучувајќи зголемена телесна температура и пулс, неконтролирани движења (атаксија), зголемено потење и возбуда. Активната состојка мескалин, исто така, може да биде поврзана со фетални абнормалности.

Псилоцибин може да предизвика мускулна релаксација или слабост, неконтролирани движења, проширени зеници, гадење, повраќање и мамурлак. Луѓето кои злоупотребуваат псилоцибински печурки исто така се изложени на ризик од труење ако еден од многуте видови отровни печурки е погрешно идентификуван како псилоцибинска печурка. При ниски до умерени дози, психолошките ефекти на ПЦП вклучуваат мало зголемување на стапката на дишење и значително зголемување на крвниот притисок и отчукувањата на срцето. Дишењето станува плитко, а може да се појави возбуда и зголемено потење, општа вкочанетост на екстремитетите и губење на мускулната координација.[83]

Во повисоки дози, крвниот притисок, отчукувањата на срцето и отчукувањата на дишењето се намалуваат. Ова може да биде придружено со гадење, повраќање, заматен вид, превртување на очите, лигавење, губење на рамнотежа и вртоглавица. Корисниците на ПЦП често се јавуваат на итна медицинска помош за предозирање или сериозни негативни психолошки ефекти. Додека се во алкохолизирана состојба, корисниците на ПЦП можат да станат насилни или самоубиствени и затоа претставуваат опасност за себе и за другите. Голема доза на ПЦП, исто така, може да предизвика напади, кома или смрт (иако смртта почесто е резултат на случајна повреда или самоубиство за време на интоксикација со ПЦП). ПЦП може да има и седативно дејство и кога е во интеракција со други депресанти на централниот нервен систем како алкохол и бензодиазепини, може да доведе до кома. Печурките кои содржат псилоцибин и псилоцин главно припаѓаат на родот Псилоцибин, Панаеолус и Цопеландиа, а има повеќе од 50 видови. ПЦП е синтетичка дрога која се продава во форма на таблети, капсули или како бел или обоен прав. Може да се конзумира со шмркање, пушење или

[83] Истото.

да се јаде. Развиен во 1950-тите како анестетик, ПЦП никогаш не бил одобрен за човечка употреба поради проблеми со кои се сретнале за време на клиничкото истражување кое вклучува интензивни негативни психолошки ефекти.[84]

2.4.1.7. *Салвија дивинорум*

Салвија (Салвија дивинорум)[85] е растение од семејството нане, родено во јужно Мексико. Се користи за постигнување халуциногени искуства. Традиционално, Salvia divinorum се консумира со џвакање свежи листови или со пиење на нејзиниот сок. Исушените листови на Салвија дивинорум, исто така, може да се пушат ако се тркалаат во цигари или луле, или се вдишуваат. Поради природата на ефектите на лекот - кратки халуциногени искуства слични на психоза - почесто се консумира од експериментални поединци отколку од групи или партии. Главната активна состојка е салвинорин А - моќен активатор на целните нервни клетки наречени „капа опиоидни рецептори“. Овие рецептори се разликуваат од рецепторите што се активираат кога се консумираат познати опијати како хероин и морфин. Иако салвијата генерално се смета за халуциноген, таа не влијае на рецепторите за серотонин кои се активираат од други халуциногени како што се ЛСД или псилоцибин. Искусни корисници изјавиле дека неговиот ефект се разликува од ефектите на другите лекови. Субјективните ефекти од конзумирањето салвија се опишани како интензивни, но краткотрајни, се појавуваат за помалку од една минута и траат помалку од 30 минути. Тие вклучуваат психоделични промени во визуелната перцепција, сензации на расположение, промени во емоциите, чувства на одвоеност, мошне изменета перцепција на надворешната реалност и себе, што доведува до намалена способност за интеракција со околината. Овој последен ефект поттикна загриженост за опасностите од возење додека сте под влијание. Психолошките и физичките здравствени ефекти од конзумацијата на салвија сè уште не се систематски истражени, а последиците од долготрајното консумирање сè уште се непознати. Студиите на стаорци покажаа дека салвинорин А има негативни ефекти врз учењето и меморијата, но има малку докази дека плунката предизвикува зависност или

[84] Истото.
[85] https://drogeiovisnosti.gov.hr/djelokrug/ovisnosti-i-vezane-teme/droge-i-ovisnost/vrste-droga/salvia-divinorum/1016 (13.09.2024. 16:46).

долгорочни психијатриски проблеми кај луѓето. Кај потрошувачите може да се најде под името Ецлипсе - хербални екстази.

2.4.1.8. Инхаланти

Многу производи што можеме да ги најдеме во домаќинствата или работните места - како што се боите за прскање, маркери, лепила и производи за чистење - содржат опојни состојки кои имаат психоактивни својства (ја менуваат состојбата на свеста) кога се вдишуваат.[86]

Корисниците обично не ги сметаат овие производи како лекови бидејќи тие првично ја немаат таа цел. Сепак, овие производи понекогаш се злоупотребуваат на овој начин. Посебно ги злоупотребуваат младите и адолесцентите. Станува збор за еден вид супстанца која повеќе ја злоупотребуваат помладите отколку постарите тинејџери. Иако другите лекови може да се злоупотребуваат со вдишување, името инхаланти е резервирано за поширока група на супстанции - вклучувајќи лепила, спрејови, аеросоли, гасови и нитрити - токму затоа што тие ретко се консумираат на кој било друг начин. Корисниците ги вдишуваат преку нос или уста на различни начини; со вдишување или вдишување на пареа од контејнери, шишиња со аеросол спреј директно во нивниот нос или уста, или може да стават крпа натопена со хемикалии во устата. Може да се вдишат и испарувања од балони, пластични или хартиени кеси. Иако пријатната сензација добиена од вдишувањето обично трае неколку минути, корисниците често се обидуваат да ја продолжат пријатноста со продолжување со повторно вдишување на производот неколку часа.

Поединци злоупотребуваат различни инхаланти во зависност од нивната возраст, т.е. години. Корисниците на возраст од 12-15 години најчесто злоупотребуваат лепило, лак за чевли, боја за прскање, бензин и течност за запалки. Корисниците од 16-17 години најчесто користат оксид или „випети“. Возрасните најчесто користат тип на инхалатор познат како нитрит. Повеќето инхаланти освен нитритите влијаат на централниот нервен систем на ист начин како и употребата на алкохол. Ефектите се слични - вклучувајќи нејасен говор, недостаток на координација, еуфорија и

[86] https://drogeiovisnosti.gov.hr/djelokrug/ovisnosti-i-vezane-teme/droge-i-ovisnost/vrste-droga/inhalanti/114 (13.09.2024. 16:10).

вртоглавица. Корисниците на инхаланти може да доживеат вртоглавица и халуцинации. Со чести вдишувања, многу корисници се чувствуваат помалку инхибирани и помалку контролирани. Некои може да чувствуваат мамурлак неколку часа и може да имаат долготрајни главоболки. За разлика од другите инхаланти, нитритот го зголемува сексуалното задоволство со проширување и опуштање на крвните садови.[87] Иако зависноста од инхаланти не е вообичаена, таа може да се појави со честа употреба. Хемикалиите кои се наоѓаат во различни видови инхаланти може да предизвикаат широк спектар на различни краткорочни ефекти како гадење и повраќање, како и сериозни долгорочни ефекти. Ова може да вклучува оштетување на црниот дроб и бубрезите, губење на слухот или оштетување на коскената срцевина. Последиците може да бидат и губење на координацијата и грчеви на екстремитетите поради оштетување на миелинот - заштитната обвивка околу нервните влакна што им помага на нервите да пренесуваат пораки до мозокот и периферниот нервен систем. Инхалаторите исто така може да предизвикаат оштетување на мозокот со прекинување на снабдувањето со кислород во мозокот. Инхалациите можат да бидат дури и смртоносни. Мирисањето големи количини на течни хемикалии или аеросоли може да предизвика директен срцев удар за неколку минути. Синдромот познат како „ненадејна смрт при шмркање“ може да произлезе од една сесија на вдишување од инаку здраво младо лице. Високата концентрација на инхаланти може да предизвика смрт од задушување, особено кога се вдишуваат од хартија или пластична кеса во непосредна близина. Дури и кога аеросоли или други слични производи се користат за легитимни цели како што се бојадисување или чистење, се препорачува тоа да се прави во добро проветрена просторија или на отворено.[88] Нитритите се посебен вид на инхаланти кои се користат за зголемување на сексуалното задоволство и времетраењето на сексуалниот однос. Тие можат да бидат поврзани со незаштитен секс што го зголемува ризикот од инфекција и ширење на заразни болести како што се ХИВ/СИДА и хепатитис. Се смета дека употребата на наркотични супстанции е ограничена на кратки периоди во раната адолесценција и може да се замени со употреба на други психоактивни супстанции (како што се алкохол и канабис), бидејќи пристапот до алтернативи се зголемува со возраста и расположливите ресурси. Долготрајната или интензивна употреба на наркотични супстанции е ограничена на социјално

[87] Истото.
[88] Истото.

маргинализирани поединци или групи, кои честопати се недоволно застапени во истражувањата.

3 ДЕЛ

ОРГАНИЗИРАН КРИМИНАЛ СО НЕДОЗВОЛЕНА ТРГОВИЈА СО ОПОЈНИ ДРОГИ

3.1. Организиран криминал

Организираниот криминал се дефинира како имотен криминал. Во литературата може да се најдат различни дефиниции за организираниот криминал од автори со различно потекло, статус и идеолошка определба. Имајќи го предвид ставот на професорот Маринковиќ и неговиот поглед на можните корени на организираниот криминал, организираниот криминал не е од вчера. Во таа насока, причините и почетоците на организираниот криминал можеме да ги бараме во пиратеријата и бандитството, уште во 17 и 18 век. Тогаш беа активни холандските и англиските пирати, а потоа шпанските и португалските. Функционираа како пирати на море, додека на копно биле организирани како банди и најчесто биле застапени во голем дел од Европа и Азија. Тука полека се кристализираа елементите на организацијата, како што било можно во тоа време.[89] Исто така, во литературата можеме да најдеме различни податоци за почетоците на организираниот криминал. Од аспект на науката се утврдува како криминална дејност.[90]

Дефиницијата за организиран криминал претставува криминална активност, т.е. континуирано, во вид на деловна ориентација, систематското извршување на кривични дела насочени кон стекнување профит, монопол и моќ, кое го организира и спроведува група хиерархиски поврзани лица кои постапуваат согласно однапред направен план и се состои во вршење на законски забранети и дозволени активности со употреба на насилство, заплашување, корупција и други форми на влијание врз државни органи и поединци.[91]

---

[89] Маринковиќ, Д., *Сузбивање на организираниот криминал, специјални истражни методи*, Прометеј, Нови Сад, 2010, стр. 57-60.
[90] Абадински, Х., *Организиран криминал*, Чикаго, 1991 година, стр. 5.
[91] Симоновиќ, Б., *Криминологија*, Крагуевац, 2004, стр. 627.

Припадниците на организираните криминални групи вршат притисок не само врз државните органи и поединци, туку и врз сите полиња во општествената структура и систем, каде што сметаат дека имаат интерес. Според Лабовиќ, дефиницијата за организиран криминал е сложен и длабоко контрадикторен концепт. Контрадикторноста се рефлектира во тоа што организираниот криминал мора да ги исполнува елементите дефинирани со закон за организиран криминал во одредени национални законодавства, од друга страна, не постои единствена дефиниција или рамка во националното законодавство на одделни земји. Како пример е наведена Калифорниската комисија за организиран криминал (1948), која организираниот криминал го дефинира како акција која содржи елементи идентични со другите форми на криминални активности, но се разликува поради начинот на извршување, заедничкото учество на повеќе сторители, прикривањето на самата криминална активност итн. Додека германското Министерство за полиција и правда под организиран криминал подразбира планирано извршување на кривични дела со цел стекнување профит или моќ, со учество на повеќе од две лица заедно, со употреба на насилство или други методи на заплашување или извршување нивните активности во сферата на политиката, медиумите, јавната администрација, судството или економијата.[92]

Во сите дефиниции за организиран криминал има елементи на планирање на извршување на кривично дело, намера за стекнување профит и моќ, вмешаност на повеќе од две лица во криминални активности, употреба на сила или други методи на притисок и заплашување, извршувањето на активностите преку политиката, медиумите, јавната администрација, судството и економскиот сектор. Може да се каже дека постои унифициран став, што се одразува во тоа што од горенаведените дефиниции за организиран криминал, криминалната група кумулативно мора да исполнува неколку услови за да се смета за „организирана криминална група“. Секоја криминална организација се карактеризира со внатрешен систем на вредности, дисциплина, постоење на контрола во рамките на криминалната организација, покажување лојалност и грижа за членовите и нивните семејства.

---

[92] Лабовиќ, М., *Системско владеење на правото против системската корупција и организираниот криминал*, Скопје, 2021, стр. 198.

Ефектите од организираниот криминал се чувствуваат ширум светот, еродирајќи го владеењето, инфилтрирајќи во политичките процеси, поттикнувајќи корупција и насилство, искористувајќи ги ранливите поединци, поткопувајќи ги легитимните пазари и претставувајќи се поголема закана за животната средина. Глобалното поврзување обезбедува канал за организираните криминални групи да функционираат како високо способни трговски мрежи со ефикасни синџири на снабдување, пристап до нови пазари и експертиза и капацитет за перење незаконски стекнати добивки во невиден обем. Навистина, повеќето форми на организиран криминал сега вклучуваат прекугранични активности или врски.[93] Во рамките на организираниот криминал како посебен вид криминал, можеме да зборуваме за подвидови на организиран криминал.

Освен критериумите за територијална застапеност, односно територијата на која дејствува организирана криминална група, според дефиницијата на проф. Лабовиќ, можеме да разликуваме четири подвидови на организиран криминал:

- Транснационален организиран криминал;
- Национален организиран криминал;
- Регионален организиран криминал и
- Локален организиран криминал.

3.1.1. Транснационален организиран криминал

Транснационалниот организиран криминал може да се дефинира како активности на организирана криминална група која врши кривични дела на еден од следниве начини: вршење кривични дела во повеќе земји, управувањето и планирањето е во една земја, а криминалните активности се вршат на територијата на друга земја, седиштето е на територијата на една држава - база на криминални групи и тие се занимаваат со криминални активности во повеќе земји или активности се преземаат во една земја, а последиците настануваат во друга земја.[94] Најголем дел од она што се зборува и пишува за организираниот криминал се однесува на транснационалниот организиран криминал. Во светот јасно е забележана меѓународна поврзаност на криминални групи или поединци. Активностите на организираните криминални групи генерално ги

[93] https://sherloc.unodc.org/cld/uploads/pdf/Strategies/Toolkit - Montenegrin.pdf.
[94] Лабовиќ, М., *Системско владеење на правото против системската корупција и организираниот криминал*, Скопје, 2021, стр. 251-253.

преминуваат националните граници. Криминалните организации од различни земји сè поблиску соработуваат меѓу себе во спроведувањето на заеднички криминални планови (трговија со дрога, луѓе, „перење пари“ итн.) или поединечни криминални организации ги прошируваат своите активности на територии на поголем број земји и континенти. Како пример, можеме да ги земеме глобалните, светски активности на одредени организирани криминални групи како што се колумбискиот картел за кокаин, руската мафија, кинеските тријади итн. Овие облици на организиран криминал претставуваат транснационален криминал и претставуваат посебна опасност. Слободата на трговијата, отворањето на границите, процесите на глобализација, транзицијата, новите облици на банкарски начини на плаќање, развојот на комуникациите (интернет и мобилна телефонија) особено придонесоа за ширење на транснационалниот организиран криминал.[95] За борба против транснационалниот организиран криминал, усвоени се голем број меѓународни документи под покровителство на Обединетите нации. Најважни документи се: Конвенцијата на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал од 1998 год.,[96] Конвенција на Обединетите нации против недозволена трговија со наркотични дроги и психотропни супстанции од 1988 година.[97]

3.1.1.1. *Конвенција на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал (1998)*

Конвенцијата на ОН против транснационалниот организиран криминал е особено значајна од аспект на меѓународната борба против организираниот криминал, имајќи предвид дека за прв пат меѓународната заедница го препозна постоењето на ова најопасно општествено зло на денешницата, кое не познава граници меѓу државите. Конвенцијата дефинира организирана криминална група како група од три или повеќе лица, кои постојат одреден временски период и дејствуваат заедно со цел извршување на едно или повеќе тешки кривични дела или кривични дела утврдени во согласност со

[95] Повеќе: Бошковиќ, М. *Транснационален организиран криминал*, Белград, 2003.

[96] Закон о потврђивању Конвенције УН против транснационалног организованог криминала и допунских протокола, Службени лист СРЈ бр. 6/01.

[97] Закон о ратификацији Конвенције УН против недозвољене трговине опојним дрогама и психотропним супстанцама, Службени лист СФРЈ-Међународни уговори бр. 14/1990.

оваа Конвенција, со цел да се добие, директно или индиректно, финансиска или друга материјална корист. Под тешко кривично дело се подразбира дело што претставува кривично дело за кое е предвидена максимална казна затвор во траење од најмалку четири години или построга казна, а организирана група е група која не е случајно формирана за директно извршување на кривично дело, која не мора да има формално дефинирани улоги за своите членови, континуитет на членство или развиена структура. Конвенцијата ги наведува активностите кои се сметаат за активности на организирани криминални групи:

- договор со едно или повеќе лица за извршување на тешко кривично дело со цел да се добие финансиска или друга материјална корист, директно или индиректно;
- дејствија на лице кое со сознанија за организирана криминална група и нејзините активности зема активно учество во: криминални активности на организирана криминална група или други активности со сознание дека ќе придонесат за остварување на целите на организираната криминална група;
- организирање, нарачување, помагање, поттикнување, помагање или советување во врска со извршување на тешки кривични дела во кои е вклучена организирана криминална група.

Гореспоменатата Конвенција го дефинира како кривично дело дејствието кое е извршено во повеќе земји. Но, кривично дело се дефинира и како дело што е сторено во една земја, а поголемиот дел од подготовките за извршување на тоа дело се извршени во друга земја. Постојат два услови за примена на Конвенцијата на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал:

- кривичното дело мора да биде сериозно и мора да има меѓународен карактер;
- кривичното дело мора да вклучува организирана криминална група.

Конвенцијата посветува особено внимание на проблемот со перење пари. Во него се дефинирани одредени мерки кои земјите мора да ги спроведат во борбата против перењето пари. Според тоа, државите се обврзани да воспостават национален, регулаторен и супервизорски режим за банките со цел да се спречи перење пари. Во исто време, земјите се обврзуваат да ја подобрат меѓународната соработка во областа на перење пари. Во однос на проблемот со кривичното дело корупција, Конвенцијата ги обврзува земјите потписнички да ги дефинираат како корупциски дела во своето законодавство, секое ветување или давање имотна корист на јавен функционер и барањето иста корист од јавни службеници. Конвенцијата ги обврзува земјите

потписнички да преземат голем број мерки против транснационалниот организиран криминал, вклучувајќи:

- соработка меѓу кривичните и други служби, која опфаќа: екстрадиција, взаемна правна помош, собирање и размена на информации, идентификација на сторителите на организиран криминал и други конкретни мерки;
- развој на проекти за техничка помош во кои би учествувале развиените земји преку обезбедување техничка експертиза и ресурси;
- конфискација на средства добиени со кривични дела и нивна употреба во согласност со националните барања;
- усвојување мерки за спречување на различни форми на транснационален организиран криминал, вклучувајќи: безбедносни мерки на претпазливост, обука на службеници, водење на досиеја за општ криминал и посебни досиеја со цел да се воспостави контрола врз одредени форми на организиран криминал;
- општи принципи за спроведување на заеднички истраги;
- соработка во посебни истражни постапки.

Главната цел на оваа Конвенција е да влијае на правните системи на земјите потписнички со цел да се олесни меѓународната соработка во борбата против организираниот криминал. Придонесот на Конвенцијата е дека соработката меѓу полициите на повеќето земји е на ресорно ниво: се организираат заеднички обуки, на различни семинари за борба против организираниот криминал присуствуваат членови на органите за внатрешни работи. Обединетите нации согледувалќи го глобалниот проблем со внесување на криминали пари заработени од трговијата со дрога, односно перењето на таквите „нечисти“ пари на Конференцијата одржана на 19 декември 1988 година на 6-тото Пленарно заседание ја усвоиле *Конвенцијата на Обединетите нации против незаконитиот промет на опојни дроги и психотропни супстанци – Виенска конвенција.* Како причини за донесување на Конвенцијата се наведуваат големината и растечкиот тренд на незаконитото производство, побарувачката и прометот на опојни дроги и психотропни супстанции, кои претставуваат сериозна опасност за здравјето и благосостојбата на луѓето и негативно влијание врз стопанските, културните и политичките темели на општеството. Како посебна опасност се наведуваат децата како жртви на трговијата со дрога и тоа како консументи и дистрибутери. Но, исто така, се наведува и свесноста кај меѓународниот фактор дека незаконитиот промет донесува голема финансиска добивка и богатство кое на транснационалните криминални

организации им овозможува да влезат во структурата на власта, легитимниот деловен и финансиски свет и општеството на сите нивоа и да ги расипуваат и корумпираат. За првпат со меѓународен документ е поставено прашањето за конфискација на незаконските профити, приносите и имотот на сторителите на криминални однесувања поврзани со незаконит промет на опојни дроги и психотропни сустанции. Исто така, истакната е и неоходноста од меѓународна соработка на надлежните органи и неопходноста од нивна координирана акција.[98] Прв меѓународен документ со кој се дефинираат одредени поими од аспект на организираниот криминал е Конвенцијата од Палермо, Италија од 2000 година, според која е дефиниран поимот на организирана криминална група. За „организирана криминална група“ се смета структурирана група од три и повеќе лица, којашто постои определен период и дејствува со цел за да изврши едно или повеќе сериозни казниви дела поради остварување на директна или индиректна финансиска или некој друг вид материјална корист. Во оваа дефиниција и во сите досега истакнати во меѓународните документи, кои се ратификувани во нашата држава, повеќето од нив се прифатени со нашето национално законодавство, може да се забележи дека како елемент на криминалните активности се истакнуваат создавањето големи финансиски добивки, стекнувањето на профит или моќ и користење на нелегални профити за понатамошна криминална активност.

Како придружен елемент на организираниот криминал за остварување големи финансиски ефекти секако е корупцијата преку која во криминалната структуираност на криминалните мрежи инволвира сторители од редот на лица кои располагаат со одредени овластувања од државната власт и од јавната администрација што претставува сериозна опасност владејачките структури да се претворат во марионети во рацете на криминалците.[99] Посебна карактеристика на организираните криминални групи е обидот да се легализира профитот, имено тој да се „измие“, и да се инвестира во легалните индустрии со што се создава еден нов поим т. н. „криминална индустрија“ или индустрија на криминалот. Организираниот криминал добива карактеристики на транснационален организиран криминал кога станува збор за финансиски импликации од криминалното однесувања.

Одливот на финансиски средства преку илегални патишта од домашните финансиски текови во изминатите години е таков, при што се истите се одлеаја во

[98] Тасева С. , *Перење пари*, Дата Понс, Скопје 2003, стр. 55.
[99] Истото, стр. 9.

странски држави каде законските прописи се либерални во однос на внесување на пари на банкарски сметки, регистрација на фирми без обврска да го прикажат потеклото на парите.[100] Најважните карактеристики на организираниот криминал кои се истакнуваат, вклучуваат:[101]

1. Специфична организација на мрежата;
2. Јасен „дил оф бизнис“ и во самата криминална организација и помеѓукриминални организации;
3. Строг субординациски однос;
4. Лојалност и солидарност на членовите на криминалната организација;
5. Елементи на семејниот морал;
6. „Законот на тишината“ (омерта);
7. Планирање на криминални дејствија;
8. Специјализација на членовите на криминалната организација;
9. Поврзаност на тероризмот и организираниот криминал;
10. Употреба на насилство и заплашување.

3.1.1.2. *Конвенција на Обединетите нации против недозволена трговија со наркотични дроги и психотропни супстанции (Виенска конвенција 1988)*

Конвенцијата на Обединетите нации против недозволена трговија со наркотични дроги и психотропни супстанции беше усвоена во Виена во 1988 година. Конвенцијата бара од сите земји-членки да криминализираат бројни активности поврзани со трговија со дрога во нивното законодавство. Во чл. 1. Конвенцијата ги дефинира поимите табла, растение канабис, грмушка кока, комерцијален превозник, провизија, заплена, контролирана испорака, замрзнување или конфискација, недозволена трговија, приходи, имот и други поими. Целта на Конвенцијата е да се подобри соработката меѓу земјите потписнички со цел подобра борба против недозволената трговија со дрога.

[100] Николоска, С., *Перење пари (криминолошки, криминалистички и кривично – правни аспекти)*, Ван Гог, 2015, стр. 73.
[101] Николоска, С., *Недозволена трговија со дрога*, Факултет за безбедност, Скопје, 2025, стр. 106.

Државите потписнички ќе ги извршуваат своите обврски според оваа Конвенција во согласност со принципите на суверенитет, еднаквост и територијален интегритет на државите, без мешање во внатрешните работи на други држави, а ниту една држава потписничка нема да презема никакви дејствија на територијата на друга држава потписничка кои се исклучиво резервирани за надлежните органи на другата држава потписничка, како што е утврдено со нејзините закони. Значаен придонес на Конвенцијата се рефлектира во обврската на земјите потписнички да обезбедат нивните надлежни органи да ги запленат и конфискуваат приходите од кривичните дела - недозволена трговија со наркотични дроги и психотропни супстанции (чл. 5 од Конвенцијата). Секоја земја мора да обезбеди мерки за употреба на психотропни супстанции во медицината, но и за спречување на економската и социјалната штета што произлегува од зависноста од дрога. Исто така, земјите потписнички мораат да доставуваат извештаи за располагањето со дрогата и да спроведуваат мерки на локално, регионално и меѓународно ниво на соработка во борбата против недозволената трговија со опојни дроги. Основната цел на Конвенцијата се гледа во сузбивање на добивките кои ги остваруваат организираните криминални групи со овие нелегални активности, како и елиминација на причините на злоупотреба на опојни дроги и психоактивни супстанции. Исто така, целта на оваа Конвенција е и подобрување на соработката помеѓу земјите-членки, како би можеле ефикасно да се борат против недозволената трговија со опојни дроги.[102] Незаконската трговија со дрога и психотропни супстанции е голема закана за безбедноста и развојот на голем број земји, на која треба да се спротивстави на национално, регионално и меѓународно ниво. Борбата против трговијата и злоупотребата на овие супстанции е заедничка одговорност на сите земји во светот.

3.1.1.3. *Конвенција на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал – Палермо 2000 година*

Конвенцијата на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал, Протоколот за спречување, сузбивање и казнување на трговијата со луѓе,

[102] Закон о ратификацији Конвенције УН против недозвољене трговине опојним дрогама и психотропним супстанцама, Службени лист СФРЈ-Међународни уговори бр.14/1990.

особено жени и деца и Протоколот против криумчарење мигранти по копно, море и воздух, кој ја дополнува оваа Конвенција, беа усвоени во Палермо, во периодот од 12ти до 15ти декември 2020 година.[103] Целта на оваа конвенција е да се подобри соработката во спречувањето и борбата против транснационалниот организиран криминал на поефективен начин. Конвенцијата дефинира дека:

- „организирана криминална група“ значи организирана група од три или повеќе лица, која постои одреден временски период и дејствува заедно со цел да изврши едно или повеќе сериозни кривични дела или прекршоци утврдени во согласност со оваа Конвенција, со цел да се добие, директно или индиректно, финансиска или друга материјална корист;
- „сериозно кривично дело“ значи дело кое претставува кривично дело казниво со максимална казна затвор во траење од најмалку четири години или со построга казна;
- „организирана група“ значи група која не е случајно формирана за непосредно извршување на кривично дело и која не мора да има формално дефинирани улоги за своите членови, континуитет на членство или развиена структура;
- „имот“ значи предмети од секаков вид, без разлика дали се материјални или нематеријални, движни или недвижни, проценети или непроценливи, како и правни документи или инструменти кои докажуваат право или интерес за такви работи;
- „принос од кривично дело“ значи имот добиен или прибавен, директно или индиректно, од извршување на кривично дело;
- „замрзнување“ или „заплена“ значи привремена забрана за пренос, пренамена, располагање или движење на имот или привремено чување или контрола на имотот по налог издаден од суд или друг надлежен орган;
- „конфискација“, која вклучува конфискација каде што е применливо, значи трајно одземање на сопственоста на имот по налог на суд или друг надлежен орган;
- „предикатно дело“ значи секое дело чие извршување резултирало со стекнување приноси што може да бидат предмет на кривично дело како што е дефинирано во член 6 од оваа Конвенција;
- „контролирана испорака“ значи техника со која на нелегални или сомнителни пратки им се дозволува да ја напуштат, преминат или навлезат територијата на една

[103] Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori, br. 6/2001.

или повеќе држави, со знаење и под надзор на нивните надлежни органи, со цел да се спроведе истрага и да се идентификуваат лица вклучени во извршување на кривично дело;

- „организација за регионална економска интеграција“ значи организација составена од суверени држави на даден регион, на која нејзините земји-членки пренеле надлежност во однос на прашањата регулирани со оваа Конвенција и која е соодветно овластена, во согласност со нејзините внатрешни процедури, да ја потпише, ратификува, прифати, одобри или пристапи кон неа;
- терминот „држава членка“ во оваа Конвенција се однесува на сите такви организации во рамките на нивните надлежности.

Кривичното дело има транснационален карактер доколку е: извршено во повеќе од една земја; извршено во една земја, но најголемиот дел од подготовката, планирањето, насочувањето или контролата е извршен во друга земја; извршено во една земја, но вклучува организирана криминална група која се занимава со криминални активности во повеќе земји; извршени во една земја, но значителни последици настанале во друга земја. Државите потписнички се обврзани да ги извршуваат своите обврски од оваа Конвенција на начин во согласност со принципите на суверена еднаквост и територијален интегритет на државите, како и принципот на немешање во внатрешните работи на другите држави. Ниту една одредба од оваа Конвенција нема да дава право на која било од државите потписнички да врши на територијата на друга држава овластувања и функции кои се исклучиво резервирани на властите на таа друга држава според нејзините закони. Државите членки, до максималниот степен што го дозволуваат нивните правни системи, ќе усвојат такви мерки што може да бидат неопходни за да овозможат конфискација на приходите добиени од извршување на прекршоци утврдени во согласност со оваа Конвенција, или имот чија вредност одговара на вредноста на тие приходи, имот, опрема или други инструменти што се користат или се наменети за употреба во извршувањето на прекршоци утврдени во согласност со оваа Конвенција. Државите членки ќе ги усвојат неопходните мерки за да овозможат идентификација, следење, замрзнување или одземање на кој било имот со цел евентуална конфискација. Доколку приносите од кривичното дело се трансформирани или претворени, делумно или целосно, во друг имот, таквиот имот е предмет на конфискација. Доколку приносите од криминал се измешаат со имотот стекнат легитимно, тој имот, без да е во спротивност со овластувањата поврзани со замрзнување или заплена, ќе биде предмет на конфискација

до проценетата вредност на измешаните приноси од криминал. Приходите или другите придобивки што произлегуваат од приноси од кривично дело, од имот во кој тие приноси се трансформирани или претворени, или од имот со кој тие приноси се измешани, исто така се предмет на мерки, на ист начин и во иста мера како и самите приноси од криминал. Секоја држава членка ќе ги овласти своите судови или други надлежни органи да наредат производство или запленување на банкарски, финансиски или комерцијални записи. Државите потписнички нема да одбијат да ги почитуваат одредбите под изговор на банкарска тајна. Државите членки може да размислат да бараат од престапниците да ја докажат законитоста на потеклото на наводните приноси од криминал или друг имот што е предмет на конфискација до степен до кој таквото барање е во согласност со начелата на домашното право и природата на судските и другите постапки. Одредбите не смеат да се толкуваат на штета на правата на искрените трети лица.

3.1.1.4. Национален организиран криминал

Црна Гора е територијално мала земја, со специфичен релјеф, нерамномерно населена, со слаба и неразвиена економија, претежно населена во централните и крајбрежните делови, кои имаат подобра инфраструктура и услови за живот и работа во споредба со северниот дел. Со оглед на сето горенаведено, тешко е да се направи поделба на национален, регионален и локален организиран криминал. Организираната криминална активност по својата содржина е поширок поим од организираниот криминал и затоа не сите форми на организирана криминална активност можат да претставуваат организиран криминал. Општо земено, националниот организиран криминал може да се дефинира како незаконски активности извршени од структурирана група од три или повеќе лица кои работат исклучиво во рамките на една земја и од стационарното население или граѓаните на истата земја, кои работат во подолг временски период и имаат за цел да извршат сериозни кривични дела преку заеднички дејствија користејќи заплашување, насилство, корупција или други средства со цел да се добие директна или индиректна финансиска или друга материјална корист. Националниот организиран криминал, т.е. организираните криминални групи на национално ниво имаат највисок облик на структурирање, т.е. организациска форма со

цврста структура, чии активности се насочени кон стекнување профит, амбиции за општествено влијание или дејствување на јавните власти. Тие добиваат карактер на професионални криминални организации. Кога организираните криминални групи се трансформираат во криминална организација, тие имаат тенденција да имаат своја област на дејствување и тесно специјализирани активности. Во такви околности, тие се на само еден чекор од криминалните активности што ќе ги преземат надвор од границите на државата, т.е. во странство.

3.1.1.5. Регионален организиран криминал

Регионалниот организиран криминал може да се дефинира како развојна патека и преоден период помеѓу локалниот и националниот организиран криминал. Карактеристика на регионалните организирани криминални структури е нивниот променлив состав, од помали групи до „криминални синдикати“. Во криминалните активности, членовите користат посериозни методи, почнувајќи од уцена, закани, поткуп, заплашување и на крајот насилство, што често претставува организирани акции на одмазда кон ривалите во борбата за стекнување влијание на сферата на пазарот на организиран криминал на регионално ниво. Организираните криминални групи на регионално ниво се релативно силни организации и се карактеризираат со (релативна) трајност на составот, постоење на лидер(и) и членови. Тие се силно структурирани, имаат тенденција да постојат трајно и се карактеризираат со голема солидарност, сопствен морал, групна свест, поврзаност и цврст став за извршување на криминални дејствија во одредена област, односно на ниво на регион.

3.1.1.6. Локален организиран криминал

Кога станува збор за локалниот организиран криминал, освен стандардните дефиниции кои важат за организираниот криминал и организираните криминални групи, често постои специфичен тип на организација и поврзаност меѓу адолесцентите. Криминалните групи најчесто се формираат примарно во социјалната средина на

адолесцентите. Адолесцентните криминални групи се формираат врз основа на меѓусебната привлечност на поединци, а односите меѓу нив, формирани за време на заеднички активности, се проткаени со чувства на сочувство, се интимни и силни. Овие групи се формираат за да задоволат многу лични потреби и желби, како што се, меѓу другото, потребата за припадност, афективна приврзаност, независност, автономија и личен идентитет. Заедничките криминални активности на членовите на адолесцентните групи главно се поврзани со одмор и авантуризам, но и со тешки криминални дела во соработка со возрасни со развиена криминална кариера, како што се банди. Нивните активности, освен на задоволување на личните потреби и желби, се сведуваат на самопромоција, контрола на одредени населби и делови од градот итн. Тоа е микроструктурна заедница, која се спротивставува на општеството. Нивната работа и делување подоцна ги забележуваат постарите криминалци и групи кои ги ангажираат за поголеми и посериозни криминални активности или со текот на времето како што созреваат сами си го трасираат патот во криминалните структури и криминалното подземје и со тоа се искачуваат на повисоко ниво на организација, т.е. на регионално или национално ниво.

3.1.2. Појавни облици и форми на организиран криминал

Појавните форми и облици на организиран криминал континуирано претставуваат клучен безбедносен ризик, кој ги има сите елементи на регионално поврзување, транснационалност и брза приспособливост. Борбата против сите форми на организиран криминал е комплексен безбедносен предизвик кој бара мултидисциплинарен, интегриран и сеопфатен пристап и дополнителен напор и ангажман на сите безбедносни институции, како и на другите државни органи и институции кои ќе ги преземат сите мерки и дејствија од нивна надлежност, особено секторот за информатичка технологија како и секторот одговорен за финансиските текови и нивна контрола. Кога станува збор за облиците и облиците на организираниот криминал, се поставува прашањето кои се тие облици и облици.

Како тема за размислување, се поставува прашањето дали игрите на среќа, особено проширувањето на обложувалниците, областа на градежниот сектор и спортот имаат некаква врска со изгледот и обликот на организираниот криминал, дали има

причина и ефект врска? Букмејкери, колку има во Црна Гора, кој стои зад тој бизнис? Има голем проблем со коцкањето и зависниците од коцкање. Имаме кривични дела кои директно и индиректно се поврзани со коцкање или обложувалници.

Факт е дека лица од Албанија се јавуваат како основачи и сопственици на обложувалници, односно фирми кои поседуваат обложувалници во Црна Гора. Интересна област е градежниот сектор и неконтролираното градење на главно станбен и деловен простор. Дали постои причинско-последична врска помеѓу организираниот криминал и проширувањето на изградбата на станбен и деловен простор, пред сè на брегот, Подгорица, исто така во Жабљак и Колашин, како места каде што треба да се развива зимскиот туризам?

Како тема за размислување во областа на спортот (фудбал, кошарка, ракомет), ангажманот на играчи од странство и сумата што ќе им биде платена за ангажман, се движи од десетици и стотици илјади евра во земја како Црна Гора, каде што економијата и стопанството се уништени. Што и чии интереси се загрозени, што се крие зад таквите (појавни форми на) ангажирање, дали можеби постои причинско-последична врска помеѓу спортот и организираниот криминал? Дали е можно парите добиени од нелегалната трговија со наркотични дроги да се перат преку споменатите области?

Безбедносниот сектор во Црна Гора го сочинуваат Министерството за внатрешни работи, во кое спаѓаат Управата за полиција, Агенцијата за национална безбедност, Министерството за одбрана, во која спаѓаат Управата за разузнавање и безбедност и Управата за приходи и царина. Формиран е Националниот меѓуресорски тим за проценка на организираниот криминал во Црна Гора (СОЦТА). Во Националниот меѓуресорски тим членуваат претставници на Полициската управа, Агенцијата за национална безбедност, Управата за приходи и царина, Врховното државно обвинителство и Специјалното државно обвинителство. За да се направи проценка беше искористена методологијата дефинирана од ЕУРОПОЛ и УНОДЦ (Канцеларии Обединетите нации за дрога и криминал).

3.1.2.1. Појавни форми на организиран криминал

Обединетите нации усвоија голем број протоколи со кои се регулира постапувањето со појавените форми на организиран криминал. Ова поточно, се однесува на:

- Протокол за спречување, сузбивање и казнување на трговијата со луѓе, особено жени и деца;[104]
- Протокол против криумчарење мигранти по копно, море и воздух;[105]
- Протокол против недозволено производство и трговија со оружје, нивни делови, компоненти и муниција.[106]

3.1.2.1.1. *Протокол за спречување, сузбивање и казнување на трговијата со луѓе, особено жени и деца*

Протоколот за спречување, сузбивање и казнување на трговијата со луѓе, особено со жени и деца се смета за додаток на Конвенцијата на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал и е најзначајниот меѓународен договор за трговија со луѓе. Тој стапи на сила во 2003 година. Главната цел на овој Протокол е да се спречи трговијата со луѓе, особено трговијата со жени и деца, да се обезбеди помош за жртвите на трговија со луѓе и да се подобри соработката меѓу земјите потписнички. Трговијата со луѓе е дефинирана како регрутирање, транспорт, трансфер или задржување на лице, со закана или употреба на сила или други форми на принуда, киднапирање, измама, злоупотреба на положба на ранливост или позиција на ранливост на жртвата, давање или примање плаќања или други бенефиции на тоа лице за да се постигне контролата врз таа личност. Протоколот вклучува општи одредби, заштита на жртвите на трговија со луѓе, дел поврзан со спречување на трговија со луѓе и завршни

[104] Закон за ратификација на Конвенцијата на ОН против транснационалниот организиран криминал и дополнителните протоколи, Службен весник на СРЈ бр. 6/01.
[105] Истото.
[106] Закон за ратификација на Протоколот против недозволено производство и трговија со огнено оружје, нивни делови, компоненти и муниција, Службен весник на Србија и Црна Гора - Меѓународни договори бр. 11/2005.

одредби. Мерките за спречување на трговијата со луѓе и санкционирање на лица кои тргуваат со луѓе, како и помош и заштита на жртвите на трговија со луѓе се најважните одредби од Протоколот. Главната цел на Протоколот е да се воспостави заедничка основа за спречување на трговијата со луѓе, особено со жени и деца, давање соодветна помош на жртвите на трговија со луѓе и промовирање на меѓусебната соработка меѓу земјите потписнички во постигнувањето на дефинираните цели.

3.1.2.1.2. *Протокол против криумчарење мигранти по копно, море и воздух*

Главната цел на Протоколот е да се спречи криумчарењето мигранти, како и да се подобри меѓусебната соработка меѓу земјите потписнички во борбата против криумчарењето мигранти. Земјите потписнички мора да ги зајакнат граничните контроли и да имаат право да му забранат влез на секој што е вклучен во криумчарење мигранти. Приоритет во граничната контрола мора да се даде на вршење основна проверка на сите лица со цел да се утврди дали лицата кои имаат намера да ја преминат државната граница имаат валидни патни исправи. Доколку мигрантите не ги поседуваат, граничната полиција треба да разгледа други документи кои можат да помогнат во утврдувањето на идентитетот, како што се лични карти, возачки дозволи или други документи што се користат за лична идентификација, издадени од официјалните власти на одредена земја. Протоколот го претставува првиот случај во меѓународното право кој им дава право на државите да пресретнуваат бродови доколку се осомничени за криумчарење мигранти на отворено море. Протоколот за шверц бара од земјите потписнички:

- Санкционирање на криумчарење мигранти, употреба на фалсификувани лични документи и патни документи и овозможување на мигрантите легално да останат во една земја;
- Подобрување на меѓународната соработка за спречување на криумчарење мигранти и олеснување на потрагата и гонењето на криумчарите;
- Усвојување на закони и мерки потребни за да се предвиди построго казнување во случаи кога активностите на криумчарите ги загрозуваат животите или безбедноста на мигрантите или вклучуваат нехумано постапување со нив;

- Размена на релевантни информации поврзани со рутите, методите на организација и идентитетот на организираните криминални банди вклучени во криумчарење мигранти и
- Зајакнување на граничните контроли без оглед на меѓународните обврски во однос на слободното движење на луѓето.

Мерките за заштита на шверцуваните мигранти од најлошите форми на експлоатација не се ни блиску до обемот на предвидените. Протоколот бара од земјите потписнички да:

- По криминализирањето на шверцот, да се донесат мерки пропишани со закон кои можат да помогнат да се дефинираат отежнувачки околности на ситуации кои го загрозуваат животот и безбедноста на мигрантите, повлекуваат експлоатација, нечовечко или понижувачко постапување кон нив;
- Криумчарените мигранти да не се гонат;
- Да се преземат сите мерки за заштита на меѓународно признатите права на тргуваните лица, особено правото на живот и правото да не се подложува на тортура и друго сурово, нечовечко или понижувачко постапување или казнување,
- Да им се обезбеди на мигрантите заштита од насилство и
- Да им се помогне на оние кои се изложени на ризик поради шверц.

3.1.2.1.3. *Протокол против недозволено производство и трговија со оружје, негови делови и компоненти и муниција*

Протоколот против недозволено производство и трговија со оружје, нивни делови, компоненти и муниција ја промовира, олеснува и ја зајакнува соработката меѓу земјите со цел сузбивање на недозволеното производство и трговија со огнено оружје, негови делови, компоненти и муниција. Во преамбулата на Протоколот, државите повикуваат на меѓународна соработка и солидарност во борбата против недозволеното производство и трговија со оружје и се стремат да формираат единствен документ кој, како дополнување на Конвенцијата за транснационален криминал, ќе се однесува на недозволено производство и трговија со оружје. Протоколот ја наведува неговата главна цел, во која се нагласува дека истиот ќе ја промовира, олесни и зајакне соработката меѓу земјите-членки со цел да се спречи, потисне и елиминира недозволеното

производство и трговија со огнено оружје, негови делови и компоненти и муниција. Протоколот ги дефинира следните термини и концепти:

„Огнено оружје“ значи секое преносливо оружје што има цевка и кое пука, е дизајнирано да пука или може лесно да се модифицира за да испука куршум, пелети или проектил со дејство на експлозија, вклучително и трофејно огнено оружје или нивни реплики. Националните закони одредуваат што претставува трофејно огнено оружје и нивни копии. Меѓутоа, во никој случај терминот трофејно оружје не може да вклучува огнено оружје произведено по 1899 година.

„Делови и склопови“ значи кој било елемент или резервен дел што е специјално дизајниран за огнено оружје и е од суштинско значење за неговото функционирање, вклучувајќи ја цевката, рамката, магацинот, лизгалката, цевките, блокот на браздата и уредите што служат за потиснување на звукот на истрелот од огнено оружје.

„Муниција“ значи комплетен круг или негови компоненти, вклучително и чаура, прајмер, полнење прав, куршум или друг проектил, што се користи за огнено оружје, под услов таквите компоненти да подлежат на систем на дозволи и одобренија во односната земја-членка.

„Недозволено производство“ се следните случаи на производство или монтажа на огнено оружје, нивни делови, склопови или муниција: од делови и склопови кои се незаконски набавени; без лиценца или дозвола од надлежните органи на земјата-членка каде што се произведува или склопува и без означување на огненото оружје во моментот на неговото производство.

„Недозволена трговија“ значи секој увоз, извоз, стекнување, продажба, испорака, пренос или транспорт на огнено оружје и нивни делови, компоненти и муниција, од или преку територијата на една држава членка на територијата на друга држава членка, каде што една од тие држави не го одобрила тоа во согласност со условите на овој Протокол или кога огненото оружје не е означено во согласност со Протоколот.

„Следење“ значи систематско следење на огненото оружје (и каде што е можно), на неговите делови, компоненти и муниција, од производителот до купувачот со цел да им се помогне на надлежните органи на земјите-членки во откривањето, истрагата и анализата на недозволеното производство и трговија.

Протоколот го наведува означувањето на огненото оружје, како што следува:

- Дека кога се произведува огнено оружје, тоа има единствена ознака што го означува името на производителот, земјата или местото на производство и серискиот број или дека е воспоставена алтернативна единствена и јасна ознака со користење на едноставни геометриски симболи во комбинација со нумерички или алфанумерички ознаки кои им овозможуваат на сите земји лесно да ја идентификуваат земјата на производство;
- Да има соодветно поедноставено означување на секое увезено огнено оружје, што овозможува идентификација на земјата од која е увезено, и ако е можно, идентификација на годината на увоз, со што ќе им се овозможи на надлежните органи на таа земја да го следат огненото оружје и дека има единствена ознака на оружјето, доколку нема таква ознака. Условите од овој потстав не мора да важат за огнено оружје привремено увезено за законски цели што може да се проверат;
- Кога се издава огнено оружје од владини магацини за трајна цивилна употреба, да се обезбеди соодветно уникатно обележување кое ќе и овозможи на секоја земја-членка да ја идентификува земјата од која се врши трансферот.

Протоколот дополнително ја дефинира соработката меѓу земјите-членки, обуката, техничката помош и решавањето спорови.

3.2. Организираниот криминал и структурата на криминални групи во Црна Гора

Организираниот криминал со години е сериозен проблем на кој државата не може да се спротивстави, ниту пак безбедносниот сектор има капацитет за некакво сериозно дејствување. Организираниот криминал од Црна Гора во голема мера ги надмина нејзините граници и ги спроведува своите активности и во регионот и на територијата на Европа. Истовремено, тие му предизвикуваат сериозни проблеми на безбедносниот сектор на земјите во кои работат, па благодарение на овој факт имаме помош од меѓународни адреси.

Во конкретниот случај, предмет на истражување е транснационалниот организиран криминал во Црна Гора. Криминалните мрежи се добро консолидирани и

многу софистицирани, често соработувајќи со банди, корумпирани органи за спроведување на законот и политичари. Факт е дека одреден број лица на високи позиции во државниот апарат на некој начин се вклучени во криминални активности (во зависност од конкретната ситуација и позицијата што ја покриваат). Агенциите за спроведување на законот, делови од безбедносниот сектор и политичарите обезбедуваат заштита на криминалните актери и нивните средства. Таквата власт се нарекува корумпирана, а оваа појава на овие простори влече корени уште во минатото, уште во времето на Отоманската империја, која владеела со овие области. Принципите на државното управување во ерата на турското владеење беа изненадувачки едноставни. Целата голема Отоманска империја горе-долу била сопственост на султанот, кој практично бил управуван од голем везир. Немаше сложени правила за донесување одлуки и немаше одговорност пред никого освен Портата. Се разбира, беше тешко централно да се владее со таква територија, која ја сочинуваа многу различни народи и земји. Немаше многу „државна мудрост“ во „државната управа“ и начинот на владеење, имајќи предвид дека териториите беа освоени и постоеше опасност да се изгубат на ист начин. Пристаништето обезбеди средства за плаќање на воените кампањи. Со оглед на тоа што државниот апарат беше слаб, најпрофитабилен начин на собирање средства беше управувањето со делови од територијата да им се довери на „кооперанти“. Локалните благородници, владетели или миленици на султанот (или големиот везир) биле во оваа функција. Грците (Фанариотите) покажале особен интерес и умешност да го добијат правото на балканските простори на овој начин. Освен како воена граница на империјата, Балканот се претворил и во даночен рај за земјопоседниците кои добивале земја во замена за дел од приходот. Тие изнајмувале имоти на одреден временски период, а секој менаџер се обидувал да ја врати инвестицијата за тоа време, ако е можно со камата и профит. Бидејќи тогаш не важеа начелата кои можеа да се развијат од концептот на „владеење на правото“ и кои ќе ги ограничат владетелите, тие го приспособиле своето самоволие во извлекувањето профит од имотот само по потреба за да избегнат бунтови кои скапо ќе ги чинат. Во таква државна структура и клима се разви корупцијата. Црна Гора е „учебник пример“ за истражување на организираниот криминал и корупцијата. Долго време ја мачеа корупцијата и проблемот со организираниот криминал. Иако креаторите на европската политика ја истакнаа борбата против корупцијата и организираниот криминал како приоритет, на овој или оној начин, црногорското општество научи како да живее со

овие загрижувачки појави. А ако надлежните прават „анализи за закани“, нема конкретни резултати.

[107]

Слика бр. 3 *Карта на Црна Гора со означена државна граница, главни патни правци и поголеми населени места*

3.3. Геостратегиската положба на Црна Гора и организациона поставеност на државните органи и гранична полиција

Црна Гора се наоѓа на територијата на Балканскиот Полуостров. Се граничи со Босна и Херцеговина, Србија, Албанија, Италија и Хрватска. Црна Гора зафаќа површина од 13.812 квадратни километри, со население од 633.158 според пописот од

[107] Картата е преземена од Интернет адресата http://mapa.in.rs/crnagora.

2023 година.[108] Црна Гора беше една од републиките на Социјалистичка Федеративна Република Југославија, а од 1992 година заедно со Србија ја формираа Сојузна Република Југославија така што на 21.05.2006 г. поднесе оставка од таа заедница. Таа е најмладата земја во Европа чиј главен град е Подгорица, кој е и најголемиот град во оваа земја. Црна Гора е членка на Обединетите нации, Организацијата за европска безбедност и соработка, Советот на Европа, Унијата за Медитеранот и НАТО пактот. Од 2010 година е и кандидат за членство во Европската Унија.

Во согласност со својата определба и стратешки интерес за вклучување во интегративните процеси во рамките на Европската Унија, Црна Гора ја интензивираше работата на имплементација на проектот за сопствен граничен безбедносен систем. Врховниот совет за одбрана на тогашниот државен сојуз на Србија и Црна Гора, на својата 9-та седница одржана на 27 декември 2002 година, го разгледа преносот на надлежностите за обезбедување на државната граница и го задолжи Сојузното Министерство за одбрана да формира мешовит експертски тим од претставници на Министерството за внатрешни работи на Република Црна Гора, Министерството за внатрешни работи на Република Србија и Армијата на Србија и Црна Гора, заради изработка на Предлог-законот за државната граница и Проектот за пренос на надлежностите во обезбедувањето на државната граница. На предлог на Владата на Република Црна Гора, Врховниот совет за одбрана на тогашната државна заедница Србија и Црна Гора, на 5-тата седница одржана на 10 јуни 2003 година донесе Одлука вооружените сили на Србија и Црна Гора да го предадат обезбедувањето на државната граница во Црна Гора на Министерството за внатрешни работи на Република Црна Гора.[109] Со преземањето на безбедноста на државната граница од Армијата на СЦГ, беа почитувани општоприфатените стандарди во оваа област - безбедноста на границата да биде под цивилна контрола. Целта беше да се преземе безбедноста на државната граница за да се создадат услови за:

- Почитување на принципите на Европската Унија, во областа на граничната безбедност;
- Ефикасен начин на гранична контрола, со примена на соодветна полициска методологија и најсовремени технички средства;

[108] https://www.monstat.org/cg/page.php?id=36&pageid=36 (21.07.2024. 23:55).

[109] https://www.gov.me/clanak/istorijat (14.09.2024. 14:21).

- Ангажирање на помал број извршители за задачи за контрола на државната граница, со употреба на соодветни технички средства;
- Унифицирање на два основни потсистеми: надзор (безбедност) на државната граница и гранични проверки (контрола на преминување на државната граница) во интегриран систем за управување со границите;
- Создавање поефикасна соработка со граничните служби на соседните земји.
- Зголемување на степенот на сузбивање и откривање на сите форми на прекугранично криминал, а пред се илегална миграција, шверц на луѓе, дрога, оружје и тероризам;
- Подобрување на слободата на движење.

Црна Гора има триесет гранични премини:

- Дваесет премини за патен сообраќај (Сукобин, Божај, Цијевна Затријебачка, Грнчар, Кула, Вуча, Драченовац, Добраково, Ранче, Чемерно, Метаљка, Шула, Шчепан поле, Крстач, Враќени, Илина Брдо, Нудо, Ситница, Дебели Бријег и Кобила).
- Шест премини за поморски сообраќај (Пристаниште Бар, пристаниште Зеленика, пристаниште Котор, пристаниште Тиват - Порто Монтенегро, пристаниште Кумбор - Портонови и пристаниште Будва).
- Два премини за воздушен сообраќај (аеродром Подгорица и аеродром Тиват).
- Два премини за железнички сообраќај (железничка станица Бијело Поље и железничка станица Тузи).[110]

Кога станува збор за граничните премини за патен сообраќај, 2 гранични премини сообраќаат кон Хрватска, 8 гранични премини во Босна и Херцеговина, 6 гранични премини во Србија и 4 гранични премини во Албанија. Граничните премини за железнички сообраќај се кон Србија и Албанија. Границите на Црна Гора со поранешните републики во рамките на поранешна СФРЈ беа утврдени и дефинирани во согласност со Уставот на СФРЈ од 1974 година и како такви по обновувањето на независноста беа признати и потврдени како национални. Државната граница на Црна Гора се протега на копно, море, езера и реки и нејзината должина е околу 840,4 км. Националната граница на копно (зелена граница) е долга 571,6 км., на езерата 50,5 км., на реките 81,3 км. и на море 137 км. (сина граница). Спрема Хрватска, должината на државната граница е околу 41,7 км. (19,7 км. на зелената и 22 км. на сината граница),

[110] https://www.gov.me/clanak/granicni-prelazi (14.09.2024. 14:35).

Босна и Херцеговина околу 254,4 км. (204,5 км. на зелената граница и 49,9 км. на сината граница), Србија околу 244,1 км. (234,1 км. на зелената граница и 10 км. на сината граница), Албанија околу 207,2 км. (113,3 км. на зелената граница и 93,9 км. на сината граница). Границата на територијалното море е околу 93 км.[111]

Граничната контрола опфаќа следење на државната граница, гранични проверки и проценка на заканите по безбедноста на државната граница и се врши со цел:

- Обезбедување на државната граница;
- Заштита на животот и здравјето на луѓето и животната средина;
- Спречување на извршување и откривање на кривични дела и прекршоци и пронаоѓање и фаќање на нивните сторители;
- Спречување на илегална миграција;
- Спречување и откривање на други активности и дејствија кои ја загрозуваат безбедноста на државната граница, јавниот ред и јавното здравје.

Законот за гранична контрола создаде правни предуслови за воспоставување на ефикасен и целосен систем за заштита и контрола на државната граница во согласност со стандардите на ЕУ и Шенгенскиот кодекс, со што ќе се обезбеди соодветна контрола на движењето и престојот на странски државјани, брз проток на луѓе и стоки на границите на Црна Гора, со спречување на сите форми на прекуграничен криминал. Со овој закон се уредува граничната контрола, начинот на вршење контрола на преминувањето на државната граница на Црна Гора, односно граничните проверки, контролата во внатрешноста, меѓународната гранична полициска соработка и соработката на другите гранични служби на државната граница. Во рамките на Министерството за внатрешни работи, Управата за полиција, Секторот за гранична полиција со своите организациски единици на централно, регионално и локално ниво, врши работи поврзани со граничната контрола и контрола на движењето и престојот на странците. Концептот на организација на Секторот за гранична полиција е усогласен со оперативните потреби и практика во земјите-членки на Европската Унија.

[111] https://www.gov.me/clanak/karakteristike-drzavne-granice-crne-gore (14.09.2024. 14:39).

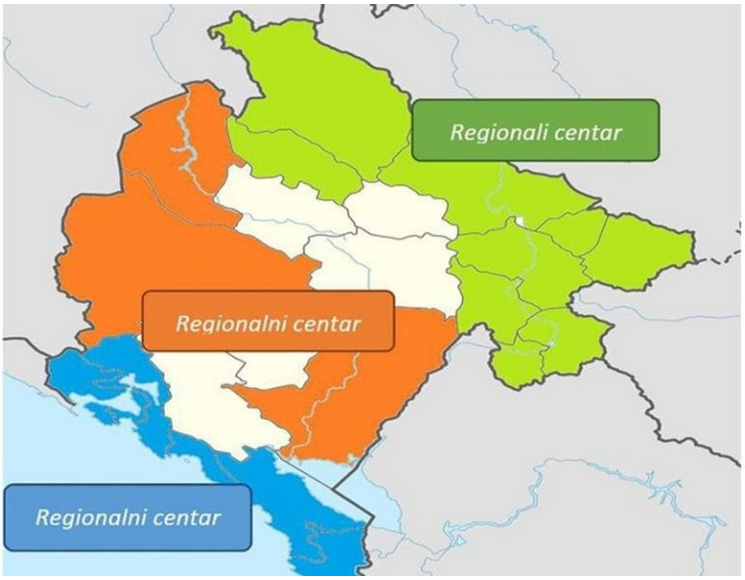

[112]

Слика бр. 4 *Поделбата на Секторот за гранична полиција на три регионални центри е означена на картата на Црна Гора*

Централно ниво [113]

Секторот на граничната полиција на централно (национално) ниво, согласно важечкиот Правилник за внатрешна организација и систематизација на Полициската управа, е организиран во следните организациски единици:

- Одделение за надзор на државната граница;
- Одделение за гранични проверки;
- Одделение за странци и сузбивање на илегална миграција;
- Одделение за оперативна работа и анализа на ризик;
- Мобилна единица;
- Национален комуникациски центар - НКЦ Подгорица.

Регионално ниво [114]

- Гранична полиција Регионален центар Север;

[112] Слика од картата преземена од интернет адресата https://www.gov.me/clanak/organizacija (12.08.2023 u 23:10).

[113] Истото.
[114] Истото.

- Центар за регионален граничен полициски центар;
- Регионален центар на граничната полиција Југ;

[115]

Слика бр. 5 *На картата на Црна Гора е означена територијалната надлежност на Граничната полициска станица*

Локално ниво [116]

Гранична полиција Регионален центар Север

- Гранична полициска станица I – Рожаје;
- Единицата на граничната полиција Беране;
- Гранична полициска станица II – Плав;
- Гранична полициска станица I – Пљевља;
- Гранична полициска станица I - Бијело Поље;

Регионален центар за гранична полиција Центар

- Гранична полициска станица I – Подгорица;
- Единица за патролен брод Божај;
- Единица за патролен брод Вирпазар;
- Единицата на граничната полиција Колашин;
- Гранична полициска станица II - Аеродром Подгорица;
- Гранична полициска станица I – Никшиќ;

[115] Истото.
[116] Истото.

- Гранична полициска станица II – Плужине;

Регионален центар на граничната полиција Југ

- Гранична полициска станица I – Улцињ;
- Единица на патролни чамци Улцињ;
- Гранична полициска станица II – Бар;
- Единица на патролни бродови и чамци Бар;
- Единицата на граничната полиција во Будва;
- Гранична полициска станица II – Тиват;
- Единицата на граничната полиција Котор;
- Гранична полициска станица I - Херцег Нови;
- Единица на патролни чамци и чамци Херцег Нови.

Спорно е дали полицијата презела да ја обезбедува државната граница, дали е постигната целта, т.е. дали границата е соодветно обезбедена. Но, гледајќи од сегашната позиција, тоа беше неизбежно, бидејќи се доведе до исчезнување на државниот сојуз на Србија и Црна Гора, а со тоа и исчезнување на армијата, односно значително намалени капацитети на армијата и нејзината реална оперативност и употребливост. Со независноста Црна Гора има војска, но каква, колку голема, колку оперативна и употреблива. Во секој случај нема ресурси, економска моќ и квантитет од каде би се црпел квалитетот, но понатамошната анализа би излегла од опсегот и дадената тема на оваа работа.

Потоа следува измена на Законот за кривична постапка. Законските интервенции започнаа во рамките на Државниот сојуз на Србија и Црна Гора со донесувањето на Законот за кривична постапка во 2003 година, а потоа продолжија со донесувањето на Законот за изменување и дополнување на Законот за кривичната постапка во 2006 година. На ова следеше донесувањето на новиот Закон за кривична постапка во 2009 година, со кој беа воведени низа радикални промени, почнувајќи со воведување обвинителски истраги наместо судски истраги, како и воведување институции како спогодби за признавање вина.

Конкретно, сè посериозните дејствија преземени против организираните криминални групи од Црна Гора и нивните водачи се реализираат благодарение на

конкретната и директна помош на безбедносните служби од Европа и САД (ОБСЕ, ЕВРОПОЛ, ИНТЕРПОЛ, ФРОНТЕКС, ФБИ, ДЕА). Не се преземаат мерки за спречување политичко мешање во работата на безбедносниот сектор, кој нема интегритет или капацитет за независна и професионална истрага. Организираниот криминал во голема мера е невидлив и често е тесно поврзан со легалната економија. Како и во другите делови на Европа, организираниот криминал во Црна Гора ја шири својата мрежа со различни видови криминал преку границите, вклучувајќи голем број криминални активности и претставува комбинација од низок и висок ризик.

3.4. Видови и структура на организираните криминални групи во Црна Гора

Десет високоризични организирани криминални групи се регистрирани како активни во Црна Гора, од кои најголемата група има над триесет членови. Може да се заклучи дека има намалување на бројот на организирани криминални групи кои дејствуваат во Црна Гора, со оглед на тоа што е регистрирано постоење на единаесет организирани криминални групи. Поради континуираното зајакнување на ОКГ (организирана криминална група), кое делумно е предизвикано од здружувањето на помали криминални групи одговорни за реализација на конкретни криминални активности, може да се заклучи дека структурата на организираните криминални групи останала релативно цврста и дека како таква се заснова на изразените улоги на лидери и високи членови, јасна поделба на задачите, специјализација во спроведување на одредени криминални активности и почитување на правилата за внатрешна дисциплина.

Како и во претходниот период, структурата на голем број на организирани криминални групи кои дејствуваат на територијата на Црна Гора се карактеризира со цврсто јадро, составено од поединци, поврзани со семејни или долгогодишни пријателства, околу кое постои круг на постојани членови кои се дистрибуирани, при што овие сегменти од внатрешната структура се карактеризираат со долгогодишно искуство во спроведувањето криминални активности на транснационално ниво. Посебен сегмент од структурата е претставена со различни ќелии, т.е. ограноци, кои во некои случаи се специјализирани за спроведување на специфични криминални активности, како на пр. на клучни точки во спроведувањето на криминалните

активности во Црна Гора и во странство. Регистриран е тренд на постојано зајакнување на нивната внатрешна структура, преку континуирано регрутирање на нови членови и заострени врски со регионалните и транснационалните криминални структури. Институциите за извршување на кривични санкции, каде што веќе престојуваат високи членови на организирани криминални групи, продолжуваат да претставуваат клучен „центар за регрутирање“ на нови членови, преку методи на обезбедување заштита, ангажирање адвокати, разни форми на финансиска поддршка и многу други бенефиции, како и обезбедување ангажман на нови членови.

Доминантна криминална активност на организираните криминални групи од територијата на Црна Гора продолжува да биде шверцот на дрога, доминацијата на кокаинот на меѓународно ниво, каде што не се евидентирани значителни промени во начинот на работа во спроведувањето на оваа криминална активност. Анализираниот период се карактеризира со формирање на мрежи на соработници одговорни за дистрибуција на наркотици во неколку западноевропски земји, активно учество во производството на големи количини марихуана на плантажите и во лабораториите во одредени европски земји - Германија и Шпанија, како и организација на понатамошен шверц и дистрибуција.

Стратешките насоки засновани на елиминација на конкуренцијата, воспоставување монополска и доминантна позиција на криминалниот пазар, вклучително и контрола на сите важни шверцерски текови, го определија и еден од клучните сегменти на активностите на организираните криминални групи - употребата на насилство и извршување на тешки кривични дела против животот и безбедноста. Имајќи го предвид фактот на силни регионални врски меѓу организираните криминални групи од територијата на Црна Гора и организираните криминални групи од територијата на земјите од регионот, мора да се нагласи дека конфликтите меѓу организираните криминални групи не се ограничени само на територијата на Црна Гора, но причинско-последично се поврзани со конфликти на територииите на земјите од регионот, но и на одделни земји од Европа и светот.

Во текот на извештајниот период, во конфликтите на споменатите организирани криминални групи во Црна Гора и земјите од регионот се извршени повеќе од 60 тешки кривични дела против животот и екстремитетите. Очигледно е дека ескалацијата на конфликтот меѓу организираните криминални групи предизвика промена во нивниот

начин на дејствување, така што сè поголем број луѓе се мета на спротивставените организирани криминални групи, без разлика на нивната позиција и улога, а во некои случаи, на мета се и семејствата на членовите на спротивставените групи ОКГ (организирани криминални групи). На овој начин значително се зголемува бројот на лица - потенцијални жртви, што во голема мера ги отежнува активностите на органите на прогонот во преземањето превентивни мерки и дејствија за спречување на извршување на тешки кривични дела. Дополнителна димензија на сериозноста на конфликтот меѓу организираните криминални групи дава и промената на начинот на извршување на тешките кривични дела, што се рефлектира во сè почестата употреба на експлозивни направи со силна разорна моќ, како и во извршувањето на предметните злосторства на локации кои се познати како локации каде што се собираат голем број луѓе, што укажува на зголемена непромисленост.[117]

Од сите криминални групи, водечка улога имаат две групи од Котор, кои некогаш биле обединети и поделени на две (Шкаљарска и Кавачка), и сите други регистрирани криминални групи (од Бар, Будва, Цетиње, Подгорица, Никшиќ, Беране) индиректно и/или директно се усогласени со една од овие которски групи и се под нивно покровителство. Организираните криминални групи се карактеризираат со употреба на најсовремени форми на комуникациска технологија, со високо ниво на крипто заштита и имплементација на софистицирани мерки за контраразузнавачка заштита.

[117] file:///C:/Users/PC/Downloads/procjena-opasnosti-od-teskog-i-organizovanog-kriminala-u-crnoj-gori-socta2021-1.pdf (06.08.2023. u 16:51).

[118]

Слика бр. 6 *„Надзорни камери низ Котор, април 2016 година Основното државно обвинителство во Котор во соработка со Полициското одделение пронајде 21 камера, а од досегашните информации се посочува идентитетот на лицето кое поставило 11 камери, додека останатите се утврдуваат кому припаѓаат. По наредба на обвинителството, полицијата ги обезбедувала местата каде што се наоѓаат камерите и на тој начин три лица биле спречени да се обидат да ги отстранат камерите, а поради тоа биле лишени од слобода. Истражен судија од Основниот суд во Котор, откако му е одреден притвор до 72 часа, му одреди мерка притвор до 30 дена*“.[119]

[120]

Слика бр. 7 *Поставени се камери во Котор, Бар, Подгорица и секаде каде што ќе проценат дека е потребно. Припадниците на организираните криминални групи, според сопствената проценка, поставиле видео камери на различни локации - јавни места, заради нивна лична безбедност и контрола на движењето на лица од противничкиот клан. И до ден денес не е утврдена индивидуална одговорност, ниту пак некој е повикан на одговорност.*

[118] Фотографија направена од интернет адреса https://www.slobodnaevropa.org/a/ko-koga-nadzire-drzava-kriminalce-ili-oni-nju/27703335.html (06.08.2023. 17:21).
[119] Истото.
[120] Истото.

Медиумите откриja незаконски поставени камери и во Подгорица. Исто така, камерите се откриени на три локации на познатото излетничко место Подгорица на ридот Горица, веднаш до пешачката патека каде секојдневно се рекреираат бројни жители на главниот град.[121]

3.5. Транснационален организиран криминал со нелегална трговија со наркотични дроги на Балканот

Земјите на Балканскиот Полуостров се позиционирани така што отсекогаш биле важна раскрсница, на пр. трговијата со хероин „Балкански пат“, или главниот центар за криумчарење мигранти е исто така погоден за перење приходи од криминал низ целиот регион. Перењето пари има особено влијание врз недвижностите и градежништвото, со тоа што влијае на растот на цените и покрај тоа што нема зголемување на приходот. Други популарни методи за перење пари се преку туристичката индустрија, коцкањето, телефонските центри, менувачниците и трансферите на пари од странство.

Има сè повеќе потенцијални опасности кои можат да ја загрозат стабилноста и безбедноста на оваа област. Нерешени политички прашања, високо ниво на корупција, присуство на организиран криминал, сиромаштија, немање перспектива, висока невработеност се само дел од трендовите и опасностите кои ја загрозуваат безбедноста како во Црна Гора така и во регионот. Низ историјата, земјите на Балканскиот Полуостров се соочувале со голем број безбедносни предизвици, а во моментов тоа се бегалско-мигрантската криза, шверцот на мигранти, трговијата со дрога, перењето пари и слично. Сето ова се поволни услови за организираниот криминал, па може да се каже дека организираниот криминал е сериозна закана за земјите од западен Балкан.

Новите трендови на регионалниот нарко пазар упатуваат на:[122]

- Одгледувањето на канабис (особено во затворени простории) е зголемено во други земји освен Албанија, како што се Босна и Херцеговина, Северна Македонија и Србија.

[121] Истото.
[122] https://globalanalitika.com/analiza-tokova-organizovanog-kriminala-na-zapadnom-balkanu-krijumcarenje-migranata-trgovina-droge-i-pranje-novca/ (14.09.2024. 16:39).

- Големиот проток на канабис од Западен Балкан кон Бугарија.
- Силниот прилив на кокаин од повеќе правци, вклучувајќи ги Хрватска, Грција и пристаништата на Црното Море во Бугарија и Романија.
- Зголемено производство и потрошувачка на синтетички дроги.

Многу идентификувани жаришта најчесто се лоцирани во пограничните области, окарактеризирани како поликриминални - во исто време се присутни различни криминални активности, како што се нелегална трговија со дрога и перење пари, заедно со криумчарење мигранти. Еден од примерите е Горњи Вакуф-Ускопље, тоа е мал град во Босна и Херцеговина, но логистички центар, блиску до главните патишта, што го прави стратешки лоцирано, но незабележливо жариште за шверц. Овој случај на Горњи Вакуф -Ускопље илустрира дека жариштата за шверц на дрога не мора да бидат само големи и поголеми градови - урбани области или социјално и економски ранливи градови, туку и логистички центри долж клучните трговски патишта.[123]

Сепак, иако овие локации се добро познати, има неколку заплени на дрога (освен за канабис) или апсења на големи криминалци, што укажува на тоа дека постои „економија за заштита“ која дозволува и профитира од статус кво.

3.5.1. Организираниот криминал во Босна и Херцеговина

Со исчезнувањето на Социјалистичка Федеративна Република Југославија и појавата на нови држави, дојде до нерасчистени односи и нестабилност на сите нивоа, кога станува збор за подрачјето на овој регион, т.е. поранешна СФРЈ. Една од новосоздадените држави е Босна и Херцеговина, која има одредени специфичности кои се карактеристични за нејзиниот развој и кои придонеле за појава на одредени облици на организиран и транснационален криминал. На тој простор имаше организиран криминал и во времето на СФРЈ, но имаше адаптација и прилагодување кон новите специфичности и околности, што предизвика појава на некои нови облици. Процесот на транзиција и промените што произлегуваат во Босна и Херцеговина може да се доведат во причинско-последична врска со организираниот криминал. Важно е да се

[123] Истото.

напомене дека во Босна и Херцеговина процесот на транзиција беше иницира на два начина, од војна во мир и од административно-централистички систем кон демократски систем заснован на пазарна економија.[124]

Не можеме да ги исклучиме ефектите од војната, која создаде низа поволни услови за активност на транснационалниот организиран криминал, како што се милитаризацијата на општеството и владата, големо количество оружје, муниција и воена опрема, од кои дел беше стекнати по нелегални канали. Потоа создавање на различни паравоени структури, кои беа надвор од редовната хиерархија, подреденост и команда, кои покрај учеството во вооружени конфликти, учествуваа и во разни криминални активности. Граѓаните на Босна и Херцеговина ги гледаат „организираниот криминал и насилството на криминалните групи“ како најголема безбедносна закана, а потоа следат „тероризмот“, „државната администрација, корупцијата и злоупотребата на службената положба“, „природните катастрофи“ и „уништувањето на природната средина“.

Мнозинството жители сметаат дека организираниот криминал, корупцијата, сиромаштијата и невработеноста ќе се зголемат во наредниот период. Сегашните владини структури на сите нивоа во Босна и Херцеговина не прават доволно во борбата против организираниот криминал и корупцијата. Организираниот криминал генерира недоверба во државните институции, произведува политичка, економска и социјална нестабилност, стагнација на реформите кои се неопходни за воспоставување на функционална држава и завршување на процесот на консолидација во Босна и Херцеговина. Беа создадени два ентитета: Република Српска и Федерацијата Босна и Херцеговина, што имаше влијание врз понатамошниот развој и конфликтните интереси, како и врз работата на заедничките тела, што остави простор за активностите на организираниот криминал.

Покрај шверцот на дрога, оружје и муниција, гореспоменатите фактори предизвикаа и други видови организиран и транснационален организиран криминал, како што се трговија со луѓе, проституција, перење пари итн. Организираниот криминал непречено се шири благодарение на немањето законска регулатива, кризата на правниот поредок, слабиот и неактивен однос на надлежните државни органи во

[124] Бошковиќ. М., *Транснационален организиран криминал*, Полициска академија, Белград, 2003, стр. 90.

спротивставувањето на организираниот криминал, сиромаштијата на голем дел од населението и низата нерешени социјални проблеми што настана како резултат на граѓанската војна и поврзаноста на организираниот криминал со властите и политичките структури. Овие фактори се појавуваа сукцесивно во различни фази на вооружени конфликти и во процесот на транзиција и имаа различно влијание врз појавата и развојот на транснационалниот организиран криминал.

Организираниот криминал во Босна и Херцеговина е неспорно присутен и претставува дезинтегрирачки фактор на босанското општество. Дополнителен проблем е откривањето и отсуството на системска реакција, која веќе е намалена низ одредени, односно ентитетски или кантонални рамки, кои директно и индиректно произлегуваат од политички структури предводени од различни кланови. Сегашната состојба одговара на воспоставувањето, развојот и проширувањето на мрежите за организиран криминал и корупција на територијата на Босна и Херцеговина.

Според податоците на работната група, формирана (во март 2021 година) од Советот на министри на Босна и Херцеговина, кога станува збор за состојбата со организираниот криминал и трговијата со дрога во периодот 2018-2020 година, останале голем број делови неоткриени, односно не можел да се докаже елементот на организација за да се евидентираат како кривични дела извршени од поединци. Покрај намалувањето на бројот на регистрирани кривични дела во 2020 година извршени од организирани криминални групи (ОКГ), зголемен е и бројот на кривичните дела за 36,36% во однос на 2018 година. Загрижува нискиот удел на регистрирани кривични дела извршени од ОКГ во однос на вкупниот број на извршени кривични дела (само 0,42%). Од вкупниот број документирани криминални групи во БиХ, во периодот 2018-2020 година, 90% се вклучени во нелегална трговија со дрога, економски криминал, шверц на луѓе и имотен криминал. Останатиот дел се однесува на ОКГ кои се занимаваат со трговија со оружје, сајбер криминал, трговија со луѓе, коруптивни злосторства итн. Уличните цени на лековите во Босна и Херцеговина во 2020 година изразени во КМ: Хероин (1 g) 60-80; Марихуана (1 g) 10-15; Кокаин (1 g) 100-150; Екстази (1 таблета) 10-20; Амфетамин (1 g) 10-20. Во однос на проценката на чистотата на наркотичните дроги кои се појавуваат на територијата на Босна и Херцеговина, нема систематска анализа и компаративна анализа на чистотата на запленетата дрога. Генерално, хероинот е со послаб квалитет, поради тоа што се меша со прекурсори, главно парацетамол и кофеин, додека во кокаинот се додава лидокаин.

Споредбените параметри врз основа на моментално достапните податоци покажуваат дека цената на наркотиците на нелегалниот пазар на Босна и Херцеговина не се променила значително во однос на претходно забележаниот период, освен цените на екстазите и амфетамините. Според достапните податоци од безбедносниот сектор, цената на марихуаната е во опсег од 2.000-3.000 км/kg, а сканк околу 4.000-5.000 км/kg. Цената на хероинот е 40.000-50.000 км/kg, во зависност од чистотата. Според истите податоци, цената на кокаинот е околу 70.000 км/kg. Speed е околу 6.000-8.000 км/kg, а парче екстази се продава за 10 км. Наведените цени варираат во зависност од чистотата и местото на продажба во Босна и Херцеговина. Организираните криминални групи од Босна и Херцеговина имаат голем број криминални врски, како во соседните земји, така и во земјите од Западна Европа. Се занимаваат со криумчарење на наркотични дроги, најчесто со хероин од Турција, Авганистан и Пакистан, преку Србија, Црна Гора, Босна и Херцеговина, Хрватска и со една нога преку Унгарија до земјите од Западна Европа. Имаат добро изградена инфраструктура во однос на организирање транспорт, дистрибуција и продажба на наркотици и перење пари и најчесто инвестираат во недвижен имот во БиХ и околината.[125]

3.5.2. Организираниот криминал во Република Хрватска

Вооружените конфликти во Хрватска, како национален приоритет кој беше стимулиран со планирање, доведоа на власт елита која остана на власт цела деценија, која ги искористи националните потенцијали за да ја реализира политиката на државна независност за целосно отсуство на клучни реформи и транзиција кон пазарен начин на водење бизнис и владеење на правото. Опстанокот на феноменот на партиската држава (што е случај и со Црна Гора), олицетворен во неспорното владеење на псевдодемократска партија заснована на култот на лидерот и авторитарен политички поредок со променет идеолошки предзнак, задржување на т.н. култура на корупција.[126] Хрватска посветува големо внимание на борбата против сите видови организиран криминал, имајќи предвид дека е свесна за ризиците и опасностите што таквите

[125] https://www.fokus.ba/vijesti/bih/cvjeta-organizirani-kriminal-objavljene-ulicne-cijene-droga-u-bih/2236875/ (14.09.2024. 17:05).
[126] Бошковиќ. М., *Транснационален организиран криминал*, Полициска академија, Белград, 2003, стр. 91.

активности ги претставуваат за народот и државата. Поради својата географска положба во југоисточна Европа, регион кој сè уште е недоволно институционално и социјално развиен во споредба со остатокот од европскиот континент, оптоварен со постконфликтна реконструкција на општеството и државата и затоа е значително изложен на дејствување на различни организирани криминалните структури, Хрватска посветува големо внимание на активностите поврзани со борбата против транснационалниот организиран криминал, како на регионално така и на глобално ниво. Меѓународните иницијативи во таа област имаат висок приоритет во рамките на мултилатералните надворешнополитички активности. Хрватска активно соработува со сите релевантни меѓународни иницијативи за борба против транснационалниот организиран криминал.

Во рамките на Обединетите нации, ангажманот на надлежните органи на Хрватска е во соработка со Канцеларијата на ОН за дрога и криминал со седиште во Виена – УНОДЦ, односно Комисијата за сузбивање на криминалот – ЦЦПЦЈ, во која Хрватска беше членка во периодот од 2012 до 2014 година.

Претставниците на Хрватска веќе неколку години активно учествуваат на годишните седници на оваа Комисија, каде имаа можност да ги презентираат хрватските резултати во борбата против транснационалниот организиран криминал и да го следат развојот на релевантните меѓународни иницијативи во таа област. Република Хрватска посветува големо внимание на развојот и спроведувањето на релевантното меѓународно законодавство во областа на борбата против организираниот криминал. Конвенцијата на ОН против транснационалниот организиран криминал, потпишана во Палермо во 2000 година, привлекува внимание во овој поглед. Хрватска го потпиша овој многу важен меѓународен правен инструмент во 2000 година (меѓу првите држави потписнички, за време на меѓународната конференција во Палермо), а го ратификуваше во 2003 година. Корупцијата е една од основните активности на организираниот криминал, па може да се констатира дека наведените услови се погодна основа за различни криминални активности, особено за поединечни структури или создавање криминални организации кои исто така се занимавале со организиран и транснационален организиран криминал. Преку натамошниот развој на Хрватска, криминогените фактори се манифестираа во форма на недоволен развој на пазарната економија со придружната економска криза, која продуцираше сиромаштија кај одреден број од населението и влијаеше на слабиот развој на демократските капацитети и

функционирањето на правосудните институции. Одредено влијание врз организираната криминална активност има и неефикасноста на судските органи, неактивноста на другите органи одговорни за борба против криминалот, одредени слабости и незаконитости во процесот на приватизација, што особено се одрази во областа на економскиот криминал. Споменатите појави и промени се случија во една неодамнешна состојба која настана со отцепување од СФРЈ, па затоа се многу интересни од криминолошки аспект кога се разгледува проблемот со организираниот криминал во Хрватска.

Не е спорно дека во Хрватска постојат одредени форми на организиран и транснационален организиран криминал, кои беа фаворизирани од условите создадени во претходните измени. Овие облици се забележани во економската и финансиската сфера, но одредени облици на организиран криминал се манифестираат преку одредени облици на насилен криминал.

Најкарактеристичните активности на организираниот и транснационалниот организиран криминал се манифестираат преку шверц на дрога, оружје, недозволена трговија, корупција, перење пари, трговија со луѓе и меѓусебни конфронтации меѓу криминални групи. Кога станува збор за организираниот криминал во Хрватска и нелегалната трговија со дрога, според извештајот на МВР на Хрватска[127] има индиции за зголемување на бројот на корисници. Позначително производство на дрога нема, освен случаите на одгледување коноп - марихуана, каде бројот на откриени случаи во последно време се зголемува. Во Хрватска, согласно претходните национални стратегии и постигнати резултати, полицијата заедно со царината е најважниот носител на активностите за сузбивање на дрога на нелегалниот наркопазар. Сметаат дека состојбата се уште е стабилна, но турбулентна и со загрижувачки трендови. Хрватските граѓани се организираа во криминални ќелии во рамките на т.н „Балкански наркокартел“, и играат важна улога во меѓународниот шверц на големи количества дрога, пред се кокаин, на глобално ниво. Тие сметаат дека најголемиот дел од шверцуваната дрога не е за хрватскиот наркопазар, ниту пак низ Хрватска минуваат синџири за шверц.[128]

[127] chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2021/06/Rastovi%C4%87-RAVNATELJSTVO-POLICIJE-UPRAVA-KRIMINALISTI%C4%8CKE-POLICIJE.pdf (14.09.2024 23:02).
[128] Истото.

Кога станува збор за марихуаната, трендот на поголем број заплени на значителни количества марихуана при обиди за нивно шверцување во Хрватска или преку нејзината територија, што е поврзано со одгледувањето на марихуана (со висок процент на THC) во Албанија, продолжи. Запленети се на граничните премини и се работи за пратки наменети за западноевропскиот пазар. Во Хрватска е забележан тренд на зголемување на бројот на помали лаборатории за одгледување марихуана.

Кога станува збор за хрватскиот пазар, забележано е зголемено користење на анонимни виртуелни пазари на Интернет („Даркнет“) преку кои се нарачуваат лекови кои се доставуваат по пошта. Тие плаќаат за лекови со виртуелни валути како што е биткоинот. Во текот на 2016, 2017, 2018 и 2019 година завршени се повеќе од 100 истраги поврзани со оваа форма на сторени кривични дела. Во земјите на ЕУ, уделот на препродажба на лекови преку Интернет достигнува 25%.[129]

Во Хрватска постои тренд на маргинализација на криминалитетот и проблемот со злоупотреба на дрога, зајакнат со медиумската кампања на одредени интересни групи кои ја наметнуваат општествената прифатливост на употребата на дрога како прифатлив начин на живот. Со тоа се проширува просторот за проширување на криминалните активности во областа на дрогата. Сите показатели покажуваат дека проблемот со дрогата во Хрватска сè уште претставува голема социјална опасност.[130]

3.5.3. Организираниот криминал во Република Србија

Тоа е земја која неколку децении има социјалистички социјален систем, аналогно на таквите земји, а во неа корените на организираниот криминал се содржани во општествените услови на социјализмот, а преку транзицијата, карактеристиките на организираниот и транснационалниот организиран криминал. се карактеризираат со противречности, нејаснотии и проблеми кои се придружен феномен на транзицијата. Економската и политичката криза доведе до создавање на слободен пазар кој државата не можеше да го контролира и насочи во такви услови. Покрај нецелосното функционирање на правната држава, ваквите услови се сметаат за погодни за развој на организираниот криминал. Одредени форми на организиран криминал воспоставуваат

[129] Истото.
[130] Истото.

врска со државата и нејзините органи. Во времето на трансформацијата на сопственоста, престанокот на доминантната улога на општествената сопственост, повидливото инвестирање на државниот и приватниот капитал во различни нови бизниси, претставува опасност од прераснување во нови форми на организиран криминал. Со создавање на слободен пазар доаѓа до израз функционирањето на пазарните закони, односно економските закони за понуда и побарувачка.

Се работи за држава која е во економска криза не е во состојба да насочува одредени економски закони и да го контролира пазарот, што остава слободен простор за активностите на организираниот криминал, кој ќе се обиде да ја преземе контролата и да го насочи протокот на слободниот пазар. Во овој контекст треба да се гледа и црниот пазар кој ги снабдува потрошувачите со одреден вид стока. Приходите остварени преку подземната економија и активностите на организираниот криминал претставуваат незаконски стекнат профит, па затоа неговото непречено користење бара легализација, која се реализира преку операцијата наречена перење пари.[131]

Организираниот криминал е неодамнешен феномен во Србија. Покрај некаква либерализација, СФРЈ до крај остана еднопартиска и полуполициска држава. Затворена социјалистичка економија, контролиран пазар, добро контролирани граници, незначителна трговија и други врски со странски земји не дозволија појава на организиран криминал. Немаше приватно претприемништво, сопственоста беше ограничена, а паричните текови беа контролирани од полицијата. Надворешно-трговските работи беа под директна контрола на разузнавачките служби, кои беа контролирани од внатрешното партиско раководство.

Имаше т.н „економски криминал“ кој и покрај некои сличности се разликуваше од организираниот криминал според многу негови карактеристики, особено по тоа што не можеше да се интернационализира на кој било начин, ниту имаше за цел да ја освои општествената моќ и државната моќ. Врз основа на ова, може да се заклучи дека организираниот криминал не успева во тоталитарните или полу-тоталитарните држави. Италијанското искуство може да послужи како доказ за тој заклучок. Мафијата, која таму е старо општествено наследство, првично поддржана и од световните и од црковните власти како авторитет што го одржува општествениот ред и дисциплина, за првпат беше под вистинска контрола за време на фашизмот, во триесеттите и

[131] Бошковиќ. М., *Транснационален организиран криминал*, Полициска академија, Белград, 2003, стр. 93.

четириесеттите години на минатиот век. Тоа се појави кои меѓусебно се исклучуваат и кои не можат да постојат паралелно, бидејќи и двете се тоталитарни.

Во поранешна Југославија постоеја некои рудиментирани облици на организиран криминал, на пр. трговија со дрога, но по обем и организација далеку под постојните денес. Други форми на организиран криминал (перење пари, трговија со луѓе, нелегална трговија со оружје, шверц на извори на енергија и човечки органи) воопшто не постоеле или речиси и да не постоеле. Со трговијата со оружје се занимаваше самата држава, а не специјалните криминални здруженија. Поединци имале шанса во тој вид криминал само со заминување во странство. Државата го поттикна овој трансфер и ги искористи „своите луѓе“ во странските здруженија на организиран криминал за да ги постигне своите политички цели, ликвидирајќи ги на прво место политичките противници. Организираниот криминал, во сите негови облици и во огромни размери, во Србија се појави дури на почетокот на деведесеттите години на минатиот век. Распадот на СФРЈ, почетокот на граѓанските војни во поранешната држава, наметнувањето економски санкции од страна на меѓународната заедница кон Србија и Црна Гора (почнувајќи од 1992 година), напорите на новиот режим да се поигрува со овие санкции, доведоа до процут на организираниот криминал.

Во тој период, кој траеше повеќе од десет години, организираниот криминал не само што не се гони и сузбива, туку свесно и систематски се негува и поттикнува. Тој период би можел да се нарече златно доба на организираниот криминал во Србија. Највисоките државници, нивните семејства и најблиските роднини се занимавале со криминал или биле вклучени во криминал. Криминалците кои одеа на боиштата во Хрватска и Босна, го зголемија своето богатство таму со грабежи, а по враќањето во Србија продолжија со криминалните активности со легализација на воените профити. Во тој период немаше ниту една пресуда за организиран криминал. Не е донесен ниту еден пропис на домашното право, ниту е ратификуван ниту еден меѓународен договор за сузбивање на овој вид на кривично дело. Концептот на организиран криминал беше непознат дури и за стручната јавност. За тоа воопшто не се размислувало и не се дискутирало. Тој термин не се користеше ниту во правниот, ниту во политичкиот говор, ниту во изборните кампањи. За кратко време, на почетокот на последната деценија на минатиот век, Србија доби секаков организиран криминал. Локалните војни на територијата на поранешна Југославија овозможија проширување на илегалната трговија со оружје, што донесе голем профит, особено по воведувањето на ембаргото на меѓународната

заедница за таа активност. Кражбата и шверцот на моторни возила, пропратени со осигурителни измами и фалсификување документи, станаа секојдневна и масовна појава. Шверцот со нафта и цигари стана специјалитет.

Првата кривична постапка против т.н. тутунската мафија беше лансирана дури во 2007 година, односно повеќе од петнаесет години по појавата на криминални организации од овој тип. Трговијата со дрога стана многу профитабилна и многу раширена. Монополот го држеа најмоќните банди во Белград и Нови Сад. И покрај санкциите на меѓународната заедница, хероинот и кокаинот се купуваа во големи количини во странство, а во земјава се одгледуваше и канабис. Подоцна беа откриени цели фабрики за синтетички дроги (Нова Пазова). Трговијата со жени се шири масовно и брзо. Се случија и компјутерски криминал, пиратерија и банкарски измами. Некои од главните рути на трговија со радиоактивни материјали водат низ Србија. Перењето пари, како пропратна појава и услов за опстанок на организираниот криминал, во многу случаи сè уште не е регистрирано и сузбиено, иако феноменот е присутен во значителни размери. Кривичното дело под тоа име е воведено во Кривичниот законик на Србија дури во 2005 година. Масовната приватизација на државните претпријатија, која се случи во процесот на транзиција на политичкиот и економскиот систем, во голема мера беше спроведена со валкани пари. Србија долго време е меѓу земјите со најкорумпирани државни и јавни услуги.[132]

Многу важен и голем придонес во развојот на организираниот криминал во Србија дадоа странските разузнавачки служби и меѓународните организации преку различни проекти, а се со цел да се урне режимот кој беше на власт во Србија во 90-тите години на минатиот век. Еден од доказите за таквото тврдење може да послужи агресијата и криминалот извршен во периодот од 24 март до 10 јуни 1999 година со бомбардирањето на тогашната Сојузна Република Југославија од НАТО пактот.

Кога станува збор за борбата против организираниот криминал и илегалната трговија со наркотици, Србија е според извештајот на Европската унија[133] постигна одреден напредок. Во борбата против организираниот криминал Србија е на одредено ниво на подготвеност. Србија доцни со спроведувањето на анализата за улогата и практиката на

[132] chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://unicri.it/sites/default/files/2021-06/Publication_SRP.pdf (17.04.2024. 02:45).
[133] https://europa.rs/glavni-zakljucci-izvestaja-o-srbiji-za-2023-godinu/ (15.09.2024. 00:05).

безбедносните служби и Советот за национална безбедност во спроведувањето на кривичните истраги поврзани со сериозен и организиран криминал, иако подготвителната работа е започната. Има добро воспоставена соработка со ЦЕПОЛ, Европравда, Европол и ИНТЕРПОЛ, особено во областа на шверцот со оружје и дрога и борбата против организираните криминални групи од висок профил. Србија треба дополнително да ги зголеми техничките, финансиските и кадровските капацитети на Обвинителството за организиран криминал за да ги извршува своите должности на независен начин. Србија треба да го промени сегашниот пристап, врз основа на поединечни случаи, кон стратешки пристап насочен против криминалните организации. Србија, исто така, треба да се фокусира на случаи на високо ниво со цел разбивање на големи и меѓународно активни организации и конфискација на имот.

3.5.4. Организираниот криминал во Република Северна Македонија

На почетокот на деведесеттите години на минатиот век, со осамостојувањето на Македонија како држава, немаше платежна трансакција и економска соработка со другите новоформирани држави. Нискиот социјален стандард и недоволната контролна функција на надлежните органи создадоа поволни услови за развој на организираниот криминал. Кризната состојба на територијата на Србија (Косово и Метохија) продолжи и во Македонија, каде што во одредени делови од земјата се водеа битки против легитимните воени и полициски формации на Македонија, поради сепаратистички намери во однос на одредени територии населени со Албанци. Шверцот на дрога, оружје и муниција од страна на албанската мафија се сериозни криминогени фактори кои условуваат одредени видови организирани и транснационални активности на организиран криминал. Една од земјите каде криминалот е високо развиен е Албанија, меѓу другото и поради близината со Италија. Поврзаноста со организираниот криминал се манифестира преку нелегална трговија со наркотици, оружје и луѓе. Основата за темелен пристап кон оваа тема е процесот на научно и оперативно истражување, кое мора да претходи на практичната оперативна (тактичка, методична и техничка) работа за борба против организираниот криминал и тероризмот.[134]

[134] Батковски, Т., *Безбедносно предвидување при рано предупредување и сузбивање на организираниот криминал и тероризмот*, стр. 220; Научен и стручен собир со меѓународно

Дека состојбата во Македонија во однос на транснационалниот организиран криминал не е за потценување, укажува и симптоматичниот избор на првиот човек на Обвинителството за организиран криминал и корупција. Новиот шеф на гореспоменатото обвинителство за организиран криминал и корупција, освен што е обвинет за поврзаност со членови на одредени политички структури, во написите во весниците наведува дека не ја кажал вистината за контакти и комуникации со членови на одредени политички структури. Симптоматично е што не комуницирал со медиумите, не учествувал во дебати со колегите и бил непознат за јавноста, а тоа што е непознат за јавноста укажува дека не е познат во борбата против криминалот, ниту може резултатите да го препорачуваат, инаку би бил познат на јавноста.[135]

Кога станува збор за борбата против организираниот криминал и нелегалната трговија со дрога во Македонија, надлежните оценуваат дека севкупната безбедносна состојба во Македонија е стабилна, но има одредени предизвици кои бараат континуирано внимание и ангажман. Во овој контекст, посебно внимание треба да се посвети на борбата против организираниот криминал и корупцијата. За реализација на планираните активности се користат канали на меѓународна соработка, пред се Интерпол, Европол, Селек итн., преку кои има непречен проток на информации. Македонија се соочува со заеднички предизвици како што се транснационалниот криминал и активностите на организираните криминални групи, кои главно делуваат на полето на илегалната трговија со дрога и оружје. Посочуваат неколку успешни меѓународни акции, кои се базираат на информации од МВР на Македонија, едната со Грција, другата со Албанија, што ги направиле преку СЕЛЕК во врска со заедничката иницијатива за борба против организираниот криминал во југоисточна Европа. Во грчкото пристаниште во заедничка акција со грчката полиција запленети се над 100 килограми кокаин а во Албанија над 130 килограми кокаин и двете акции се благодарение на информациите на македонските полицајци.[136]

3.6. Историски преглед на нелегалната трговија на дрога во Црна Гора

учество, СПРОТИВ НА ОРГАНИЗИРАНИОТ КРИМИНАЛ, правна рамка, меѓународни стандарди и процедури; Тара, 27-29 мај 2013 година.

[135] https://www.slobodnaevropa.org/a/sef-tuzilastav-sjeveran-makedonija-reakcije/32122612.html.

[136] https://www.danas.rs/svet/region/intervju-mitko-bojmacaliev/ (15.09.2024. 03:57).

Криминалот поврзан со дрога е еден од најраспространетите форми на организиран криминал. Криминалните групи кои работат со дрога ја сочинуваат таканаречената наркомафија, а нивната активност се одвива на меѓународно, национално и локално ниво. На меѓународно ниво активни се бројни големи и моќни групи организирани криминалци кои се занимаваат со организација на производство, преработка и дистрибуција на дрога низ светот. Гледано во глобален контекст, постојат добро познати зони каде што се произведуваат и преработуваат одредени видови дроги, постојат заеднички рути за транспорт на дрога, како и големи и богати пазари на чии улици завршува дрогата. Во рамките на наркокриминалот постои посебна поделба на работата, задачите и улогите (организатори, финансиери, производители на суровини, преработувачи во диви лаборатории, дистрибутери на големо и мало, транспортери, препродавачи).

На врвот на скалата на овој вид организиран криминал се големите мафијашки картели на меѓународни трговци на големо со дрога, потоа криминалните групи кои се занимаваат со снабдување на националните пазари на големо, а потоа и средните дилери на дрога кои контролираат одредени региони или градови во одредени земји. На крајот од скалата е разгранета мрежа на улични дилери на дрога на локално ниво кои тргуваат со „мало“ и се во директен контакт со зависниците од дрога. Бидејќи има голем број посредници во трговијата со дрога, нејзината цена се зголемува со секоја нова препродажба, така што уличната цена е многукратно повисока од почетната цена.

Како дел од светската трговија со дрога, Црна Гора (порано во СФР Југославија) беше поштедена од дрога, но во средината на 1990-тите, на крајот на минатиот век, се соочи со овој проблем кога дрогата почна да се појавува на улиците на Подгорица и на Црногорското приморје, потоа се прошири и во другите региони и Црна Гора станува транзитна земја, а денес е и крајна дестинација, т.е. наркопазар. Кога станува збор за илегалната трговија со наркотични дроги во Црна Гора, би било интересно да се погледне хронологијата на настаните кога станува збор за овој проблем и тоа во подолг временски период.

Од историска гледна точка, во поново време, Црна Гора има проблем со нелегалната трговија со наркотични дроги, додека сите други земји во околината, некогашната бунтовничка поранешна СФРЈ (Социјалистичка Федеративна Република Југославија) многу порано се изјасниле со проблеми со илегалната трговија со

наркотици и зависноста од дрога, дури и одредени градови беа препознаени како жаришта (Скопје, Приштина, Нови Пазар, Белград, Сараево, Загреб, Риека), Црна Гора беше поштедена. Самиот тој факт говори многу. Затоа што некој што ги контролирал тие активности ја одредувал рутата на движење. Проблемот со нелегалната трговија со наркотични дроги беше изразен уште во времето на Кралството Југославија. Причината за постоењето на овој проблем треба да се бара и во историското наследство.[137]

За време на повеќевековното турско владеење на Балканскиот Полуостров, одгледувањето на афион и пушењето опиум било широко распространето меѓу исламското население. Дел од христијанското население во Македонија и Јужна Србија го прифатило обичајот на консумирање опиум. Поради ова, терминот дрога првично се поврзувал само со опиумот и неговите деривати, што ги навело законодавците во тогашното Кралство Југославија да го користат терминот наркотична дрога во првото целосно регулирање на оваа материја. Тоа е направено со донесување на Законот за опојни дроги, кој е објавен во „Службен весник“ на 5 декември 1931 година, а стапил на сила на 1 јануари 1932 година. Претходните прописи, Законот за контрола и промет со наркотични дроги и отрови, стапија на сила на 18 ноември 1929 година, а во Правилникот за контрола и промет со наркотични дроги и отрови од 10 мај 1930 година, беше употребен терминот „наркотична дрога“.

Анте Година, третиот човек во штабот на Павелиќ, бил претставник на бандата на Ал Капоне, кој од Америка бил испратен во Европа да одржува шверцерски канал низ Кралството Југославија.

[137] Вернер В., Петровиќ Б., Бојаниќ Н., Корајлиќ Н., *Балканските патишта на дрогата и Босна и Херцеговина*“, Сараево, 2004, стр.10.

[138]

Слика бр. 8 *Разузнавачот Владета Милиќевиќ со кралот Петар II*

Во околината на Скопје имало вистинска мала фабрика за преработка на суров опиум, кој пристигнувал преку таен премин на грчко-југословенската граница. Од Скопје, прочистениот морфин бил пренесен понатаму до пристаништата на Јадранот, во огромни количини, кои биле од извонредна вредност. Набројувајќи ги имињата на водачите на шверцерскиот канал, шефот на одделот за дрога го спомнал Анте Година... Во моментот сфатил дека на другиот крај на оваа шверцерска артерија стои „неговиот Година“. Успева да ја спречи акцијата на Врховната полициска управа. За време на сослушувањето на уапсениот сопственик на фабриката за преработка на суров опиум во Скопје, тој го извлекува своето признание дека огромното количество морфиум, кое било повеќе од тоа што цела Европа можеше да го конзумира тогаш, всушност оди во Чикаго. Морфинот бил примен на два контролни пункта во Италија, во близина на југословенската граница, а на чело на тие „виљушки“ бил Анте Година... Владета Милиќевиќ во приватен разговор од шефот на скопската фабрика за преработка на суров опиум дознал дека Анте Година бил делегат на бандата на Ал Капоне кој бил испратен од Америка во Европа да одржува шверцерски канал низ Кралството Југославија. Капоне и Година беа многу блиски, бидејќи нивните мајки беа од Риека, а тоа му помогна на Анте да биде во потесниот круг на телохранителите на „Бигбој“. Пред неговото апсење во октомври 1931 година, Капоне сфаќа дека забраната за бесплатна продажба на алкохолни пијалоци завршува и ја ориентира целата негова гангстерска организација кон коцкање, проституција и дрога. Затоа испраќа неколку доверители од неговата банда во Европа и Азија. Шефот на скопскиот пункт за шверц на дрога, откако ветил дека ќе биде заштитен од одмаздата на подземјето на Чикаго, на југословенскиот разузнавач му ја дава шифрата да се сретне со Година... Бил направен гангстерски договор со гангстерот. Година бил верен соработник, информирал за речиси сите планирани акции против Југославија. Во средината на септември 1934 година, тој објави дека се подготвува атентат врз кралот Александар. На самиот ден на атентатот во Марсеј, односно осум часа пред убиството на Александар Караѓорѓевиќ, тој испратил отворена телеграма до Миличевиќ во Париз со имињата на атентаторите... Постојат две верзии за неговата судбина по војната: прво - дека завршил во Аргентина, каде што работел во полицијата во Буенос Аирес и друга - дека се засолнил кај својот пријател гангстер во Чикаго. Според Милиќевиќ, оваа втора верзија е поверојатна.[139]

[138] https://www.novosti.rs/dodatni_sadrzaj/clanci.119.html:805545-Al-Kaponeov-gangster-medju-ustasama (06.08.2023. u 21:14).
[139] Истото

По Втората светска војна општественото уредување во Југославија се промени, но проблемот остана ист, особено во 60-тите и 70-тите години на минатиот век. Во врска со настаните од крајот на 60-тите и почетокот на 70-тите години, интересно е што во медиумите се појави напис со наводна изјава на пензиониран оперативец на СДБ (Службата за државна безбедност) во која се наведува дека студентските демонстрации ги потресло тогашното раководство на Југославија. Иако, успеале да ги смират, постојано се појавувале нови жаришта. Во тој момент штотуку завршила кризата околу Брионискиот пленум и веднаш се појавила студентската криза, немири на Косово и Метохија и било потребно да се смири барем еден од фронтовите. За таа цел, на еден состанок се разговарало кој фронт би можел прв да се реши. Стане Доланц излезе со најбизарниот предлог. Доланц објасни како ЦИА, користејќи ја музиката на бендовите силно заснована на хедонизам и употреба на опојни дроги, успеала да го стиши борбениот раб на студентските протести во Америка и да претвори многу прогресивни млади луѓе во безопасни кловнови без јасна револуционерна идеја. На крајот, Доланац доби зелено светло, а операцијата го добила кодното име „Миљачка“.[140]

Точноста на горе цитираното соопштение за медиумите не е проверена, секој што е заинтересиран може прво да провери дали во СДБ ССУП (Федерален секретаријат за внатрешни работи) е спроведена оперативна акција под кодното име „Миљак“ и доколку да, што е предмет на преработка, во секој случај од тој период, наркотичните дроги (првенствено хероин и во помала мера кокаин) се појавија на улиците на Југославија во значителна мера, но во многу помала мера во однос на денешните нивоа. Седумдесет години, поголемите секретари за внатрешни работи (СУП) ги имаат првите оперативци за наркотици, додека Црна Гора с уште е поштедена од ова зло. Голема е веројатноста дека во текот на летната туристичка сезона некои гости кои дошле од странство во Црна Гора донеле дрога за свои лични потреби, но немало дистрибуција и нелегална трговија со дрога. Исто така, воено - безбедносната служба на тогашната ЈНА на подрачјето на Вториот армиски регион, која исто така била одговорна за територијата на Црна Гора, преку своите оперативци (т.н. „безбедносни стражари“) имала одредени контакти и информации за лицата кои имале контакти со дрога, а тоа се регрути кои дошле од други делови на СФРЈ да го отслужат воениот рок во еден од гарнизоните во Црна Гора. Црна Гора немаше наркомани, имаше одделни случаи со

[140] https://arhiva.elitemadzone.org/t390187-DB-Rok-muzika-SFRJ (06.08.2023. u 22:00).

некои коишто „излегоа на свет“, немаше училишни полицајци и слично. РСУП (Републички секретаријат за внатрешни работи) на Црна Гора, подоцна МУП, до средината на 1990-тите немаше одделение за наркотици или ниту еден оперативец за наркотици. Во исто време, полицијата во Црна Гора (до 90-тите се нарекуваше милиција) ги имаше сите други одделенија (одделенија) за сузбивање на општиот и економскиот криминал. Да не помисли читателот дека Црна Гора е буквално ловена област, младите од овие простори заминаа да студираат во поголеми области, пред сè во Белград и Нови Сад, во помал број во Сараево и Приштина, малку во Загреб и Скопје. Голем број млади луѓе од овие простори заминаа во Западна Европа да ловат риба. Поединците кои заминаа надвор од Црна Гора, како гастарбајтери или како студенти, поради нивните специфичности, индивидуални карактеристики и сплет на околности, беа поддршка и доверлива мрежа за соработка на СДБ.

Во секој случај, неспорно е дека тогашната безбедносна служба на ЈНА (Југословенска народна армија) и СДБ на ССУП извршиле оперативни дејствија кои биле класифицирани како „СТРОГО ДОВЕРЛИВИ“, некои сами по себе биле конкретни и сложени, па тие не би можеле да се спроведат директно од оперативците, туку мрежа за соработка, како што е диктирана од „услужните правила“ и внатрешните процедури. Дел од акциите беа реализирани со помош на Република СДБ. Во прилог на горенаведеното е фактот дека на почетокот на 90-тите, по почетокот на вооружените конфликти и распадот на Социјалистичка Федеративна Република Југославија, СДБ на Црна Гора ја презеде функционалната матрица или подобро кажано се обиде да спроведе одредени активности обидувајќи се да го контролира шверцот и трговијата со тутунски производи и нафтени деривати. Со преземањето на споменатите активности, безбедносниот сектор на Црна Гора навистина не се прослави и многу брзо се изгуби контролата врз овие активности, односно имаше груби прекршувања на овластувањата, надминати законските рамки и се создаде општа конфузија дека не се знаеше „Кој е полицаец, а кој криминалец“. Очигледно е дека извршната власт, а особено СДБ на Црна Гора, излезе од правната рамка на своите овластувања, што може да се оправда со тогашната вонредна состојба, санкции итн. Не ја покажаа потребната креативност и сериозност во преземањето на оперативните активности.[141]

[141] *Авторот на трудот е директен сведок на некои настани.*

Освен копнениот дел, Црна Гора има и државна граница на вода, поточно на езерото и реката кон Албанија и на морето кон Италија. Брегот е специфичен со официјални пристаништа, како и со разни заливи и импровизирани пристаништа кои се користеле како места за шверц каде што се размножувала трговијата со цигари, а подоцна и со дрога.

Веќе во 1995 година, покрај нелегалната трговија со стока за широка потрошувачка, на улиците на Подгорица се вршеше и нелегална трговија со наркотични дроги. За ова можеа многу да кажат тогашните раководители и водечки луѓе во безбедносниот сектор на Црна Гора, бидејќи редовно добиваа информации и секое утро на маса имаа билтен со сите настани од областа на безбедноста во Црна Гора во претходниот 24 часа редовно биле информирани и раководството во државата, поточно Претседателот на Црна Гора[142] и Премиерот.

Црна Гора станува транзитна земја за шверц на сите видови наркотици, каде организираните криминални групи од Црна Гора не се вклучени во само во еден дел и играат значајна улога во трансконтиненталниот шверц и дистрибуција на наркотици на европскиот пазар. Шверцот и дистрибуцијата на наркотици продолжува да биде примарна дејност на организираните криминални групи. Евидентно е зголеменото учество на криминалните структури од Црна Гора во трансконтиненталните активности и висок степен на приспособливост кон потребите на пазарот преку употреба на нови методи и прилагодување кон промените во законодавството и техничко-технолошките достигнувања.

3.7. Наркомафија и патишта на шверц

3.7.1. Недозволена трговија со наркотични дроги – „шверц на дрога“

[142] *Авторот на дисертацијата имаше можност директно да разговара со господинот Момир Булатовиќ (тогашниот претседател на Црна Гора, кој за жал сега е починат), во таа прилика допревме многу теми, меѓу другото, од безбедносниот сектор и затоа и првите сознанија во врска со дрогата во Црна Гора. Со оглед на тоа дека другите учесници се живи, вклучително и оние кои се пријавиле кај тогашниот претседател на Црна Гора, ќе биде интересно еден ден, а се надеваме и наскоро да се слушне кои биле првите добавувачи на дрога и чија заштита уживале.*

Шверцот и трговијата со наркотични дроги е една од активностите на организираните криминални групи во Црна Гора. Дроги кои најчесто се шверцуваат: марихуана (канабис), хероин и кокаин. Кога станува збор за шверцот на наркотични дроги, криминалните активности на организираните групи може да се поделат на две основни форми:

- Криумчарење преку територијата на Црна Гора и локална дистрибуција на дрога, при што реализацијата и организацијата е на територијата на Црна Гора;
- Трансконтинентален шверц, шверц по балканската рута и дистрибуција во европските земји, каде што реализацијата на криминалните дела се одвива релативно далеку, но организацијата или барем еден дел од неа се одвива во Црна Гора.

Општеството во Црна Гора веќе две децении се соочува со голем безбедносен проблем - шверцот на наркотични дроги и зголемувањето на наркоманијата. Овој вид криминал, покрај безбедносните, има и социјални, здравствени и други импликации, бидејќи присуството на дрога не предизвикува само кривични дела поврзани со производство, шверц и дистрибуција на дрога, туку и широк спектар на други кривични дела кои се директно или индиректно поврзани со наркотици. Тоа се претежно кривични дела со елементи на насилство, имотни деликти, измами, перење пари, давање пари со камата, т.н. „позеленување“ и други. На порастот влијаат кривичните дела поврзани со наркотични дроги: малолетничка деликвенција, проституција, питачење и други девијантни појави. Организираните криминални групи инвестираат сè поголеми суми на пари стекнати од шверц и продажба на дрога во странство, во легални бизниси, со што ја зголемуваат нивната финансиска моќ и влијание врз различни сфери на општеството.

Побарувачката за дрога на големиот пазар во Западна Европа не се намалува, што дополнително ги охрабрува организираните криминални групи и поединци од Црна Гора да продолжат или да го зголемат интензитетот на активностите за шверц и продажба на дрога, што влијае на безбедносната состојба во Црна Гора. Профитабилноста на бизнисите поврзани со дрога, без оглед на напорите за откривање, нарушување на каналите за шверц и разбивање на меѓународни криминални групи, ги мотивира новите криминалци да се вклучат во овој вид недозволени активности. Апсењето на членови на криминални групи кои се занимаваат со шверц на дрога не е гаранција за нивно отстранување од овие активности. Структурата на поединечни

групи е дизајнирана така што дури и за време на престојот во затвор тие наоѓаат начин и продолжуваат активно да го координираат и организираат шверцот. Претходните години имаше поцврста поврзаност и подобра организација на групи од повеќе земји од регионот, заедничко и координирано учество во шверцот на големи количества дрога на пазарот на Европската Унија.

Во однос на проценетата количина на дрога шверцувана од организирани криминални групи, може да се заклучи дека Црна Гора не е крајна дестинација во испораката, туку главно транзитна зона, додека во некои случаи служи само како логистичка основа за организација и имплементација на активности дизајнирани во странство.

3.7.1.1. Нарко рути за недозволена трговија со хероин

Според проценката на ризикот од средината на 2020 година на УНОДЦ[143] на тема глобална трговија со авганистански опиум, во светот има 16-17 милиони зависници од хероин кои годишно консумираат 375 тони чист хероин, што создава обрт од околу 55 милијарди евра.

Најголем производител на хероин во светот е Авганистан (произведува околу 74% од вкупното светско производство на опиум), а најголема побарувачка има во Европа, на нејзиниот исток во Русија и на запад во Велика Британија, Италија, Франција и Германија.

[143] Извештај на УНОДЦ, „*Светски извештај за дроги*“. Сите монетарни проценки се приближни и прикажани во евра по конверзија од американски долари,2020.

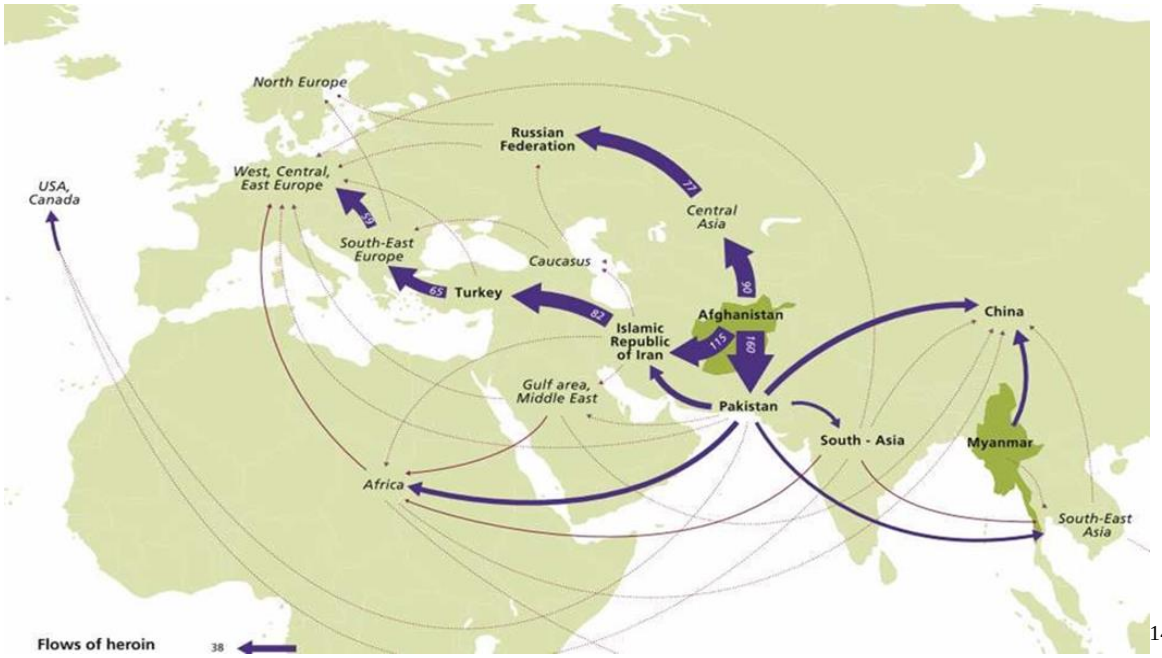

[144]

Слика бр. 9 *На сликата се прикажани патиштата на шверц на хероин, почнувајќи од Авганистан, каде што се произведува, а помал дел од Мјанмар. Како не помалку важно, потребно е да се истакне фактот дека Авганистан долги години беше под контрола на „западот“, поточно на пактот НАТО, кој не влијаеше на намалувањето на производството.*

Обединетите нации проценуваат дека околу 0,6% од вкупното работоспособно население во Европа (на возраст од 15-64 години) користи хероин, додека процентот во земјите од Југоисточна Европа е околу 0,3-0,5%. Неколку години по ред, годишното производство на хероин во Авганистан ја надминува глобалната побарувачка, создавајќи големи залихи во Авганистан и по патиштата за хероин, каде што има доволно хероин за да се задоволи светската побарувачка во следните три години. Во текот на 2020 година е забележано дека површината на плантажите со опиум во Авганистан е зголемена за околу 15%, но податоците покажуваат дека производството е намалено за 30%, што се должи на помалите приноси во однос на претходните години.[145]

Растечки тренд е употребата на поморски и воздушен транспорт за шверц на авганистански хероин, како и хемикалии (прекурсори) за негово производство. Од вкупното количество хероин произведено во светот (460-480 тони) се запленети околу

[144] Картата е преземена од Интернет адресата http://rcci.net/globalizacion/2018/fx3687.html.

[145] УНОДЦ, *„Светски извештај за дрога“,2020.*

20%, што значи дека 375 тони стигнуваат до крајните корисници. Ова релативно ниско ниво на заплена на хероин на глобално ниво (во споредба со кокаинот, каде се запленети околу 2/3 од вкупното светско производство) веројатно е последица на поинтензивното користење на контејнерскиот транспорт од бродови за шверц. Шверцерите ја користат неможноста да ги контролираат сите контејнери во пристаништата. Конкретно, само 2% од 400 милиони контејнери што годишно се транспортираат со бродови низ светот се проверуваат. Најголеми количества хероин во светот се запленети во Иран, а потоа во регионот на југоисточна Европа, каде што над 60% од сите заплени се концентрирани благодарение на надлежните органи на Турција и нешто помалку на Бугарија и другите балкански земји. Се проценува дека за транспорт на околу 60 тони хероин низ Балканскиот Полуостров и негова понатамошна продажба во земјите од Централна и Западна Европа, сите балкански организирани криминални групи заедно остваруваат профит од околу 1,5 милијарди евра. Се проценува дека на пазарот на хероин во Југоисточна Европа има околу 150.000 зависници на кои им се потребни околу 5 тони чист хероин годишно. За потребите на пазарот во четирите најголеми земји: Турција, Грција, Бугарија и Романија се користат околу 2,5-3 тони, од кои секоја има по 20-30.000 зависници од хероин. Остатокот од околу 2 тони годишно го прифаќаат пазарите на поранешните републики на Социјалистичка Федеративна Република Југославија.

3.7.1.2. Балканска рута

Накратко, за споредба, накратко ќе погледнеме во минатото на „Балканската рута“, која е препознатлива по четири основни параметри:

- Уделот на хероин од југозападна Азија во Европа е 85%;
- Во западна Европа 95% од трговијата со дрога ја вршат турски организации;
- Турските организации се предводени од Курди во 75% од случаите.

Официјалните податоци покажуваат дека два милиони корисници на хероин во Европа користат хероин кој пристигнува преку „балканската рута“, во кој е вклучена и

темната бројка од милион или повеќе зависници од дрога кои ја користат дрогата преку игли (т.н. „поправање“)[146].

„Балканската рута“ започнува во Авганистан, па преку Иран и Турција. Во Истанбул транспортната рута се врти кон „балканската рута“, а Истанбул е централната точка на излез на наркотична дрога на патиштата кои водат кон Западна Европа.[147] Се проценува дека на Балканот годишно пристигнуваат околу 65 тони хероин, од кои 5 тони остануваат на домашниот пазар, 15 тони одат во Италија, а 45 тони одат во земјите од Централна и Западна Европа, главно Велика Британија, Холандија, Германија, Франција и Белгија.

Најголемо количество хероин пристигнува преку Турција, пред се преку Истанбул, главно кон Бугарија и во помала мера до грчката граница, најчесто во камиони со храна и лесно расиплива стока, за надлежните органи на границата да не ги задржат на увид.[148] На границата може да се извлечат и контролираат неколку камиони од вкупно 3.000-4.000 камиони кои дневно минуваат низ Турција.

На територијата на Бугарија, Грција и Македонија, во зависност од доминантната насока на движење, од „Балканската рута“ за шверц на хероин се одделуваат две главни рути, кои продолжуваат да се делат на прилагодливи помали канали за шверц. Преку „Балканската рута“, но во спротивна насока, од Европа до производните области во Азија, се шверцуваат прекурсори за производство на хероин, пред се „ацетил анхидрид“. Хероинот може да се сокрие на повеќе начини во „возило“ - што значи дека лекот е скриен во шуплини или специјално дизајнирани скривалишта (на пр. во багажникот, под сидот на багажникот, под моторот, автомобилските гуми) или во одреден број на начини во кабинските курирски возила.

[146] Вернер В., Петровиќ Б., Бојаниќ Н., Корајлиќ Н., *Балканските патишта на дрогата и Босна и Херцеговина*, Сараево, 2004, стр. 11.
[147] Истото.
[148] Извештај на УНОДЦ *„Светски извештај за дроги“,2020.*

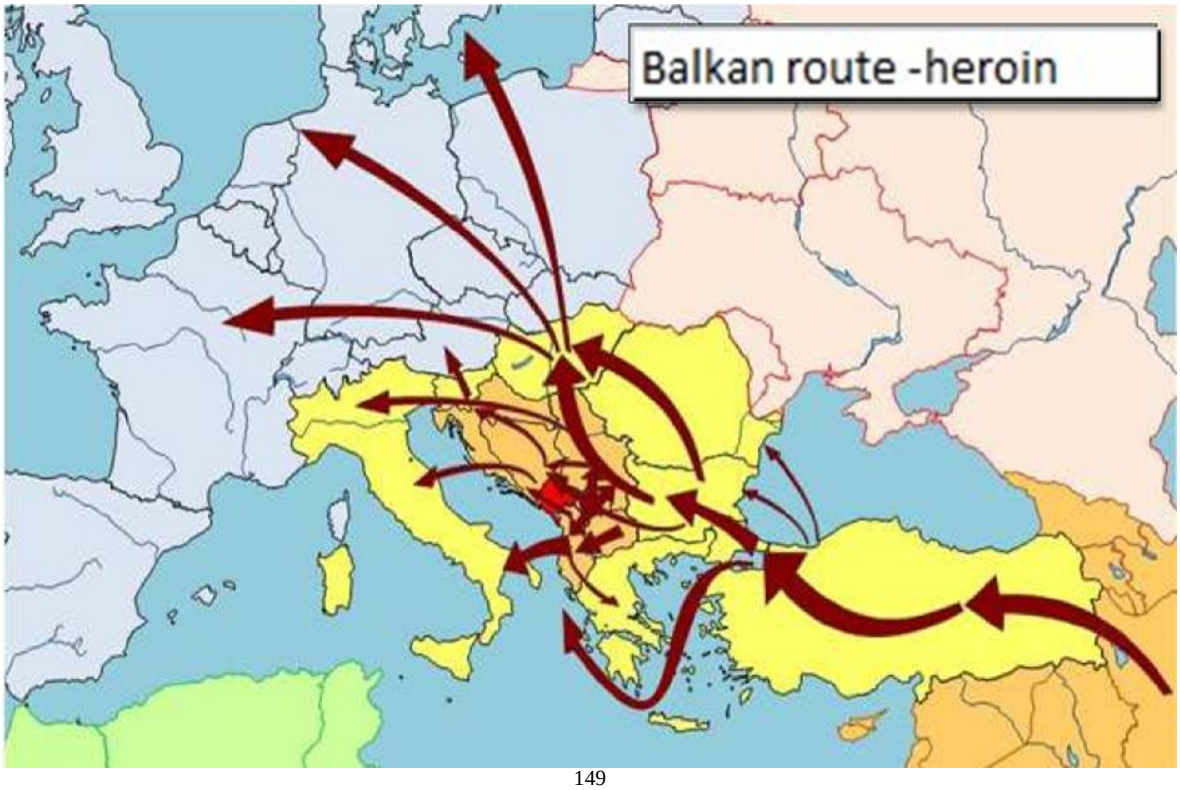

[149]

Слика бр. 10 *На сликата е прикажана „балканската рута“, т.е. патот низ кој се шверцува хероин низ територииите на поранешните републики на СФРЈ и оттаму се дели во повеќе правци.*

3.7.1.3. Северна насока

Главниот тек на северниот правец на „Балканската рута“ води преку Бугарија, Романија, Унгарија, каде што понатаму се шири во земјите од централна Европа (Австрија, Словенија, Чешка или Словачка). Унгарија е клучна точка за претовар на хероин и прекурсори на оваа рута, поради нејзината позиција на границата на балканската и црноморската рута. Северниот правец на балканската рута, заедно со црноморската рута, има потенцијал, поради својата позиција во границите на ЕУ („Шенген“) и патната инфраструктура, да се прошири уште повеќе и на крајот да добие значајна улога, не само во шверцот на хероин, но и на кокаин и илегални мигранти.

[149]https://images.search.yahoo.com/search/images;_ylt=AwrhUPk8EudmJxIB4NpXNyoA;_ylu=Y29sbwNiZjEEcG9zAzEEdnRpZAMEc2VjA3Nj?p=mapa+balkanske+rute+heroina&fr=mcafee.

Споменатата насока се потпира на трасата низ Црното Море, земјите од Централна Азија, Азербејџан, Грузија, Руската Федерација и Украина.[150]

3.7.1.4. Централна насока

Главниот тек на централниот правец води низ Бугарија, Србија, Босна и Херцеговина, Хрватска, Словенија, Австрија, додека еден дел се дели и води низ Македонија и Косово, што е особено важна локација за складирање, препакување и мешање хероин со други супстанции со цел да се зголеми во количина. Според податоците на српската полиција,[151] каде што минува главниот тек на „централниот правец“, забележано е дека трендот на користење на овој правец се намалува со преминот кон алтернативни насоки по „северниот правец“ на рутата на хероин. Косово и Метохија е централната точка на „балканската рута“ каде се вкрстуваат централниот и јужниот правец на рутата. Големи количини хероин (залихи) се акумулираат во Косово и во зависност од побарувачката се враќаат на север во централна Европа или на југ преку Албанија до Италија.

Помал дел од хероинот од подрачјето на Пеќ, наменет за Централна Европа, преку каналот преку северна Црна Гора се испраќа, а другиот дел преку каналот од областа Гњилан и Митровица во Србија. Двата канали повторно се придружуваат во Босна, каде хероинот повторно се складира пред да продолжи преку Хрватска и Словенија главно до Германија и во помала мера преку овој канал до Италија.

3.7.1.5. Јужен правец

Главниот тек на јужниот правец на „балканската рута“ е насочен кон пазарот на хероин во Италија, кој вреди околу 2,5 милијарди евра годишно, каде доминира италијанскиот и албанскиот организиран криминал. Хероинот во Италија пристигнува преку јужниот правец главно преку три канали: Бугарија – Македонија – Косово – албански пристаништа, Грција – албански пристаништа или директно од Грција. Јужниот пат е познат по тоа што дел од хероинот, кој пристигнал во Албанија од

[150] СЕЛЕЦ СОЦТА 2020.
[151] *Национална стратегија за борба против организираниот криминал во Србија.*

Македонија или од Косово, албанските групи го враќаат во Грција, најверојатно за да биде испратен преку грчките пристаништа до Италија или други прекуокеански дестинации.

Во Албанија, во околината на Скадар, специјални групи шверцуваат одредени количини хероин во Црна Гора за понатамошен транспорт до Босна и Херцеговина и на крајот во Италија. Комбинираниот профит на балканските организирани групи дополнително се зголемува кога ќе се додаде уделот на уличната продажба на крајните корисници во Западна Европа. Европол оценува дека најчестите групи вклучени во трговијата со хероин во рамките на ЕУ се групи од земјите од турски и албански јазик. Очигледно, сите организирани криминални групи (ОКГ) во регионот соработуваат без разлика на нивните политички, јазични и други разлики.[152]

3.7.1.6. Шверцери и добавувачи

Во шверцот и шверцот на хероин најважна улога имаат организираните криминални групи од Косово и Албанија, кои контролираат големи количества дрога на територијата на овие земји. Хероинот кој се шверцува низ територијата на Црна Гора главно доаѓа од Косово (Пеќ) или Албанија (Регион Скадар), а понатаму се дистрибуира во Босна и Херцеговина и Хрватска. Протокот на хероин меѓу Црна Гора и Србија е евидентиран во помали количини во двата правци. Малку е веројатно дека албанските криминални групи можат да организираат шверц на големи количини низ територијата на Црна Гора без соработка со локални групи. Локалните организирани криминални групи во Црна Гора веројатно ќе бидат заобиколени и/или исклучени во иднина, од копнените патишта на хероин, од албанскиот организиран криминал, доколку не го зајакнат „сојузот“ и не понудат поволни услови за транспорт на хероин низ Црна Гора, во споредба со конкуренцијата во регионот. На намалувањето на шверцот на хероин од Косово преку Црна Гора ќе влијае и зголемениот проток во други правци, особено во јужниот правец преку албанските пристаништа Драч и Валона. Изградбата на автопат кој директно го поврзува Косово (Призрен) преку Кукеш со пристаништето Драч, зголемувајќи го капацитетот и интензитетот на трговијата и

[152] https://www.oslobodjenje.ba/dosjei/teme/za-njih-je-balkan-vec-otvoren-kako-su-kriminalci-iz-bih-i-regiona-postali-primjer-saradnje-897725 (15.09.2024 19:37).

сообраќајот преку ова пристаниште, кое е најкратката директна врска со италијанските пристаништа Бриндизи (200 km) и Бари (300 km), отвора дополнителни можности за албанскиот организиран криминал да ја заобиколи Црна Гора и да организира транспорт на хероин во насоки кои се целосно под нивна контрола, со цел да се зголеми профитот и да се намалат трошоците и ризиците.

Негативната последица од овие настани за Црна Гора е тоа што таа се повеќе станува пазар во однос на претходниот период кога се вршеше транзит низ таа територија, бидејќи веројатно е дека помали количини хероинска смеса погодна за улична продажба (500 gr - 1 kg) ќе се транспортира од Косово, а не поголемите количества почист хероин транспортирани на запад. Квалитетот и квантитетот на последните заплени на хероин во Црна Гора укажуваат дека тој главно бил наменет за улична продажба, а не за понатамошен шверц во земјите на ЕУ. Тоа го потврдуваат сè помалку заплени на хероин во соседните земји, кој се транспортирал преку Црна Гора, што укажува дека овој канал се помалку се користи.

Со цел да се испита влијанието што одреден надворешен фактор може да го има на дадена област, во овој случај во областа на трговијата со хероин во Црна Гора, потребно е да се процени, барем привремено, големината на набљудуваниот пазар. За да се измери големината на нелегалниот пазар на хероин во Црна Гора, неопходно е да се утврдат неколку основни параметри:

- Проценка на бројот на зависници од хероин;
- Проценка на потребната количина на хероин (просечно дневно/годишно количество);
- Проценка на малопродажните и големопродажните цени на хероинот;
- Проценка на добивката.

Груба проценка е дека зависник од хероин во Црна Гора дневно користи околу 3 до 5 дози мешавини на хероин од улична продажба. Количината на една доза од смесата од 0,20/25 gr (т.н. „цитач“) со малопродажна цена од околу 10 евра, максималната количина е 0,6-125 g на ден, цената е 30-50 евра. Овие бројки се „груба проценка“ заснована на претпоставки и приближување на различни параметри на прагот, така што конечниот резултат може да се користи како груб показател за степенот на проблемот, големината на уличниот пазар и профитот. Доколку продолжи трендот на дистрибуција

на хероин главно подготвен за улична продажба во Црна Гора, тоа може да биде показател за различни претпоставки.

3.7.1.7. Индикатори и претпоставки за развој

Клучни наоди од Извештајот на ЕК за Црна Гора за 2023 година, објавен од медиумите,[153] кога станува збор за борбата против организираниот криминал и корупцијата на високо ниво, даде Специјалното обвинителство кое покрена неколку истраги против високопозиционирани лица и во криминалното милје и високи претставници на судската и извршната власт, што укажува на длабока инфилтрација во структурите на организираниот криминал и државната корупција, вклучително и највисокото ниво на судството и органите за спроведување на законот. Правосудниот систем на Црна Гора е сè уште камен на сопнување, тој треба да покаже силен, строг, конзистентен и недвосмислен одговор. Црна Гора мора дополнително да ги подобри своите резултати во истрагите, гонењето, правосилните пресуди и конфискацијата на имотот во борбата против организираниот криминал и корупцијата на високо ниво. Неопходно е да се преземат поефикасни и конкретни чекори во реформата на судската гранка на власта и да се бара доследна примена на законот во однос на поефикасна политика на казнени санкции за да се избегне перцепцијата на неказнивост. Треба да се подобри ефикасното и систематско користење на финансиските истраги и запленатa и конфискацијата на имотот. Напорите во оваа политичка област првенствено треба да бидат насочени кон оние сектори кои се најранливи на корупција. Имајќи ги предвид претходно изнесените позиции на Европската комисија, заедно со нестабилната политичка ситуација, активностите на криминалното милје и конкретните дејствија што ги преземаат, активностите на безбедносните служби кои се преземени и нивните резултати, понатамошните индикатори и трендови, може да се забележи развојот на целокупната безбедносна состојба, со посебен осврт на организираните криминални групи и недозволената трговија со дрога.

Индикатори:

[153] https://www.cdm.me/politika/procitajte-koji-su-kljucni-nalazi-izvjestaja-ek-o-crnoj-gori-za-2023-godinu/ 15.09.2024. 20:06.

- Поголема заплена на хероин во Италија, со потекло од пристаништата во Албанија и Грција.
- Поголема заплена на хероин во пристаништата на Црното Море и по должина на северниот правец на рутата.
- Поинтензивни директни контакти на црногорските шверцери со турската ОКГ.
- Чести патувања на црногорски шверцери во Турција, Бугарија или Грција.
- Конфискација на хероин со висока чистота на пристаништето, аеродромот или возовите во Црна Гора.
- Зголемен број заплени на други видови дроги во Црна Гора.
- Зголемување на бројот на здравствени проблеми во Црна Гора предизвикани од хероин.
- Зголемување на бројот на имотни деликти извршени од зависници.

Посебен безбедносен проблем за Црна Гора ќе биде доколку организираниот криминал ги замени своите активности во меѓународниот шверц на хероин со фокусирање на домашниот пазар на хероин и други видови дроги. Ова води до натамошно проширување на домашниот пазар во Црна Гора, зголемување на бројот на корисници и зависници од хероин, зголемување на достапните количини и намалување на уличните цени, зголемување на бројот на локални организирани групи на дилери, насилство во однос на поделбата на територијата, зголемување на бројот на имотни и други кривични дела кои ги вршат зависниците. Овие промени директно негативно би се одразиле на состојбите во општеството, особено на состојбите во семејствата на зависниците од хероин, криминалците или жртвите на насилство, нивната непосредна околина во локалната заедница.

Претпоставки за развој:

- Организираниот криминал во регионот ги промени патиштата кои не ја заобиколуваат Црна Гора.
- Организираниот криминал во Црна Гора ги измени и воведе претходно непознатите влезни точки, рути или методи за транспорт на хероин, можеби по морски или воздушен пат.

- Организираниот криминал во Црна Гора повеќе се сврте кон домашниот пазар на хероин или други видови дроги, отколку кон меѓународниот шверц на хероин.

Препораки:

Минимизирањето на проблемот на локалниот пазар на хероин, имајќи ги предвид ограничените можности на Црна Гора, влијае на надворешните фактори, можностите и намалувањето на понудата на хероин во регионот, освен преку размена на разузнавачки податоци. Напорите на сите заинтересирани страни во Црна Гора, во следните три до пет години, треба да бидат со висок приоритет и да се фокусираат на намалување на побарувачката на хероин преку превенција и репресија:

- Превенција - намалување на бројот на постоечки и нови зависници од хероин, пред се преку единствена програма на континуирана едукација и кампањи и
- Репресија - фокусирана на локални улични дилери на хероин, намалување на нивното маневрирање со постојан надзор на сите надлежни органи. Гонење и ограничување на нивната финансиска моќ за да се ограничат или отстранат нивните криминални активности.

За да може штетата да биде што е можно поголема, односно да се намали моќта на организираните криминални групи од/или со потекло од Црна Гора, вклучени во шверц на хероин на меѓународно ниво, треба да се направат повеќе активности за да се зголеми запленатa на нивниот хероин каде и да е во светот. За оваа цел, најдобри резултати може да се постигнат со зголемување на размената на разузнавачки информации со сите земји по должина на „балканската рута“.

3.7.2. Нарко рути за нелегална трговија со кокаин

Кокаинот е втора најчеста дрога во светот, според проценките на Обединетите нации, помеѓу 15 и 20 милиони луѓе редовно или повремено го користат, консумирајќи помеѓу 300-400 тони кокаин годишно, со што се создава обрт на организиран криминал од околу 70 милијарди. Кокаинот е најпроблематичната дрога во контекст на

насилството поврзано со неговата трговија, додека по здравствени проблеми е на второ место, по хероинот.

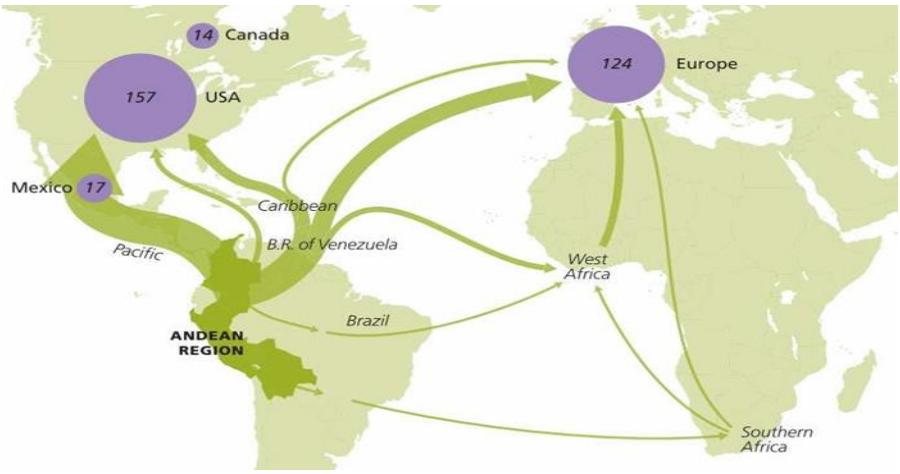

Слика бр. 11 *Сликата ја прикажува Јужна Америка и регионот на Андите, каде се произведува кокаин и каде започнува транспортот во сите правци*.[154]

Помеѓу 850 и 1100 тони чист кокаин се произведува секоја година, речиси целиот во Јужна Америка во регионот на Андите, но околу две третини од оваа дрога се запленети пред да стигне до крајните потрошувачи. Најголемо запленето количество кокаин има во Колумбија, а потоа во САД. Производството на кокаин се намалува веќе неколку години по ред. Вкупниот број на потрошувачи на глобално ниво е релативно стабилен, но карактеристично е што во последните 10 години бројот на потрошувачи во САД е преполовен, додека побарувачката во Европа е речиси двојно зголемена. Според проценките на Обединетите нации, од 124 тони кокаин за Западна и Централна Европа, 86% се транспортираат директно од Јужна Америка, 13% преку Западна Африка, а останатите 1% преку Јужна Африка. Главните точки на влез на кокаин во Западна Европа се Шпанија и Португалија, како и поголемите пристаништа на север, главно во Холандија и Белгија. Неодамна, регионот на Југоисточна Европа и Западен Балкан играат сè поважна улога во организацијата и транспортот на големи количини кокаин.[155] Организирани криминални групи од Црна Гора се вклучени во криминални

[154] Преземено од Интернет.

[155] https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2021/11/17/zapadni-balkan-jedno-od-zarista-organiziranog-kriminala-na-granici-eu (15.09.2024. 22:51) *„Увозот на кокаин од Јужна Америка во ЕУ и потоа неговата понатамошна дистрибуција на европскиот нарко пазар... се основни криминални активности и организирани криминални мрежи, како и придружни форми на криминал, како што*

операции со кокаин. Шверцуваниот кокаин генерално не се транспортира во регионот на Југоисточна Европа, туку директно од Јужна Америка во Западна Европа. Во последниве години, некои криминални групи често се ориентирани да ги извршуваат своите главни криминални активности надвор од балканскиот регион, што стана особено карактеристично за шверцот и продажбата на кокаин. Во бизнисот со шверц на кокаин, балканските организирани криминални групи, претежно од мешан тип, составени од криминалци од Црна Гора, Србија и Хрватска, се појавуваат како обезбедувачи на прекуокеански транспорт од Јужна Америка или преку западниот дел на Африка, главно директно до пристаништата во Западна Европа, а поретко преку територииите на Југоисточна Европа.

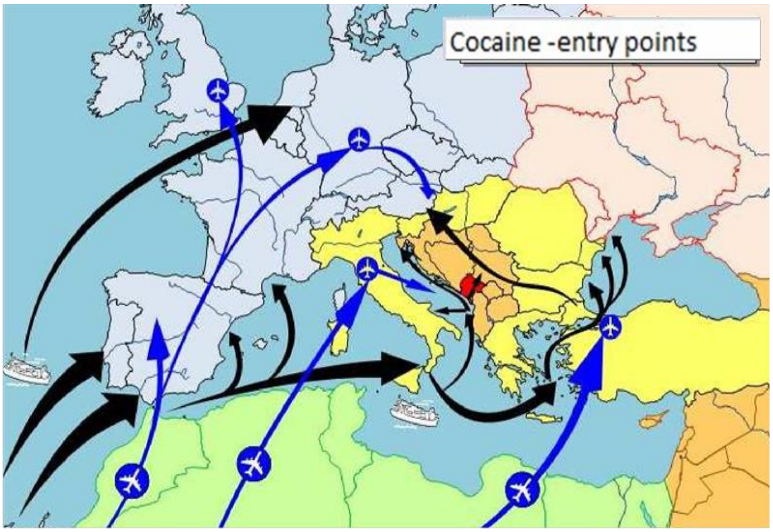

Слика бр. 12 *Сликата ги прикажува патиштата на шверц на кокаин од Јужна Америка до Европа.*[156]

Со цел да го максимизираат својот профит и да добијат контрола врз нивниот транспортен синџир, организираните криминални групи од Балканот ги позиционираа своите членови да ги покриваат сите клучни точки по должина на рутата на кокаин. Криминалците од Балканот можат да се најдат на локации во Јужна Америка, каде што воспоставиле директен контакт со производителите (јужноамерикански картели). Тие се присутни во главните претоварни пристаништа во Јужна Америка, Западна Африка и

се убиства и насилство поврзани со војување со банди. , корупција и перење пари", се вели во извештајот на ЕУ.

[156] *Преземено од Интернет.*

Јужноафриканската Република, главните точки за влез во ЕУ, првенствено во Шпанија и Холандија, но и во сите други големи дистрибутивни центри и пазари во Западна Европа. На западноевропскиот пазар е регистриран тренд организираните криминални групи (ОКГ) од албанска националност се повеќе да се свртуваат кон бизнисот со продажба на кокаин. Балканската рута станува се поинтересна за трговија со големи количества кокаин, особено преку претоварните пристаништа на Црното и Јадранското море.

Според проценките на Европол во Југоисточна Европа, Бугарија во моментов е транзитна точка за поморски пратки од Јужна Америка. Покрај големите пристаништа на Јадранот и Црното Море, Варна во Бугарија, Констанца во Романија и Одеса во Украина (до почетокот на вооружените конфликти) се многу важни транзитни точки за влез на кокаин од Јужна Америка. Во оваа област, Молдавија се појавува како важна локација за складирање и преработка на кокаин. Дел од кокаинот со потекло од Западна Африка патува низ „балканската рута“.

Помало количество кокаин од Јужна Америка, наменето за Западна Европа, се претоварува од прекуокеански бродови на подрачјето на Западна Африка, со цел да се намали ризикот од откривање со прикривање на земјата на потекло на пратката. За услугата за претовар, криминалците во Западна Африка, од Сенегал до Нигерија, вообичаено добиваат една третина од количината на кокаин, која се дистрибуира локално или преку курир и воздушен транспорт, испраќајќи помали количини во големите европски градови и почесто во Турција, каде кокаинот повторно патува со „балкански рути“.

Организираните криминални групи од Нигерија често играат голема улога во шверцот на кокаин по воздушен пат. Нигеријците исто така живеат во земјите во регионот каде што криминалните групи од типот на ќелии се координираат заедно со локалните членови. Присуството на шверцери во регионот кои потекнуваат од областа на потеклото на кокаинот, дополнително претставува опасност за земјите од Југоисточна Европа. Криминалните групи најчесто ангажираат граѓани на Црна Гора, Србија и Хрватска кои се вработени во меѓународни бродски компании и кои како морнари на океанските бродови пренесуваат кокаин од јужноамериканските пристаништа во ЕУ (обично пловејќи со контејнерски бродови MSC) или во пристаништата, па дури и во морето во близина на крајбрежниот појас, каде што

локални криминални групи го чекаат со помали чамци. Специјалистите во некои групи се одговорни за регрутирање, закажување и качување на морнари на саканите бродски линии. Количините се движат од 50 до 500 кг.

Низ територијата на Албанија на минимално ниво се шверцува кокаин. Тоа се претежно поштенски пратки кои во Албанија пристигнуваат од САД или директно од јужноамериканските земји и главно се наменети за домашниот пазар, додека некои помали количини се испраќаат понатаму во Грција и Италија. За Македонија, шверцот на кокаин досега не беше сериозна закана, пред се поради неговата висока цена и ниската побарувачка на пазарот, во споредба со хероинот и марихуаната. Евидентирани се случаи на шверц на кокаин преку курири од јужноамериканските земји, кои често преку најголемите аеродроми во Европа носат кокаин во Македонија, а потоа го снабдуваат домашниот пазар. Речиси во сите земји на Балканот евидентирано е дека кокаинот се шверцува со писма, пошта или курирска служба, т.н. „мули“, кои голтаат кокаин и го носат со себе; во багаж со натопен кокаин во него или во форма на кокаинска паста. Речиси секогаш за овој начин на шверц се користи воздушниот транспорт, летови кои пристигнуваат преку големите европски аеродроми (Франкфурт, Лондон, Милано, Истанбул), а најчесто се однесува на количини помали од 1 kg.

Поради распространетата мрежа на контакти во клучните точки, каде криминалците со потекло од Црна Гора се занимаваат со организација на шверц на кокаин, последиците од неуспешниот бизнис, грешките или измамите што се случиле во Бразил, Шпанија, Јужна Африка и Сенегал, може да резултираат со насилство против членови на групата, блиски соработници или членови на семејството на територијата на Црна Гора.

3.7.2.1. Шверцери и добавувачи на кокаин

За Црна Гора, шверцот на кокаин е сериозна закана. Иако криминалните групи организираат транспорт на кокаин подалеку, вистинската опасност се „валканите пари“ заработени од шверцот на кокаин, кои им се враќаат на организаторите или на дел од членовите на групата. На овој начин, лидерите и членовите на организираните криминални групи во нивните земји на потекло ја зголемуваат својата моќ и богатство, што е многу тешко да се поврзе со криминални активности во странство. Како дел од

шверцот на кокаин, криминалците од Црна Гора често се членови на мешани организирани криминални групи, каде заедно со криминалците од Србија и Хрватска дејствуваат на меѓународно ниво. Други локални организирани криминални групи централизирани во Црна Гора кои се занимаваат со кокаин, многу тесно соработуваат со одредени групи во Србија.

Најголемо влијание врз ситуацијата во Црна Гора би можела да има состојбата во криминалната структура во Србија, пред се поврзана со најголемите градови, поради силните и блиски врски меѓу групите од Црна Гора и групите од Србија во кои оригинално има одреден број членови од Црна Гора. Секој посериозен конфликт меѓу членовите на организираните криминални групи со потекло од Србија или Хрватска, кои се занимаваат со шверц на кокаин на меѓународен план или негова дистрибуција во Западна Европа, може да се прошири и во Црна Гора, поради силните односи. Поради разгранетата мрежа на контакти на клучните точки, каде криминалците со потекло од Црна Гора се дел од организацијата на шверц и продавање кокаин, последиците од пропаднат бизнис, грешки или измами што се случија во Бразил, Шпанија, Јужна Африка и Сенегал резултираа со насилство врз членови на групата или блиски соработници на територијата на Црна Гора. Ова насилство се канализира кон поединечни членови како знак на одмазда или дисциплина, така што проблемот е ограничен на криминалната популација. Не е едноставна задача да се реши овој проблем, да се намали или запре насилството, бидејќи причините или механизмот на активирање често се надвор од границите на Црна Гора.

Црна Гора трпи најголема штета поради криминалните активности на шверц на кокаин, кој го вршат неколку десетици криминалци со црногорско потекло ширум светот. Од една страна го уништуваат меѓународниот углед на Црна Гора, а од друга страна легално инвестираат големи суми пари од нелегални активности во странство, што резултира со организирани криминални групи да ја зголемат својата финансиска моќ и влијание.

За да се види влијанието на надворешните фактори врз областа на трговијата со кокаин во Црна Гора, прво е неопходно грубо да се процени големината на набљудуваниот пазар. Имајќи ја предвид моменталната економска состојба и прогнозите во оваа област, малку е веројатно дека бројот на домашни корисници на кокаин во Црна Гора значително ќе се зголеми во следните неколку години. Можни се

локални или сезонски флуктуации, но во помала мера како резултат на криминалот во регионот, а во поголема мера како последица на внатрешни фактори условени од развојот на специфични содржини во Црна Гора. Зголемената концентрација на странска богата клиентела во мала област, како што е Тиват по отворањето на пристаништето за мега јахти, може да резултира со зголемување на локалната понуда на нелегални забави кои вклучуваат кокаин и проституција, што оди рака под рака со зголемувањето побарувачката.

Обединетите нации процениле дека просечното количество кокаин што го консумира еден потрошувач во текот на годината е 30 грама. Цената на еден грам кокаин на црногорскиот пазар е повисока отколку на пазарите во Западна Европа, каде просечната цена е околу 75 евра за грам. Ова укажува на мала понуда во Црна Гора, односно, дека кокаинот не е достапен во големи количини на домашниот наркопазар или барем е достапен во помали количини отколку во Западна Европа.

Високата цена и ниската понуда, исто така, може да укажуваат на тоа дека меѓународните организирани криминални групи вклучени во шверцот на кокаин не ја користат територијата на Црна Гора за транспорт на кокаин до степенот што се претпоставуваше. Релативно малиот и ограничен пазар во Црна Гора е најверојатно клучниот фактор што ги пренасочува активностите на повеќето организирани криминални групи од оваа територија, кои се занимаваат со шверц на кокаин, кон други дестинации во странство, далеку од границите на Црна Гора, каде што би можеле многу да заработат повеќе.

Од крајната цена на 1 килограм кокаин, просечната улична вредност од 75-80.000 евра во Западна Европа, секој има удел во синџирот на производство, шверц и продажба. Цената на кокаинот на пазарот е диктирана од повеќе фактори, најчесто од квалитетот, цената на транспортот и другите услуги кои мора да се платат, а цената на еден килограм драстично се зголемува кога ќе влезе во Европа, а потоа се менува со преминувањето на националните граници. Според претходното истражување на Глобалната иницијатива против транснационалниот криминал (ГИ-ТОЦ), балканските пристаништа преку кои пристигнува кокаинот се Драч во Албанија и Бар во Црна Гора, од каде понатаму се транспортира со автомобили и камиони.

Земајќи ги предвид ценовните рамки, под претпоставка дека просечна организирана криминална група од регионот, која работи за други групи (обезбедување услуги за

набавка, транспорт, влез во Европа, складирање и испорака до дилери на целниот западноевропски пазар), доколку транспортира вкупно 500-1000 килограми кокаин (околу 1 на милион од светското производство) неколку пати во текот на една година, може да постигне годишен профит од 15 до 30 милиони евра. Доколку истата организирана криминална група на западноевропскиот пазар учествува и во мешање и препакување на дрога (разредување со други супстанци), може да го удвои износот и да го зголеми вкупниот профит на 30-50 милиони евра годишно.

Учеството во улична продажба на локално ниво во западноевропските градови (што е малку веројатно за количини од неколку стотици килограми со оглед на реакцијата на локалната конкуренција) го зголемува профитот на истата организирана криминална група на 70 до 100 милиони евра годишно. Разликата во профитот што може да се оствари од кокаинот во странство од потенцијалниот профит во Црна Гора (десет пати или повеќе) јасно укажува на мотивот зошто повеќето организирани криминални групи од Црна Гора решиле да ги спроведуваат своите операции далеку од границите на нашата земја или регионот. Се очекува дека ССО од оваа област кои се занимаваат со злосторства со кокаин генерално ќе продолжат да ги користат истите докажани успешни методи во наредните години, со евентуално мали варијации за да се избегне контрола на органите за спроведување на законот. Со оглед на високата цена, постои можност за намалување на пазарот на кокаин, кој би бил заменет со алтернативна дрога што се продава по пониска цена, на пример „легални стимуланси“ од Кина.

3.7.2.2. Претпоставки за идниот развој на организираните криминални групи во Црна Гора

- Организираните криминални групи од Црна Гора (во соработка со српски и хрватски групи) ќе продолжат да учествуваат во шверцот на кокаин на релација Јужна Америка - Западна Европа, но рутата на движење и методите се значително променети.
- Организираните криминални групи од Црна Гора се повеќе вклучени во шверц на кокаин преку „балканската рута“ или по Црното Море.
- Организираните криминални групи од Црна Гора сè повеќе ја користат територијата на Црна Гора за транзит на кокаин.

3.7.2.3. Индикатори

- Патување или долг престој на црногорските криминалци во Јужна Америка или Африка.
- Продолжување на апсењата на морнари од овие области на бродови со кокаин.
- Зголемен интерес на морнарите за бродови кои пловат по Црното Море.
- Пронаоѓање на брод со кокаин и наш морнар на рутата по Источна Африка, преку Суецкиот Канал, Источниот Медитеран или Црното Море.
- Почести патувања на црногорски шверцери во Грција, Турција, Бугарија или Романија.
- Наоѓање кокаин на брод во Јадранот, кој пловел од или кон Црна Гора.
- Заплена на хероин со поголема чистота во Црна Гора, особено на брегот.
- Пад на уличната цена на кокаинот на локалниот пазар во Црна Гора.
- Членовите на ОКГ со потекло од Црна Гора се поврзани со сопственост или управување со комерцијални бродови или приватни авиокомпании.

3.7.2.4. Препораки

За да се реши проблемот со меѓународната димензија на шверцот на кокаин, кој беше создаден од политичките и дипломатските проблеми во земјата, во меѓународните односи потребно е да се направат дополнителни напори за зголемување на интензитетот на целното собирање и размена на разузнавачки податоци со други земји на релативно мал број лица со потекло од Црна Гора, кои се занимаваат со кокаин.

Потребно е интензивирање на собирањето разузнавачки податоци за активностите на нашите познати криминалци и нивните соработници во странство, користејќи ја дипломатската конзуларна мрежа и посилни контакти со црногорската дијаспора.

Исто така и интензивирање на испораката на разузнавачки податоци до странски партнерски организации за спроведување на законот за вмешаност на наши граѓани и лица со потекло од Црна Гора во меѓународни операции за шверц на кокаин.

Со цел подобра контрола на насоченото собирање разузнавачки податоци во странство и поефикасна директна размена со партнерите, во следните две години се изгради мрежа на офицери за врски на црногорската полиција со нивно поставување во најмалку следниве точки: Бразил (за областа на Јужна и Централна Америка и Карибите), Република Јужна Африка (за Јужна и Западна Африка), Шпанија (за Југозападна Европа и Северна Африка), Холандија за Северозападна Европа и нордиските земји), Турција (за Источен Медитеран, Црното Море и Блискиот Исток).

3.7.3. Нарко рути за илегална трговија со марихуана

Близината на Албанија како производител влијае на тоа што марихуаната е присутна на локалниот пазар во Црна Гора во доволни количини, по ниска цена и лесно достапна за помладата популација, категорија со висок ризик за овој вид дрога. Марихуаната се произведува во голем број земји, таа е најраспространетата нелегална дрога во светот, која ја користат околу 200 милиони корисници.

Најзастапени земји од кои марихуаната излегува на европскиот пазар се Мароко и Авганистан, додека во помала мера доаѓа и од европските земји, Холандија, Шпанија и Албанија. Производството на марихуана во Европа расте во последните години, најмногу преку одгледување во затворени простории.

Според истражувањето спроведено во странство во текот на изминатата деценија, профилот на просечниот корисник на марихуана е како што следува:

- Претежно средношколец или помлад маж (30% од сите корисници се под 17 години).
- Не е вработен (студент или невработен).
- Почнал да користи марихуана многу млад (повеќе од 50% почнуваат пред 14 годишна возраст, а речиси 90% почнуваат пред 18 годишна возраст).

3.7.3.1. Патишта за шверц

Албанија е најголемиот производител на марихуана во Европа. Марихуаната од Албанија главно се дистрибуира во Грција и Италија, а во помала мера во Црна Гора и Косово, сепак преку „балканската рута“ до земјите од Централна Европа.

Марихуаната која доаѓа од Авганистан, Пакистан и Индија веќе се шверцува преку „балканската рута“. Набавките од овие земји и балканската рута ќе добијат уште поголемо значење во наредните години, доколку продолжи трендот на опаѓање на одгледувањето канабис во Мароко, кој досега беше најголемиот снабдувач на Западна Европа. На територијата на Југоисточна Европа и на Балканот, канабисот се одгледува на отворено и на затворено. Постои тренд и криминалните групи да ја искористуваат незавидната положба на ранливото население, главно постари граѓани, загрозени од економската криза, кои за нив одгледуваат канабис во отворените рурални средини. Организираните криминални групи од албанско потекло играат најважна улога во снабдувањето со марихуана во Југоисточна Европа, а шверцот на марихуана од Албанија неодамна стана важен регионален безбедносен проблем.

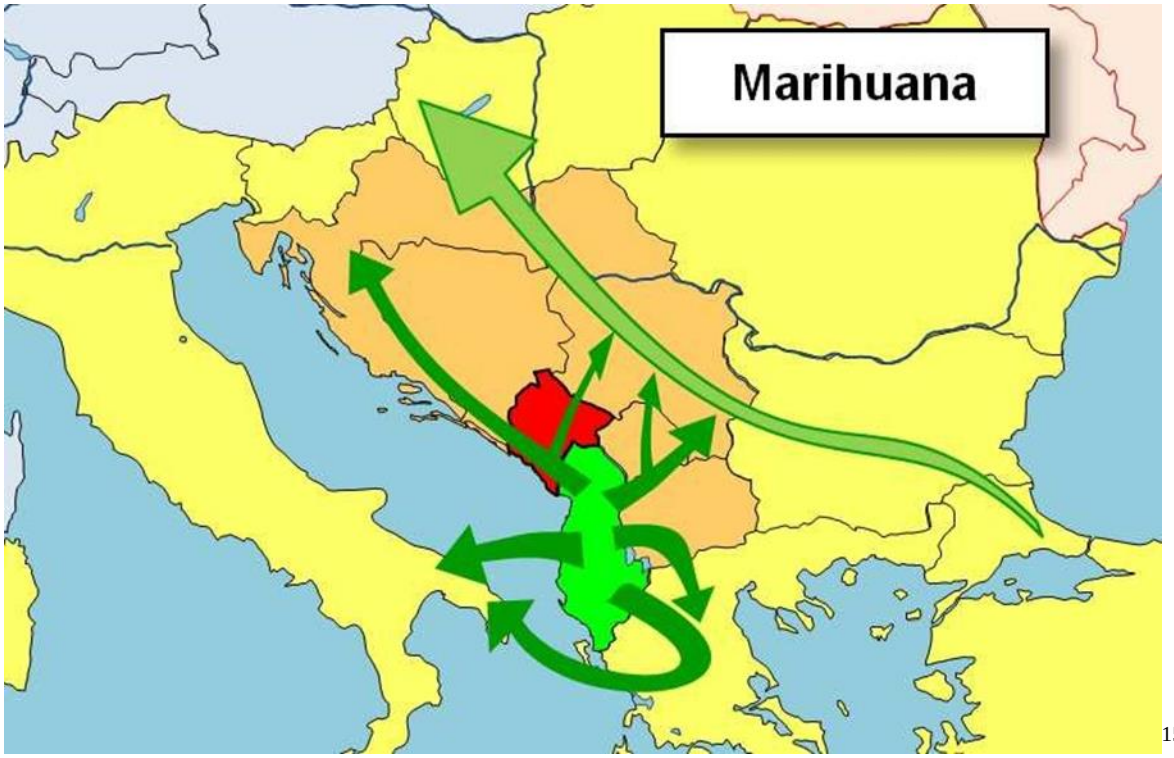

[157]

Слика бр. *13 На сликата се прикажани патиштата преку кои марихуаната се транспортира од Албанија*

[157] *Преземено од Интернет.*

Албанија е најголемиот производител на марихуана во овој дел од Европа. Според податоците на италијанската финансиска полиција, на територијата на Албанија биле откриени околу 500 насади со канабис од кои можат да се произведат 1.000 тони марихуана, чија вредност се проценува на околу 4,5 милијарди евра.

Организирани криминални групи од албанско потекло во Турција дел од марихуаната разменуваат за хероин. Шверцерите користат патнички возила за транспорт на помали количини, додека поголеми количества канабис се транспортираат со камиони. Одгледувањето канабис претходно беше широко распространет проблем на целата територија на Албанија, но моментално е концентрирано на неколку ограничени локации. Една област се наоѓа помеѓу Скадар и Лиеж, друга североисточно од Тирана и две области помеѓу Валона и Џирокастра. Интензивните напори на албанската полиција за откривање и уништување на нелегални насади со канабис (од 70 до 100.000 растенија секоја година) секако придонесоа за намалување на овој проблем во последните години. Главната гранка на шверц на марихуана од Албанија е насочена кон Италија, директно или преку Грција, а во помала мера од Македонија кон Грција и Италија. Според проценките на италијанската полиција, шверцери испратиле околу 20 тони марихуана од Албанија во областа Пуља преку преминот Отранто во 2021 година. Мала промена има и во методите и маршрутите, па во последно време поголеми количини марихуана (1-2 тони) се шверцуваат од Албанија во Италија во поединечни пловни објекти, додека помали количества марихуана (100-200 kg) и други видови на дрога, пред се хероин, шверцува возила на линиски траекти. Забележано е и дека албанските шверцери повремено остават марихуана по должина на италијанскиот брег, пловејќи во морето во посебни најлонски кеси, обично во количини до 100 килограми. Зголемениот интензитет на многубројните заеднички акции на албанските и италијанските органи на прогонот резултираше со конфискација на близу 9 тони преку шверцерскиот канал преку преминот Отранто, од кои 4,5 тони на брегот на Пуља во Италија и повеќе од 4 тони во Албанија, само во првите шест месеци од 2019 година.[158]

Уште една помала гранка на шверц на марихуана произведена во Албанија води кон Косово и Македонија. Марихуаната најчесто се испраќа на Косово за понатамошен транспорт до Србија и поврзување со централниот крак на балканската рута што води кон Западна Европа, додека од Македонија се транспортира до Грција или земјите од

[158] *Податоци од италијанската полиција.*

регионот. Марихуаната се произведува и во Македонија, главно за домашниот пазар, а се одгледува главно во тешко пристапните планински предели на запад и североисток од земјава. Третата гранка на шверц на марихуана од Албанија оди преку Црна Гора и пошироко, преку Босна и Херцеговина и Хрватска, во земјите од Централна и Западна Европа. Во оваа насока главно се шверцува марихуана како „сканк“. Поради релативно лесната достапност на марихуаната како што е „сканк“ во соседна Албанија и можноста за брз профит на релативно кратко растојание, шверцот на „сканк“ низ Црна Гора стана криминална активност во која се наоѓаат нови, обично привремено ангажирани лица, кои се најмногу вклучени. При транспортот на марихуана од Албанија во Црна Гора, шверцерите ги користат официјалните гранични премини, но и копнената „зелена“ граница што ја минуваат во слабо контролираните области. Кога одат од Црна Гора во Босна и Херцеговина и понатаму во Хрватска, шверцерите на официјалните гранични премини обично преминуваат со автомобили или камиони во кои марихуаната е скриена во специјално подготвени „бункери“ или меѓу друга стока.

Заплените во изминатата година покажуваат дека во патнички возила генерално се шверцува меѓу 10 и 20 килограми „сканк“, додека во товарни возила се шверцува меѓу 50 и 100 килограми „сканк“.

Главниот пат на шверц на марихуана како „сканк“ низ Црна Гора води од албанската граница во околината на Подгорица до Никшиќ или Херцег Нови, а понатаму до Босна или Хрватска. Ретко користена рута за влез на марихуана е од правец на Косово кон Рожаје. Помали количества марихуана, во споредба со главната рута, се транспортираат преку северниот дел на Црна Гора од Пљевље и Бијело Поље, кон Босна и Херцеговина во правец на Сараево и кон Србија во правец на Пријепоље. Голем профит се остварува со шверц и продажба на марихуана, што е главниот мотив за здружување и соработка на криминалните групи од Црна Гора со групи во Албанија, Босна и Херцеговина, Хрватска и Србија. Последицата од релативно лесната достапност и можноста за голем профит за транспорт на кратка рута од 100-150 километри низ Црна Гора е силен мотив за локалните групи и поединци да продолжат со овој бизнис. Некои криминални групи кои се занимаваат со дистрибуција на хероин неодамна почнаа во поголема мера да се занимаваат со шверц на марихуана. Ако се земат предвид проценките на Обединетите нации за земјите од Балканот во однос на кои Црна Гора има релативно низок процент на корисници на марихуана од 2% и се спореди со земјите од опкружувањето (Босна и Херцеговина речиси 3%, Србија 4% и

Хрватска околу 5% од вкупното работоспособно население), според најнегативната прогноза може да се претпостави дека во наредните години ќе има зголемување на бројот на корисници на марихуана во Црна Гора на ниво од 4-5%. Во бројки тоа може да значи зголемување на бројот на корисници од 8.500 на 16-17.000. Горната граница на проценката од 5% корисници на марихуана е исто така во согласност со истражувањето на ЕПСАД, кое ја рангира Црна Гора меѓу земјите со најмалку распространета употреба на марихуана кај средношколците (15-16 години). Според ова истражување, европските земји со минимална употреба на марихуана се наоѓаат на Балканот и Скандинавија. Блискоста на Албанија како производител има негативен ефект и тоа е една од причините што марихуаната е достапна во доволни количини на домашниот пазар во Црна Гора, по ниска цена и лесно достапна за помладата популација во категоријата со висок ризик за овој вид на дрога. Тешко е да се одредат потребните количества марихуана за домашниот пазар во Црна Гора, а со тоа и профитот што се остварува. За улична продажба, марихуаната обично се зема во количини од 0,5 kg до 1 kg, за која цената се движи од 850 евра во областа Тузи (близу границата со Албанија), до 1500 евра во крајбрежните градови (Будва и Херцег Нови) во текот на сезоната. Од локалните „улични дилери“ корисниците на сканк ја добиваат таканаречената „мачка“ (сканк во пакување од 12 грама), што е доволно за дневната доза на просечниот корисник. Со продажба на 1 килограм марихуана како сканк на локалниот „уличен пазар“ во Црна Гора, криминалците можат да остварат просечен профит од 3000-4000 евра При проценка на големината на локалниот пазар на марихуана во Црна Гора, не е лесно да се пресмета колкава количина на марихуана е неопходна за задоволување на потребите на домашните корисници Сепак, тешко е да се пресмета просечната годишна количина неопходна за просечниот корисник.

Во зависност од квалитетот и видот на марихуаната, цената на шверцот се движи од 400-800 евра за 1 килограм на територијата на Албанија, 1000-1200 евра за 1 килограм на територијата на Црна Гора, 1500-1800 евра за 1 килограм на територијата на Босна и Херцеговина, 2000-2500 евра за 1 килограм на територијата на Хрватска, 7000-8000 евра за 1 килограм на територијата на ЕУ - Западна Европа. Според овие показатели, евидентно е дека секој граничен премин ја покачува просечната цена на еден килограм марихуана за 400-500 евра, од кои најголем дел оди на профитот на шверцерите (300-400 евра), а помалку на трошоците за криење и транспортот. Поголема количина при купување ја намалува набавната цена и со тоа ја зголемува

добивката. За количини од 10 килограми и повеќе, цената на марихуаната во пограничниот појас на Црна Гора и Албанија е околу 700-850 евра за килограм. По разбивањето на шверцерските групи, шверцот низ Црна Гора во голема мера го преземаа поединци, од кои некои досега не се ниту осудени, кои веројатно се погодени од економската криза. Решение за финансиските проблеми бараат во брза и лесна заработка, привремено здружувајќи се во шверцот. Врз основа на апсењата и заплените, се проценува дека повеќе од половина од вкупната сума е шверцувана од помали групи на привремено поврзани лица.

3.7.3.2. Проценка

Со оглед на големата понуда, благодарение на достапноста на марихуана од Албанија, имајќи предвид дека побарувачката за марихуана не се намалува, се претпоставува едно од следните сценарија:

- Се зголемува интензитетот на криумчарење преку копно од Албанија преку Црна Гора за Босна и Херцеговина и Хрватска, првенствено за привремено поврзани лица;
- Поинтензивно се користи пристаништето во Бар за „шверц на сканк“ скриен во возила кои се натоваруваат на линиските траекти за Италија;
- Зголемување на бројот на корисници на марихуана во Црна Гора во однос на европскиот просек;
- Се зголемува производството на марихуана во Црна Гора во затворен и на отворен простор.

3.7.3.3. Индикатори

- Зголемено количество откриено на пат кон Босна и Херцеговина и Хрватска од страна на шверцери кои не се членови на организирани криминални групи;
- Пронаоѓање на марихуана скриена во возило кое се качило или треба да се качи на траект од Црна Гора за Италија;
- Зголемен број на возила кои се движат од Албанија кон Италија преку пристаништето Бар;

- Почести патувања на црногорски шверцери во Италија;
- Кај малолетник е откриено зголемено количество марихуана;
- Зголемување на бројот на кривични дела или сообраќајни несреќи под дејство на марихуана;
- Уништување на плантажи со канабис во Албанија;
- Зголемен процент на растенија марихуана пронајдени во Црна Гора;
- Наоѓање лабораторија за одгледување марихуана во Црна Гора.

3.7.3.4. Препораки

а) Намалување на проблемите на локалниот пазар на марихуана, со оглед на ограничените можности за влијание врз надворешните фактори од Црна Гора.

б) Прилив и намалување на понудата на марихуана од Албанија, освен преку размена на разузнавачки информации. Напорите на сите заинтересирани страни во Црна Гора во следните 3 до 5 години по можност треба да се фокусираат на намалување на побарувачката за марихуана кај помладите корисници со:

- Превенција - со фокус на ризичната категорија на нови корисници (12-15 години).
- Репресија - таргетирање локални дилери на марихуана за малолетници.
- Зголемување на размената на разузнавачки информации со соседните земји, пред се со Албанија, со цел да се намали обемот на шверц на „сканк“ низ Црна Гора.

3.8. Наркорути за недозволена трговија со синтетички дроги

За разлика од производството на хероин и кокаин, кое е поврзано со одредени локации, производството на синтетички дроги не е географски ограничено. Лабораториите за синтетички дроги имаат тенденција да бидат поблиску до нивните пазари, додека прекурсорите и другите хемикалии потребни за производство често се шверцуваат низ регионите. Глобалниот тренд во производството на синтетички дроги е да се пренесе производството во оние земји каде што контролата на прекурсорите не е силна. Во наредниот период ќе се зголеми значењето на азиските земји како Кина, Индија и Пакистан, поради силната хемиска индустрија и големиот извоз на

прекурсори. Од вкупното количество запленета синтетичка дрога во светот, (околу 65 тони, пред се амфетамин) речиси две третини се запленети на Блискиот Исток и Азија.

Регистрирано е и дека шверцерите ги претвораат познатите прекурсори во нови неконтролирани хемикалии пред транспортот, кои повторно ги претвораат во прекурсори во хемиски процес кога ќе пристигнат на саканата дестинација.

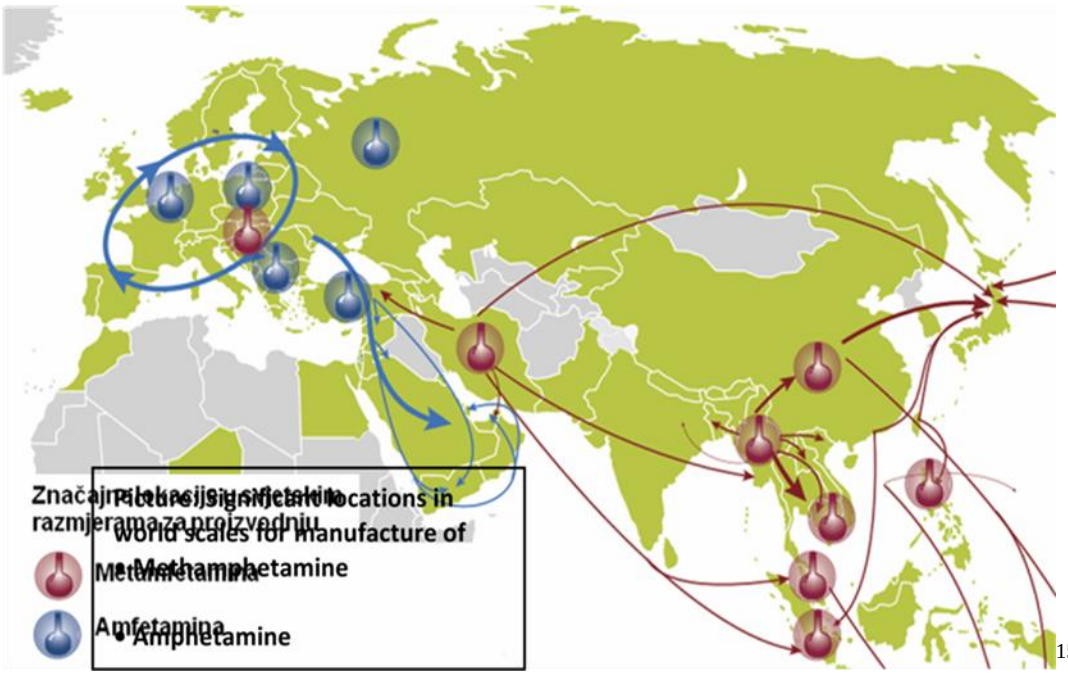

[159]

Слика бр. 14 *Сликата ги прикажува Европа и Азија, точките каде главно се произведуваат синтетичките дроги и нивните транспортни патишта*

Посебен проблем е зголемувањето на трговијата со синтетички дроги на Интернет. Холандија долго време е најпознатата земја во светот за производство на синтетички дроги како што се амфетамин и екстази. Производството на амфетамин во Европа се повеќе се шири во Полска и балтичките земји, Литванија и Естонија. Главните пазари во Западна Европа се: Германија, скандинавските земји и Велика Британија. Европа е петта по големина област за корисници на синтетички дроги со близу 4 милиони корисници на екстази и 3 милиони корисници на амфетамини. Според проценките на Европол, производството на амфетамини во земјите на Европската Унија се зголемува, веројатно како резултат на ограничената достапност на екстази. Исто така, зголемена е побарувачката во земјите од Блискиот Исток, што доведе до зголемен проток на

[159] *Преземено од Интернет.*

амфетамин од Северозападна Европа, преку балканската рута до Блискиот Исток, каде што повремено се разменува за хероин. Европол оценува и дека се зголемува значењето и капацитетите на производството на амфетамини наменети за источниот пазар на Балканот, Турција, Либан и Кавказ, што може да доведе до намалување на понудата од Северозападна Европа. Додека побарувачката за екстази во Европа е релативно стабилна, во земјите со високи цени на кокаин расте побарувачката за амфетамин како поевтина алтернатива. Производството на синтетички дроги како метамфетамин, попознато како „кристал мет“, „лед“ или „спид“ главно е концентрирано во Чешката Република како најголем производител во Европа, додека производството неодамна се прошири во балтичките земји, особено во Литванија и Естонија. Вообичаениот начин на производство на метамфетамин лежи во голем број мали таканаречени „домашни лаборатории“, каде што може да се произведат само неколку грама од лекот. Информациите дека цената на метамфетаминот паѓа и квалитетот се подобрува треба да предизвикаат загриженост за неговата поголема достапност до помладата популација.

Производството на синтетички дроги може да биде секаде во зависност од креативноста на сторителот и достапноста на неколку основни хемикалии. Динамичната природа на пазарот на синтетички дроги бара флексибилност и приспособливи решенија.

Стратегијата на УНОДЦ[160] за синтетички дроги обезбедува рамка за акција за решавање на овој глобален проблем. Како и кај другите производи на побарувачката, недостигот ја зголемува цената. Во случај на лекови, продавачите, исто така ја фалсификуваат и ја продаваат дрогата за номинално иста цена, додека помалку инвестираат во „суровина“. Сепак, пазарот на синтетички дроги покажува сосема поинаква шема. Цените паднаа додека чистотата на лекот се одржуваше, па дури и се зголеми и покрај тоа што полицијата секоја година отстранува поголеми количини од пазарот. Ова е и покрај зголемувањето на бројот на корисници со текот на годините, што всушност треба да ја зголеми побарувачката. Очигледно објаснување би било дека поголемите количини на синтетички дроги се произведуваат по ниска цена, што им овозможува на трговците со луѓе да ги надоместат загубите настанати преку активностите за спроведување на законот и да одговорат на растечката побарувачка за синтетички дроги, додека ги одржуваат цените ниски и високата чистота. Повеќе од

[160] https://vvv.vev.site/unodc-syntheticdrugstrategy-en/ 16.09.2024. 12:43.

95% од лабораториите за производство на амфетамини откриени помеѓу 2015 и 2019 година биле искористени за производство на метамфетамин. Таблетите екстази што се продаваат денес често содржат повеќе од двојно поголема количина на активната супстанција МДМА во споредба со 2011 година, но чинат приближно исто. Она што може да звучи како добра зделка и примамливо за продавачите/дилерите, за корисниците е опасно по живот бидејќи може да доведе до предозирање. Цените на метамфетаминот во Северна Америка и Југоисточна Азија паднаа. Дрогите кои предизвикуваат голема зависност се подостапни за поширок опсег на корисници, така што падот на цените и зголемената достапност ги направи синтетичките дроги подостапни за младите.[161]

Во просек, шверцерите секоја година внесувале 80 нови супстанци на пазарот на нелегални наркотици во текот на изминатата деценија. Според изјавата на извршниот директор на УНОДЦ, смртноста поради различни нарушувања предизвикани од употреба на наркотици е зголемена за 71% во последните 10 години, а заплените на метамфетамин се на рекордно ниво.[162]

[161] Истото.
[162] Истото.

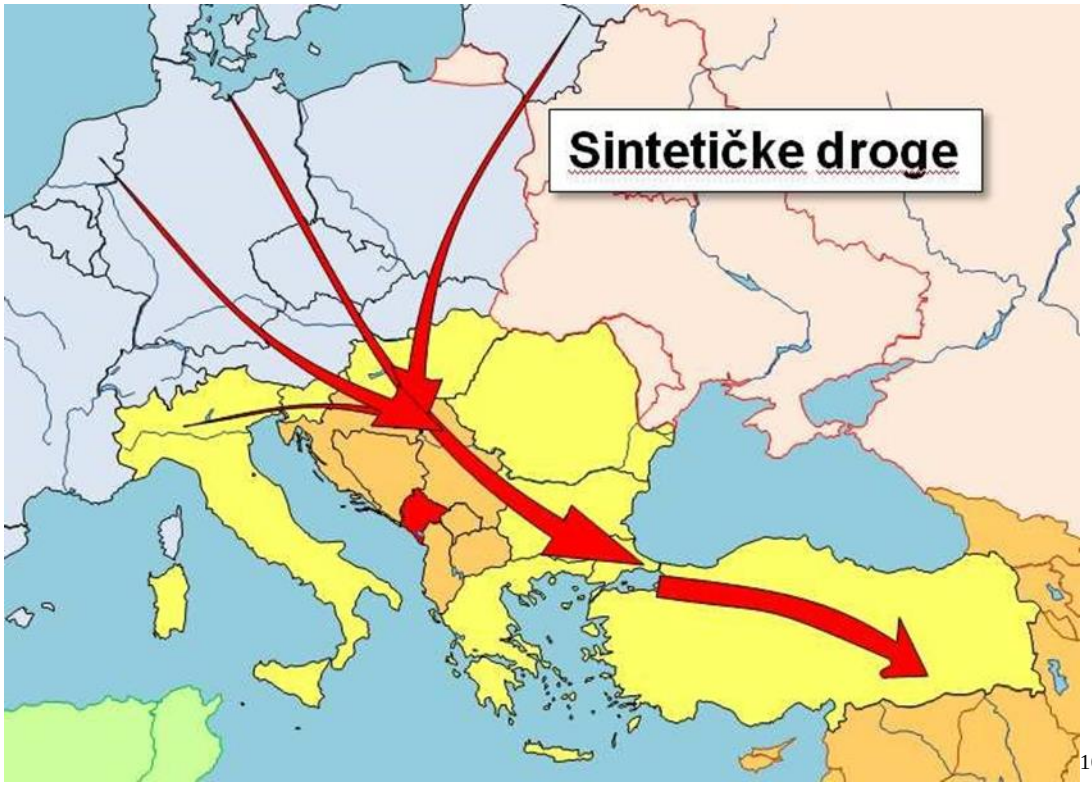

[163]

Слика бр. 15 *Патиштa за синтетичка дрога од Европа до Блискиот Исток водат низ Балканот*

Постои реална опасност од пристигнување на „дизајнерски дроги“ со потекло од Азија во Црна Гора, кои најчесто се продаваат преку Интернет. Според оценката на СЕЛЕЦ, присуството на синтетички дроги на внатрешните пазари во Југоисточна Европа расте како резултат на зголемената побарувачка кај младите, но и поагресивната понуда и фактот што тие претставуваат поевтина замена за традиционалните видови дроги. Зголемената побарувачка на пазарот за синтетички дроги на Блискиот Исток влијае и на зголемувањето на трговијата преку балканската рута или земјите од Југоисточна Европа. Фактот дека протокот на синтетички дроги и прекурсори низ балканската рута кон Блискиот Исток се зголемува, може да се следи од зголемувањето на запленетите количини во Турција.

Важно е безбедносниот сектор во Црна Гора да ја следи состојбата на нивните пазари во комуникација со безбедносните служби во областа за да може навремено да реагира. Во некои земји во непосредна близина (Македонија) откриени се големи количини таблети екстази, додека во Србија се откриени лаборатории за производство на

[163] Преземено од Интернет.

метамфетамин. Во Хрватска и во Босна и Херцеговина сè почесто се наоѓаат нови видови синтетички дроги. Според информациите од хрватската полиција, претходниот тренд на зголемување на присуството на синтетички дроги како амфетамини и екстази на пазарот во Хрватска престана и сега опаѓа. Од друга страна, се чини дека има голем број нови хемиски супстанци и „дизајнерски лекови“ со потекло од Азија, кои најмногу може да се купат преку Интернет. Покрај новите т.н. „дизајнерски лекови“ кои имаат ниска цена и глобална достапност, иден проблем може да биде и трговијата со прекурсори. Изворот на прекурсори може да бидат и балканските земји каде овие супстанции се лесно достапни на црниот пазар, имено земји со силна хемиска и фармацевтска индустрија, како што е Србија, на пример. Дизајнерските лекови се хемиски супстанци кај кои молекуларната структура е изменета до одреден степен, така што со новиот состав може да се избегнат постоечките закони за забрана на лекови и ефектите од нивното земање да останат приближно исти. Повеќето земји немаат закони кои ја регулираат општата форма на забранети лекови или супстанции, но списоците во законите се надополнуваат со појавата на нови молекуларни структури. Штом супстанцијата се најде на листата на забранети супстанции, производителите малку го менуваат неговиот состав за да може да ги заобиколи новите закони и да биде легално продаден како нов производ.

Во областа на злоупотреба на лекови на рецепт, особено ризично население во наредниот период може да бидат учениците во Црна Гора, доколку го прифатат трендот од регионот на земање „апчиња за подобра меморија“ за подобрување на концентрацијата и перформансите во текот на учењето, т.н. „детски кокаин“ или „кокаин за сиромашните“ во форма на дроги како што се психостимулансите „Риталин“, „Адерал“ и „Концерт“.

Постои тенденција на зголемување на потрошувачката на одредени видови синтетички дроги, особено во текот на летната туристичка сезона во градовите покрај црногорското приморје. Организирањето музички настани со голем број посетители претставува поволна средина за дистрибуција на споменатите лекови и е особено поволна за нивна дистрибуција.

3.8.1. Претпоставки

- Ќе се зголеми употребата на дизајнерски синтетички дроги и лекови на рецепт кои се поевтина алтернатива кај корисниците во Црна Гора;
- Криминалците од Црна Гора се повеќе ќе бидат вклучени во меѓународната трговија со синтетички дроги и нивните прекурсори.

3.8.2. Индикатори

- Зголемен број на веб-страници регистрирани во Црна Гора преку кои се рекламираат и продаваат нови непроверени препарати и супстанции со потекло од азиските земји;
- Зголемен интерес на локалните интернет-форуми за купување и продавање на дизајнерски лекови и нови препарати;
- Зголемен обем на продажба во црногорските аптеки на лекови на рецепт како што се психостимуланти или други поевтини алтернативи на традиционалните лекови;
- Зголемен број на медицински регистрирани случаи со проблеми предизвикани од земање синтетички дроги;
- Почести патувања и контакти на црногорските криминалци со криминалци во балтичките земји;
- Почести патувања и операции на црногорски криминалци со фирми од Кина (Азија);
- Пронаоѓање на големи количини прекурсори во нелегално поседување или евидентирана кражба и исчезнување на прекурсори од регистрирани дистрибутери;
- Апсење на криминалци со потекло од Црна Гора со поголема количина синтетичка дрога во една од земјите на балканската рута.

3.8.3. Препораки

Со цел примарно да се спречи појавата на проблем во голема мера поврзан со синтетичките дроги во Црна Гора, неопходно е да се интензивираат превентивните напори како што е детално објаснето во Националниот стратешки одговор на дрогите во Црна Гора. Напорите на сите заинтересирани страни во Црна Гора во следните 3 до 5 години, доколку е можно, треба да се фокусираат на:

а) Превенција и унапредување на системот на рано препознавање на синтетички дроги, при што посебно внимание треба да се посвети на изнаоѓање нови дизајнирани дроги во Црна Гора, кои се веќе регистрирани во соседните земји, како што се:

- „Спејс“ - синтетички канабис, замена за марихуаната;
- „Крокодил“ - дезоморфин и кодеин;
- „Хероин за сиромашните“ - по потекло од Русија;
- „Магичен змеј“ - содржи екстракти од сушени егзотични растенија во форма на темјан стапчиња или други сомнителни материи од азиско потекло кои се продаваат на Интернет и содржат егзотични мириси и пријатен вкус и не се забранети туку имаат друга намена.

б) Дополнително да се ограничи можноста за злоупотреба на лекови на рецепт.

в)Понатамошно подобрување на следењето на складирањето, продажбата и транспортот на прекурсори или опасни хемикалии во хемиската, фармацевтската и козметичката индустрија.

г) Работата не содржи доволно релевантни податоци и информации врз основа на кои би можела да се направи веродостојна проценка за нелегалниот пазар во оваа област во Црна Гора. За да се даде барем привремена проценка за моменталната големина на проблемот, неопходно е да се процени големината на пазарот за синтетички лекови и лекови на рецепт како алтернативни лекови.

3.9. Активности на организирани криминални групи од Црна Гора во странство

Црногорските организирани криминални групи вршат најголем дел од криминалните активности поврзани со шверц на наркотични дроги во странство. Тоа се обично организирани криминални групи кои имаат неколку постојани членови задолжени за организирање активности, воспоставување контакти со јужноамерикански наркокартели, ангажирање морнари и примање кокаин во некои од

европските земји. Во овој контекст, Холандија, Белгија, Шпанија, Италија, Обединетото Кралство и Германија се крајните дестинации.

Забележано е дека некои организирани криминални групи од Црна Гора, користејќи претходно воспоставени врски во криминални структури, испраќаат свои членови во некои европски земји, каде што играат значајна улога во дистрибуцијата на кокаин на ниво на улица (Швајцарија, Данска и Шведска). Покрај постојаните членови, овие организирани криминални групи имаат развиена мрежа на привремени членови кои обично се состојат од морнари од Црна Гора, Србија и Хрватска, кои најчесто се вработени на контејнерските бродови на компанијата MSC. Нивната улога се однесува на директното примање на кокаин за време на качувањето, неговото криење при транспортот на различни места (кабини, шуплини на бродови, машини и контејнери) и последователно истоварување од бродот на различни начини. Вообичаено, за споменатата дејност се плаќаат 2200-2500 евра за килограм. За да се организира ваков вид активност, потребно е да се има добра поврзаност со агенциите чија основна дејност е вработување на морепловци, како и со одредени структури во рамки на компаниите кои се занимаваат со поморски сообраќај. Граѓанските организации ангажирани во овие активности имаат воспоставено широка мрежа на соработници, како меѓуграѓанските организации кои работат во регионот, така и меѓуграѓанските организации кои работат на сите клучни точки на шверцот. Присуството на членови на организирани криминални групи и лица поврзани со нив, покрај во јужноамериканските земји, е забележано и во Јужна Африка, каде се претоварува кокаин. Членовите на црногорските организирани криминални групи се карактеризираат со блиска соработка со членови на криминални структури во Холандија. Покрај активностите за шверц на кокаин во западноевропските земји, постојат групи кои се специјализирани за шверц на големи количини на кокаин и синтетички дроги на територијата на Австралија, каде што цената на кокаинот по килограм е речиси двојно повисока од онаа во Западна Европа. Членовите на горенаведените групи се добро поврзани со водечките структури на организираниот криминал во Австралија.

Организираните криминални групи од Црна Гора, кои се занимаваат со шверц на хероин, воспоставуваат деловни и кооперативни контакти во Турција. Во претходниот период беше забележано дека лидерите и поединечните членови многу често престојувале во Турција. Се претпоставува дека нивните посети биле предизвикани со

цел постигнување договор за шверц на хероин. Ограноците на некои од овие организирани криминални групи веќе подолго време работат на територијата на Германија, каде што ги контролираат локалните пазари во одредени области. Во делот за организираниот шверц на марихуана во Западна Европа, нема оперативни податоци што би укажале на независната улога на организираните криминални групи од Црна Гора во спроведувањето на целосните активности на шверц и натамошна дистрибуција на наведеното подрачје.[164]

4 ДЕЛ

ОРГАНИЗИРАН КРИМИНАЛ ОД ОБЛАСТА НА НЕДОЗВОЛЕНА ТРГОВИЈА СО НАРКОТИЧНИ ДРОГИ, ДИРЕКТНА И ИНДИРЕКТНА ВРСКА СО ДРУГИ ОБЛАСТИ НА КРИМИНАЛИТЕТОТ

[164] *Податоците од полициските досиеја.*

4.1. Поврзаност на организиран криминал од областа на недозволена трговија со наркотични дроги со недозволена трговија со оружје

Значителен број кривични дела се сторени со употреба на огнено оружје кое е недозволено за поседување, а на кои тешко се трага. Припадниците на организираните криминални групи поседуваат кратко и долго оружје, како и експлозиви. Според податоците на Европол, значителни количества оружје пристигнуваат во земјите на ЕУ од Балканот (областа на поранешна Југославија), пред сè поради големото количество оружје што останало од времето на војната, имајќи предвид дека оружјето се однесува на прашањата кои не се под контрола на властите во државите од регионот. Криминалните структури во земјите на ЕУ најчесто се снабдуваат со оружје и муниција од Србија како резултат на војната на Косово и Метохија, потоа од Босна и Херцеговина и дел од Хрватска. Во последно време од територијата на Украина се појавува оружје. Шверцот со оружје најчесто се одвива по рути на кои веќе се транспортираат наркотични дроги, а често се вклучени истите сторители кои веќе шверцуваат наркотични дроги, мигранти или друга нелегална стока. Оружјето најчесто се транспортира како дел од легално транспортиран товар или во помали количини во приватни возила. Добрите врски меѓу криминалните структури од ЕУ и криминалните структури во Црна Гора и регионот ја поддржуваат трговијата и шверцот на оружје во Западна Европа. Многу злосторства во земјите од Западна Европа се извршени токму со ова оружје. И покрај законската забрана за носење оружје, повеќето криминалци поседуваат и носат оружје. Криминалците со потекло од Црна Гора се вклучени во меѓународни групи, кои освен со шверц на дрога, се занимаваат и со шверц на оружје. Шверцот со оружје од Балканот претставува проблем за европската безбедност, особено за Франција, Германија и Шведска. Во судирите на улични банди е забележан значителен пораст на употребата на пиштоли, автоматско оружје и експлозиви, шверцувани од Балканот. Според проценките на ОН и Европол, како и на регионалните експерти, во шесте земји од Западен Балкан и Хрватска има повеќе од три милиони парчиња нелегално оружје. Истражувањето за краткото оружје во Женева покажува дека во 2017 година, во Црна Гора и Србија, во просек има 39,1 оружје на 100 жители, и тие се рангирани на третото место во светот и на првото место во Европа според бројот на огнено оружје во сопственост на цивилното население. Другите земји од Западен Балкан се исто така високо на листата: Босна и Херцеговина е на петтото место во

Европа и на деветтото во светот (31,2 парчиња на 100 жители); Македонија е седма во Европа и 13та во светот со 29,8 парчиња оружје на 100 жители. Во Западен Балкан и Хрватска може да се набават речиси сите видови мало и воено оружје, дури и противтенковско оружје, експлозиви, минофрлачи, рачни ракетни фрлачи и лесни противоздушни пушки.[165]

Фабриката за производство на експлозиви во Црна Гора беше отворена во почетокот на осумдесеттите години на минатиот век, како филијала на воената фабрика во Витез (БиХ) и произведуваше пластични експлозиви, детонатори и бомби за потребите на ЈНА. Таа продолжи да работи и по распадот на СФРЈ. Подоцна дојде до преориентација кон производство на комерцијални експлозиви.[166]

Во прилог на тоа што криминалците за овие цели најчесто го користат воениот експлозив ТНТ, говорат и бројните случаи на поставување експлозивни направи во Црна Гора. ТНТ или тротил куршум веќе не се произведува во Црна Гора, но неговата обработка произведува секакви комерцијални експлозиви во Црна Гора. Медиумите објавија дека во лондонското метро во 2005 година „Ал Каеда“ користела пластичен воен експлозив купен на црниот пазар во Србија. Тој експлозив се произведуваше во воената фабрика во Беране до 1991 година, односно до почетокот на војните, оттогаш не се произведува, но го има во воените магацини и на црниот пазар. Експлозиви беа употребени во атентатот на поранешниот македонски претседател Киро Глигоров во Скопје, во октомври 1995 година. Експлозивот употребен во атентатот на Глигоров можел да се набави секаде на црниот пазар, па иако постојат тврдења дека се работи за експлозив кој бил произведен во Црна Гора, нема информации за тоа како стигнал до нелегалниот пазар.

Терористичките активности во Македонија продолжија и потоа, а во еден период имаше и вооружени судири. Во таа насока, Македонија беше принудена да ја спроведе реформата на кривичното законодавство со цел поефективно сузбивање на тероризмот. Многу е важно да се криминализира новото кривично дело: финансирање тероризам, веднаш по кривичното дело тероризам. На овој начин се задава удар на организираниот

165 https://riskbulletins.globalinitiative.net/see-obs-002/sr/02-illicit-weapons-in-the-western-balkans-a-threat-to-europe.html (16.09.2023. 18:58).

166 https://www.monitor.co.me/krae-eksploziva-u-beranskom-polieksu-trotil-za-medije/(16.09.2023. 19:52).

криминал, односно се спречува изворот на финансирање на тероризмот. Тероризмот претставува комплексен, повеќедимензионален, политички феномен, кој доживува кулминација во светот и кај нас. Денес, кога тероризмот добива нови специфичности, употреба на нови видови оружје, експлозиви, техники и други достигнувања, меѓународната заедница мора да преземе брзи и квалитетни чекори во меѓународната регулација на оваа материја.[167]

Има индиции дека пластика и други видови експлозиви и експлозивни материјали од наша територија се разменуваат за хероин во криминалните кругови на Косово и Метохија, од каде се продаваат на терористички организации ширум светот. За тоа пишуваа и странски медиуми, повикувајќи се на разузнавачките служби.

Причинско - последичната врска и поврзаноста на нелегалното поседување и шверцување оружје со нелегалната трговија со наркотични дроги се огледа во следните факти. Криминалните активности поврзани со дрога се криминални активности со висок ризик од следниве причини: освен можноста за откривање од страна на полицијата и можноста за затворање, постои висок ризик од конфискација на дрога каде што паричниот влог/загуба е многу висок. Поради сето наведено, сторителите на кривичното дело се подготвени да преземат најрадикални мерки за да се заштитат себе си и своите криминални активности, меѓу кои е и употребата на оружје. Им треба оружје поради честите меѓусебни решенија за нерасчистени односи во нивните криминални активности, борбата за превласт на криминалниот наркопазар, изнудата, во случај на измама и неплаќање стока итн. Исто така, за да ги придобијат препродавачите и шверцерите на оружје, на терористичките организации им требаат пари, а тие добиваат пари со правење пари, т.е. разни криминални активности поврзани со наркотични дроги, како на пр транспорт на дрога, складирање, улична продажба итн.

4.2. Поврзаност на организиран криминал од областа на недозволена трговија со наркотични дроги со корупција

Корупцијата (на латински „corruptio“ значи подмитливост, поткупливост, корумпираност) подразбира незаконско користење на моќта преку позиција во државата и општеството, со цел да се стекне сопствена корист. Од аспект на

[167] Николовски, М., *Реформи на казненото законодавство на Република Македонија со цел поефикасно сузбивање на тероризмот*, Постапки; Тара, 2011, стр. 189-190.

филозофијата, теологијата и моралот, корупцијата е духовна и морална нечистотија, односно отстапување од идеалите. Корупцијата вклучува различни активности како што се: поткуп, давање подароци, давање услуги и отстапки итн. Корупцијата е потешко докажлива во кривично-правна смисла поради недостаток на докази, бидејќи во најголем број случаи се спроведува без сведоци или евентуално преку посредници.

Законската регулатива во Црна Гора предвидува дека јавноста има право да знае сè за финансиите, средствата и финансиските ресурси на оние кои политички ја водат. Политичарите и јавните функционери имаат обврска на граѓаните да им ги дадат сите информации за тоа. Корупцијата предизвикува големи и негативни последици во општеството. Тоа автоматски го нарушува универзалниот принцип за еднаквост на сите граѓани пред законот, кој е загарантиран со Уставот на Црна Гора. Корупцијата создава систем во кој привилегираните се материјално лоцирани и добро поврзани.

Според анкетите на УНОДЦ спроведени меѓу населението на балканските земји, корупцијата е трет проблем по невработеноста и сиромаштијата. Иако, кривичните дела на корупција извршени во одредени земји од регионот не можат да имаат директно влијание врз ситуацијата во Црна Гора, одредени информации можат да бидат корисни за утврдување на модели на однесување и заеднички карактеристики, според кои приоритетните превентивни и репресивни активности на сите заинтересирани страни можат да бидат насочени во поголема мера кон главни ризични области. Најчеста причина за корупција е бирократскиот систем, каде што мито се нуди главно заради релативно брзи придобивки за исплатувачот, обично за да се надминат доцнењата или да се забрзаат одредени неефикасни јавни услуги. Според статистичките податоци, оние кои вообичаено примаат мито се лекари, полицајци, медицински сестри, општински службеници, службеници од царината, катастарот или образованието.

Борбата против корупцијата мора да биде планирана, организирана и систематска. Се смета дека најдобар механизам за борба против корупцијата е зајакнување на системот на јавна администрација преку донесување закони и процедури. Антикорупциската стратегија ги вклучува следните мерки:

- Донесување закони за антикорупција;
- Зајакнување на политичките институции и државните органи кои ќе ја спроведуваат борбата против корупцијата (полиција, инспекциски органи, обвинителство и судови);

- Формирање контролни механизми кои ќе ја следат работата на државните органи и политичките институции;
- Подигнување на свеста кај луѓето за темата борба против корупцијата;
- Јавен мониторинг на случаите на корупција.

[168]

Слика бр. 16 *Сликата претставува симулација на мито и корупција*

Земајќи ги предвид сите овие податоци од земјите од балканскиот регион, можеме да претпоставиме дека овој вид на кривично дело ќе продолжи да се случува во Црна Гора, најчесто во ситуации кога граѓанинот, поради бирократскиот систем, треба да ја забрза постапката или да добие подобар третман во некоја од јавните здравствени центри. Голема е веројатноста граѓанинот прв да понуди поткуп во готово пред да ја добие услугата којашто му е потребна. Во значителна мера, организираните криминални групи ја користат корупцијата како метод на нивната работа. Мотивите за користење на корупцијата зависат од секој поединечен случај, но генерално, овој вид на дејствија се користи со цел прикривање на криминалните дела, добивање на потребните информации и избегнувањето на истрага. Организираните криминални групи се насочени кон сите нивоа на државни службеници (низок, среден и висок раководен персонал). Во повеќето случаи, парите се користат како корумпирачки инструмент, но има и размена на услуги и нудење на разни видови стоки. Корупцијата, како метод на работење, не е присутна само во Црна Гора, туку се јавува и во странство, каде лица од криминални структури вршат дел од нивните криминални активности. Во некои случаи, криминалците нудат пари без никаква причина, што е мотивирано со придобивање на голем број луѓе од различни општествени структури, што сугерира да дејствуваат проактивно во оваа област за да обезбедат соработници за идни ситуации. Еден од методите што ги користат во својот бизнис, а кој се манифестира преку

[168] *Сликата е преземена од Интернет.*

легализација на пари стекнати со криминални активности е купување - приватизација на постоечки фирми. Ова е уште една област во која организираните криминални групи ја користат корупцијата како метод на работа, а на мета најчесто се луѓето кои заземаат највисоки раководни позиции во компании кои се предмет на приватизација.

Во светот не е невообичаено полицајците кои се овластени да откриваат и спречуваат криминал и самите да влезат во нелегалната трговија со дрога со цел лична корист, односно станале вистински дилери на дрога. Во Америка беа откриени многу случаи на корупција на полицајци вработени во Администрацијата за борба против дрогата (ДЕА), кои пропуштаа конвои со дрога во замена за плаќање од дилерите на дрога. Оттука, се смета дека ефективната внатрешна контрола на полицијата и силната контрола на корупцијата е услов без кој не е можно ефективно да се организира полициската борба за сузбивање на нелегалната трговија со дрога и спречување на криминалот од страна на полициските службеници. Во светот се посочува дека корупцијата поврзана со илегалната трговија со дрога е широко распространета појава меѓу политичките и воените лидери, полицијата и другите овластени лица како што се цариниците, судиите, обвинителите и ја претставува реалноста на сите служби кои се во контакт со нелегална трговија со дрога. Како екстремен е наведен случај од Мексико, во кој цел полициски оддел во град со 700.000 жители, кој бил специјализиран и овластен за борба против нелегалната трговија со дрога, наместо да се бори, истиот само тргувал и шверцувал дрога. Сите полицајци од тој оддел се уапсени во акција спроведена од мексиканската армија. Во нашата практика имало и случаи каде полициски службеници задолжени за откривање на нелегална трговија со дрога и самите учествувале во нејзината дистрибуција со тоа што станале членови на наркокриминални организации на различни нивоа од хиерархијата. Имаме случај кога оперативците во приморски град кои биле задолжени за спречување на нелегалната трговија со наркотични дроги се вклучиле во активна соработка со организирана криминална група, додека еден од полицајците станал висок член на тимот. Исто така, има податок дека неколку високи полицајци во црногорската полиција почнале да соработуваат со истата организирана криминална група, а некои од нив биле на високи функции во полицијата. Колку криминалот и корупцијата ја уништија државата и системот во Црна Гора, говори фактот што претседателката на Врховниот суд беше лишена од слобода, како и член на нејзиното семејство, вклучително и директорите на полицијата во различни мандати. Во еден момент имаше актуелна приказна на

меѓународната организација одговорна за морнарите и нивното вработување, за забрана на качување на морнари од Црна Гора. Исто така, најголемата заплена на дрога во Америка досега покажа дека во овие криминални активности се вклучени и членови на организирани криминални групи од Балканот, меѓу другите, и од Црна Гора.[169]

Причинско-последичната врска и поврзаноста помеѓу корупцијата и нелегалната трговија со наркотични дроги се огледува и во следните факти. Криминалните дејствија поврзани со дрога, спаѓаат во високоризични криминални активности, со цел непречено транспортирање, складирање, дистрибуција и непречено продавање на дрогата. Лицата од криминалните структури се подготвени на сè, па затоа и да даваат поткуп, т.е. ги корумпираат царинските службеници, полициските службеници, другите органи на власта со цел непречено развивање на планираните активности. Во случај на лишување од слобода и кривично гонење, тие се подготвени со пари да корумпираат затворски службеници, обвинители, судии итн. Организаторите на криминалните активности сакаат профитот заработен од продажба на дрога да го пласираат на легални канали, односно да перат пари. За спроведување на планот, тие се подготвени да корумпираат компетентни и одговорни лица, кои се вклучени во хиерархијата во постапката за спроведување конкретни законски активности во делот на инвестициите, за кои се заинтересирани криминалците.

4.3. Поврзаност на организиран криминал од областа на недозволена трговија со наркотични дроги со перење пари

Постојат неколку дефиниции за перење пари, без разлика на нивната разновидност, дали е поедноставно (легализација на нелегален капитал) или покомплексно (дефиниција дадена со Варшавската конвенција на Советот на Европа), „*перење пари е процес на прикривање на незаконското потекло на пари или имот стекнат со криминал“*. Кога имотната корист е прибавена со извршување на кривично дело, сторителот бара начин да ги искористи парите за да не го привлече вниманието на надлежните органи, па затоа врши низа трансакции кои служат за прикажување на парите како легално стекнати. Перење пари е процес на прикривање на имотот стекнат

[169] https://www.blic.rs/vesti/hronika/crnogorska-banda-na-celu-sverca-kokaina-u-filadelfiji-na-brodu-pronadjeno-16-tona/dqxj75p 21.09.2024. 02:43.

со криминални активности, што им овозможува на криминалците да го користат таквиот имот во редовното деловно работење. Корупцијата и организираниот криминал, како што се трговијата со наркотици, оружје и слично, генерираат големи количини нелегални пари, а „перењето“ на такви пари може да ја загрози економијата и интегритетот на финансискиот систем.

Перењето пари има три основни фази:

а) Првата фаза „инвестиција“ подразбира раскинување на директната врска помеѓу парите и незаконската активност со која се стекнати. Во него во финансискиот систем се внесуваат незаконски стекнати пари. Парите се уплаќаат на банкарски сметки, најчесто во форма на некаква легална активност во која плаќањето се врши во готово. Еден од начините е да се основа фиктивна фирма која нема деловни активности, туку служи исклучиво за депонирање незаконски стекнати пари или раситнување на големи суми пари, а потоа нивно депонирање на сметки во износи кои не се сомнителни и не се предмет на пријавување. надлежните органи.

б) Втора фаза „наслојување“ или прикривање. По влегувањето на парите во правниот финансиски систем, тие се префрлаат од сметката на која се депонирани на други сметки на деловни друштва со цел да се прикаже некоја фиктивна деловна активност или да се врши некаква легална дејност (трговија или услуга) со деловно друштво кое работи легално. Главната цел на овие трансакции е да се прикрие поврзаноста помеѓу парите и криминалната активност од која потекнуваат.

в) Третата фаза на „интеграција“ во која незаконски стекнатите пари се јавуваат како пари кои потекнуваат од дозволена дејност. Вообичаен метод на интегрирање во легалните финансиски текови е купување на недвижен имот или купување на контролни пакети акции во акционерски друштва, што е пример за концентрација на „валкан“ капитал во големи размери, а тоа е целта . Интеграцијата се концентрира на пазарните вредности, односно на она што може да се купи и продаде. Давањето недвижен имот под закуп е легално, а приходот од изнајмување не е сомнителен. Парите често се инвестираат во компании со деловни потешкотии, кои потоа продолжуваат успешно да работат, а деловните резултати претставуваат легитимен приход. Кога парите ќе стигнат до оваа фаза, многу е тешко да се открие нивното нелегално потекло. Незаконското стекнување имот е главниот, ако не и единствениот мотив за организирани криминални дела. За да се ужива приносот од криминал, мора

лажно да се претставува дека имотот е легитимен. Последиците од перењето пари се: поткопување на стабилноста, транспарентноста и ефикасноста на финансискиот систем на земјата; економски нарушувања и нестабилност; загрозување на програмата за реформи; намалување на инвестициите; губење на угледот на државата и загрозување на националната безбедност. Криминалците или организираните криминални групи ангажираат професионалци, најчесто адвокати и сметководители, кои квалитетно и стручно ќе осмислат цела низа сложени активности за да го прикријат нелегалното потекло на парите. Има индиции дека најталентираните финансиски професионалци (особено младите поради амбицијата брзо да се збогатат) се регрутираат од криминални структури за да се сокрие трагата на паричните текови и потеклото. Забележан е тренд на здружување, има национални и регионални групи кои „професионално перат“ пари, па таа дејност стана меѓународна работа. Тоа се активности кои се софистицирани и многу тешко за откривање и докажување. „Офшор“ дестинациите максимално се злоупотребуваат поради многу едноставно основање фирми, без обврска за легитимирање на основачот и депонирање пари без обврска за утврдување на потеклото. Во перењето пари средствата секогаш доаѓаат од криминални активности, односно предуслов за перење пари е постоење на незаконски стекнати пари.

Перењето пари е национален и меѓународен безбедносен и криминален проблем кој добива сè поголемо внимание во системот на национална контрола и соработка директно од надлежните институции и индиректно од надлежните органи и институции - инспекциските служби. Неопходна е меѓуинституционална контрола и соработка во процесот на борба против перење пари. Ефективноста на системот за спречување на перење пари директно зависи од законските прописи, соработката, координацијата и размената на информации и податоци на сите органи и институции.[170]

Како на пример, кога станува збор за спречување на перење пари и начини за борба против овој вид криминал, Србија може да послужи како пример земја во регионот која е интересна за криминалните структури од територијата на Црна Гора, како за перење пари, така и за инвестиции. Во оваа насока, надлежните органи, поточно Министерството за финансии и Управата за спречување перење пари, открија четириесет и два начини на кои се „перат“ незаконски пари. Перењето пари е

[170] Николоска, С., *Меѓуинституционална контрола и соработка во процесот на борба против перење пари*; Зборник на трудови; Тара, 2011.

криминален проблем кој ги надминува националните граници и како може да се открие и докаже, ако не преку соработка на полициските органи на сите земји вклучени во конкретен криминален случај, преку соработка на националните бироа на ИНТЕРПОЛ и финансиските извештаи како важен дел од истражувачкиот процес кој се одвива преку специјалната меѓународна организација ЕГМОНТ.[171]

Кога станува збор за законските прописи во Црна Гора, условите за конфискација на имотна корист стекната со криминална активност, постапката за конфискација и други работи од значење за конфискација на имотна корист, како и управување со одземената имотна корист стекната со криминална активност и одземената имотна корист прибавена со криминално дело, се пропишуваат како казнени дела, а предметите се привремено одземени во кривична и прекршочна постапка, како и имотот кој се дава како гаранција. Се прецизираат условите и начинот на конфискација на имотна корист стекната со криминална активност, при што се прецизира дека имотната корист за која постои основано сомнение дека е стекната со криминална активност ќе биде одземена од сторителот на кривичното дело, а сторителот тоа го прави да не биде веројатно дека неговото потекло е легално (продолжена конфискација) и ако е осуден за кривично дело пропишано со Кривичниот законик на Црна Гора. По тој повод се наведени единаесет видови на кривични дела меѓу кои и кривичното дело неовластено производство, држење и пуштање во промет на наркотични дроги. Кога станува збор за имотна корист, таа ќе биде преземена од правниот претходник, правниот следбеник и членовите на семејството на сторителот, како и од трети лица. Ако имотната корист е стекната за друго лице со криминална активност, се одзема и таа имотна корист. Доколку конфискацијата не е можна, ќе се конфискува друг имот што одговара на вредноста на имотната корист стекната со криминална активност.

Имотна корист стекната со криминална активност е секое зголемување или спречување на намалување на имотот што произлегува од криминална активност, како и приход или друга корист остварена директно или индиректно од криминална активност, како и имот во кој е претворен или со кој е комбиниран. Под сопственост се подразбираат имотни права од секаков вид, без разлика дали се однесуваат на добра од материјална или нематеријална природа, подвижни или недвижни предмети, хартии од вредност и други документи со кои се докажуваат имотните права. Постапката за конфискација на

[171] Николоска, С., *Меѓуинституционална контрола и соработка во процесот на борба против перење пари*; Зборник на трудови; стр. 245, Тара, 2011.

имотна корист стекната со криминална активност може да се води пред, за време и по завршувањето на кривичната постапка. Конфискација на имотна корист стекната со криминална активност се смета за привремено одземање на таа имотна корист (привремени мерки за обезбедување и привремено одземање на движен имот) или трајно одземање на таа имотна корист. Постапката за конфискација на приносите од казниво дело се спроведува согласно Законот за конфискација на приносите од казниво дело и Законот за кривична постапка. Судот одлучува за конфискација на имотна корист стекната со криминална активност. Државното обвинителство и полицијата ги извршуваат задачите на откривање на имотната корист стекната со криминална активност. Управниот орган надлежен за управување со државниот имот е одговорен за управување со одземената имотна корист, случаите на кривични дела и предметите привремено одземени во кривична и прекршочна постапка и имотот даден како гаранција.[172]

Правните прописи во Црна Гора го дефинираат перењето пари како:

- Размена или пренос на пари или друг имот со сознание дека тие потекнуваат од криминални активности или од учество во такви активности, со цел прикривање или лажно прикажување на незаконското потекло на имотот или помагање на лице вклучено во извршување на кривични дела со цел да избегне санкционирање на неговото однесување;
- Прикривање или погрешно прикажување на природата, потеклото, локацијата, движењето, располагањето или сопственоста на пари или друг имот со сознание дека тие потекнуваат или учествуваат во кривично дело;
- Стекнување, поседување или користење имот со сознание дека во моментот на приемот, имотот е изведен од кривично дело или учество во тоа дело;
- Учество во извршувањето, здружување за извршување, обид за извршување и помагање, поттикнување, олеснување и советување во врска со извршувањето на горенаведените дејствија.

Наведените дејствија извршени на територија на друга држава се сметаат за перење пари.

[172] Закон за конфискација на имотна корист стекната со криминална активност *(„Службен весник на Црна Гора“, бр. 058/15 од 09.10.2015, 047/19 од 12.08.2019).*

5 ДЕЛ

КРИВИЧНО – ПРАВНИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА НЕДОЗВОЛЕНАТА ТРГОВИЈА СО ДРОГА

5.1. Кривично-правни карактеристики на наркокриминалот

Кривичниот законик на Црна Гора го регулира кривичното дело „Неовластено производство, држење и пуштање во промет на наркотични дроги“. Кој произведува, обработува, продава или нуди на продажба без овластување или кој за целите на продажба купува, држи или пренесува или кој посредува во продажбата или купувањето или на друг начин става во оптек супстанции кои се прогласени за наркотични дроги или растенија што содржат такви супстанции , ќе се казни со затвор од две до десет години. Тој што со намера да ги изврши горенаведените дејствија ќе внесе во Црна Гора супстанции кои се прогласени за наркотични дроги или растенија што содржат такви супстанции, ќе се казни со затвор од две до дванаесет години.

Доколку сторителот организирал мрежа на препродавачи или посредници, ќе се казни со затвор од три до петнаесет години. Секој што продава, нуди на продажба или без надомест, заради понатамошен промет, дава наркотични дроги на малолетно лице, ментално болно лице, лице кое е привремено ментално растроено, лице кое е тешко ментално ретардирано или лице кое е се лекува; кој пушта во промет наркотична дрога помешана со супстанца која може да доведе до тешко оштетување на здравјето; или пак кој сторил дело во воспитна или образовна установа или во нејзина непосредна близина или установа за извршување на кривични санкции или на јавно место или на јавен настан; или ако делото го извршило службено лице, лекар, социјален работник, свештеник, учител или воспитувач со искористување на нивната положба или кој користи малолетно лице за да го изврши тоа дело, ќе се казни со казна од три до петнаесет години од зависност од наркотичните дроги. Сторителот на делото (инкриминирано дело) кој ќе открие од кого набавува дрога може да биде ослободен од казна. Тој што неовластено изработува, стекнува, поседува, пренесува или става на располагање опрема, материјал или супстанци за кои знае дека се наменети за производство на наркотични дроги, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.

Наркотичните дроги и средствата за нивно производство ќе бидат одземени и уништени.[173]

[173] Член 300 од Кривичниот законик на Црна Гора, *Сл. весник РЦГ, бр. 70/2003, 13/2004 - поправено и 47/2006 и „Службен весник на Црна Гора“, бр. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 - др. закон, 40/2013, 56/2013 - изменет, 14/2015, 42/2015, 58/2015 - др. закон, 44/2017, 49/2018 и 3/2020.*

Со истиот закон е утврдено и кривичното дело „Овозможување користење на наркотични дроги“. Тој што друг ќе наведе да користи наркотични дроги или ќе му даде наркотични дроги да ги консумира тој или друго лице или ќе стави на располагање простории за користење на наркотични дроги или на друг начин ќе овозможи друг да користи наркотични дроги, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години. Ако делото е сторено против малолетно лице, ментално болно лице, лице кое е привремено ментално растроено, лице со тешка ментална ретардација или лице кое се лекува од зависност од наркотични дроги или против повеќе лица, или кој делото го сторил во воспитна установа или во нејзина непосредна близина или установа за извршување на кривични санкции или во јавни простории или на јавен настан; или ако делото го сторило службено лице, лекар, социјален работник, свештеник., наставник или воспитувач искористувајќи ја својата положба, сторителот ќе се казни со затвор од две до десет години. Наркотичните дроги ќе бидат одземени и уништени.[174]

Употребата на наркотични дроги и психотропни супстанци е штетна по многу нешта, со штетни последици по здравјето на оние кои ги земаат, претежно млади луѓе. Употребата на наркотични дроги најчесто е придружена со физичко и морално влошување на личноста, а честа е и смртта. Има многу социјални проблеми, проблеми во семејството, бегање од семејството, уништување на бракот, нередовно доаѓање на работа или целосно напуштање на работа, разни материјални проблеми итн. Во криминологијата постои разбирање дека употребата на дроги или психотропни супстанции може да биде во причинско-последична врска со криминалитетот, особено имотните деликти како што се кражбите, кои се сторени за добивање наркотици, агресивното однесување предизвикано од неодолива потреба за нивно земање.

Сузбивањето на наркоманијата се врши преку превентивно делување, едукативно влијание врз младите да не земаат наркотици. Се прават напори и да се спречи неовластено производство и пуштање во промет наркотични дроги, со цел да се ограничат можностите за нивна употреба. Во рамките на здравствената и образовната политика се преземаат законски мерки. Бидејќи се работи за феномен кој ги преминува границите на една земја, што е од меѓународно значење, се преземаат мерки за борба против зависноста од дрога на меѓународно ниво.

[174] Истото, Член 301.

Согледувајќи ги обврските преземени од меѓународните конвенции, Црна Гора ги внесе прифатените решенија во своето национално законодавство, а казненоправната заштита беше постигната со криминализирање на неовластено производство и ставање во промет на наркотични дроги и овозможување конзумирање на наркотични дроги. Кодексот ја предвидува основната форма на кривичното дело, квалификуваната форма и една посебна форма на ова дело. Во основните елементи на основната форма спаѓаат предметот, актот на извршување и незаконитоста.

Предмет на кривичното дело се супстанции за кои е прогласено дека се наркотични дроги. Наркотичните дроги се супстанции кои делувајќи на нервниот систем предизвикуваат пријатни чувства, ја ублажуваат болката, ја ослабуваат нервната напнатост итн. Поради ваквите ефекти, тие можат да предизвикаат состојба на зависност од дрога, односно неодолива потреба да се земаат. Корисни се доколку се користат во медицински или научни активности.

Кодексот ја определува продажбата како дејствије со кое супстанцијата се пласира на пазарот. Се смета дека продажбата е постигнување договор меѓу купувачот и продавачот за цената и стоката, така што лекот не мора задолжително да му се предаде на купувачот за постоење на дел. Со понудата на продажба, односно со самиот обид да се изврши продажба чинот се заокружува, поточно, со давање предлог во однос на цената и стоката. Секој друг начин на пуштање во оптек е давање, позајмување, замена за некоја дрога или друга стока.

Овозможување на продажбата на наркотични дроги може да се постигне со нивно купување, поседување или пренесување заради продажба. Според тоа, доколку дрогата се купува или чува, односно пренесена за лична употреба, тоа не претставува кривично дело. За да постои кривично дело, тоа мора да се направи заради продажба, што мора да се утврди во секој конкретен случај, каде количината на опојните средства може да биде од особено значење, без разлика дали сторителот е самиот потрошувач или е познат како дилер на дрога, како и секоја друга околност што може да укаже на намерата на сторителот да се занимава со продажба. Во случај на пренесување, за постоењето на актот не е важно дали овие супстанции се внесуваат во земјата, се изнесуваат од неа или дали преносот се врши во земјата. Посредувањето при купување или продажба на дрога е криминализирано. Медијацијата вклучува различни активности насочени кон реализација на продажба или купување, како што се

доведување на купувачот и продавачот во контакт, пренесување пораки меѓу нив, чување на стоката додека не се постигне договор за купување итн. За постоење на кривично дело не е важно дали посредувањето било успешно или не, односно дали купопродажбата била завршена.

Горенаведените активности претставуваат извршување на овој акт само кога се вршат неовластено. Законот за производство и промет на наркотични дроги регулира кога е дозволено производство, преработката и прометот на овие супстанции и кој може да ги врши. Во сите други случаи се работи за неовластено вршење на овие активности. Кривично дело се врши со преземање на која било активност што е означена како дејство на ова кривично дело. Последицата на дејството е апстрактна закана за животот или здравјето на луѓето. Од аспект на вина се бара умисла, според тоа сторителот треба да знае дека се работи за супстанции и препарати кои се прогласени за дрога и дека неовластено се занимава со нивно производство или пуштање во промет. Можна е директна или евентуална намера.

Квалификувани форми на ова кривично дело постојат во следните случаи:

- Доколку сторителот организирал мрежа на препродавачи или посредници;
- Доколку супстанциите прогласени за наркотични дроги се внесуваат во Црна Гора со намера за нивно производство, преработка или продажба;
- Организирањето мрежа на препродавачи или посредници значи дека сторителот на делото, во моментот кога презел едно од извршните дејствија, веќе имал на располагање мрежа на препродавачи или посредници што сам ја организирал. Под „мрежа“ се подразбира ангажирање на поголем број лица, распоредени на различни места, преку кои сторителот продава дроги или психотропни супстанци или кој посредува при купувањето или продавањето. Тоа претпоставува постоење на посилна поврзаност помеѓу сторителот на делото и овие лица.

Увозот во Црна Гора е каков било начин на пренесување на дрога на територијата на Црна Гора, но тоа мора да се врши со намера за производство, продажба, нудење на продажба или некој друг пропишан акт на извршување на овој акт. Во сите наведени облици, делото е оквалификувано со посебни околности кои мора да бидат опфатени со намерата на сторителот.

Посебна форма на ова кривично дело е неовластено изработување, стекнување, поседување или давање на употреба, материјали или супстанции за кои се знае дека се

наменети за производство на наркотични дроги. Станува збор за подготвителни дејствија или помагање за основната форма на овој акт, кои се инкриминирани како самостојно дело. Изработката значи создавање на овие материјали или супстанции, додека набавката значи каква било форма на нивно добивање, како што е купување, размена, подарување итн. Поседувањето е вистинското располагање, односно сопственоста на овие материјали, без разлика на кого припаѓаат; додека ставање во употреба значи секој облик на нивно отуѓување на друго лице, како што е продажба, давање итн.

Постои посебна основа за ослободување од казна. Тоа е посебен облик на каење, кој се изразува со тоа што сторителот го открива лицето од кое набавува дрога. Практично го пријавува тоа лице до надлежните органи.

Наркотичните дроги и средствата за нивно производство мора да бидат конфискувани и уништени. Станува збор за задолжителна примена на мерката за безбедност.

Со извршувањето на ова дело задолжително се остваруваат карактеристиките на делото: нелегална трговија или недозволено производство. Идеална средба со овие криминални дела нема, бидејќи ова дело е посебен, посериозен облик на нелегална трговија, односно нелегално производство.

Кога станува збор за овозможување на користење на наркотични дроги, кривичното законодавство го прифати решението дека консумирањето наркотични дроги не е кривично одговорно. Ваквиот став се заснова на верувањето дека зависноста од дрога е болест која не може да се лекува со примена на казнено - правни мерки спрема лицата кои се препуштиле на употреба на дрога, туку со нивно лекување и превентивни мерки. Кривичната репресија е насочена кон оние кои произведуваат дроги, ги пласираат на пазарот или кои овозможуваат или придонесуваат за нивно уживање од страна на другите. Претходното кривично дело опфаќало производство и дистрибуција на дрога, а ова кривично дело го криминализира поттикнувањето на друг да ги консумира овие супстанции. Се уредува основната форма на кривичното дело и неговата квалификувана форма.

Дејствието на кривичното дело е поттикнување друг на користење на наркотични дроги или давање наркотични дроги за користење или ставање простории достапни за

уживање, како најчести облици на дејствување на ова кривично дело, но може да биде и секоја друга активност што им овозможува на другите да користат лекови.

Поттикнувањето е создавање или консолидирање на одлуката кај друг да користи наркотични дроги и може да се направи со убедување, со прикажување на пријатните чувства што произлегуваат од тоа, со стимулирање на веќе изразена желба за земање дрога итн. Може да се однесува на едно или повеќе поединечно определени лица, а за постоењето на актот не е потребно наведените лица да почнале да уживаат во овие супстанции.

Давањето е ставање на наркотични дроги достапни на друг, предавање на истите за да ужива тој или друго лице. Не е важно дали тоа се прави бесплатно, на заем или за хонорар, но не може да биде продажба бидејќи во тој случај тоа би било претходното кривично дело. Дури и со оваа форма на кривично дело, не е неопходно лицето на кое му се дава дрогата да почнало да ја користи, туку сторителот мора да биде свесен дека оваа супстанца се дава заради употреба.

Ставањето на просториите достапни за користење на дрога значи да се дозволи на другите да ги земаат овие супстанции во просториите што му припаѓаат или ги користи сторителот. За соба, во смисла на ова кривично дело, се смета стан, канцеларија, поткровје, барака, некоја работна просторија и сл. И во овој случај, конзумирање на дрога не мора да се случи во тие простории, туку сторителот мора да биде свесен дека за таа цел ги става на располагање на другите. Овој прекршок постои кога на некој друг начин, освен горенаведеното, е можно друго лице да ужива наркотични дроги, како што е, на пример, обезбедување опрема со која дрогата се внесува во телото, одведување на лицето на некое место каде што лекот може непречено да се зема итн. Предмет на кривичното дело се препарати или супстанции прогласени за наркотични дроги. Делото мора да е извршено со умисла, што вклучува свесност дека една од горенаведените активности му овозможува или му помага на друг да консумира дрога. Можна е директна и евентуална намера. Сторителот може да биде секое лице.

Потешки облици на ова кривично дело постојат во следните случаи:

- Кога овозможување на уживањето на наркотични дроги во сите горенаведени облици се врши во однос на малолетно лице, ментално болно лице, лице кое е ментално растроено, лице кое е тешко ментално ретардирано или лице кое се

лекува од зависност од наркотични дроги. Оваа состојба се оценува според правилата на медицинската наука.

- Кога делото е сторено во однос на повеќе лица. Во казненоправната теорија и практика не постои единствено гледиште за тоа за колку лица треба да се работи. Не е важно дали на сите лица им било дозволено да ја користат дрогата одеднаш или тоа било сукцесивно со повеќе дејствија кон одредени лица.
- Кога делото е сторено во воспитна или образовна институција или во нејзина непосредна близина или установа за извршување на кривични санкции или во јавни простории или на јавен настан.
- Кога делото го извршува службено лице, лекар, социјален работник, свештеник, учител или воспитувач искористувајќи ја својата положба.

Во првите три форми станува збор за кривични дела квалификувани според посебни околности и тие околности мора да бидат опфатени со умислата на сторителот.[175]

5.2. Историја на кривични дела кои се пропишани (инкриминирани) за спречување на злоупотребата на наркотична дрога во Црна Гора

Кривичен законик од 1929 година

Кривичниот законик за Кралството Срби, Хрвати и Словенци е донесен десет години по обединувањето, на 27 јануари 1929 година, а стапил на сила на 1 јануари 1930 година.[176] Тоа бил важечки закон за Кралството Југославија, кое го добило тоа име на 3 октомври 1929 година. Овој законик е продолжение на Кривичниот законик, кој беше креиран во Србија уште пред Првата светска војна. Законот е напишан по состанокот на Меѓународната комисија за опиум во Шангај, по усвојувањето на Хашката конвенција за опиум од 1912 година, по одредбите од Версајскиот договор поврзани со Хашката конвенција, по договорот за производство, внатрешна трговија и употреба на подготвен опиум потпишан во Женева на 1 февруари 1925 година и

[175] Лазаревиќ, Љ., .Вучковиќ, Б., Вучковиќ, В., *Коментар Кривичног законика Црне Горе*, Трето изменјено издање, Тиват, 2010, стр. 744–750.
[176] *Општ кривичен законик,* Геца Кон, Белград, 1929.

Меѓународната конвенција за опиум потпишана во Женева на 19 февруари 1925 година. Овие конвенции укажуваат на условите под кои за прв пат кај нас е криминализирано дело поврзано со злоупотреба на наркотични дроги како кривично дело. Криминализацијата на ваквите дела не се вршеше поради забележаниот проблем со наркотични дроги на територииte на новоформираната држава, туку под влијание на меѓународно преземени обврски. Така, во Кривичниот законик од 1929 година, кој стапил во сила на 1 јануари 1930 година, во поглавјето дваесет и три се пропишани кривични дела против општото здравје, а во членот 268, покрај другите облици на кривично дело се пропишани и: неовластено давање на морфиум, кокаин, опиум или други слични супстанци кои имаат штетно дејство по здравјето, за што е предвидена затворска казна до шест месеци или парична казна до 5.000 динари.

5.2.2. Закон за наркотични дроги на Федеративна Народна Република Југославија

По завршувањето на Втората светска војна, на 30 април 1949 година, ФНРЈ ја ратификуваше Конвенцијата за ограничување на производството и регулирање на дистрибуцијата на наркотични дроги, усвоена во Женева на 13 јули 1931 година и Протоколот усвоен во Париз на 19 ноември 1948 година.[177] Тогаш беа ставени под меѓународна контрола лековите кои не беа вклучени во Конвенцијата од 13 јули 1931 година за ограничување на производството и регулирање на дистрибуцијата на наркотични дроги, изменета со Протоколот потпишан во Лејк Саксес на 11 декември 1946 година. Со оваа ратификација, ФНРЈ ја презеде обврската да го стави под контрола производството на лекови, почитувајќи ги соодветните ограничувања и да поднесе соодветни извештаи до меѓународните тела, пред се Постојаниот централен комитет и Генералниот секретар на Обединетите нации. Овие извештаи се однесуваат на проценките на количината на лекови потребни за употреба за медицински и научни цели, како и количината потребна за домашна потрошувачка и за извоз. Беше преземена обврската да се формира посебна управа која ќе биде задолжена за спроведување на одредбите од оваа конвенција, за регулирање, надзор и контрола на сообраќајот на дрога, како и за организирање на борбата против зависноста од дрога; преземајќи ги сите неопходни мерки за спречување на нејзиното ширење и сузбивање на

[177] *Службен весник на ФНРЈ, бр. 41/49.*

недозволената трговија. Државата се обврза да бара квартален извештај за производството на лекови од сите производители на нејзината територија, како и да ги уништи или преработи сите лекови запленети во недозволена трговија во супстанции кои не опојуваат, односно да ги користат за медицински или научни цели. Особено значајна беше соработката со другите држави потписнички, што се манифестираше во доставувањето, преку генералниот секретар на Обединетите нации, на законите и прописите што се донесуваат со цел да се имплементира оваа Конвенција, како и известувањето за секој случај на недозволена трговија што е откриена и која може да биде важна, како поради количината на дрога, така поради индициите што може да ги даде случајот во врска со изворот од кој лицата се снабдуваат со дрога, кои се занимаваат со недозволена трговија или методите што ги употребуваат за време на недозволена трговија со дрога.

По оваа ратификација, во 1950 година е донесен Закон за опојни дроги, со кој се регулира областа на производство и промет на наркотични дроги според меѓународно прифатените обврски. Овој закон предвидуваше, со цел заштита на јавното здравје и спречување на неовластена употреба на наркотични дроги, нивната суровина, производството, преработката и трговијата со наркотични дроги да се стави под контрола на државата. Се дефинираа казнени одредби кои за прв пат претставуваа самостојни кривични дела во врска со наркотични дроги кај нас, а беа пропишани и прекршоци.

Ова се следните дела:

- Постоењето на кривично дело од член 16 од Законот за опојни дроги се состои во одговорност на производителите кои во одреден рок нема да го предадат произведеното количество на сиров опиум на овластеното државно откупно друштво. За ова кривично дело е пропишана парична казна до 50.000 динари или поправна работа.
- Кривичното дело од член 17 од Законот за опојни дроги го извршува лице кое заради заработка неовластено произведува, пакува или преработува наркотични дроги или продава, или на друг начин пласира, купува или неовластено пренесува наркотични дроги. Му се заканува поправна работа или затвор до две години. Тој што делото го сторил како член на шверцерска банда или делото го извршил во вид

на занает или го сторил за возврат, ќе се казни со лишување од слобода со принудна работа до три години.

- Со одредбата од член 18 од Законот за опојни дроги е определено кривичното дело неовластено изнесување наркотични дроги од земјата или внесување во земјата, а казната е затвор до три години. Тој што ова дело го сторил како член на шверцерска банда, или ова дело го извршил во вид на трговија, или го сторил како одмазда, ќе се казнува со лишување од слобода со принудна работа до пет години.
- Одредбата од член 15 од Законот за наркотични дроги ја дефинира одговорноста за прекршок сторен од управителот и одговорниот службеник на фирма која купува суров опиум, која произведува или преработува наркотични дроги или набавува и дистрибуира дрога, увезува или извезува наркотични дроги; како и аптеки и ветеринарни установи кои во рамките на својата дејност не водат посебни книги за примање и издавање наркотични дроги. За управителот или одговорниот службеник била предвидена казна до 20.000 динари.

5.2.3. Кривичен законик на Федеративна Народна Република Југославија од 1951 година

Кривичното дело кое во Кривичниот законик на ФНР Југославија од 1951 година било пропишано за сузбивање на злоупотреба на наркотични дроги се нарекува неовластено производство, преработка и пуштање во промет на наркотични дроги и отрови (чл. 208). Основната форма се состоела во неовластено производство, преработка, продажба или на друг начин пуштање во оптек или заради продажба, купување или пренесување на опиум, кокаин, морфин или други наркотични дроги или отрови. Била предвидена затворска казна од три месеци до три години. Квалификуваниот облик на кривичното дело постоел ако основната форма на кривичното дело е сторена во вид на занает или од повеќе лица кои се здружиле за да го извршат делото. За оваа форма е пропишана затворска казна од најмалку шест месеци или ригорозен затвор до пет години. Безбедносната мерка предвидувала да бидат одземени опојните дроги, односно отрови, како и средствата за нивна изработка.

Измените на Кривичниот законик од 1959 година во основната форма на кривичното дело од член 208 предвидувале зголемување на максималната казна, така што се предвидувало затворска казна од најмалку три месеци, без да се прецизира

горната граница, што значи дека е применета општата максимална затворска казна за овој вид прекршок, која изнесувала пет години. Со новите измени во 1973 година на значително поинаков начин е регулирано кривичното дело од член 208 од КЗ. Според него, основниот образец го извршило лицето кое неовластено произведува, обработува, продава или нуди на продажба, или заради продажба купува, држи или пренесува или посредува во продажбата или купувањето или на друг начин става во оптек супстанции или препарати кои се декларирани како наркотични дроги без одобрение или отрови. За оваа форма на кривично дело била предвидена затворска казна од најмалку три месеци или строга затворска казна до пет години. Истата казна била предвидена и за посебна форма која е новина во нашето кривично законодавство, а ја извршило лице кое друг ќе наведе да конзумира опојни дроги или му дава опојни дроги да ги конзумира тој или друго лице; или става на располагање простории за консумирање наркотични дроги. Ако делото го извршиле повеќе лица кои се здружиле за да ги извршат овие дела; или ако делото е сторено против малолетно лице; или ако делото предизвикало особено тешки последици; тоа е квалификуван облик на кривично дело за кое е изречена затворска казна до десет години. Безбедносните мерки предвидувале дека ќе бидат одземени наркотичните дроги, односно отровите, како и средствата за нивна изработка.

5.2.4. Кривичен законик на Социјалистичка Федеративна Република Југославија од 1976 година

Според Кривичниот законик на СФРЈ од 1976 година, кој стапил на сила на 1 јули 1977 година, имало две кривични дела, чиешто пропишување било употребено за сузбивање на злоупотреба на наркотични дроги. Станува збор за следните кривични дела:

- неовластено производство и пуштање во промет наркотични дроги (чл. 245) и
- олеснување на консумирање наркотични дроги (чл. 246).

Овој закон ги дефинира и психотропните супстанции како предмет на извршување. Основниот облик на кривичното дело неовластено производство и пуштање во промет на наркотични дроги го врши лице кое неовластено произведува, преработува, продава или нуди на продажба, или купува; држи или пренесува заради продажба; посредува во продавање или купување или на друг начин врши неовластен

промет со супстанции или препарати кои се декларирани како наркотични дроги или психотропни супстанции. Пропишана е затворска казна од шест месеци до пет години. Квалификуван образец постоел доколку основната форма на кривичното дело е извршено од повеќе лица кои се здружиле за да ги извршат тие кривични дела или сторителот на ова кривично дело организирал мрежа на препродавачи или посредници или ако делото е извршено со особено опасна дрога или психотропна супстанција. Се заканувала затворска казна од една до десет години, а со пропишаната безбедносна мерка било предвидено одземање на наркотичните дроги, односно психотропни супстанци, како и средствата за нивно производство. Со овој закон психотропните супстанции се поистоветуваат со опојни дроги, а неовластено производство и пуштање во промет на отрови е испуштено бидејќи ова кривично дело е вклучено во Законот за трговија со отрови.

Основниот облик на кривичното дело овозможување користење на наркотични дроги го врши тој што друг ќе наведе да конзумира наркотична дрога или психотропна супстанца или ќе му даде наркотична дрога или психотропна супстанца да ја користи тој или друго лице; или става на располагање простории за конзумирање на наркотична дрога или психотропна супстанција или на друг начин овозможува на друг да ужива во опојни дроги или психотропни супстанци. Била предвидена затворска казна од три месеци до пет години. Квалификуваниот облик на ова кривично дело постоел доколку основната форма е извршена над малолетно или против поголем број лица или со особено опасна наркотична дрога или психотропна супстанца или предизвикала особено тешки последици. За тоа, била предвидена затворска казна од една до десет години. Пропишано било одземање на наркотични дроги и психотропни супстанци. Законот за изменување и дополнување на Кривичниот законик на СФРЈ во 1990 година драстично ги зголемил казните за кривични дела со кои се бори против злоупотребата на наркотични дроги. За основната форма на кривичното дело „Неовластено производство и пуштање во промет наркотични дроги“, наместо претходно предвидената затворска казна од шест месеци до пет години, се предвидувала казна затвор од една до десет години; додека за квалификуваната форма, наместо претходно предвидената затворска казна од една до десет години, се предвидувала затворска казна од најмалку три години. Пропишана е и нова форма на кривично дело, кое го врши лице кое неовластено изработува, набавува, поседува или става на располагање опрема,

материјал или супстанции за кои знае дека се наменети за производство на наркотични дроги, за што била предвидена затворска казна од шест месеци до пет години.

Кај кривичното дело „овозможување на користење наркотични дроги“, била изменета квалификационата околност за потешка форма, така што наместо поголем број лица било пропишано дека за постоење на овој облик на кривично дело неопходно е основната форма да е извршена против повеќе лица, а квалификациска околност е дека бил изоставен основниот облик, направен од особено опасна наркотична дрога или психотропна супстанца.

5.3. Казнени одредби во државите од регионот (републиките на поранешна СФРЈ) и меѓународните тела за помош и соработка

5.3.1. Кривични дела со елементи на нелегална трговија со дрога во Република Северна Македонија

Во Кривичниот законик на Република Северна Македонија[178]

систематизирано е кривичното дело „Неовластено производство и пуштање во промет наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурсори“, како и кривичното дело „Овозможување употреба на наркотични дроги“.

5.3.1.1. Неовластено производство и пуштање во промет на наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурсори – Член 215

[178] Кривичниот законик *(„Службен весник на Република Македонија“ број 37/96).*

Закон за изменување и дополнување на Кривичниот законик *(„Службен весник на Република Македонија" бр. 80/99, 4/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 7 /08 , 139/08 , 114/09 година, 51/11, 135/11, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013. Со Одлука на Уставниот суд на РМ У.бр.220/2000 објавена во „Службен весник на Република Македонија“ број 48/01 е укинат ставот 3 од член 184. Дел од ставот 2 на член 101 е укинат со Одлука на Уставниот суд на РМ, У.бр.210/2001 објавена во „Службен весник на Републи ка Македонија " број 16/2002 година. Со Одлука на Уставниот суд на РМ, У.бр.206/2003 објавена во „Службен весник наРепублика Македонија“ број 40/2004 укинат е член 423 од законот.*

Тој што неовластено произведува, преработува, продава или нуди на продажба или заради продажба купува, држи или пренесува или посредува во продажба или купување или на друг начин неовластено пушта во промет наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурсори, ќе се казни со затвор од три до десет години.

Ако делото е сторено со наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурсори од помало количество, сторителот ќе се казни со затвор од шест месеци до три години. Ако делото извршиле повеќе лица или сторителот на ова дело организирал мрежа на препродавачи или посредници, сторителот ќе се казни со затвор најмалку пет години.

Тој што неовластено прави, набавува, посредува или дава на употреба опрема, материјал или супстанции за кои знае дека се наменети за производство на наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурсори, ќе се казни со затвор од една до пет години. Сторителот, со исклучок на организаторот, кој ќе го открие делото или ќе придонесе за неговото откривање, ќе се ослободи од казна. Ако делото го стори правно лице, ќе се казни со парична казна.

Наркотичните дроги, психотропните супстанции и прекурсорите, како и подвижните или недвижните предмети употребени за нивно правење, пренесување или растурање, ќе се одземат.

5.3.1.2. Овозможување на употреба наркотични дроги - Член 216

Тој што наведува друг на уживање наркотични дроги и прекурсори или му дава наркотични дроги и психотропни супстанции да ги ужива тој или друго лице или ќе стави на располагање простории заради уживање наркотични дроги, психотропни супстанции или на друг начин му овозможува на друг да ужива наркотични дроги, психотропни супстанции, ќе се казни со затвор од една до пет години.

Ако делото е сторено спрема малолетник или спрема повеќе лица или предизвикало особено тешки последици, сторителот ќе се казни со затвор од една до десет години. Ако делото го стори правно лице, ќе се казни со парична казна. Наркотичните дроги, како и подвижните или недвижните предмети употребени за

нивно пренесување или растурање, или посебно наменети или ставени за употреба, ќе се одземат.[179]

5.3.1.3. Компаративна анализа на кривичните дела од казнените законодавства на Република Северна Македонија и Црна Гора со елементи на недозволена трговија со наркотични дроги

Во компаративната анализа на кривичното законодавство на Македонија и Црна Гора, кога станува збор за кривични дела од областа на наркотиците, македонскиот закон за кривичното дело „Неовластено производство и пуштање во промет наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурсори“ предвидува затворска казна од три до десет години; а за потешката форма најмалку пет години; додека со црногорскиот закон за истото кривично дело „Неовластено производство, држење и пуштање во промет наркотични дроги“ се заканува затворска казна од две до десет години, а за посериозна форма од три до петнаесет години. Според македонскиот закон, кривичното дело „Овозможување употреба на наркотични дроги“ е казниво со затвор од една до десет години; за потешка форма, доколку дрогата се стави на располагање на малолетно лице, казната е од една до десет години; а ако се работи за дете (под 14 години) предвидената казна е најмалку четири години затвор, додека црногорскиот закон за истото кривично дело „Овозможсвање на употреба на наркотични дроги“ предвидува казна од шест месеци до пет години; а за потешката форма од две до десет години. Може да се каже дека Македонија и Црна Гора имаат единствена криминална политика кога станува збор за кривични дела од областа на злоупотреба на дрога.

Во оваа прилика, вреди да се спомене една од повредните заплени на дрога од страна на македонската полиција. Македонија е транзитна земја за трговија со наркотични дроги, пред се хероин, од Блискиот исток до Западна Европа. Но, овој пат македонската полиција запленила поголема количина кокаин во камион со скопски регистерски таблички на граничниот премин Блаце при влез од Србија и го уапсила македонскиот возач кој ја превезувал дрогата. Станува збор за висококвалитетен

[179]https://jorm.gov.mk/wpcontent/uploads/2016/03/%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%87%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BD-%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82.pdf (15.09.2023. 18:50).

венецуелски кокаин кој бил скриен во поликолор канти. Камионџијата ја товарел дрогата во пристаништето Бар, во Црна Гора, а потоа преку Србија влегол во Македонија, поточно преку Косово и Метохија, а неговата дестинација најверојатно била Грција.[180]

5.3.2. Компаративна анализа на кривичните дела од казнените законодавства на Република Србија и Црна Гора со елементи на недозволена трговија со наркотични дроги

Во Кривичниот законик на Србија[181]

Кривичните дела против здравјето на луѓето се регулирани во Глава дваесет и трета. Станува збор за кривични дела: неовластено производство и пуштање во промет наркотични дроги, неовластено држење наркотични дроги и олеснување на консумирање наркотични дроги.

5.3.2.1. Неовластено производство и пуштање во промет наркотични дроги

Кој што неовластено произведува, преработува, продава или нуди на продажба или кој заради продажба купува, држи или пренесува или кој посредува во продажбата или купувањето или на друг начин става во оптек супстанции или препарати прогласени за наркотични дроги без одобрение, ќе се казни со затвор од три до дванаесет години. Тој што одгледува опиумски афион или психоактивен коноп или други растенија од кои се добиваат опојни дроги или кои самите неовластено содржат опојни дроги, ќе се казни со затвор од две до осум години.

Доколку делото го извршила група, или сторителот на ова дело организирал мрежа на препродавачи или посредници, сторителот ќе се казни со затвор од пет до петнаесет години.

[180] https://www.nin.rs/arhiva/vesti/8225/velika-bozicna-zaplena 21.09.2024. 03:15.
[181] КРИВИЧЕН ЗАКОНИК *(„Службен весник на РС“, бр. 85/2005, 88/2005 - поправен, 107/2005 - поправен, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013/2014, 10 2016 и 35/2019).*

Секој што продава, нуди на продажба или дава наркотични дроги на малолетно лице, ментално болно лице, лице кое е привремено ментално растроено, лице кое е тешко ментално ретардирано или лице кое се лекува од зависност од дрога ќе биде казнет; или кој пушта во промет опојна дрога помешана со супстанца која може да доведе до сериозно оштетување на здравјето; или кој сторил дело во образовна установа или во нејзина непосредна близина или установа за извршување на кривични санкции или на јавно место или на јавен настан; или ако делото го сторило службено лице, лекар, социјален работник, свештеник или лице вработено во воспитно-образовна установа, со искористување на својата положба; или кое за извршување на тоа дело користи малолетно лице.

Доколку делото го сторила организирана криминална група, сторителот ќе се казни на најмалку десет години затвор. Сторителот кој ќе открие од кого набавува наркотични дроги може да биде ослободен од казна. Тој што неовластено изработува, набавува, поседува или става на располагање опрема, материјал или супстанци за кои знае дека се наменети за производство на наркотични дроги, ќе се казни со затвор од две до осум години. Наркотичните дроги и средствата за нивно производство и преработка ќе бидат одземени.

5.3.2.2. Неовластено поседување наркотични дроги

Тој што неовластено чува помало количество супстанции или препарати прогласени за наркотични дроги за лична употреба, ќе се казни со парична казна или со затвор до три години, а може да биде и изземен од казната.

Тој што неовластено поседува поголемо количество супстанци или препарати за кои е прогласено дека се наркотични дроги, ќе се казни со затвор од три до десет години. Сторителот кој ќе открие од кого набавува наркотични дроги може да биде ослободен од казна. Доколку сторителот на кривичното дело е осуден на затворска казна, таа казна не може да се изврши на тој начин што осудениот ќе ја издржува во просториите каде што живее со оглед на делото што е сторено, бидејќи не може да се очекува дека целта на казнувањето ќе се постигне на тој начин . Наркотичните дроги ќе бидат одземени.

5.3.2.3. Овозможување на уживањето во наркотични дроги

Тој што друг ќе наведе да користи наркотични дроги или ќе му даде наркотични дроги да ги користи тој или друго лице или ќе стави на располагање простории за користење наркотични дроги или на друг начин ќе овозможи друг да користи наркотични дроги, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.

Ако делото е сторено против малолетно лице, ментално болно лице, лице кое е привремено ментално растроено, лице со тешка ментална ретардација или лице кое се лекува од зависност од наркотични дроги или против повеќе лица; или кој делото го извршува во воспитно - образовна установа или во нејзина непосредна близина; или установа за извршување на кривични санкции; или во јавни простории или на јавен настан; или ако делото го извршило службено лице, лекар, социјален работник, свештеник или лице вработено во установа за образование и воспитување, со искористување на положбата, сторителот ќе се казни со затвор од две до десет години.

Доколку смртта на некое лице настапила како последица на извршување на делото, сторителот ќе се казни со затвор од три до петнаесет години. Наркотичните дроги ќе бидат одземени.[182]

Во компаративна анализа на кривичното законодавство на Србија и Црна Гора, кога станува збор за казнените дела од областа на наркотиците, српскиот закон за кривичното дело „Неовластено производство и пуштање во промет на наркотични дроги“ се заканува затворска казна на три до дванаесет години. За оние кои сами одгледуваат афион, индустриски коноп или друго растение кое содржи опојна дрога се казнува од две до осум години; за потешката форма се заканува казна од пет до петнаесет години; а за најтешката форма, најмалку 10 години затвор. Според црногорскиот закон, за истото кривично дело „Неовластено производство, држење и пуштање во промет наркотични дроги“ се казнува затворска казна од две до десет години; а за потешка форма од три до петнаесет години. Србија како посебно кривично дело го пропиша „Неовластено поседување наркотични дроги“ со закон и се заканува парична казна или затвор до три години; а за потешката форма од три до десет години, додека за посебното кривично дело „Овозможување на користење на наркотични

[182] https://www.paragraf.rs/propisi/krivicni-zakonik-2019.html (15.09.2023. 19:07).

дроги“ казна од шест месеци до пет години; а за потешката форма од две до десет години; додека за најтешката форма (доколку настапила смрт) од три до петнаесет години. Според црногорскиот закон, кривичното дело „Овозможување на користење на наркотични дроги“ се казнува со казна од шест месеци до пет години; а за потешката форма од две до десет години. Може да се каже дека во кривичното законодавство на Србија и Црна Гора, казнената политика не е унифицирана кога станува збор за кривични дела од областа на злоупотреба на дрога, односно дека казнената политика во Србија е малку построга.

5.3.3. Компаративна анализа на кривичните дела од казнените законодавства на Федерација Босна и Херцеговина и Црна Гора со елементи на недозволена трговија со наркотични дроги

Во Кривичниот законик на Федерацијата Босна и Херцеговина[183]

К*ривичните дела против здравјето на луѓето се регулирани во глава дваесет и прва*

5.3.3.1. Неовластено производство и пуштање во промет наркотични дроги

Кој неовластено произведува, обработува, продава или нуди на продажба или за целите на продажба купува, држи или пренесува или посредува во продажбата или купувањето или на кој било друг неовластен начин става во оптек супстанции или препарати прогласени со пропис за наркотични дроги, да се казни со затвор од една до десет години. Тој што ќе организира група на луѓе заради извршување на кривично дело или ќе стане член на таква организирана група на луѓе ќе се казни со затвор од најмалку три години. Тој што неовластено изработува, набавува, посредува или става на располагање опрема, материјал или супстанција за која знае дека е наменета за производство на наркотични дроги, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.

Наркотичните дроги и средствата за нивно производство ќе бидат одземени.

[183] Кривично право на Федерацијата Босна и Херцеговина; Интегрален текст *(„Службен весник на Федерацијата Босна и Херцеговина“, бр. 36/2003, 21/2004 - поправен, 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/ , 46/2016 и 75/2017).*

5.3.3.2. Поседување и олеснување на консумирањето наркотични дроги

Тој што ќе наведе друго лице да консумира опојна дрога или ќе му даде наркотична дрога да ја конзумира тоа или друго лице или ќе стави на располагање простории за конзумирање наркотична дрога или на друг начин ќе овозможи друго лице да конзумира наркотична дрога, ќе се казни со затворска казна од три месеци до пет години.

Со затвор од една до десет години ќе се казни тој што ќе стори кривично дело спрема дете, малолетно или над повеќе лица или ако се предизвикани особено тешки последици. Секој што нелегално поседува наркотични дроги ќе биде казнет со затворска казна до една година. Наркотичните дроги ќе бидат одземени.[184]

Во компаративна анализа на кривичното законодавство на Босна и Херцеговина и Црна Гора, кога станува збор за кривични дела од областа на наркотиците, босанскиот закон за кривичното дело „Неовластено производство и пуштање во промет наркотични дроги“ се заканува затворска казна од еден до десет години; а за потешка форма од најмалку три години, додека со црногорскиот закон за истото кривично дело „Неовластено производство, држење и пуштање во промет наркотични дроги“ се заканува затворска казна од две до десет години; а за потешка форма од три до петнаесет години. Законот на Босна и Херцеговина за кривичното дело „Поседување и олеснување на користење на наркотични дроги“ предвидува казна затвор од три месеци до пет години; за потешката форма казната е од една до десет години, додека Црногорскиот закон за истото кривично дело „Овозможување користење на наркотични дроги“ предвидува казна од шест месеци до пет години; а за потешката форма од две до десет години. Може да се каже дека во Босна и Херцеговина и Црна Гора постои релативно униформа казнена политика кога станува збор за кривични дела од областа на злоупотреба на дрога.

[184] https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/Krivicni_zakon_FBiH.pdf (15.09.2023. 19:43).

5.3.4. Компаративна анализа на кривичните дела од казнените законодавства на Република Српска и Црна Гора со елементи на недозволена трговија со наркотични дроги

Во Кривичниот законик на Република Српска[185]

кривичните дела против здравјето на луѓето се регулирани во Поглавје седумнаесет.

5.3.4.1. Неовластено производство и пуштање во промет наркотични дроги

Кој неовластено произведува, преработува, продава или нуди на продажба, или кој заради продажба купува, чува или пренесува, или кој посредува во продажбата или купувањето или на друг начин става во оптек супстанции или препарати кои се прогласени за наркотични дроги, ќе се казни со парична казна затвор од една до десет години.

Кој нуди, продава или посредува во продажбата на супстанции или препарати кои се прогласени за наркотични дроги на дете, ментално пореметено лице или тоа го прави во училиште или други образовни, спортски, културни установи или места кои служат за образование, воспитување, спортување или која било друга општествена активност на деца или во нивна непосредна близина, на јавни места или на јавни настани; или тој што ќе употреби дете за извршување на делото ќе се казни со затвор од пет до петнаесет години.

Ќе се казни службено лице, наставник, воспитувач, социјален или здравствен работник или свештеник кој делото ќе го стори користејќи ја својата положба, како и тој што организира мрежа на препродавачи или посредници за извршување на делото или делото е сторено од повеќе од една личност. Тој што со кривично дело ќе предизвика значителна штета на здравјето на поголем број лица или смрт на лице на кое му продал супстанца или препарат прогласена за наркотична дрога или посредува во нивната продажба, ќе се казни со затвор казна од најмалку осум години. За производство на лекови во оваа смисла се смета и неовластеното одгледување афион

[185] Кривичен законик на Република Српска *(„Службен весник на РС“, бр. 64/2017, 104/2018 - одлука на САД, 15/2021, 89/2021 и 73/2023).*

или психоактивен коноп или други растенија од кои се добиваат опојни дроги или кои самите содржат наркотични дроги.

Тој што ќе направи, набавува, поседува или дава за употреба опрема, материјал или супстанции за кои знае дека се наменети за производство на наркотични дроги, ќе се казни со затвор од три до пет години.

Судот може да го ослободи сторителот кој пријавил од кого набавува наркотични дроги или доброволно значително придонел за откривање на делот од овој член.

Ќе се одземат супстанции или препарати прогласени за наркотични дроги, растенија од кои се добиваат опојни дроги, средства за нивно производство или преработка, транспортни средства претворени да се сокријат и средства за нивна конзумација.

5.3.4.2. Овозможување на уживањето во наркотични дроги

Тој што ќе наведе друг да конзумира наркотични дроги или ќе му даде наркотични дроги да ги консумира тој или друго лице, или ќе стави на располагање простории за консумирање наркотични дроги или на друг начин ќе му овозможи на друг да консумира наркотични дроги, ќе се казни со затвор од еден до осум години.

Ако делото е сторено против дете, ментално нарушено лице или против повеќе лица или во училиште или други воспитно-образовни, спортски, културни установи или места кои служат за образование, воспитување, спортување или некоја друга општествена дејност на децата или во нивна непосредна близина; или ако прекршокот го сторило службено лице, здравствен работник, социјален работник, наставник, воспитувач или тренер искористувајќи ја својата положба; сторителот ќе се казни со затвор од две до дванаесет години.

Тој што ќе предизвика смрт на лице на кое му дал наркотични дроги, ќе се казни со затвор од три до петнаесет години. Наркотичните дроги ќе бидат одземени.

Сторителот на делото што ќе го открие делото може да се ослободи од казна.[186]

[186] https://www.paragraf.ba/propisi/republika-srpska/krivicni-zakon-republike-srpske.html (15.09.2023. 19:50).

Во компаративна анализа на кривичното законодавство на Република Српска и Црна Гора, кога станува збор за кривични дела од областа на наркотиците, српскиот закон за кривичното дело „Неовластено производство и трговија со наркотични дроги“ се заканува затворска казна од еден до десет години; а за потешка форма од една до пет години; а за најтешката форма од три до петнаесет години; додека со црногорскиот закон за истото кривично дело „Неовластено производство, држење и пуштање во промет наркотични дроги“ се заканува затворска казна од две до десет години; а за најтешката форма од три до петнаесет години. Согласно законот на Република Српска, кривичното дело „Овозможување корисење на наркотични дроги“ е казниво со затвор од шест месеци до пет години; за потешка форма од една до десет години; додека црногорскиот закон за истото кривично дело „Овозможување користење наркотични дроги“ предвидува казна од шест месеци до пет години; а за потешката форма од две до десет години. Може да се каже дека во Република Српска и Црна Гора има релативно униформна казнена политика кога станува збор за кривични дела од областа на злоупотреба на дрога.

5.3.5. Компаративна анализа на кривичните дела од казнените законодавства на Република Хрватска и Црна Гора со елементи на недозволена трговија со наркотични дроги

Во деветнаесеттата глава од **Кривичниот законик на Хрватска**, се регулирани кривичните дела против здравјето на луѓето.

5.3.5.1. Неовластено поседување, производство и тргување со лекови и препарати забранети во спортот

Секој што незаконски поседува препарати кои со пропис се прогласени за лекови или препарати забранети во спортот, ќе се казни со затворска казна до шест месеци. Тој што неовластено произведува, преработува, увезува или извезува препарати, ќе се казни со затвор до три години.

Кој произведува, преработува, транспортира, извезува или увезува, стекнува или поседува препарати кои се наменети за неовластена продажба или ставање во оптек на друг начин или ги нуди на продажба на неовластен начин, продава, пренесува или

посредува во продажбата или купувањето или става во промет на друг начин, ќе се казни со затвор од една до десет години.

Кој нуди на продажба, продава или посредува за продажба на препарати на дете, или тоа го прави во училиште или друго место кое служи за образование, воспитување, спортски или социјални активности на деца или во негова непосредна близина или во казнена установа, или кој ќе употреби дете за извршување на делото или ако тоа го стори службено лице во врска со неговата служба или неговата јавна власт, ќе се казни со затвор од три до петнаесет години. Тој што ќе организира мрежа на препродавачи или посредници ќе биде казнет со затворска казна од најмалку три години. Тој што ќе предизвика смрт на лице на кое му го продал препаратот или кој посредува во продажбата, ќе се казни со затвор од најмалку пет години.

Тој што изработува, набавува, поседува или дава за употреба опрема, материјал или препарати што можат да се користат за производство на препарати за кои знае дека се наменети за нивно неовластено производство, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години. Одгледувањето растение или печурка од кои може да се добие лек се смета и за производство на лекови. Ќе се одземат супстанциите што можат да се користат за нивно производство, растенија, печурки или делови од растенија или печурки од кои може да се добијат супстанции, средства за нивно производство или преработка, транспортни средства претворени за да се сокријат тие супстанции и средства за нивна потрошувачка.

Судот може да го ослободи сторителот на делото кој доброволно придонел за откривање на делото.

5.3.5.2. Овозможување на потрошувачката на лекови и препарати забранети во спортот

Тој што ќе наведе друг да конзумира дроги и забранети супстанци или ќе му дозволи нему или на друго лице да ги консумира или ќе му стави на располагање простор за нивна конзумација или на друг начин ќе му овозможи да ги консумира, ќе се казни со затворска казна од шест месеци до пет години.

Ако кривичното дело е сторено против дете или лице со тешки ментални нарушувања или во училиште или на друго место кое служи за образование, воспитување, спорт или социјални активности на деца или во негова непосредна близина; или во казнена установа, против повеќе лица; или ако делото го сторило службено лице, здравствен работник, социјален работник, наставник, воспитувач или обучувач искористувајќи ја својата положба, сторителот ќе се казни со затвор од една до десет години.

Тој што со кривично дело ќе предизвика смрт на лице на кое му дал супстанца, ќе се казни со затвор од три до петнаесет години. Подготовките и средствата за нивна подготовка и конзумација ќе бидат одземени. Судот може да го ослободи од обвинение сторителот на кривичното дело кој доброволно дал значителен придонес во откривањето на кривичното дело.[187]

Во компаративна анализа на кривичното законодавство на Хрватска и Црна Гора, кога станува збор за кривичните дела од областа на наркотиците, хрватскиот закон за кривичното дело „Неовластено производство и трговија со дрога“ предвидува затворска казна од шест месеци до пет години; за потешката форма од една до десет години; за најтешката од три до петнаесет години, додека со црногорскиот закон за истото кривично дело „Неовластено производство, држење и пуштање во промет наркотични дроги“ се заканува затворска казна од две до десет години; а за најтешката форма од три до петнаесет години. Според хрватскиот закон, кривичното дело „Олеснување на употреба на дрога“ е казниво со затвор од шест месеци до пет години; за потешката форма казната е од една до десет години; а за најтешката форма, пропишаната казна е од три до петнаесет години затвор, додека Црногорецот по закон, за истото кривично дело „Олеснување на консумирање наркотични дроги“ казната е од шест месеци до пет години; а за потешката форма, од две до десет години. Кога станува збор за Хрватска и Црна Гора, нема единствена казнена политика кога станува збор за „Овозможување на користење на наркотични дроги“, хрватското законодавство е построго.

За ефикасна и успешна борба против сите видови криминал, особено кога станува збор за организиран и транснационален криминал, неопходна е соработка на државите и безбедносните служби. Како што криминалците соработуваат и нема бариери за

[187] https://zakonipropisi.com/hr/zakon/kazneni-zakon (15.09.2023. 20:14).

соработка кога се загрозени нивните интереси, би било пожелно безбедносните служби да постапат професионално и да постигнат максимална меѓусебна соработка, се со цел спречување и расчистување на криминалот. Во оваа насока, неопходно е да се направи договор, да се прецизира соработката и да се создадат услови за ефикасна и успешна соработка меѓу земјите. Меѓу другото, со соработката се регулира и прецизира екстрадиција на лица меѓу двете земји, како и екстрадиција на сопствени државјани против кои се води кривична постапка или треба да се спроведе казна затвор. Како пример за ваква соработка може да го наведеме донесувањето на Законот за потврдување на договорот меѓу Србија и Италија за олеснување на примената на Европската конвенција за екстрадиција од 13 декември 1957 година. Правната регулатива за донесување на предметниот закон се заснова на член 99 став 1 точка 4 од Уставот на Република Србија, според кој *Народното собрание има надлежност да ги ратификува меѓународните договори, кога законот предвидува обврска да ги ратификува.*

Законот прецизираше дека договорните страни со цел да ја подобрат соработката меѓу државите во прашањата за екстрадиција, особено во врска со можноста за екстрадиција и транзит на сопствените граѓани, земајќи ја предвид важноста на борбата против организираниот криминал, корупцијата и други сериозни кривични дела, како и потребата од ефективна меѓусебна соработка во овие области, беше договорено следново:

- Екстрадиција на сопствени граѓани,
- Екстрадиција на сопствени граѓани за кривични дела организиран криминал. корупција и перење пари;
- Екстрадиција на сопствени граѓани за други тешки кривични дела;
- Извршување на казната во земјата на државјанството;
- Транзит на граѓани.

5.4. Меѓународни институции и тела

На меѓународно ниво, воспоставена е институционална или организациска рамка со цел полициска и судска соработка. Тие имаат многу важна и забележлива улога:

Европравда *служба за судска соработка во Европската Унија*. Од своето седиште во Хаг (Холандија), Европравда работи со надлежните судски и полициски органи во 28 земји-членки на сериозни кривични случаи поврзани со прекугранично криминал.

Европол *Полициската агенција на Европската Унија* чија цел е да ја подобри ефективноста и соработката на надлежните органи во земјите членки, да спречи и да се бори против тероризмот, нелегалната трговија со дрога и други сериозни форми на меѓународен организиран криминал.

ЕЈН *Европската судска мрежа на за кривична материја*. Мрежа на национални лица за контакт со цел да се олесни судската соработка во кривичната материја. Европската судска мрежа е формирана преку заедничка акција (98/428 ЈНА) на 29 јуни 1998 година со цел да се исполни препораката бр. 21 од Акциониот план за борба против организираниот криминал, донесен од Советот на 28 април 1997 година.

УНОДЦ *Канцеларијата на Обединетите нации за дрога и криминал* е светски лидер во борбата против нелегалните дроги и меѓународниот криминал. Основана во 1997 година со спојување на Програмата на ОН за дрога и Центарот за спречување на меѓународен криминал, оваа Канцеларија работи во сите региони во светот преку широка мрежа на теренски канцеларии.

СЕЛЕЦ *Центарот за спроведување на законот во Југоисточна Европа* обезбедува поддршка за земјите-членки и промовира координација во спречувањето и борбата против криминалот, вклучително и сериозниот и организираниот криминал, во случаи кога тој криминал вклучува или укажува дека вклучува елемент на прекугранична активност (Албанија, Босна и Херцеговина, Бугарија, Македонија, Грција, Унгарија, Молдавија, Црна Гора, Романија, Србија и Турција).

СЕЕПАГ *Советодавната група на обвинители од Југоисточна Европа*, формирана во 2003 година, собира обвинители од земјите од регионот на Југоисточна Европа. СЕЕПАГ е судски механизам за меѓународна соработка.

5.4.1. Надлежност и активности на Европол

Европската полициска служба (Европол) започна со работа на 1 јули 1999 година. Претходникот на Европол го претставува Единицата за лекови (Единица за дроги на Европол - ЕДУ), формирана со министерски аранжман врз основа на Договорот од Мастрихт, кој го потпишаа членовите на групата ТРЕВИ.[188]

Единицата за наркотици требаше да претстави пилот-проект кој требаше да покаже како во пракса изгледа функционирањето на новосоздадената заедничка полициска служба. Значаен аспект на Одделението за наркотици е создавањето на заеднички разузнавачки модели, како на национално ниво, така и на ниво на Европската Унија. Така беше развиена рамката за разузнавачкиот модел, кој вклучуваше стандардизација на процедурите за размена на разузнавачки податоци и информирање на земјите-членки.[189]

Основните функции на Европол во однос на криминалот се информативни и аналитички. Информативната функција се реализира преку создавање на една централна точка каде што течат сите релевантни информации, додека аналитичката функција се однесува на проучување на состојбите и другите важни елементи поврзани со феноменологијата и етиологијата на криминалитетот, пред сè во однос на Европската Унија.[190]

Европол не е полициска служба со извршни задачи, туку само ги поддржува националните полициски служби во борбата против сериозниот криминал со странски елементи. Според Конвенцијата за Европол, мандатот на организацијата е насочен кон борба против најголемите безбедносни закани, така што, надлежноста на овие организации е:

- Нелегална трговија со наркотични дроги;

[188] http://europa.eu/legislation_summaries/other/l14005a_en.htm (14.04.2024. 18:39).

[189] Владислављевиќ Ф., *Европол - форма на полициска соработка на земјите од Европската унија во сузбивање и спречување на организираниот криминал*, Состојба на криминалот во Србија и правни средства за одговор, Дел III, Белград, 2009 година, стр. 386.

[190] Алексиќ. Ж., Шкулиќ, М., *Криминологија*, Белград, 2004, стр. 30.

- Тероризам;
- Трговија со луѓе, органи и ткива од човечко потекло;
- Загрозување на животната средина (незаконска трговија со загрозени растителни и животински видови, хормонални супстанции, нуклеарни и радиоактивни материјали);
- Нелегална трговија со оружје, муниција и експлозиви;
- Илегални миграции;
- Високотехнолошки криминал;
- Фалсификување пари (првенствено евра);
- Финансиски криминал (перење пари);
- Напади на имот и јавни добра (кражба на возила, нелегална трговија со антиквитети и уметнички дела, рекетирање и изнуда);
- Напади врз животот, физичкиот интегритет и личната слобода (убиства и тешки телесни повреди);

Во врска со горенаведените кривични дела, се организираат претреси по сторителите кои се во бегство. Паралелно со укинувањето на границите меѓу земјите-членки на Европската Унија, можно е и полицијата на една држава да дејствува на територијата на друга држава во рамките на Европската Унија, без посебни формалности, под одредени услови. На внатрешен план, но особено преку информативниот систем на Европол, надлежната полиција е во најкраток можен рок информирана за преземените дејствија и секогаш се бара координација и соработка при неговото спроведување. Ваквите можности претставуваат почеток на создавање на обединети европски полициски сили, кои од крајот на деведесеттите години на минатиот век се сегмент од севкупните напори на Европската Унија за создавање унифициран правен систем и во многу елементи, унифициран систем на кривична постапка. Седиштето на Европол е во Хаг (Холандија).

Полициската единица на Европол вклучува координатор, помошник координатор, членови на менаџерскиот тим, офицери за врска - кои се претставници на земјите членки на Европската Унија и чии надлежности и делокруг на работа се дефинирани и утврдени со националното законодавство, а државите-членки ја контролираат нивната работа. Нормативните акти на Европол воспоставуваат структура и организација која ја одразува мултинационалноста и другите принципи на кои почива организацијата.

Станува збор за тела кои имаат удел пред се во управувањето, а во хиерархијата под нив има голем број одделенија и оперативни групи. Ограноци на Европол се:

Управен одбор составен од по еден претставник од секоја земја-членка, кој има еден глас. Секој член на одборот има заменик, кој може да гласа доколку првиот не може да го направи тоа.

Директорот на Европол е претставник на организацијата и за својата работа одговара пред Управниот одбор на чии седници присуствува. Тој се именува за период од пет години, со можност за продолжување на мандатот за уште четири години, со едногласна одлука на Советот на министри на Европската Унија на предлог на Бордот на директори.

Надзорниот одбор е орган формиран за да се грижи правата на поединците да не бидат загрозени со постапките на припадниците на службата, а особено со систематското чување на личните податоци и евиденцијата. Се состои од двајца претставници од секоја земја членка, кои се избираат за период од пет години.

Финансискиот контролор кој го именува Управниот одбор со едногласна одлука е надлежен за надзор над трошењето на средствата за потребите на службата, но и за утврдување и наплата на приходите.

Комитетот за буџет (ревизија) е задолжен да утврди на годишно ниво дали презентираната финансиска сметка на Европол е во согласност со финансиските позиции на организацијата на крајот на годината.

Основната задача на Европол е да овозможи спречување на најтешките кривични дела од областа на меѓународниот криминал, како и борба против нив, преку собирање информации, кои ги проследува до земјите-членки на Европската Унија. Треба да се напомене дека земјите-членки разменуваат информации во согласност со националните прописи за заштита на личните податоци. Германскиот автор Бродаг[191] наведува дека задачите на Европол се однесуваат на:

- Забрзување на размената на информации меѓу националните европски полициски сили;
- Подготовка на превентивни анализи кои ги имитираат активностите на земјите-членки на Европската Унија, како и стратешки анализи;

[191] Brodat, *Kriminalistik - Grundlagen der Verbrechensbekampufng.*

- Поддршка на активностите на националната полиција преку обезбедување на стручни услуги, како и ставање на располагање на криминалните техники;
- Развој на советодавни функции и активности од областа на воспитно-образовната обука, која се однесува на едукација на полициски службеници, организациона и материјална опрема, развој на методи за спречување на кривични дела и развој на криминолошко-технички и криминолошки методи за решавање на кривични дела.

Суштинската разлика помеѓу Европол и Интерпол, имајќи предвид дека Европол во суштина се занимава со слични активности, пред сè во собирање, класификација и размена на податоци релевантни за борбата против меѓународниот криминал, е разликата во манифестираната неефикасност и релативната бавност на Интерпол, т.е. одредени политички антагонизми меѓу земјите од Западна Европа и остатокот од светот, кои различно гледаа на проблемите, пред сè на тероризмот, што предизвикуваше проблеми во меѓуполициската соработка. Не се работи само за различни аспекти на проблемот со тероризмот и други слични политички мотивирани криминали, туку се работи и за наркотични дроги, кои во историјата често се користеле како своевидно политичко средство.[192]

Европол е создаден како еден вид европски Интерпол, односно врз основа на барањата на европските земји да се „одбранат“ од политичките притисоци на земјите од „третиот свет“, вклучително и САД, кои, кога станува збор за наркотични дроги, секогаш посветувале многу повеќе внимание на борбата против кокаинот отколку против хероинот, бидејќи кокаинот, кој доаѓал од Латинска Америка, отсекогаш бил присутен на американскиот пазар, а хероинот отсекогаш бил производ на „пријателските земји“, како на пр. Авганистан, Пакистан итн., на кои од одредени политички причини им се „прогледани низ прсти“.[193]

Соработката на европската полиција во борбата против криминалот, особено организираниот криминал, кој е типично поврзан со трговијата со наркотични дроги, е особено зајакната со Договорот од Амстердам, кој се карактеризира со тоа што овозможува директна соработка на европската полиција, односно ја зајакнува улогата

[192]Ќирич, И.., *Борбата против дрогата во Европската унија*, Педесет години од Европската унија, Белград, 2007, стр. 428-429.

[193] Истото, стр. 429.

на институциите кои претходно постоеја на ова поле и беа претходник на Европол.[194] Договорот од Амстердам беше потпишан на 2 октомври 1997 година, а стапи на сила на 1 мај 1999 година. Тој суштински го промени Договорот од Мастрихт од 1992 година.

5.4.2. Надлежности и активности на Европравда

Европравда е формирана како резултат на одлуката донесена од Советот на Европа во октомври 1999 година, кога се одржа посебен состанок посветен на создавање зона на слобода, безбедност и правда во Европската Унија. Беше оценето дека оваа цел ќе се постигне со воспоставување унифицирана политика за имиграција и азил заснована на солидарност и спроведување на борбата против прекуграничниот криминал преку соработка меѓу државите. Со цел да се интензивира борбата против организираниот криминал, Советот на Европа изјави дека треба да се формира единица, која ќе биде составена од државни обвинители, судии и полицајци од секоја од земјите -членки. Така, во декември 2000 година беше формирана привремена единица за судска соработка наречена Про-Европравда со седиште во зградата на Советот на Европа во Брисел. Тоа беше претходник на Европравда, која има за цел да биде еден вид тркалезна маса за обвинителите од сите земји-членки, а започна со работа во март 2001 година.[195] За време на шпанското претседавање со Европската Унија во март 2002 година, беше објавена одлуката за формирање на Европравда, буџетот беше одобрен во мај, а процедуралните правила беа усвоени во јуни истата година. На почетокот на 2003 година, Европравда беше преместена во последното седиште во Хаг. Најважните одлуки за оваа организација беа донесени во 2008 година, чија цел е да се подобри оперативниот капацитет на Европравда, да се зголеми размената на информации меѓу заинтересираните страни, да се олесни и зајакне соработката меѓу земјите-членки и Европравда и да се воспостават врски со партнерите во трети земји и подобра меѓусоседска соработка.[196]

На овој начин се подобри борбата против злоупотребата и недозволената трговија со наркотични дроги на ниво на Европската Унија. Европравда ја извршува улогата на

[194] Флечер, М. и Лоф, Р., со Гилмоер, Б., *Кривично право и правда на ЕУ*, Челтенхем, Хортемптон, 2008, стр. 87.
[195] www.eurojust.europa.eu (14.04.2024. 20:57).
[196] Истото.

координатор на различни начини, од кои секако најважен е организирањето на координативни состаноци на кои се разменуваат информации и се дискутираат проблемите на соработката меѓу судските органи на земјите-членки. Основната цел и значење на овие состаноци, на кои учествуваат обвинители со меѓународно искуство, е да се најдат можни решенија и да се спречат евентуални идни проблеми. Од 2003 година, во однос на бројот на случаи со кои се занимава, во споредба со другите видови криминал, Европравда претежно се занимава со кривични дела поврзани со злоупотреба на дрога. Кога станува збор за наркотичните дроги, од 77 случаи во 2004 година, бројот се зголемил на 230 случаи во 2009 година.[197]

Недозволената трговија со наркотични дроги претставува еден од најголемите проблеми за безбедноста на граѓаните на Европската Унија. Меѓу осумте приоритети на Европската Унија во борбата против организираниот криминал меѓу 2011 и 2013 година, трговијата со дрога е на трето место.[198]

Со оглед на тоа што секоја година се зголемува бројот на случаи на трговија со дрога, што најдобро се гледа по бројот на случаи на Европравда, неопходно е да се интензивира соработката на судските органи во оваа област со задолжително вклучување на сите надлежни органи на земјите-членки. Во рамките на Европравда, формиран е специјален тим за спречување на трговија со луѓе и сродни кривични дела, кој има задача, меѓу другото, да обезбеди експерти, идеи и најдобри практики во врска со трговијата со луѓе и наркотици. Тимот ги дефинираше своите цели во согласност со приоритетите на Европравда, Стокхолмската програма, проценката на заканата од организиран криминал и искуството на неговите членови. Во врска со спречувањето на нелегалната трговија со дрога, значајни се следните цели: подобрување на редовните механизми за пријавување случаи поврзани со Европравда во врска со трговија со луѓе; сексуална експлоатација на деца и детска порнографија; трговија со дрога; трговија со огнено оружје и други поврзани кривични дела кои ќе се реализираат преку имплементација на стратешкиот проект „Придонес на Европравда во европската политика поврзана со наркотици Акционен план 2009-2012 година“.[199]

[197] Eurojust, News, Issue No. 3 – December 2010. (14.04.2024. 21:09).

[198]http://eurojust.europa.eu/doclibrary/Eurojustframework/ejstrategicmeetings/Eurojust%20Strategic%20Seminar%20on%20Drug%20Trafficking%2C (14.04.2024. 21:13).

[199] Eurojust News, op. cit., str. 4.

Целта е да се следат регулативите на Европската Унија релевантни за работата на тимот, каде во врска со предметниот проблем се стремат да се најдат начин да се надминат пречките во соработката на правосудните органи во врска со нелегалната трговија со наркотици. Тимот исто така има за цел да развие поблиска соработка со релевантните институции на Европската Унија и меѓународните организации со цел размена на информации во врска со постоечките законски решенија во националните, европските и меѓународните правни инструменти, како и зајакнување на соработката со Европол во врска со Европскиот Пакт против меѓународна трговија со дрога, неутрализирање на патиштата на кокаин и хероин, обезбедување поддршка и координација меѓу земјите-членки, институциите на Европската Унија и релевантните европски агенции во областа на трговијата со дрога, како и подобрување на соработката со ФРОНТЕКС, ЕМЦДДА, УНОДЦ и Интерпол.

6 ДЕЛ

КРИМИНАЛИСТИЧКО ИСТРАЖУВАЊЕ НА НАРКОКРИМИНАЛОТ

МЕРКИ И ДЕЈСТВИЈА ЗА КРИМИНАЛИСТИЧКО ИСТРАЖУВАЊЕ

6.1. Криминалистичко истражување – мерки и дејствија

6.1.1. Оперативно – тактички мерки

Патролирање (патролна активност) е планирана и систематска посета на одреден простор од страна на полицијата во повеќе или помалку редовни временски интервали, дење и ноќе, со цел да се одземе слободата на злосторниците, лицата кои го нарушуваат јавниот ред и мир, сторителите на кривични дела и воопшто спречување на криминалот. Патролирањето е репресивно-превентивна активност.

Пребарувањето (пребарувачката активност) опфаќа збир на оперативно-тактичко-технички мерки и дејствија кои служат за пронаоѓање и лишување лице кое е во бегство, за чија личност се познати одредени податоци заради фаќање и изведување пред судските органи, како и пронаоѓање на исчезнати лица и на исчезнати предмети поврзани со кривично дело.

Рација е добро осмислена и планирана оперативна акција спроведена во согласност со принципот на брзина и изненадување, која најчесто се одвива во затворен простор или се протега на поголема површина (улица, маало) и се состои во затворање на сите отстапувања од одредено место со цел да се одземе слободата на одредени лица.

Заседа е тајно или прикриено (маскирано) распоредување на полициски службеници на место каде што ќе помине сторител на кривично дело или лице по кое е распишана потерница, а тоа е можно, со оглед на моменталната оправдана и објективна ситуација, наеднаш да им се одземе слободата.

Блокада е опкружување на одредено место, простор, објект, територија, со цел да се преземат некои од оперативно-тактичките мерки и дејствија како што се на пр. претрес или лишување од слобода.

Теренско претресување е оперативна тактичка мерка и акција која има за цел да пронајде лице (или повеќе) или предмети (со кои е сторено кривично дело или кои потекнуваат од кривично дело, на пр. оружје, наркотици и сл.).

Лишувањето од слобода во материјална смисла подразбира секое дејствие или постапка насочена кон апсење и приведување на одредено лице или одредена група на лица, на присилен начин. По тој повод, за ефикасно спроведување на оваа мерка, овозможена е употреба на физичка сила или друг вид на принуда дозволена со закон.

6.2. Истражни дејствија

Службените и одговорните лица во државните органи, јавните претпријатија и установи се должни да ги пријават кривичните дела за кои се гонат по службена должност,[200] за што се информираат или учат во извршувањето на нивните работни задачи. Должност за пријавување на кривично дело имаат физичките и правните лица кои, врз основа на закон, имаат одредени јавни овластувања или кои професионално се занимаваат со заштита и безбедност на луѓето и имотот, здравствената заштита на луѓето, односно работата на чуварот, воспитување малолетни лица доколку се работи за

[200] Закон за кривична постапка, *Службен весник на Република Црна Гора, бр. 57/2009, 49/2010, 47/2014 - одлука на САД, 2/2015 - одлука на САД, 35/2015, 58/2015 - друг закон, 28 / 2018 - одлука на САД и 116/2020 - одлука на САД)*, Обврска за пријавување кривично дело.

кривично дело за кое тие имаат сознанија во врска со својата дејност. Службените/одговорните лица кои пријавуваат кривично дело треба да ги соопштат сите сознанија, односно да ги достават доказите што ги имаат. Законот за кривична постапка на Црна Гора ги обврзува сите да пријават кривично дело за кое се гонат по службена должност, особено ако жртвата е малолетна.

Пријавата може да се поднесе писмено или усно, во случај на усна пријава ќе се состави записник. Барањето по правило се поднесува до надлежниот државен обвинител, а доколку се достави до судот, полицијата или до ненадлежен државен обвинител веднаш ќе се достави до надлежниот државен обвинител.

Државниот обвинител што постапува по пријавата е должен да донесе решение најдоцна во рок од три месеци од денот на приемот на предметот. Кога станува збор за посложени/комплицирани случаи, одлуката мора да се донесе најдоцна во рок од шест месеци, со исклучок на случаите во кои се применуваат мерки за тајно следење, тогаш одлуката треба да се донесе во рок од три месеци од завршувањето на тајната мерка за надзор.[201]

Истрагата се води само во однос на кривичното дело и против обвинетиот на кој се однесува наредбата за спроведување на истрагата. Доколку во текот на истрагата се покаже дека треба да се прошири на друго кривично дело или против друго лице, државниот обвинител ќе донесе наредба за продолжување на истрагата.

6.2.1. Посебни истражни дејствија

Црногорскиот Закон за кривична постапка ја дефинира истрагата. Во текот на истрагата, полицијата е овластена да преземе одредени дејствија, а дел од истражните дејствија се прибавување податоци за електронски комуникациски сообраќај и добивање податоци за банкарски сметки и банкарски трансакции.[202]

Доколку постојат основи на сомнение дека некое лице извршило, врши или се подготвува да изврши кривично дело за кое се гони по службена должност, додека е регистриран сопственик или корисник на телекомуникацискиот уред или заради откривање на сторителот и прибирање докази или заради пронаоѓање или

[201] Истото.
[202] Истото.

идентификување на лица и потрага по лице кое е во бегство или лице по кое е распишана меѓународна потерница по наредба на истражен судија полицијата може:

- Да побара од операторот на комуникациски услуги проверка на идентитетот, времетраењето и зачестеноста на комуникацијата со одредени електронски комуникациски адреси, определување на местата каде што се наоѓаат лицата што ја воспоставуваат електронската комуникација, како и идентификациските ознаки на уредите;
- Користи технички уред за да го идентификува меѓународниот идентификациски број на корисникот (ИМСИ број) и меѓународниот идентификациски број на мобилниот уред (ИМЕИ број) и да лоцира телефони и други средства за електронска комуникација.

Исто така, врз основа на наредба на судијата за истрага, полицијата може:

- Да побара од операторот на комуникациски услуги проверка за лица кои се поврзани со сопственикот или корисникот на телекомуникацискиот уред;
- Да идентификуваат и лоцираат лица кои се поврзани со сопственикот или корисникот на телекомуникацискиот уред.
- Со наредба на истражен судија да издава посебна наредба во која ќе го наведе само телефонскиот број, адресата на е-пошта или меѓународниот матичен број на корисникот (ИМСИ број), меѓународниот матичен број на мобилниот уред (ИМЕИ број) и Интернет протокол адреса (ИП адреса) на лицето во однос на кое се собираат податоци за електронскиот комуникациски сообраќај.

Истражниот судија наредбата ја донесува на предлог на државниот обвинител во рок од четири часа. По исклучок, доколку писмената наредба не може да се издаде навреме, а постои ризик од одлагање, преземањето на мерката може да започне врз основа на усна наредба на истражниот судија. Во тој случај, писмената наредба мора да се добие во рок од 24 часа од издавањето на усна наредба. Предлогот на државниот обвинител за издавање наредба ги содржи личните податоци на лицето, доколку лицето е познато, и причините за издавање на наредбата.

Доколку државниот обвинител одлучи да не поведе кривична постапка, односно кога ќе биде пронајдено бараното лице, собраниот материјал во запечатен плик ќе биде доставен до истражниот судија, кој ќе нареди уништување на материјалот во присуство

на државниот обвинител и истражниот судија за кој истражниот судија ќе состави записник. Кога државниот обвинител ќе издаде наредба за спроведување на истрага против осомничено лице, а прибраниот материјал или дел од материјалот не е потребен за водење на кривична постапка, истражниот судија ќе го уништи материјалот за кој ќе направи евиденција.

Доколку податоците се добиени спротивно на одредбите од Законот за кривичната постапка, тие не можат да се користат како доказ во кривичната постапка.

Доколку постојат основи на сомнение дека некое лице сторило, врши или се подготвува да изврши кривични дела за кои се гони по службена должност, на предлог на државниот обвинител, истражниот судија може со решение да ја задолжи банката да да обезбеди информации за банкарски сметки во одреден рок и банкарски трансакции на тоа лице, а заради откривање на сторителот и прибирање докази или заради лоцирање, идентификување на лице и потрага по лице кое е во бегство или лице по кое е распишана меѓународна потерница. За непочитување на решението, истражниот судија може да го казни одговорното лице во банката и банката. Доколку банката не го спроведе решението на истражниот судија и по изрекувањето на паричната казна, одговорното лице во банката може да биде осудено на затворска казна до извршувањето на решението, а може да се поднесе жалба во траење од најмногу два месеци против решението во рок од 48 часа од денот на приемот на решението. По жалбата советот одлучува во рок од три дена од денот на доставувањето на одлуката на судот. Жалбата против решение за затворска казна не го одлага извршувањето на решението.

6.2.2. Видови мерки за тајно следење и услови за нивна примена

Законот за кривична постапка ги пропишува видовите мерки за тајно следење и условите за нивна примена. Доколку постојат основи на сомнение дека лице сам или во соучесништво со друг извршило, врши или се подготвува да изврши кривични дела за кои може да се изрече затворска казна од десет години или потешка казна и кривични дела со елементи на организиран криминал, а за тоа други докази не може да се собираат на овој начин, или за нивното собирање би бил потребен непропорционален ризик или загрозување на животите на луѓето, на тие лица може да се наметнат мерки за тајно следење: тајно следење и снимање на телефонски разговори и други

далечински комуникации; следење, собирање и снимање на компјутерски податоци; влегување во просториите за тајно фотографирање и видео и аудио снимање во просториите; таен надзор и видео и аудио снимање на лица и предмети. Доколку постојат основи на сомнение дека лице сам или во соучесништво со друг извршило, врши или се подготвува да изврши кривични дела за кои може да се изрече затворска казна од десет години или потешка казна и кривични дела со елементи на организиран криминал, а околностите на случајот укажуваат дека со најмала повреда на правото на приватност ќе се собираат докази, за тие лица може да се определат тајни мерки за надзор: симулирано купување на предмети или лица и симулирано давање и примање поткуп; обезбедување симулирани деловни услуги или влегување во симулирани правни трансакции; основање на фиктивна компанија; следење на транспортот и испораката на кривичното дело; снимање на разговори со претходна информација и согласност на еден од учесниците во разговорот; ангажман на таен истражител и соработници. Наведените мерки може да се изречат и против лице за кое постојат основи на сомнение дека пренесува пораки поврзани со кривичното дело до или од сторителот на горенаведените кривични дела или дека сторителот го користи нивниот телефон, врски или други средства за електронска комуникација. Во случај кога нема информации за идентитетот на сторителот на кривичното дело, може да се утврди тајно следење и видео и аудио снимање на лица и предмети според предметот на кривичното дело. Нема да се преземаат дејствија против лица кои симулираат купување на предмети или лица и симулирано давање и примање поткуп; потоа симулираат давање деловни услуги или склучување симулирани правни зделки; снимаат разговори со претходна информација и согласност на еден од учесниците во разговорот, а доколку се работи за ангажиран таен истражител и соработник, нема да се постапува со кривично гонење за дејствија што претставуваат помагање во извршување на кривично дело, доколку тоа е сторено заради обезбедување податоци и докази за успешно водење на кривичната постапка.

Извршувањето на претходно наведените мерки не смее да претставува поттикнување на извршување на кривично дело. Тајно следење и снимање на телефонски разговори и други далечински комуникации, потоа следење, собирање и снимање на компјутерски податоци; влегување во просториите за тајно фотографирање и видео и аудио снимање во просториите; тајно следење и видео и аудио снимање на лица и предмети; снимање на разговори по претходна информација и согласност на

еден од учесниците во разговорот; ангажман на таен истражител и соработници може да се нареди против лице по кое е распишана меѓународна потерница или против трето лице за кое постои причина да се сомнева дека е во директен контакт со лице за кое е распишана меѓународна потерница.[203]

6.2.3. Кривични дела за кои може да се применат мерки за тајно следење

Може да се наредат мерки за тајно следење за кривични дела за кои може да се изрече затворска казна од десет години или потешка казна, дела со елементи на организиран криминал, предизвикување лажен стечај, злоупотреба на проценката, примање поткуп, давање поткуп, противзаконито влијание, злоупотреба на службената положба, како и злоупотреба на овластувањата во стопанството и измама во службата. За пропишаните дела: киднапирање, изнуда, уцена, посредување во проституција, прикажување порнографски материјал, проневера, затајување даноци и придонеси, шверц, незаконска обработка, фрлање и складирање на опасни материи, напад на службено лице при вршење на службена должност, спречување докази, кривично дело здружување, оддавање тајни податоци, повреда на процедурална тајност, перење пари, фалсификување пари, фалсификување исправи, фалсификување службени исправи, правење, набавување и давање на други средства и материјали за фалсификување, учество во странски вооружени формации, утврдување на исходот на натпревари, нелегално поседување оружје и експлозивни материи, илегално преминување на државни граници и криумчарење луѓе и против безбедноста на компјутерските податоци, е предвидена затворска казна од осум години или потешка казна.

6.2.4. Надлежност за определување и времетраење на мерките за тајно следење

Мерките на тајно следење ги определува истражниот судија со писмена наредба врз основа на образложен предлог на државниот обвинител. Предлогот на државниот обвинител мора да ги содржи: видот на мерката, податоци за лицето против кое се

[203] Член 157 од Ззакон за кривична постапка, *Службен весник на Црна Гора, бр. 57/2009, 49/2010, 47/2014 - одлука на САД, 2/2015 - одлука на САД, 35/2015, 58/2015 - други закони, 28/2018 - одлука на САД и 116/2020 - одлука на САД).*

спроведува мерката, доколку тоа лице е познато, причините за сомневање, начинот на извршување на мерката, нејзината цел, обем и времетраење. Доколку се работи за мерката ангажирање на таен истражител и соработник, предлогот и наредбата содржат употреба на лажни документи и технички средства за пренос и снимање на звук, слики и видео, учество во склучување на правни работи, како и причини кои оправдуваат дека истражителот и соработникот ангажира лице кое не е овластен полициски службеник. Предлогот и наредбата за изрекување мерки стануваат составен дел на казнената евиденција и треба да содржат достапни податоци за лицето против кое се изречени, кривичното дело за кое се изречени, фактите од кои произлегува потребата од нивно преземање, времетраењето кое мора да биде соодветно за да се постигне целта на мерката, начинот, обемот и местото на спроведување на мерките. Доколку писмената наредба не може да се издаде навреме, а постои ризик од одлагање, преземањето на мерката може да започне врз основа на усна наредба на истражниот судија, односно државниот обвинител. Во тој случај, писмената наредба мора да се добие во рок од 12 часа од издавањето на усна наредба. Врз основа на наредба на истражен судија, односно државниот обвинител, мерки (тајно следење и снимање на телефонски разговори и други далечински комуникации; следење, собирање и снимање на компјутерски податоци; внесување во простории за тајно фотографирање и видео и аудио снимање во просториите тајно и видео и аудио снимање на лица и предмети; основање на фиктивна компанија; следење на транспортот и испораката на кривичното дело; снимање на разговори со претходна информација и согласност на еден од учесниците во разговорот; ангажман на таен истражител и соработници), може да трае до четири месеци. Од оправдани причини, наведените мерки можат да се продолжат против исто лице и за исто кривично дело најмногу до 18 месеци од донесувањето на првата наредба за определување на мерки за тајно следење. Извршувањето на мерките ќе се прекине по наредба кога ќе престанат причините за нивната примена. Против исто лице и за исто кривично дело врз основа на наредба може од оправдани причини да се продолжат мерките чие извршување е прекинато. Максималниот период на траење на мерката го опфаќа и времето на прекин на извршувањето на мерката. По истекот на роковите пропишани со закон, извршувањето не може да се продолжи, ниту да се определи нова мерка за исто кривично дело и против ист сторител. Предлог за преземање мерки симулирано купување на предмети или лица и симулирано давање и примање поткуп; давањето симулирани деловни услуги или склучување на симулирани правни трансакции можат да се однесува само на еден симулиран акт, а секој следен

предлог за преземање на оваа мерка против истото лице мора да содржи причини што го оправдуваат повторно преземање на оваа мерка. Доколку при извршувањето на мерката се покаже дека со таа мерка не може да се постигне целта, таа може да се замени со друга мерка. Максималното времетраење на новоутврдената мерка го опфаќа и времетраењето на претходно утврдената мерка. Определувањето на горенаведените мерки тајно следење против исто лице и за исто кривично дело не влијае врз определувањето на мерката тајно следење против лицето за кое е распишана меѓународна потерница или против трето лице за кое постои причина да се посомнева дека е во директен контакт со лицето по кое е распишана меѓународната потерница.

Заедно со наредбата за извршување на мерката тајно следење и снимање на телефонски разговори и други далечински комуникации, истражниот судија ќе издаде посебна наредба во која ќе го наведе само телефонскиот број или адресата на е-пошта или меѓународната идентификација на корисникот број (ИМСИ број), уред за меѓународен мобилен идентификациски број (ИМЕИ број) и адреса на интернет протокол (ИП адреса) и времетраењето на мерката, а овластениот полициски службеник ќе им ја предаде наредбата на деловните субјекти во процесот на извршување на мерката. Поштенските, другите стопански друштва и правните лица регистрирани за пренос на информации се должни да му овозможат на овластениот полициски службеник да ја спроведе мерката. Службените и одговорните лица кои учествуваат во постапката за донесување наредба и извршување на мерката се должни да ги чуваат како тајна информација сите информации што ги дознале во оваа постапка. Доколку при примената на мерките за тајно следење се евидентираат податоци и известувања кои упатуваат на друго лице за кое постојат основи на сомнение за сторено кривично дело за кое е одредена мерка тајно следење или некое друго кривично дело, тој дел од материјалот ќе биде одвоен и доставен до државата, до обвинителот и ќе може да се користи како доказ само за кривични дела за кои може да се наредат мерки за тајно следење. Државниот обвинител и истражниот судија на соодветен начин (преку копирање на записникот или службените белешки без лични податоци, вадење на службената белешка од списите и сл.) ќе спречат неовластено лице, осомниченият или неговиот бранител да го утврди идентитетот на лицето кое ги извршило мерките како и тајните истражители и соработници. Доколку овие лица бидат сослушани како сведоци, судот ќе постапи на начин пропишан со Законот за кривичната постапка: заштита на сведоците од заплашување; посебни начини на учество и сослушување на заштитениот

сведок; одлучување за посебен начин на учество и сослушување сведоци и заштита на податоците и доказната вредност на исказот на заштитен сведок.[204]

6.2.5. Спроведување на мерки за тајно следење

Мерките за тајно следење ги спроведува овластен полициски службеник, при што се грижи за приватноста на лицата кои не се засегнати со мерката, да биде што е можно најмалку засегната. Прикриен истражител и соработник може да биде овластен полициски службеник, вработен во друг државен орган, овластен полициски службеник од друга држава или по исклучок, ако мерката не може да се спроведе на друг начин, некое друго лице. Тајниот истражител го назначува шефот на органот одговорен за извршување на мерките за тајно следење или лице овластено од него. Прикриен истражител и соработник не може да биде лице за кое постои основано сомневање дека бил или сега е член на криминална организација, односно криминална група или лице кое е осудено за кривични дела за организиран криминал. Таен истражител и соработник можат да учествуваат во легален сообраќај користејќи документи за да го сокријат својот идентитет, а при собирање информации можат да користат технички средства за пренос и снимање на звук, слики и видеа. Органот надлежен за издавање документи врз основа на кои може да се утврди идентитетот на лицето, на барање на раководителот на органот надлежен за извршување на мерките за тајно следење, ќе издаде документи за прикривање на идентитетот на полицискиот службеник или другото лице и ќе внесе податоци од тие документи во базата на податоци.

Овластениот полициски службеник кој ја извршува мерката, води евиденција за секоја преземена мерка, периодични извештаи за извршувањето на мерката доставува до државниот обвинител, односно до истражниот судија. Доколку државниот обвинител, односно истражниот судија процени дека повеќе нема потреба од преземање на наредените мерки, издава наредба за нивно суспендирање. По извршувањето на мерките за тајно следење, овластениот полициски службеник конечниот извештај и другиот материјал прибавен со преземање на мерките ќе ги достави до државниот обвинител. Доколку државниот обвинител одлучи да не поведе кривична постапка, односно ако податоците и информациите собрани со примена на

[204] Истото, Чл.159.

мерки за тајно следење не се потребни за кривична постапка, материјалот добиен со примена на мерки за тајно следење ќе го достави во затворен плик со посебна ознака МТН на истражниот судија, кој ќе нареди уништување на материјалот во присуство на државниот обвинител и истражниот судија, за што истражниот судија ќе направи пријава. Истражниот судија ќе нареди уништување на материјалот и ќе состави записник, доколку државниот обвинител издаде наредба за спроведување истражна постапка против осомничено лице против кое се преземени мерки за тајно следење, но добиените резултати или дел од нив не се потребни за водење на кривична постапка; или кога е пронајдено лицето по кое се бара меѓународна потерница. Во случај кога податоците и информациите собрани со примена на мерки за тајно следење не се потребни за кривичната постапка или добиените резултати (или дел од нив) не се потребни за водење на кривичната постапка; или кога лицето по кое е распишана меѓународна потерница е пронајдено, податоците сепак се сметаат за тајни податоци во смисла на регулативата, па оттаму доверливоста на податоците е регулирана. Начинот на изработка, користење, чување и уништување на личните исправи се уредува со акт на Министерството за внатрешни работи.[205]

6.3. Акционен план

При планирање на акција, акционен план изготвува овластениот полициски службеник задолжен за акцијата и го одобрува непосредниот раководител и/или раководител на организациската единица. Планот мора да биде јасен, прецизен, недвосмислен, со прецизни упатства и разработени опции за дејствување. Тој мора да го содржи точниот број на учесници во акцијата, нивните јасни и прецизни одговорности. Се наведува и кои материјално-технички средства и опрема се користат, системи за поврзување и методи на комуникација итн.

При креирањето на планот, на почетокот се означува ознаката/нивото на тајност, во зависност од нивото на дејството што се врши. Потоа го содржи регистарскиот број под кој бил заведен планот во официјалните протоколи, денот, времето и местото на донесување. Името на органот и организациската единица на чие име се донесува,

[205] Чл. 160.

оперативниот назив на акцијата, името и презимето на службеното лице кое го изготвило планот и името и презимето на управителот кој го одобрува планот.

Планот предвидува спроведување на подготвителни, оперативно тактичко-технички мерки и дејствија, докажувачки дејствија, нивните носители, задачи и должности на ангажираните полициски службеници, како и материјално-технички средства за реализација на наведеното оперативно дејство.

Службеници на полициска управа - (поблиску до називот на организационата единица/Полициска станица), се наведува целта на спроведувањето на оперативното дејствие, кодното име, се забележува кое обвинителство е запознаено, со кого/што е предвидена соработка, се наведува дали ќе се пристапи со спроведување на некои од законски пропишаните мерки, на пр. мерки за тајно следење. Доколку треба да се спроведат некои од мерките, треба да се наведе начинот, местото, времето и во кој период, да се наведе и бројот на актот со кој се одобрени мерките и бројот на наредбата на судијата за истрагата за осомниченото кривично дело, односно за тоа за кое се спроведуваат мерките.

Се прецизира кои докази се досега собрани и врз основа на кои наредува државниот обвинител, а потоа името и презимето на лицето, татковото, мајчиното име, датумот и местото на раѓање на лицето кое е лишено од слобода, адресата каде што престојува или каде е затекнат при лишувањето од слобода со изјава дека е сторено кривично дело и точниот назив на кривичното дело, се наведува членот од законот и дека по лишувањето од слобода тие се изведени кај државниот обвинител на понатамошна надлежност.

Доколку се работи за лишување од слобода поради сомнение дека е сторено кривично дело во врска со недозволена трговија со наркотични дроги, особено ќе се фокусира на:

- Пронаоѓање и одземање наркотични дроги и нивни адитиви, прибор и предмети што се користат за подготовка и пакување на наркотични дроги за понатамошна продажба;
- Пронаоѓање и одземање на други предмети што укажуваат на дејност на продажба на дрога (мобилни телефони и сим-картички, возила, големи суми пари, списоци на долгови и побарувања и сл.);

- Пронаоѓање и одземање на предмети што укажуваат на извршување на други кривични дела (дрога, оружје, муниција, експлозивни направи, фалсификувани документи и сл.);
- Лишување од слобода на споменатите лица и нивно извршување од страна на Вишиот државен обвинител.
- Се добиваат потребните документи за вршење на претреси и лишување од слобода на осомничените (наредби за претрес, обрасци на службени белешки за лишување од слобода, обрасци за извештаи за претрес, потврди за одземени предмети) и за истото се товарат водачите на групите. Името и презимето на полициските службеници кои се задолжени за спроведување на конкретната акција.
- Се формираат групи за имплементација. Се наведуваат датумот, времето и местото на акцијата. Место и време на собирање на учесниците во акцијата.
- Се одредува кое лице се наоѓа на конкретната локација, неговите лични податоци (име и презиме, име на татко и мајка, датум и место на раѓање, адреса на живеење, матичен број итн.). Планирани полицајци во групата за претрес и документација. Се прецизира водачот на групата, кои се полициските службеници задолжени за претресот. Се прецизира која група е задолжена за лишување од слобода, обезбедување објекти и лица, се прецизираат членовите на групата.

Група за пребарување и документација

Сите службеници се должни да се грижат за сопствената безбедност и безбедноста на другите лица при влез во станови и при претреси. Во оваа смисла, веднаш ќе се изврши преглед на сите присутни за да се утврди дали поседуваат оружје или алат погодни за напад.

Водачот на групата е должен да ја организира работата на службениците при претресот, односно на оние кои ќе го спроведат претресот во согласност со правилата за криминална тактика.

По влегувањето во станот, водачот на групата е должен да ја достави нарачката до сопственикот/закупецот на станот - лицето на кое се однесува нарачката, со покана доброволно да ги предаде бараните предмети, да го научи за правото дека адвокат може да присуствува на претресот, да обезбеди двајца полнолетни како сведоци за претрес,

кои ќе бидат поучени за нивната улога, внимавајќи да не се лица кои не можат да бидат сведоци или се изземени од должноста да сведочат.

Сите службеници се должни да се грижат претресот да се врши внимателно со почитување на човечкото достоинство и правото на приватност, без непотребно да се нарушува редот на куќата и да се нарушува лицето.

По влегувањето во станот и обезбедувањето на лицето и предметот, водачот на групата е должен за ова да го извести раководителот на акцијата.

По завршувањето на пребарувањето, потребно е точно и јасно да се пополни придружната документација, водејќи сметка за сите детали. Водачите на групите се должни да ги проверат пред да ги потпишат сведоците и сопственикот на станот. Да се обрне посебно внимание на снимањето на одземените предмети (на пр. мобилни телефони и СИМ-картички; да се наведат ИМЕИ броевите на уредот и сериските броеви на СИМ-картичките во придружната документација; да се внимава и да наведе која картичка била во кој уред кога е пронајден ИМЕИ број, картички на уред и сериски броеви).

По завршувањето на претресот, водачот на групата ќе го извести лицето за кое се однесува наредбата дека е лишено од слобода и ќе го извести за причините за лишувањето од слобода.

По завршувањето на претресот, водачот на групата ќе му ја предаде документацијата и одземените предмети на конкретниот полициски службеник како што е предвидено во планот.

По извршениот претрес, полициските службеници се должни лицата лишени од слобода да ги доведат во службените простории на полицијата каде ќе се врши криминалистичка техничка обработка на лицето, а на водачите на групата ќе им бидат доделени два примерока од истрагата т.е. хартии.

Полициските службеници ќе го обезбедуваат лицето до моментот на изведување до надлежен обвинител, по што, при примопредавање на лицето, на барање на државниот обвинител ќе му бидат предадени белешки за лишување од слобода и други потребни списи.

Името на организационата единица и Полициска станица, потоа наведува колку полицајци и со кои возила ќе бидат во готовност при извршување на акцијата.

Да биде обезбеден доволен број истражни тимови (истражни инспектори, крим-техничари и форензичари). Да бидат обезбедени потребните броеви на возила на криминалистичката полиција, односно оперативниот одред за превоз на полициски службеници определени за вршење претреси и потребниот број возила со полициски ознаки од Полициската станица за превоз на интервентни групи и други униформирани полициски службеници.

Да биде обезбедена канцелариска соба со компјутер, печатач и една дактилографка во режим на подготвеност.

Давање помош на други групи во случај на потреба, како и лоцирање на одредени лица и лишување од слобода надвор од станот.

Еден истражен тим ќе биде подготвен да фотографира траги и предмети пронајдени при претресот и да земе примероци, т.е. ги вадат и пакуваат оние предмети и траги кои треба да се прегледаат (дрога, оружје, документација).

Во службените простории на полицијата ќе биде ангажиран уште еден тим на криминалистички техники со задача да врши криминалистичко-техничка евиденција на лица лишени од слобода, доколку претходно не биле евидентирани.

Фото-есеите ќе бидат подготвени и потоа доставени до обвинителот.

И на крај потпис на полицаецот кој го изработил акцискиот план и постариот кој се согласува со него.

7 ДЕЛ

СОПСТВЕНО ИСТРАЖУВАЊЕ

7.1. Криминологија и криминолошки истражувања

Криминологијата може да се дефинира како независна, теориско-емпириска, интердисциплинарна општествена наука за феноменолошките карактеристики и причини за криминалот како масовна општествена појава и криминалното однесување како индивидуална појава, со цел да се објасни и потисне. Криминологијата како научна дисциплина се занимава со причините и појавите на криминалитетот како општествено негативна појава. Во таа смисла, тој е исклучително развиен и податоците, заклучоците и анализите за причините за криминалот ги заснова на одредени теории кои претставуваат фундаментален дел од криминолошките истражувања, а во овој поглед, организираниот криминал не е исклучок. Криминологијата нуди неколку теории кои го објаснуваат феноменот на организираниот криминал.

Кога станува збор за транснационалниот организиран криминал во Црна Гора со посебен акцент на недозволената трговија со дрога во периодот 2015-2020 година, пред криминолошките теории, накратко ќе ја разгледаме етиологијата на криминалот.

7.1.1. Етиологија на криминалот

Терминот „етиологија“ доаѓа од грчкиот јазик и е изведен од зборовите aitia (причина) и logos (наука) и ја претставува филозофската наука за причините и последиците. Во конкретниот случај, станува збор за криминалната етиологија, како дел од криминологијата која ги проучува општите причини за криминалот како масовна општествена појава и индивидуалните, специфичните, непосредните причини, услови и поводи за појава на криминално однесување (криминогени фактори).[206] Едноставно кажано, бараме одговор на прашањето зошто некој се решава да се занимава со

[206] С. Константиновиќ Вилиќ, В. Николиќ Ристановиќ, М. Костиќ, Криминологија, Ниш, 2012, стр. 27.

активности кои можат да се класифицираат како криминални. Кои се причините за криминалното однесување воопшто, прашање кое е актуелно денес и прашање за кое ќе се дискутира во одреден момент во иднина. Добивањето одговор на тоа прашање е многу сложено. Многу реномирани автори дадоа свои дефиниции за причините за криминалот, некогаш со помал, некогаш со поголем успех, некогаш прифатени од стручната јавност, а понекогаш спорни. Имаше обиди да се дефинира теоријата за причините за криминалот воопшто, а имаше и теории кои ги објаснуваа причините за одредени форми на криминал, кои не се применливи во други случаи. Земајќи го предвид временскиот период од кој датираат и фазата на развој на општеството во тоа време, важноста на поединечните теории вариираше. Сепак, општо прифатена теорија за причините за криминалот не е постигната. Бидејќи овој конкретен случај се однесува на специфичен вид криминал, теориите на признати автори ќе бидат критички испитани со цел да се обиде да се дојде до онаа што во најголема можна мера ги објаснува причините за појавата на транснационалниот организиран криминал и недозволената трговија со дрога. Главната причина што ја наметнува потребата за ова е фактот дека со текот на времето се искристализираа одредени карактеристики кои се заеднички за сите или речиси сите сторители на овој вид криминал и кои овозможуваат одредена категоризација и формирање на теорија. Сепак, токму тука треба да се биде внимателен, бидејќи секое прекумерно генерализирање може да стане излишно, а со тоа и контрапродуктивно, поради фактот што секој поединечен чин е „случај сам за себе“ и може да има карактерни, културни, социјални и други разлики меѓу сторителите. Кога станува збор за транснационалниот организиран криминал во Црна Гора, ќе разгледаме одредени криминолошки теории и ќе направиме споредба со конкретната тема.

7.1.1.1. *Теорија на белата јака*

Многубројни научни истражувања и теоретски дискусии се спроведени од 1930-тите и првата употреба на поимот криминал на белата јака до денес, особено на темата што се подразбира под овој вид криминал, кои се сторителите, која е разликата помеѓу овој вид (теорија) на криминал, таканаречениот уличен криминал и организираниот криминал и кои се основните мерки за спречување на белиот криминал; теоријата на

рутински активности, теоријата на животниот стил и теоријата на ситуациона превенција. Првиот документиран случај на злосторство со бела јака е забележан во 15 век во Англија во таканаречениот случај Кариер, кога агент на кој му е доверен транспортот на волна се обидел да украде дел за себе. Терминот „криминал во костуми“ се поврзува со делото на холандскиот марксист Вилем Бонгер, на почетокот на 20 век, а се верува дека овој автор имал клучно влијание врз појавата на теоријата на Сатерленд за криминалот на белата јака. Под оваа теорија на криминалот (криминал со бела ракавица или криминал во одела), Сатерленд подразбирал злосторства извршени од членови со висок општествен статус во рамките на нивните професии. Денес поимот претежно го опфаќа ненасилното кривично дело извршено заради стекнување финансиска корист.

Сатерленд нагласи дека сторители на криминал со бела јака се лица со висок социјален статус, нивните прекршоци се поврзани со професијата што ја вршат, а терминот криминал со бела јака потекнува од претпоставката дека носењето бела кошула и вратоврска е незаменлив дел од културата на корпоративно облекување во областа на јавната администрација и во светот на бизнисот. Американскиот криминолог вклучи директори и менаџери на корпорации меѓу „лицата со висок социо-економски статус“, дефинирајќи како кривично дело секое незаконско и општествено опасно однесување, без разлика дали тоа е санкционирано со нормите на граѓанското, кривичното или управното право.[207] Основата на дефиницијата на Сатерленд има три клучни елементи: социјалниот статус на сторителот, неговата професија и организацијата во која се случува злосторството на белата јака. Приоритет е да се идентификуваат оние кои вршат злоупотреба, а потоа да се разбере начинот на извршување. Извршителите се лица со големо општествено влијание и авторитет во областа на економијата, бизнисот, владата и јавните услуги. Испитувањето на начинот на кој се врши криминалот со бела јака станува особено важно кога се изнаоѓаат начини за негово спречување.[208] Истражувањето спроведено во 1970-тите години во Америка покажа дека нивото на санкции за таквите злосторства се зголемува со висината на позицијата и социо-економскиот статус. Криминалната елита е поврзана со судството, поради што престапниците со понизок статус имаат поголема веројатност да

[207] Кековиќ З., Милошевиќ М., (2011), Корпоративен криминал - криминолошки и културни аспекти, Социолошки преглед, кн. XLV, бр. 1, стр.19-44.
[208] Ковачевиќ-Лепојевиќ М., Жуниќ-Павловиќ, В. (2010). Опции за криминал и превенција од белата јака. Социјална мисла. 4/2010. стр. 37-47.

бидат обвинети и осудени. Сепак, криминалот на белата јака денес се карактеризира со променлива структура на сторителите, бидејќи луѓето со понизок социо-економски статус се повеќе се вклучени, како и променливата структура на извршените кривични дела, кои вклучуваат повреда на довербата, измама во безбедноста, измама преку електронска пошта, лажни изјави, банкарска измама, даночна измама и поткуп.

Постигнатата економска добивка станува важна во проучувањето на криминалот со бела јака, така што овој термин е поврзан со економски прекршоци кои претставуваат комбинација на измама, измама или заговор. Корпоративниот модел на криминал со бела јака вклучува и прекршоци од владини и непрофитни агенции. Под влијание на глобализацијата, криминалот на белата јака добива транснационален карактер, така што маркетиншката измама и перењето пари, кои заеднички ги вршат криминалци од различни земји, се вообичаени.[209] Многу е тешко да се направи јасна граница меѓу поимите „криминал на бели јаки“ и организиран криминал. Тие спаѓаат во иста група на кривични дела, бидејќи при извршувањето на кривичните дела заедничко им е тоа што ги прекршуваат принципите на легално пазарно работење. Компаниите кои работат легитимно ги засноваат своите приходи исклучиво на легални активности, тие не користат незаконски активности за создавање профит. Некои автори веруваат дека етиолошките објаснувања на криминалот со бела јака зависат од особините на личноста на сторителот (импулсивност, амбиција, лукавство, морал, флексибилност, силна амбиција и желба да се биде материјално и професионално успешен, опсесија со награда, недостаток на самоконтрола). Оваа теорија беше обработена од страна на Љепосва Илијиќ (2016) во нејзиниот научен труд „Криминал на белата јака“ и заклучи дека при откривањето на криминалот со бела јака е исклучително тешко да се соберат доказите за извршеното кривично дело и пријавувањето до надлежниот орган; процесот на кривично гонење е сложен, долг и поскап. За спречување на криминалот треба да се согледа сериозноста и опасноста од криминалот на белата јака, неопходноста од подобрување на законодавството и стратегијата за саморегулација (преку внатрешни и надворешни акти и кодекси на однесување).

Теоријата на криминалот на белата јака е обработена во научниот труд „Криминалот на белата јака и неговото социо-економско влијание“, каде што се

[209] Илијиќ, Љ. (2016). Злосторство со бела јака, Институт за криминолошки и социолошки истражувања, Белград, стр. 205-210.

нагласува дека остава исклучително големи последици, како за поединците кои се оштетени од овој вид криминални активности, така и за целото општество. Имајќи предвид дека овој вид криминал е тесно поврзан со економскиот бизнис, криминалот на белата јака предизвикува исклучително големи загуби во оваа сфера, кои се манифестираат преку забавување на динамиката на правните економски односи и трансакции, а со тоа и економскиот развој (коруптивните активности доведуваат до зголемување на сивата економија, пад на приватните и јавните инвестиции, зголемување на деловните трошоци, намалување на буџетските приходи, намалување на буџетските активности визија за јавни услуги, пониско ниво на квалитет на образованието и здравствените услуги, што доведува до пад на квалитетот на животот во дадено општество).[210]

7.1.1.2. *Теорија на рационален избор*

Ова теорија (исто така позната како теорија на рационално дејствување) доминира во современите криминолошки сфаќања за криминалот на белата јака. Оваа теорија го дефинира извршувањето на кривично дело како резултат на процес на одлучување во кој поединецот ги испитува и оценува опциите што му се достапни, како и потенцијалот за нивната исплатливост, со посебен фокус на можноста да биде откриен, уапсен и осуден за стореното дело. Корисноста е мерка за пожелноста (привлечноста) на исходот од различни можни одлуки, а цената на таквата одлука ја претставува веројатноста дека сторителот на крајот ќе биде казнет. Еден од поборниците на оваа теорија беше Гери Стенли Бекер е американски економист и социолог, добитник на Нобеловата награда во 1992 година, кој се залагаше за примена на теоријата на рационален избор доста широко, во речиси сите сфери на животот. Примената на теоријата за рационален избор може да се прифати, иако глобален феномен е тоа што фокусот на политиките за контрола на криминалот продолжува да биде на материјално инфериорните сторители на кривични дела кои ризикуваат повисоки „трошоци“ за многу помали потенцијални „бенефиции“. Според ваквото сфаќање на нештата, ефективната превенција на криминалот би се состоела во

[210] Ковачевиќ, С. (2020). Криминалот на белата јака и неговото социо-економско влијание, Зборник на трудови на Правниот факултет во Тузла, том VI, бр. 1-2, стр. 150-174.

ефикасност во откривањето, апсењето и гонењето на стореното кривично дело, што би имало позитивно влијание и на општата превенција, т.е. одвраќање на други потенцијални сторители од извршување на кривично дело. Моралните и образовните последици од институционалните одговори на криминалот, како што е институционалното казнување, постојат за да им се укаже на другите на моралните вредности на кои почива правниот систем, како и општеството воопшто, и да се дадат насоки за тоа што претставува сериозно кршење на тие вредности. Она што е од особена вредност во оваа теорија при набљудувањето на криминалот, со оглед на гореопишаната логична ментална операција што и претходи на одлуката за извршување на кривично дело, е тоа што одговара на тезата дека, на пример, криминалците со „бели јаки“ се генерално високообразовани, интелигентни луѓе, на високи и значајни позиции во бизнисот или политиката. Исто така, тие, како и повеќето луѓе воопшто, генерално немаат психопатолошки нарушувања, како на пр кај сторителите на насилни кривични дела, кои го нарушуваат процесот на рационално размислување и способноста за расудување. Но, ни оваа теорија не може самостојно да ги објасни причините за криминалитетот токму затоа што не сите луѓе стануваат извршители на криминални дела преку едноставна рационализација на повеќекратни избори, туку се потребни многу повеќе фактори од тоа. Можеби е покорисно оваа теорија да се гледа како шема или модел што се појавува во умот на сторителот пред да се изврши делото, наместо како причина за самото криминално однесување. Во криминологијата, теоријата на рационален избор се придржува до концептот дека луѓето се рационални суштества кои ги земаат предвид средствата и целите, трошоците и придобивките, за да донесат логични одлуки. Оваа стратегија беше развиена од Корниш и Кларк за да се олесни планирањето за спречување на ситуацискиот криминал. Теоријата за рационален избор на Дерек Корниш и Роналд Кларк прави разлика помеѓу два вида на одлучување: избор на вмешаност (учество) во кривично дело и одлука за криминален настан. Изборот за учество во кривично дело подразбира одлука дали делото да се изврши или не, наспроти избор на некривични опции за задоволување на потребите и желбите. Џереми Бентам, користејќи ја класичната школа за криминологија и утилитарната теоретска рамка, го разгледува поимот калкулус на задоволство или хедонистички калкулус. Според хедонистичката пресметка, поединците ќе го одмерат потенцијалното задоволство од извршување на кривично дело наспроти потенцијалната болка од казната и соодветно ќе се однесуваат. Централните точки на овој пристап може да се опишат на следниов начин:

- Поединците (слободно) избираат и конформистичко и девијантно однесување во зависност од нивните рационални пресметки;
- Изборот може да се регулира со перцепција и сознание за можната болка или казна што ќе следи по чинот за кој се смета дека го нарушува општото добро, општествениот договор.

Примарните фактори за одредување на ефективноста на правото во управувањето со човековото однесување се брзината, сериозноста и сигурноста на казнувањето.

Теоријата на рационален избор претпоставува дека сторителите на кривични дела се рационални во одлучувањето и дека наградите за извршување на кривичното дело се поголеми од казната, без оглед на последиците. Имајќи ги предвид организираните криминални групи од Црна Гора, поточно нивните водачи кои се дел од транснационалниот организиран криминал, како и потврдата на главната хипотеза дека тие се поврзани со носителите и високите функционери на извршната и судската власт, во конкретниот случај, во прашање е теоријата на рационален избор. Изворите биле во контакт со директорите и уживале одредена заштита, што го прави ова учебник пример за теоријата на рационален избор. Лидерите и членовите на структурите за организиран криминал во Црна Гора ги разгледувале средствата и целите, трошоците и придобивките и врз основа на тоа донеле логични одлуки. Во однос на заштитата, сторителите го измериле потенцијалното задоволство од извршување на кривично дело наспроти потенцијалната болка од казната и соодветно се однесувале.

7.1.1.3. *Теорија на социјална дезорганизација*

Превенцијата на криминалот не се однесува само на решавање на кривичните дела како поединечни случаи, туку се зголемува потребата од нови пристапи во превенцијата на криминалот кои ги опфаќаат сите сфери на општеството, имајќи предвид дека постојат бројни предизвици и проблеми во општеството кои придонесуваат за криминалот и мора внимателно да се анализираат со цел соодветно да се одговори на нив. Сите превентивни активности мора да бидат водени од етички принципи и напори да не се преземаат мерки кои би го поттикнале социјалното

исклучување на маргинализираните делови од општеството.[211] Познавањето на спецификите на криминогените фактори, состојби и причини кои го промовираат криминалот ја наметна потребата од консултирање на научни истражувања кои даваат важна теоретска основа за ефективно превентивно делување. Иако денес постојат мноштво научни теории, социолошки и криминолошки, кои даваат основа за развивање превентивни стратегии, важно е да се знае теоријата на социјалната неорганизираност и нејзината улога во насочувањето на превентивното делување. Идентификацијата, откривањето и брзата интервенција не се доволни за да ги одвратат потенцијалните криминалци од извршување криминални активности. Неопходен е нов концепт на социјално дејствување, кој подразбира вклучување на сите релевантни субјекти во превенцијата, модерен начин на размислување за криминалните појави (криминални жаришта, примена на посебни тактички методи на дејствување кои би ги ублажиле причините за криминалот, разбирање на можностите и условите во општеството, важноста од вклучување на граѓаните во превенцијата на криминалот), со цел подобрување на квалитетот и подобрување на општествените области, комуникацијата меѓу граѓаните и надлежните институции.

Социолошки ориентирана, теоријата на општествената дезорганизација навлегува во полето на теориите за девијација и криминалитет кои оставиле значаен белег во развојот на криминолошката мисла.[212] Оваа теорија имплицира дека причините за криминалот се бараат во општеството, поточно во специфични општествени системи. Како таква, теоријата на социјална дезорганизација се појавува во различни варијанти, според различни сфаќања за самиот концепт на социјална дезорганизација.[213] Социјалната дезорганизација е состојба во која социјалните врски се прекинуваат, се јавува социјална дисхармонија и ослабува социјалната контрола. Се јавува кога хармонијата меѓу вредностите и нормите е нарушена, што резултира со слабеење на социјалната контрола и појава на бројни девијантни форми на однесување.

Претставниците на оваа теорија претпоставуваат дека недопреното семејство, здравата средина, пријателите, помалите работни групи и волонтерски здруженија се примери за почитување на општествените норми. Доколку таквите групи не постојат, се

[211] Вуковиќ, С., (2009). Принципи на законитост и легитимитет во полициското постапување во спречувањето на криминалот, Безбедност, бр. 1-2, стр. 179-192.
[212] Sampson, R.J., Groves, W.B., (1989). Структура на заедницата и криминал: тестирање на теоријата за социјална дезорганизација. AJS, 94 (4), стр. 774-802.
[213] Милутиновиќ, М. (1979). Криминологија (трето преработено и дополнето издание), Savremena administracija, Белград.

јавуваат последици во форма на ослободување од поединецот на импулсот за криминално однесување и изложување на поединецот на модели на криминално однесување, како и можности за извршување на кривични дела во заедницата.[214] Во 1920-тите и 1930-тите, група социолози од Универзитетот во Чикаго и Институтот за истражување на малолетничка деликвенција ја развиле теоријата за социјална неорганизираност во студиите за урбаниот криминал и деликвенција. Школата во Чикаго ги проучувала луѓето во нивните средини, застапувајќи го ставот дека „човечкото однесување е последица на социјалните и еколошките фактори, а не генетската структура“.[215] Индустријализацијата, урбанизацијата и другите општествени промени доведуваат до социјална дезорганизација, слабеење на социјалната контрола што се спроведува преку традиционалниот општествен поредок и вредности. Теоретичарите на Школата во Чикаго биле заинтересирани за социјално неорганизирани општества во кои криминалните вредности ги замениле конвенционалните, па ги истражувале луѓето што живееле во нив. Тие тргнуваат од карактеристиките на одредени области за да ги објаснат високите стапки на криминал, каде што секое подрачје има специфична структура, организација, жители и свои културни карактеристики. Тие заклучија дека обемот на криминалот се намалил од центарот до приградскиот дел на градот и дека поради недостигот на социјална организација, социјалната контрола била најлоша во центарот на градот. Високите стапки на криминал во централната деловна област и областите во транзиција се последица на слабите примарни социјални врски, а бандите се појавуваат спонтано во областите каде социјалната контрола е слаба и се интегрираат во криминалното милје преку конфликти. Други теоретичари, исто така, се занимаваа со теоријата на социјална неорганизираност. Според Сатерленд и Креси, во неразвиените општества постои хомогеност, индивидуална сигурност, хармонија на традиционалните норми, а поединците во такво општество ги следат истите модели на однесување. За разлика од неразвиените општества, во услови на цивилизација се нарушува хомогеноста, нарушена е економската рамнотежа, се појавуваат многу групи и култури со спротивставени влијанија, личноста е фрагментирана, постои поделба на обичаите и нормите на однесување, а присутни се различни облици на воспитување.

[214] Сајкс, Г.М. (1978). Криминологија. Њујорк: Харкурт Брејс Јованович.

[215] Петровиќ, Б., Мешко, Г. (2004). Криминологија, Правен факултет, Сараево.

М.Елиот смета дека општествената неорганизираност се карактеризира со нарушување на рамнотежата на силите, распаѓање на општествената структура, а во таква состојба на општествена дисхармонија доаѓа до криминална активност, што всушност значи прекршување на законот, важечките општествени норми и правила на однесување, што дополнително ја продлабочува состојбата на општествена неорганизираност. А. Коен поаѓа од идејата дека општеството се состои од различни активности, поточно системи на интеракции, и дека поради нарушување на овој систем доаѓа до општествена дезорганизација, која не се заснова само на постапките на поединците, туку вклучува и настани поврзани со ситуацијата на самите дејства.[216] Оваа теорија ја објаснува појавата на организираниот криминал во економски и социјално нестабилните заедници.

Во научниот труд „Разбирање на полициискиот аспект на превенцијата на криминалот низ призмата на теоријата на социјалната неорганизираност“, заклучокот е дека нискиот економски статус, етничката различност, станбената мобилност и растурените семејства се причините за социјалната неорганизираност во заедницата, што дополнително доведува до зголемување на стапката на криминал и деликвенција. Високата стапка на криминал во неорганизирана област се припишува на неуспехот на институциите и организациите, како што се семејството, училиштето, црквата, кои треба да обезбедат соодветна социјална контрола.[217]

7.1.1.4. *Теорија на супкултура*

Во секоја култура, постојат супкултури, кои ги дефинираме како култури во рамките на доминантната култура. Супкултурите се групи чии обичаи се разликуваат од оние на поширокото општество на кое припаѓаат. Во едно современо хетерогено општество, примери за супкултури се различните етнички групи во Европа и другите мултиетнички земји во светот. Една етничка заедница има идентитет и традиција, кои може да се разликуваат од доминантната култура на општеството. Секоја етничка група можеме да ја наречеме супкултура. Коен (1955), Клоуард (1968), Олхин, кратко го

[216] Милутиновиќ, М. (1979). Криминологија (трето преработено и дополнето издание), Savremena administracija, Белград, стр. 124.
[217] Дељкиќ, И. (2014). Разбирање на полициискиот аспект на превенцијата на криминалот низ призмата на теоријата на социјалната неорганизираност, Безбедност 3, Сараево, стр. 102-121.

нарекуваат традиционалниот културен модел на машките адолесценти во американските градови и нивните работнички населби деликвентна супкултура. Супкултурата е претставена како реакција, поточно решение, на специфичен проблем, сместен во класната структура на општеството, или во блокадите на посакуваната социјална мобилност. Тоа значи дека младите од работничката класа и другите сиромашни семејства не можат да постигнат висок социјален статус, па посегнуваат по „легитимното“, создавајќи супкултурни групи како одговор на општеството наместо самопромоција. Сите автори кои работеле на теоријата за деликвентна супкултура се согласиле за постоењето на три типа младинска супкултура: криминална супкултура, конфликтна супкултура и супкултура на повлекување.

а) Криминалната супкултура е наречена и супкултура на полупрофесионалниот крадец. Таквите супкултури се занимаваат со криминални активности, од ситни кражби до убиства.

б) Конфликтна супкултура е супкултура во која статусот и репутацијата се стекнуваат преку борби со други слични групи, тепачки и заземање територија - улични банди.

в) Супкултурата на повлекување се однесува на конзумирање на опојни средства, пред се лекови.

Теоријата на субкултурата ги истражува вредностите и нормите на криминалните групи, како што е кодексот на честа во мафијашките организации. Социолозите го објаснуваат девијантното, деликвентното и криминалното однесување како научена навика.[218] Отсуството на општество и комунални односи влијае на појавата на криминалот. Нормата е еден од основните социолошки концепти, кој социолошките теории го користат за да го објаснат човечкото однесување и предизвикувањето на криминалот, а законите се формални, пропишани норми кои предизвикуваат формална и казнена реакција.

Теоријата на Чикашката школа, чии најпознати претставници се Вилијам Исак Томас, Роберт Парк, Ернест Бурџис, Родерик Мекензи, Луис Вирт и Клифорд Шо, ја опишува деликвенцијата како една од карактеристиките на одредени супкултури, како адаптација на поединецот на очекувањата на групата или на супкултурата, и ги

[218] Мујовиќ, М. (2018). Субкултура и контракултура во криминологијата – тестирање на теоријата во босански услови, ЛОГОС, весник бр. 2, стр. 67-74.

зајакнува младите луѓе кои влијаат на моделот од групата. На оваа теорија се осврна Мирела Мујовиќ во нејзиниот научен труд „Супкултурата и контракултурата во криминологијата - тестирање на теоријата во босански услови“, заклучувајќи дека теоријата за деликвентна супкултура укажува на директна врска помеѓу целата група и деликвентното однесување, како и дека етикетирањето на деликвентите дополнително го поттикнува нивното деликвентно однесување.[219] Теоријата на Бирмингемската школа објаснува дека поради распаѓањето на традиционалните заедници поради брзата урбанизација и индустријализација, младите луѓе бараат алтернативи во групи или супкултури со истомисленици. Во поновата, но и традиционална американска криминологија, доминантно социолошки ориентирана, теориите за културните разлики се засноваат на објаснувањето дека криминалното однесување најчесто се јавува поради конфликти меѓу различни културни групи, особено со различни социо-економски статуси што се рефлектираат во условите и стандардите на секојдневниот живот.

7.1.1.5. *Теорија на рутинска активност*

Секој поединец извршува бројни рутински активности во секојдневниот живот. Во услови на општествени промени, криминалот станува рутинска активност. Теоријата на рутински активности ја нагласува важноста на можностите за криминал, каде организираниот криминал ги искористува слабостите во системот. Се состои од елементи на рационален избор и заплашување. Трите главни категории[220] кои придонесуваат за криминални активности вклучуваат:

- Мотивирани сторители;
- Соодветни цели за виктимизација;
- Недостаток на контрола или соодветно старателство на лице или имот.

Одредени криминални активности се случуваат во моменти кога сторителот е мотивиран да изврши кривично дело, има соодветна цел и кога нема соодветен старател или заштитник. Кога зборуваме за тероризам, таа појава се дефинира како

[219] Истото.
[220] Хрупељ, М. (2017). Теорија на секуритизација и теорија на рутинска активност: научен придонес и практични импликации во борбата против тероризмот, Хрватски студии, Универзитет во Загреб, Катедра за социологија, завршна теза, стр.13.

прекршување на законот и од тој аспект може да се вклопи во оваа теорија. Теоријата за рутинска активност се фокусира на предаторски злосторства како што се грабежи, кражби или силувања. Станува збор за кривични дела од целосен контакт помеѓу сторителот и жртвата. Иако тероризмот го опфаќа целото општество, тој може да се гледа како рутинска активност. Соработката и комуникацијата меѓу полицијата и локалната заедница обезбедува можност за соодветна контрола. Заедницата има значително влијание врз собирањето разузнавачки информации и тоа може да има позитивно и негативно влијание. Оваа теорија е дискутирана во научниот труд „Теорија на секуритизација и теорија на рутинска активност: научен придонес и практични импликации во борбата против тероризмот“ и се заклучува дека со анализа и преземање сериозен пристап кон теоријата за рутинска активност, се постигнува одредено ниво на свест и подготвеност на заедницата за идни криминални активности, како и за спречување на тероризмот. Овој метод може значително да ги намали терористичките и криминалните активности.

7.1.1.6. *Теорија на социјална контрола*

Теоријата на социјалната контрола го објаснува општественото влијание на институциите и односите во текот на животот врз појавата на криминалното однесување, поточно, отфрлањето од него. Ја истражува улогата на слабите социјални врски во поттикнувањето на криминалното однесување. Според оваа теорија, деликвенцијата има свои корени во слабите социјални врски и деликвентните мрежи и е дел од реципрочните тековни односи, нагласувајќи дека криминалното однесување за време на развојот е дел од моралните дејствија. Интегрираниот когнитивен асоцијален потенцијал ги вклучува традиционалните криминолошки теории за да го објаснат уникатниот потенцијал за асоцијално дејство што може да доведе до криминално однесување.[221] Теоријата за неформална социјална контрола според возраста беше воспоставена од Роберт Сампсон и Џон Лауб (1993). Тие користеа хиерархиски линеарни модели и квалитативни интервјуа со група мажи од базата Глук за да ги проценат и опишат животните пресвртници. Тие видоа дека социјалните врски можат

[221] Буљубашиќ, М. (2021). Преглед на криминолошки теории за развој и животен курс, Списание за криминологија, криминологија и безбедносни студии, теми за криминал, година XXI, бр. 2, стр. 19-42.

да го објаснат криминалното однесување. Силата на врските со семејството, училиштето и врсниците, преку процесите на неформална интеракција (интеракција со врсниците) и воспитување (надзор од родители), може да го спречи криминалното однесување, но не ги објаснува доволно развојните процеси кои се случуваат во текот на животот. Оваа теорија се заснова на социјалните врски во текот на животот. Со оглед на хетерогеноста во деликвенцијата на возрасните, која не можеше да се предвиди уште од детството, силата на врските на една личност со социјалните институции (семејството) може да влијае на криминалната инволвираност во текот на животот. Социјалните врски што произлегуваат од животните настани можат да го објаснат криминалот, независно од ризикот од раното детство или асоцијалното однесување. Преку истакнување на социјалните врски и животни пресвртници кои произлегуваат од воспитно-поправните установи, училиштата, бракот, промените во живеалиштето, вработувањето и воената служба, се обидува да одговори на прашањето: „Зошто сторителите престануваат да вршат кривични дела во текот на нивниот живот?“ Лауб и Сампсон (2003) заклучуваат дека наведените животни пресвртници одговараат на конкретно прашање. Тие ја прошируваат теоријата на поширок ситуациони влијанија, семејна динамика и размислувања за минатите искуства. Животите се обликувани од повеќе траектории низ животниот век, кои се поврзани со социјален и структурен контекст и претставуваат различни димензии на животните компоненти (семејство, кариера, здравје). Сите луѓе од самиот почеток имаат исти шанси да бидат вклучени во деликвентно однесување, но при долготрајните животни процеси се случуваат пресвртници - транзиции, тоа се лични настани (брак, промена на живеалиште). Овие настани можат да станат животни пресвртни точки кои го насочуваат патот или се прилагодуваат на постојната насока на патеката, овозможувајќи континуитет. Променливоста на возраста и криминалот меѓу поединците во текот на животниот век постои, но криминалот се намалува со текот на времето, дури и за најактивните сторители. Збирните криви на возраст-криминал (зачестеноста на криминалот постепено се зголемува во адолесценцијата и се намалува со влегувањето во зрелоста) не се одраз на поединечните траектории на криминалот во возраста, бидејќи постојат индивидуални разлики во најчестата зачестеност на криминалот во возраста и возраста на која има откажување од извршување на кривични дела.

Дури и најсериозните сторители, со воспоставена криминална кариера, од базата на Gluecks, се откажуваат од криминално однесување, но во различни периоди од

животот и со различна фреквенција. Теоријата ја отфрла идејата дека какви било предвидувања може да се направат во раното детство, бидејќи тие не се валидни во подоцнежните фази од животот, туку дека можат да се разберат преку интеракцијата на искуства од детството, адолесценцијата и зрелоста.[222] Пресвртни точки, т.е. пресвртниците се брак, воена служба, образовни институции, работа и промени во живеалиштето, а се поврзани со откажување од извршување на кривични дела. Другите институции не се ограничени да учествуваат во процесот. Квалитативниот пристап за анализа на наративите на испитаниците фрла светлина врз механизмите на откажување од криминалот. Институционалните или структурните пресвртни точки во различен степен вклучуваат нови ситуации кои го одвојуваат минатото од сегашноста, нови ситуации кои обезбедуваат и надзор и следење, како и нови можности за социјална поддршка и раст, нови ситуации кои се менуваат и структурираат рутински активности, нови ситуации кои обезбедуваат можности за трансформација на идентитетот.[223] Иако когнитивната трансформација влијае на некои сторители да се откажат од извршување на кривични дела, повеќето престапници одлучуваат да се откажат како одговор на структурно предизвиканите пресвртни точки, кои служат како долгорочни катализатори за промена. На краток рок, овие институции ги прекинуваат или заменуваат социјалните и ситуационите мотиви за извршување на кривични дела, а долгорочно ги зајакнуваат обврските кон конформистичко однесување.[224] Оваа теорија беше дискутирана во научниот труд „Преглед на теориите на развојната и криминологијатата на животниот курс“ каде беше заклучено дека општествените промени во факторите на животната средина влијаат на криминалното однесување и можат да се пренесат низ генерации (недостатокот на поддршка и недостатокот на родители за време на воспитувањето, алчноста за пари или негирање на социјални вредности во светот, изолацијата, неефикасноста на судскиот систем; но и тоа дека не треба корупцијата да се избира како средство за градење кариера или да се добијат пари). Општествените промени кои воспоставуваат позитивна рутина во секојдневниот живот го трансформираат поединецот и водат кон откажување од криминалот. Поважно е упорноста и воздржувањето од извршување на криминални дела од слабеењето или зајакнувањето на општествените врски. Улогата на поединецот и мотивацијата е најзначајна во спектарот на криминално однесување. Лауб и Сампсон, за разлика од

[222] Лауб и Сампсон, 2003 година.
[223] Истото.
[224] Истото.

застапниците на статичната социјална контрола (Хирши, Готфредсон), веруваат дека мотивацијата за деликвентно однесување не е универзална, туку е променлива. Поединецот станува мотивиран од социјалниот контекст - ситуациски избор. Развојот на криминалот е поврзан со постојана интеракција помеѓу поединецот и околината, како и со случајноста. Значајна хетерогеност во криминалот ќе постои меѓу поединците, без оглед на другите фактори.

7.1.1.7. *Теорија на институционална аномија (Меснер и Розенфелд)*

Оваа теорија е вклучена во социолошките теории за криминалот, поточно теориите за социјалната средина и социјалните проблеми. Тоа ја нагласува доминацијата на економските цели, што создава плодна почва за организираниот криминал. Аномијата претставува неред, дезинтеграција на правото и моралот и може да биде присутна во системот на институциите на една држава. Се однесува на нестабилни и нерешени состојби на поединец, заедница или општество. Тоа е неорганизираност, дерегулација, отстапување, несоодветна соработка и комуникација на системот на институции од кои зависи правниот поредок на општеството. Прво, важно е да се идентификува типот на аномија, а потоа да се дизајнира соодветен и ефективен пристап, да се идентификуваат неговите основни категории - да се идентификуваат слабостите и да се даде објаснување.

Институциите треба да функционираат според редот, правдата и моралот, кои се темел на хуманистичкото општество. Покрај институциите, аномијата се однесува и на недостатокот на човечки квалитети кај секој поединец, што може да резултира со криминал, насилство, непочитување на верските норми и соодветно однесување. На државно ниво се однесува на беззаконието, незаконитоста, кршењето на социолошките норми и традиционалните обичаи и извршувањето на кривични дела. Оваа теорија ги објаснува основните причини за социјалното нарушување, кои се идентични со анархијата и неорганизираноста на општеството. Тоа може да се однесува на промена на политички или етички позиции, повреда на законитоста и легитимноста на целокупното функционирање на општеството. Регулирањето на општествените односи меѓу луѓето се заснова на моралот и правото, кои служат за постигнување праведен и

функционален општествен живот преку институциите.[225] Губењето на довербата во луѓето, падот на емпатијата и солидарноста имаат клучно влијание врз зголемувањето на политичката пасивност и апатија. Колапсот на моралната општествена контрола доведува до вакуум што потенцијално привлекува државна и политичка репресија. Така, моралниот цинизам се појавува и како одговор на репресијата од страна на политичката заедница. Во потрага по причината за оваа состојба, теоријата на институционална аномија укажува на последиците од „институционална нерамнотежа на моќта“ која има различни видови алтернативни конфигурации на манифестација.[226] Постојат различни правила на игра кои изразуваат разлики во институционалната рамнотежа врз основа на која може да се предвидат различни видови криминал. Врз основа на различните доминантни културни институции, како резултат на специфичните услови што ги создаваат, постојат различни форми на институционална нерамнотежа што произведува различни видови на криминални дејствија. Институционалната аномија може да претставува доминација на економијата, граѓанските институции или државата, додека таа не е ниту еден од овие типови, туку претставува институционална нерамнотежа. Постојат општества во кои доминираат одредени институции, како што се системи на сродство, етнички фракции или религии. Институционалната нерамнотежа на моќта во таквите општества може да доведе до еден вид екстремна морална претпазливост или хиперморализам. Припадниците на таквите општествени заедници развиваат силно чувство на обврска кон оние со кои споделуваат социјални, етнички или религиозни идентитети. Овие општества фаворизираат групна и индивидуална заштита на честа, лојалноста и хиперморализмот, што доведува до криминални дејствија (кршење на човековите и граѓанските права). „Другиот“ станува непријател или жртва, кривичното дело е еквивалентно на дело што може или не може да биде осудено според законот кодифициран како репресија на личните слободи, злосторства од омраза, кршење на човековите права, етничко чистење итн. Овој аранжман поттикнува злосторства во име на одбрана на моралниот поредок сфатен во потесна смисла. Покрај граѓанската нерамнотежа, кога државата презема

[225] Павиќевиќ, О., Булатовиќ, А. (2015). Морални основи на општествениот поредок и криминалот, Зборник на трудови на Институтот за криминолошки и социолошки истражувања, кн. XXXIV/1/23-41, стр.25.

[226] Меснер, С., Розенфелд. R. (2004). Институционализирање на криминолошката теорија. Во: Том 13 од Напредокот во криминолошката теорија. Надвор од емпиризмот: институции и намери во проучувањето на криминалот. McCord, J. (ed.), Piscataway, NJ: Transactions, 83–105.

широка улога во регулирањето на секојдневниот живот, можеме да зборуваме и за појава на институционална нерамнотежа во општествената практика. Во овие општества се намалуваат можностите за остварување на индивидуално чувство на директна морална одговорност. Политичките институции и идеолошките норми навлегуваат во други институционални субјекти, а државната доминација се манифестира како демонстрација на моќ и девалвација на граѓанскиот сектор. Прекумерната доминација на државата води до широко распространета корупција и сродни форми на манипулација со личните односи за да се добие нефер предност. Корупцијата станува доминантна форма на криминал во општествениот колектив. Манифестацијата на аномија, во овој случај, може да се окарактеризира како морален цинизам на различни нивоа, а последиците од корупцијата во политичката сфера како „депресивно и отуѓено граѓанство“. Доминацијата на економијата и пазарот претставува трет облик на институционална нерамнотежа што е карактеристична за развиените капиталистички општества. Повикувајќи се на Мертоновата теорија за аномија, Меснер и Розенфилд го претставија ставот дека доминацијата на економијата во општеството и културата создава дисонанца помеѓу колективните цели и нормите за нивно постигнување. Во исто време, тој се стреми да го ориентира однесувањето кон перспектива за збогатување, додека ефективни можности се институционално скратени. Индивидуалниот морал е под огромно влијание на структурните и нормативните карактеристики на пазарот.

Оваа теорија е обработена во научниот труд „Морални основи на општествениот поредок и криминалот“, каде се извлекува заклучокот дека општествената недоверба, моралниот цинизам и апатија се последиците од различните видови институционална нерамнотежа кои го карактеризираат општеството во континуитет, при што сите три типа институционална нерамнотежа се мешаат и се борат за доминација. Резултатот е зголемена апатија, цинизам и гнев како морално чувство на граѓаните кои не дозволуваат воспоставување доверба, солидарност и граѓанска добра волја како пресвртница и излез од магичниот круг на лошата власт и лошите односи меѓу општеството и институциите.[227]

7.1.1.8. *Теории за можности*

[227] Павиќевиќ, О., Булатовиќ, А. (2015). Морални основи на општествениот поредок и криминалот, Зборник на трудови на Институтот за криминолошки и социолошки истражувања, кн. XXXIV/1/23-41.

Нешто слична на претходната теорија е теоријата на можности, која потекнува од САД и која има два суштински слични концепти за објаснување на причините за криминалот. Специфично за нив е тоа што тие го објаснуваат криминалитетот не од перспектива на деликвентот туку од перспектива на жртвата. Првата е *теоријата на рутински активности*, формулирана во 1979 година од Лоренс Коен и Маркус Фелсон. Оваа теорија дискутира како секојдневните рутински активности влијаат врз создавањето и одржувањето можности за криминал. Коен и Фелсон тврдат дека криминалот се случува кога се исполнети три услови:

- присуство на мотивиран сторител;
- присуство на соодветна жртва (цел) и
- отсуство на способни чувари.

Во конкретниот случај, гледано од перспектива на организиран криминал и недозволена трговија со дрога, првите два услови се јасни, додека третиот, отсуството на способни чувари, всушност претставува постоење на организациски или процесни способности (мрежи, шеми) кои овозможуваат или олеснуваат комуникација помеѓу сторителот и жртвата. Во спротивно, сторителот и жртвата не мора да бидат во физички контакт поради специфичноста на овој облик на криминал, а пред се поради ширењето на електронската трговија. Втората е *теоријата за животниот стил* формулирана во 1978 година од Мајкл Џеј Хинделанг. Според оваа теорија, причините за криминалот може да се следат во специфичниот начин на живот на сторителите и жртвите, каде што редовните активности или одредени животни навики на поединците може да го зголемат ризикот од виктимизација. Исто така, претпоставката е дека сторителот избира жртви од сопственото опкружување. Гледано низ призмата на организираниот криминал и недозволената трговија со дрога, можност за извршување настанува кога околината овозможува извршување на кривично дело преку дејствување или непостапување, со постоење на патишта и средства преку кои се врши делото и специфични можности кои се појавуваат на тој пат. И двете од овие опортунистички теории се хипотетички остварливи. Меѓутоа, на практично ниво, нивната примена при објаснувањето на причините за овој вид криминал би била невозможна, пред сè поради разновидноста на ситуациите што може да ги претстави животот и кои тешко би можеле да се подведат во некоја од овие шеми. Организираниот криминал на недозволена трговија со дрога сам по себе има опортунистичка природа, но токму

неговата различност го прави да „бега“ од презентираните теории, бидејќи е можно да се измами и највредниот и највнимателниот човек, било преку технолошките способности или на некој друг начин, дури и со „присуство на чувар“ (третиот услов за постоењето на било каква контрола на активностите) доколку постои некаков вид на контрола.

7.1.1.9. *Теорија на фрустрација*

На крајот на 19ти и подоцна во текот на 20ти век, голем број автори се обиделе да ја објаснат каузалноста на криминалот во областа на психологијата. Така се појави теоријата на фрустрација, како една од психолошките теории. Фрустрација (или frustration) е состојба на лишување, неспособност на една личност да задоволи некој активен мотив кој е, субјективно или објективно, многу важен за една личност. Луѓето реагираат на различни начини кога не можат да ги задоволат своите мотиви, што се зависи од нивната толеранција на фрустрација. Колку е личноста потолерантна кон фрустрација, толку полесно толерира неуспеси во задоволувањето на своите мотиви, а колку е помалку толерантна кон фрустрација, толку потешко му е да го прифатат и најмалиот неуспех. Доколку дојде до состојба на фрустрација, лицето може да реагира реално, со барање рационално решение за проблемот со промена на однесувањето или менување на целите (конструктивна фрустрација) и нереално кога го решава проблемот со префрлање на причините за беспомошноста на други или со агресивно однесување (деструктивна фрустрација). Долготрајната состојба на фрустрација резултира со неорганизирано однесување и анксиозност, т.е. чувство на немир, несигурност, вознемиреност и страв, со што се загрозува менталното здравје на човекот. Оваа теорија се заснова на премисата дека криминалното однесување се јавува како одговор на фрустрација. Криминалното однесување се јавува поради агресија како реакција на фрустрација. На прв поглед, оваа теорија може да послужи за објаснување на насилниот криминал, особено ситуациониот криминал, како и имотниот криминал меѓу пониските општествени класи. Организираниот криминал на полето на недозволена трговија со дрога може да биде предизвикан од претходни фрустрации, а кога се објаснува неговата каузалност, теоријата на фрустрација секако може да биде применлива, сама или во врска со една од другите теории. Психолозите истакнуваат

дека фрустрациите можат да се појават во текот на животот, но дека оние од раната младост се потешки и може да се манифестираат подоцна. Да земеме, на пример фрустрација што произлегува од неможноста да се задоволи мотивот за самоактуелизација или мотивот за углед и самопотврдување како повисоки мотиви кои се јавуваат во текот на човековиот раст и развој, а обично една од причините или барем факторите што придонесуваат е послабата материјална состојба во детството и младоста. Таквото лице, доколку еден ден се најде на моќни позиции и одлучување, носи голема веројатност да развие криминални активности. Имено, тој ќе биде во позиција да ги задоволува своите мотиви со пари или авторитет, а поради долготрајни фрустрации, потребата од нивно задоволување ќе биде многу изразена, дури и толку многу што ги обзема контролните механизми. Оваа теорија може да се надоврзе на Сатерленд и да даде одговор на прашањето зошто некои луѓе кои биле изложени на истите дефиниции стануваат криминалци, а други не. Сепак, фрустрацијата треба да се гледа како една од причините што може да доведе до индивидуално криминално однесување, додека криминалноста како масовна општествена појава не може да се објасни со неа.

7.1.1.10. *Мултифакторна теорија*

Исто така, вреди да се спомене и мултифакториалната теорија или теоријата на повеќекратна каузација, како што уште се нарекува, а нејзин основач се смета Вилијам Хили, американски психијатар. Се појави како реакција на теориите кои го објаснуваат криминалитетот користејќи само еден доминантен фактор, од само една гледна точка, без разлика дали е биолошка, психолошка или социолошка. Суштината на оваа теорија е следна: криминалитетот е производ на голем број разновидни фактори кои се разликуваат меѓу различни деликвенти, меѓусебно поврзани и не можат да се класифицираат според ниеден универзален критериум. Секој од овие фактори игра специфична улога во поединечни случаи на криминално однесување и се разликуваат по тоа што некои се јавуваат почесто од другите. Теоријата на повеќе фактори беше широко критикувана во научните кругови, особено од поддржувачите на теоријата на диференцијална асоцијација на Сатерленд, кои воопшто не ја сметаа за научна

теорија.[228] Дури и да не ги исполнува научните критериуми на една теорија и да се разликува од другите криминолошки теории, сепак заслужува одредено внимание.

Факт е дека е доста „широко“ наведено бидејќи се обидува да ја најде каузалноста на криминалот секогаш кога има одредени врски и корелации. Бидејќи имало многу обиди да се објаснат причините за криминалот со теории кои се значително потесни и попрецизни, а бидејќи сè уште нема општоприфатена теорија, можеби таквите обиди треба да се напуштат и напорите да се насочат кон формирање на поширока и попримената теорија, а теоријата на повеќекратна каузалност би можела да биде еден од чекорите на тој пат. Имајќи ги предвид претходно презентираните теории, како и некои кои досега се помалку значајни, но секако ветувачки и имаат одредена тежина, се чини сосема правилно да се заклучи дека апсолутна доверба не треба да се дава на ниту една, туку дека нивната примена ќе зависи од гледиштето на набљудувачот. Дури и теоријата на диференцијална асоцијација на Едвин Сатерленд има одредени недостатоци и несигурности. Секако, дискусиите на оваа тема би биле од областа на науката и не би имале директно влијание врз обемот на криминалот и неговото сузбивање, но индиректно би можеле да бидат корисни во идните студии од областа на криминологијата.

7.1.1.11. *Теорија на државен организиран криминал*

Оваа теорија ги истражува врските меѓу државните структури и криминалните организации. Со оглед на улогата што државата ја игра во насочувањето на општествените процеси и односи, поврзувањето на организираните криминални групи со државните структури може да се смета за важен елемент кога станува збор за спречување и сузбивање на организираниот криминал. Оваа теорија е од суштинско значење за темата на овој труд бидејќи во Црна Гора врската помеѓу гореспоменатите организации е очигледна и речиси јавна.

Компаративниот пристап кон теориите за организираниот криминал укажува на фактот дека неговата поврзаност со државата претставува клучен елемент на оваа појава, односно рестриктивното разбирање на концептот на организиран криминал го

[228] С. Константиновиќ Вилиќ, В. Николиќ Ристановиќ, М. Костиќ, Криминологија, Ниш, 2012, стр. 308.

сведува на воспоставување врски со државните структури.[229] Во нашиот регион евидентна е корупцијата на јавните функционери при вршење на организирани криминални активности. Имајќи го предвид феноменот на растечкиот очигледен диспаритет помеѓу легалниот приход и начинот на живот на политичката и економската елита, како и феноменот дека некои земји целосно го прилагодиле своето политичко и економско опкружување на светот на криминалот, води до заклучок дека претприемачите од нелегалната сфера можат да сметаат на соработка и заштита на институционалните претставници во извршувањето на нивните активности. Ваквите социјални, економски и политички аномалии би можеле да се означат како „нелогичности“ кои претставуваат јасни показатели дека постои врска помеѓу криминалот и државата во дадено општество. Сепак, искуството покажа дека видливите облици на врски меѓу организираниот криминал и власта не се секогаш видливи и очигледни. Овие врски понекогаш се состојат од мрежи на суптилни односи чиишто манифестации не се очигледни и кои на крајот генерираат структурно негативни последици како што се сиромаштија, невработеност, економски загуби итн.

Формирањето пазари и процесите на урбанизација, кои се сметаат за најважни социо-економски услови за појава на организираниот криминал, придонесоа за проширување на „деловните“ односи меѓу државата и криминалните структури.[230] Од појавата на првите организирани криминални групи, државата се обидува да ги постигне своите цели, кои отстапуваат од прокламираните принципи на владеење на правото, преку овие групи, тајно, нудејќи за возврат поволности насочени кон овозможување непречено вршење на незаконски економски активности. Со текот на времето, многу структури на организиран криминал станаа исклучително финансиски моќни, што им овозможи да вршат силно влијание во политиката и да ги контролираат политичките и економските активности во општеството.

Организираните криминални групи ќе бараат помош и заштита од државата за да ги постигнат своите профитни цели, што дополнително имплицира дека се чувствуваат удобно со статус кво во односите со државата, бидејќи на тој начин полесно ги извршуваат своите активности, додека тероризмот се обидува да ја наруши оваа

[229] Стевановиќ, А. (2018). Важноста на поврзувањето на организираните криминални структури и политичката елита, Зборник на трудови на Институтот за криминолошки и социолошки истражувања, 2018/Кон. XXXVII/1/ 115-129.

[230] Howell J., Moore J. (2010). Историја на улични банди во САД. Билтен на Националниот центар за банди.

ситуација и целосно да ја урне државната власт и да ја промени за да одговара на нивните интереси.[231] Специфичноста на 21-от век, кога станува збор за структурата и организацијата на организираните криминални групи, се рефлектира во формирањето на структурни мрежи околу конкретни проекти и краткорочни планови, кои, во согласност со бизнис терминологијата, би можеле да се споредат со здружение за заедничко вложување, а современиот облик на организирани криминални групи, во однос на структурата, сè повеќе наликува на компанија која има тенденција на актуелна криминална организација, ерархија и организациона структура со постоење на посебен криминален идентитет и супкултура.[232] Оваа теорија беше дискутирана во гореспоменатиот научен труд „Важноста на поврзувањето на организираните криминални структури и политичката елита“, во кој се заклучи дека тенденцијата за воспоставување контролна позиција, инфилтрирање во правниот бизнис и обезбедување „де факто имунитет“ од гонење од страна на државните органи го карактеризира организираниот криминал, што укажува на поврзаност со државата.

Тешко е да се замисли дека криминалната група може да обезбеди „привилегирана“ позиција на пазарот исклучиво врз основа на економските и пазарните трендови. За тоа е потребна државна активност, која главно се сведува на донесување „наручани“ прописи и неспроведување на постојните, селективно сузбивање на конкурентските криминални организации. Инфилтрирањето на „криминалните средства“ во легалните текови и прикривањето на „валканото“ потекло на парите може да се опише како крајна цел на организираните криминални групи, бидејќи на тој начин нејзините членови можат слободно да ги трошат средствата добиени со нелегални активности. Сепак, потребно е државата да го затвори овој криминален круг. Неопходно е да се обезбеди државата или активно да ги поддржува овие активности на криминални групи или да дејствува пасивно кон утврдените незаконитости во работењето на компаниите и воопшто во извршувањето на активностите насочени кон внесување на „криминалните средства“ во правните канали. Избегнувањето кривично гонење (и сите други управни и судски постапки кои можат да утврдат и санкционираат незаконски дејствија) може да се опише како најбезбедна

[231] Стевановиќ, А. (2018). Важноста на поврзувањето на организираните криминални структури и политичката елита, Зборник на трудови на Институтот за криминолошки и социолошки истражувања, 2018/Кон. XXXVII/1/ 118-120.
[232] Булатовиќ А. (2016). Човековите права во современата политика на борба против транснационалниот организиран криминал – докторска дисертација, Правен факултет, Универзитет во Белград, стр.74.

форма за заштита на активностите и имотот на организирана криминална група. Тоа може да се постигне на најефикасен начин преку поврзување со државата, која сама го има легитимен монопол врз употребата на сила и ius puniendi, односно преку поврзување со претставници на нејзината власт кои имаат репресивни моќи.

7.1.2. Причини и механизми кои го поттикнуваат организираниот криминал

Организираниот криминал е многу стара општествено негативна појава, која е присутна и има големо влијание врз сите облици на општествениот и јавниот живот. Таа користи поволни услови за да се инфилтрира во правните општествени структури и вешто се прилагодува на специфичната општествено-политичка и економска ситуација не само во рамките на одредена земја, туку и на меѓународно ниво. Постои во речиси сите земји во светот и покажува тенденција на континуиран раст. Земјите каде што е најзастапен се соочуваат со потребата да се спречи и да се бори против него секојдневно. Но, многу е тешко да се дефинира и планира превенција. За разлика од повеќето други земји, општествената свест за огромната опасност што ја носи овој вид криминал беше релативно бавно да се формира во Црна Гора. Организираниот криминал е неодамнешен феномен кај нас. Во поранешна Југославија не беше толку распространета како денес, ниту по обемот ниту по облиците во кои се појавува.

Политичкиот систем од 1990-тите е одговорен за неговото појавување и проширување. Сепак, дури и по симнувањето на режимот на ДПС што владееше со Црна Гора со децении, во текот на изминатата половина деценија, свеста за неопходноста од ефикасна борба против организираниот криминал се развива бавно и тешко, и никогаш не била попотребна. Донесени се закони, законски и подзаконски акти, законски процедурални и организациски прописи, но недостигаше поефикасен и посоодветен одговор на државата против организираните криминални групи. Иако е постигнат одреден првичен напредок во оваа област, сè уште има загрижувачки решенија во законодавството и судската практика. Причина за ваквата состојба е фактот што Црна Гора досега многу повеќе се справуваше со последиците отколку со причините за појавата на организираниот криминал. И денес на територијата на Црна Гора се активни голем број организирани криминални групи. Тие се регионално поврзани со исти групи во соседните земји и пошироко, најмногу со групи од Република Србија, Босна и Херцеговина, Романија, Хрватска, Македонија, Бугарија и

Албанија. Организираните криминални групи имаат големо негативно влијание врз економскиот и социјалниот развој на земјата. Нивниот фундаментален начин на работа е да инвестираат огромни суми незаконски стекнати пари во легални канали, да ја корумпираат државната администрација, со цел да добијат заштитени информации и да влијаат на текот и исходот на кривичното гонење. Сегашната состојба на законодавната и судската практика во борбата против организираниот криминал не е на завидно ниво, што е случај во другите земји.

Комплексноста на концептот на организиран криминал, импликациите од неговото теоретско дефинирање и објаснувањето на неговите причини и последици продолжуваат да бидат предмет на истражување на криминолозите и експертите од разни други научни дисциплини. Факторите кои придонесуваат за развој и ширење на организираниот криминал во Црна Гора се многубројни, а по видот и интензитетот се слични на факторите во сите земји во транзиција. Меѓу другото, причините за ваквата состојба се: сиромаштијата, екстремно високата невработеност, корупцијата, неспроведувањето или селективното применување на прописите, недостигот на капацитет и професионалност на државните службеници, како и злоупотребата на современите технологии. Социјалните услови во Црна Гора се многу лоши. Институционалната, даночната и финансиската контрола е неефикасна и недоволна, има перење пари, злоупотреба на службената положба, а честопати и самите политичари, адвокати, адвокати и судии се членови на криминални организации. Своето богатство го стекнале со криминални активности, иако индиректно. Сите се залагаат и ја нагласуваат важноста на казнено-правната заштита преку пропишување, гонење и казнување на сторителите на организираниот криминал, во смисла на негово сузбивање, но ова влијание е многу помало од влијанието на социјалните фактори кои го поттикнуваат растот на организираниот криминал. Геостратешката и геотранзитна положба на Црна Гора придонесува за ширење и развој на организираниот криминал. Оваа територија како транзитна област се користи за трговија со луѓе, украдени возила, дрога, цигари, нелегална трговија со оружје и слично. Организираниот криминал е вклучен и во други незаконски активности: злоупотреба на службената положба, корупција, уцена, изнуда, киднапирање, проституција, перење пари, шверц на други акцизни стоки, трговија со пари, трговија со други средства. Значи, присутни се речиси сите форми на организиран криминал. Сето ова се рефлектира во бројот на криминални организации, нивните врски и соработка, како и видот и обемот на нивните

криминални активности. Со тоа се зголемува и финансиската моќ на криминалните групи, формирајќи центри каде влијанието на криминалните организации е многу поголемо од она на државните органи. Опасноста од организираниот криминал за целото општество произлегува од целите што се обидува да ги постигне, како што се незаконското стекнување профит, политичка моќ и влијание врз легитимните државни институции. Според природата на заканата од организираниот криминал, тој се приближува кон тероризмот, доведувајќи ја во прашање националната и меѓународната безбедност. Сторителите често се идентични. Тие се разликуваат по мотивацијата затоа што терористите се мотивирани од идеалистички цели да ја преуредат општествената реалност, додека сторителот на чинот на организиран криминал делува првенствено за да стекне криминален профит, кој често се користи за финансирање на тероризмот. Спречувањето и борбата против организираниот криминал бара ефикасна и постојана борба против сите негови форми. Неопходно е да се донесат и имплементираат законски прописи, да се зајакнат државните органи (МВР, Агенција за национална безбедност (АНБ), Агенција за воена безбедност како составен дел на Министерството за одбрана, Министерство за правда и Министерство за финансии, Управа за спречување перење пари, Даночна управа, Царинска управа) со цел што е можно поуспешна сузбивање на оваа исклучително опасна општествена појава. Исто така, неопходно е доследно почитување на јурисдикцијата и овластувањата, како и воспоставувањето модерни и сеопфатни правни рамки и зајакнување на регионалната и меѓународната соработка. Се очекува дека понатамошното движење и развој на организиран криминал во Црна Гора ќе биде под влијание и со различен интензитет, од сите опишани фактори: светската економија, војните, тероризмот, инвестирањето пари стекнати преку криминални дела во правни канали, проширување на високо-технолошкото дело, еколошкиот криминал, итн. За да се спречат и елиминираат причините за порастот на организираниот криминал, неопходно е да се обезбедат ефективни механизми, односно повеќе да се почитуваат законите, интегритетот на институциите, да се заострат казните за сторителите и да се зајакне контролата на сите начини на владеење. Само така значително би придонеле за развој на правната држава како најважна пречка за организираниот криминал.

7.1.2.1. Критички осврт на постоечката (консултирана) литература која се занимава со организираниот криминал

Помина речиси еден век од првото емпириско истражување за криминалните траектории, а дури во последните децении се појавија интерес и можности за научни објаснувања за деликвентното однесување. Овој труд има за цел да ги анализира истражувањата и различните теории од областа на организираниот криминал кои ги прошируваат и интегрираат традиционалните и современите криминолошки теории. Со комбинирање на претходни студии, литература и научни трудови, се прави обид да се објасни развојот на криминалните дела и деликвенцијата во одреден временски период врз основа на точни податоци. Анализираните теории дадоа увид во развојот на криминалното и асоцијалното однесување, факторите на ризик и отпорност на различните возрасти и ефектите од животните настани врз развојните траектории. Развојните теории и теориите за животниот тек може да се препознаат по нивното објаснување за почетокот, упорноста и отпорот од криминалното однесување.

Повеќето прифаќаат дека човечкото однесување е под влијание на социо-психолошки фактори, при што биолошките фактори имаат помала улога. Разликите меѓу поединците се очигледни, но постојат слични животни обрасци во одредени фази од развојот на поединецот. Придржувањето кон одредени обрасци е сегмент од општествените односи и услови кои се клучни за човековиот развој. Овие теории прецизно нагласуваат дека разбирањето на деликвенцијата и криминалните настани низ различни развојни периоди бара идентификација, следење и евалуација на бројни фактори. Теориите експлицитно вклучуваат различни индикатори, ја нагласуваат важноста на нивните меѓусебни влијанија како што се реципрочните ефекти, животни настани или односот поединец-средина и ги објаснуваат невропсихолошките и социјалните влијанија. Тие, исто така, дозволуваат објаснувања за стабилноста и промените во однесувањето и се разликуваат по тоа дали вклучуваат типологија на престапници и обезбедуваат етиологија на деликвенција за секој тип посебно, или го објаснуваат постепениот развој на деликвентно однесување, рано појавување, идентификација за време на адолесценцијата или доцниот почеток на криминална кариера. Истовремено, тие се обидуваат да ги објаснат причините и последиците од деликвентното однесување во однос на возраста, разликите меѓу поединците и внатре во поединците, влијанието на интеракцијата на околината и индивидуалните фактори, општеството или биопсихолошките ефекти врз развојот на деликвенцијата во текот на животот. Организираниот криминал во регионот, а со тоа и во Црна Гора, не е нова и

неистражена појава. Но, во Црна Гора не е објавен научен труд на оваа тема. Презентираните теории имаат за цел да аргументираат дека тие се занемарени во домашната литература и не се доволно емпириски тестирани. Тие вклучуваат ситуациони фактори, (само)контрола, аномија, учење; додека раната деликвенција варира во степен и ги зголемува шансите (директно или индиректно) за идна деликвенција.

7.1.2.2. Методолошки пристап во пишувањето на трудот

Овој труд се применети мултидисциплинарни истражувања спроведени во рамките на криминологијата, со комбинација на индикатори, достигнувања и истражувања во социологијата, психологијата и правните науки. Според видот на истражувањето, трудот припаѓа на емпириско, евристичко, еднократно и дијагностичко истражување. Применети се основни научни методи (анализа, апстракција, специјализација, генерализација, синтеза, компаративен и индуктивно-дедуктивен метод, конкретизација, класификација). Методите се особено важни за евалуација на објавените резултати од емпириски студии за теориите за социјална дезорганизација, со цел да се овозможи нивно сеопфатно и подобро разбирање. Од општите научни методи, во трудот се примени хипотетичко-дедуктивниот и аналитичко-дедуктивниот, статистичкиот метод заснован на емпириски податоци, подготовката и развојот на конкретни истражувачки инструменти и планирањето на обработката на податоците, методот на моделирање кој открива модели и теории за криминалот. Методот на анализа на документи (содржина) беше користен во рамките на законските прописи, записниците и извештаите на надлежните служби и органи.

7.1.3. Анализа на истражувањето (2015-2020)

За успешно да се анализира проблемот со недозволената трговија со наркотични дроги, особено во однос на дадениот период 2015-2020 година, неопходно е да се поседуваат точни податоци. Меѓу другото, важно е да се имаат точни податоци за бројот на корисници на дрога. Во официјалниот регистар мора да се внесат јасни податоци за бројот на корисници на дрога, а надлежните субјекти, не само полицијата,

поактивно да се вклучат во овој проблем кој предизвикува големи и бројни негативни последици во општеството. Наркоманијата е феномен кој зема замав во Црна Гора, така што освен надлежните институции и служби, со овој проблем во голема мера се занимава и граѓанскиот сектор, односно невладините организации. Не е познат бројот на корисници на дрога во Црна Гора, нема официјален регистар, а властите треба да имаат прецизна евиденција за да се подобри практиката на пружање помош на зависниците врз основа на точни податоци. Црна Гора нема ни прецизни податоци за бројот на починати од предозирање. Смртта од предозирање со наркотични дроги се смета за насилна смрт и бара соработка на повеќе одделенија и посебен пристап во методологијата на управување и пријавување на смртни случаи предизвикани од предозирање. Не постои регистар на лица кои користат дроги и кои повикале помош, како и регистар на лица кои се предозирале. Водењето таков регистар е важно така што, врз основа на тие записи, може да се разгледа воведувањето на налоксон, противотров за опиоиди и спречување на предозирање, кои се сè почести. Процесот на лекување е индивидуален по природа. Употребата на психоактивни супстанции доведува до различни социјални и економски проблеми, оставајќи последици по здравјето на корисникот. Кога станува збор за економските и социјалните последици од употребата на дрога, најчесто има отфрлање од семејството, пријателите и другите блиски луѓе, кои често се клучни во системот за поддршка кога лицето ќе одлучи да го започне процесот на лекување. Луѓето кои користат дроги се соочуваат со висок степен на стигма и дискриминација на секој чекор. Во Црна Гора, една од опциите за лекување е програма за терапија со опиоидни агонисти со метадон или бупренорфин, каде што за вклучување во самиот третман потребна е проценка од психијатар, кој одобрува вклучување во оваа програма и пропишува терапија. По тој повод се води евиденција за корисници на бупренофинска терапија која се користи за зависници од хероин. Според бројни студии, кај интравенозните корисници на психоактивни супстанци, 70% од луѓето имаат хепатитис Ц, инфекција која се пренесува преку крв, која главно се добива преку употреба и споделување на опрема која не е стерилна и која постојано се користи. Се смета дека е најважна поддршката на семејството во процесот на опоравување, бидејќи човек кој користи дрога тешко може сам да се извлече од проблемот. Исто така, невозможно е да му се помогне на човек додека тој самиот не побара помош. И покрај фактот дека семејствата се уништени психички, финансиски и на секој друг начин, ретко кој родител се откажува од борбата да го спаси своето дете.

Секако, неопходна е и поддршката од општеството, за да се создаде безбедна и поддржувачка средина во која нема стигма, дискриминација и осудување.

Клучен елемент е да се изврши анализа на нелегалната трговија со наркотични дроги во периодот 2015-2020 година, според сите параметри, во оваа прилика се испратени барања за слободен пристап до информации до Министерството за внатрешни работи, Вишиот суд, Управата за приходи и царина - Сектор за царинска безбедност и контрола и управа за извршување на кривични санкции.

7.1.4. Резултати од истражувањето во Министерството за внатрешни работи на Црна Гора

Министерство за внатрешни работи,[233] на распит: колку лица се лишени од слобода во 2015, 2016, 2017, 2018, 2019 и 2020 година поради сторено кривично дело „Неовластено производство, држење и пуштање во промет наркотични дроги“; бројот на повратници лишени од слобода поради кривично дело „Неовластено производство, држење и пуштање во промет наркотични дроги“, особено за секоја од горенаведените години; бројот на лица кои се гонат за наведеното кривично дело за наведените години; бројот на законски осудени лица за кривично дело „Неовластено производство, држење и пуштање во промет на наркотични дроги“ поединечно за секоја од наведените години и количината и видовите на одземени наркотични дроги, посебно за секоја година (2015, 2016, 2017 година, 2018, 2019 и 2020 година), ги достави следните податоци.

Табела бр. 1	Лица кои ги гони надлежното обвинителство за кривични дела од чл. 300 од КЗЦГ и за кривични дела од чл. 301 од КЗЦГ	
Година	Број на лица	Промени (%)
2015	196	/
2016	194	-1 %
2017	279	44 %
2018	251	-10 %
2019	308	23 %

[233] Податоци доставени согласно *Законот за слободен пристап до информации, Акт бр.40 УП I - 037/23-2776/3 од 04.05.2023 година. Очигледно е дека во МВР - Управата на полицијата не се води прецизно евиденцијата, како што може да се заклучи од досиејата кои се доставени, може да се заклучи дека податоците не се веродостојни и прецизни.*

2020	290	-6 %

Табела бр. 1 *Во табелата бр. 1 се прикажани збирните податоци на Министерството за внатрешни работи за тоа колку лица се лишени од слобода во периодот 2015-2020 година по сторени кривични дела „Неовластено производство, држење и пуштање во промет наркотични дроги“ (чл. 300 КЗ. на Црна Гора) и „Олеснување на потрошувачката на наркотични дроги“ (чл. 301 КЗ на Црна Гора).*

Бројот на лица кои се лишени од слобода во периодот 2015-2020 година, поради кривични дела поврзани со злоупотреба на наркотични дроги по член 300 од Кривичниот законик на Црна Гора - „Неовластено производство, држење и пуштање во промет на наркотични дроги“ и според член 301 од Кривичниот законик на Црна Гора – „Овозможување на уживање наркотични дроги“ (колективно) изнесува: 2015 година – 196 лица; 2016 година – 194 лица, што е за 1% помалку во однос на претходната година; 2017 година – 279 лица, што е за 44% повеќе од претходната година; 2018 година – 251 лице, што е за 10% помалку во однос на претходната година; 2019 година – 308 лица, што е за 23% повеќе во однос на претходната година; 2020 година - 290 лица, што е за 6% помалку од претходната година.

Графикон бр. 1 *На дијаграмот се прикажани статистички податоци по години за бројот на лица лишени од слобода*

Табела бр. 2	Лица кои ги гони надлежното обвинителство за КД од чл. 300 од КЗЦГ и за КД од чл. 301 од КЗЦГ		Лица кои надлежното обвинителство ги гони за КД од чл. 300 од КЗЦГ	
Година	Број на лица	Промени изразени во проценти (%)	Број на лица	Промени (%)

2015	196	/	/	/
2016	194	-1 %	167	/
2017	279	44 %	/	/
2018	251	-10 %	/	/
2019	308	23 %	269	/
2020	290	-6 %	231	-14 %

Табела бр. 2 *Во табелата бр. 2, левата страна на табелата е идентична со табелата бр.1, додека на десната страна од табелата се дадени податоци само за бројот на лица лишени од слобода врз основа на чл. 300 од Кривичниот законик на Црна Гора.*

Кога станува збор за лишување од слобода само по член 300 од Кривичниот законик на Црна Гора, тие имаат евиденција за 2016 година – 167 лица; 2019 година – 269 лица во 2020 година – 231 лице, што е за 14% помалку во однос на претходната година. Споредувајќи ги табелите 1 и 2, како и дијаграмите поврзани со табелите, очигледно е дека Министерството за внатрешни работи на Црна Гора не води точна евиденција за бројот на лица лишени од слобода, со што се доведува во прашање точноста и релевантноста на податоците, кои се прецизно внесени во табелата на начинот на кој се доставени од наведеното министерство.

Графикон бр. 2 *На дијаграмот се прикажани статистички податоци по години за лица кои се лишени од слобода врз основа на член 300 од КЗ на Црна Гора „Неовластено производство, држење и пуштање во промет на наркотични дроги*“.

Бројот на повратници лишени од слобода поради кривични дела од член 300 од

Табела бр. 3	Повратници во извршувањето на КД од чл. 300 и чл. 301 КЗЦГ	Повратници во извршување на КД од чл. 300 од КЗЦГ

Кривичниот законик на Црна Гора - „Неовластено производство, држење и пуштање во промет на наркотични дроги“ и исто така по чл. 301 од Кривичниот законик на Црна Гора - „Овозможување користење на наркотични дроги“ во периодот 2016 - 2018 година е кумулативно евидентирано, додека за периодот 2019 и 2020 година евидентирано е посебно бројот на повратници и изнесува: 2015 година - немаат податоци; 2016 година – 37 лица; 2017 година – 33 лица, што е за 11% помалку во однос на претходната година; 2018 година – 43 лица, што е за 30% повеќе од претходната година; 2019 година - 48 лица по чл. 300 „Неовластено производство, држење и пуштање во промет наркотични дроги“ и 57 лица по чл. 301 „Овозможување на уживањето во наркотични дроги“; 2020 година - 73 лица по чл. 300 „Неовластено производство, држење и пуштање во промет наркотични дроги“, што е за 52% повеќе од претходната година и 88 лица по чл. 301 „Овозможување на уживањето во наркотични дроги“, што е за 54% повеќе од претходната година.

Година	Број на лица	Промени изразени во проценти (%)	Број на лица	Промени изразени во проценти (%)
2015	/	/	/	/
2016	37	/	/	/
2017	33	-11 %	/	/
2018	43	30 %	/	/
2019	57	33 %	48	/
2020	88	54 %	73	52 %

Табела бр. 3 *Во табелата бр. 3 се прикажани збирните податоци на Министерството за внатрешни работи за тоа колку повратници во периодот 2016-2018 година сториле кривични дела „Неовластено производство, држење и пуштање во промет на наркотични дроги“ (чл. 300 КЗ на Црна Гора) и „Олеснување на потрошувачката на наркотични дроги“ (чл. .301 КЗ на Црна Гора). За периодот 2019-2020 година посебно се дадени податоците за бројот на повратници за извршување на горенаведените кривични дела.*

Грфаикон бр. 3 *Дијаграмот покажува статистички падови по години во врска со регистрацијата на повратниците во извршување на кривични дела „Неовластено производство, држење и пуштање во промет на наркотични дроги“ (чл. 300 од*

Кривичниот законик на Црна Гора) и „Олеснување на конзумирање на наркотици дрога“ (чл. 301 од КЗ).

Графикон бр. 4 *На дијаграмот се прикажани статистичките падови за периодот 2018-2020 година во врска со регистрацијата на повратниците во извршување на кривични дела „Неовластено производство, држење и пуштање во промет на наркотични дроги“ (чл. 300 КЗ на Црна Гора).*

Полициската управа нема податоци за бројот на осудени лица.

Количина и вид на запленета наркотична дрога, особено за секоја година:

Табела бр. 4	Количина и видови запленети дроги во грама						
Видови опојни дроги	Година						Вкупно
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
Марихуана	197 460,10	2 783 530,189	3336411,52	3 203 420,06	2 290 600,9	3 103 998,31	14.915.421,079
Хероин	4 634,19	33 388,50	17926,585	1 782,423	23 319,663	13 157,071	94.208,432
Кокаин	33 921,84	337,46	1643,34	34 897,927	93 242	1 082,59	165.125,157
Синтетичка дрога	1 298	0	0	0	271,46	34	1.603,46
Хашиш	47,80	112,88	2042,55	8 146,05	39,8	946,2	11.335,28
Субохон	9,48	0	0	0	0	0	9,48
Тразем	1,26	0	0	0	0	0	1,26
Санвал	3,96	0	0	0	0	0	3,96

Карбапин	17,64	0	0	0	0	0	17,64
Останати недозволени фармацевтски производи	7,88	0	0	0	1460,1	1 263,4	2.731,38
Бупренорфин	0	8,83	0,267	0	0	0	9,097
Екстази	0	24,37	17,57	20,705	0	113,5	176,145
МДМА	0	14,00	0		0	0	14
Амфетамин	0	121,87	33,345	216,2	0	221,2	592,615
Псилоцибин	0	24,00	0	14,8	0	0	38,8
Диазепам	0	1,34	0	0	0	0	1,34
Хашиш масло	0	0	15684,58	0.1	0	14,8	15.699,48
Флорамидал	0	0	1,484	0	0	0	1,484
Екстазолом	0	0	2,024	0	0	0	2,024
Макова слама	0	0	518,86	0	0	0	518,86
НН супстанца	0	0	534	6 442,75	0	0	6.976,75
Метамфетамин	0	0	0	0.7	0	4,5	5,2
Трамадол	24,03	0	0	0	0	0	24,03

Табела бр. 4 *Ги прикажува резултатите од запленете на дрога во грамови посебно за секој тип на дрога и посебно по возраст. Податоците се прецизно внесени како што се доставени од МВР.*

Табела бр. 5	Количина и видови запленети дроги по парче						
Видови опојни дроги	Година						Вкупно
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
Синтетички дроги	1110	0	0	0	6832,5	0	7.942,5
Тромадол	0	0	0	51	0	48	99
Бупренорфин	0	57	115	131	0	625	928
Екстази	0	1566	291	1750	0	293.5	3.900,5
ЛСД	0	14	14	20	0	0	48
Диазепам	0	6	101	2	0	193	302
Ксалол	0	35	209	96	0	2200	2.540
Ксанакс	0	1		7490	0	80	7.571
Стебло од марихуана	0	58	168	118	0	0	344

Семки од марихуана	0	164	0	0	0	0	164
Флорамидал	0	0	29	0	0	2474	2.503
Субутех	0	0	93	23	0	0	116
Мендилех	0	0	88	50	0	87	225
Останати недозволени фармацевтски производи	0	0	48	433	1531	0	2.012
Метадон	0	0	0	4	0	0	4
Лоразепам	0	0	0	0	0	160	160
Бромазепам	0	0	0	0	0	310	310
Санвал	0	0	0	0	0	177	177
Нормабел	0	0	0	0	0	6	6
Лексилиум	0	0	0	0	0	45	45
Амвизол	0	0	0	0	0	4	4
Бенседин	0	0	0	0	0	24	24
Хелех	0	0	0	0	0	30	30
Сиген	0	0	0	0	0	2	2
Ефтил	0	0	0	0	0	63	63
Пхенорбарбитон	0	0	0	0	0	83	83
Флунисан	0	0	0	0	0	3	3
Клоназепам	0	0	0	0	0	22	22
Ранитидин	0	0	0	0	0	2	2

Табела бр. 5 Г*и прикажува резултатите од запленитe на дрога поединечно за секој тип на дрога и посебно по година. Податоците се прецизно внесени како што се доставени од МВР.*

Табела бр. 6	Заплена на дрога во периодот од 2015 до 2020 година	
Година	Марихуана	Промени изразени во %
2015	197 460.10 g	-
2016	2 783 530,189	1309.67%
2017	3336411,52	19.86%
2018	3 203 420,06	-3.99%
2019	2 290 600,9	-28.50%
2020	3 103 998,31	35.51%

Табела бр. 6 *Во табела бр. 6 е прикажана количината на запленета марихуана по години*

Во 2015 година запленети се 197.460,10 g марихуана; во 2016 година запленети се 2.783.530,189 g марихуана што е за 1309,67% повеќе од претходната година; во 2017 година запленети се 3.336.411,52 g марихуана што е за 19,86% повеќе од претходната година; во 2018 година запленети се 3.203.420,06 g марихуана што е за 3,99% помалку во однос на претходната година; во 2019 година запленети се 2.290.600,9 g марихуана што е за 28,50% помалку во однос на претходната година, а во 2020 година запленети се 3.103.998,31 g марихуана што е за 35,51% повеќе од претходната година.

Графикон бр. 5 *На дијаграмот се прикажани статистичките падови за периодот 2015 - 2020 година во врска со конфискацијата на марихуана.*

Табела бр. 7	Заплена на дрога во периодот од 2015 до 2020 година	
Година	Хероин	Промени изразени во %

2015	4 634,19 g	-
2016	33 388,50 g	620.48%
2017	17926,59 g	-46.31%
2018	1 782,423 g	-90.06%
2019	23 319,663 g	1208.31%
2020	13 157,071g	-43.58%

Табела бр. 7 *Во табела бр. 7 е прикажана количината на запленет хероин по година*

Во 2015 година запленети се 4.634,19 g хероин; во 2016 година запленети се 4.634,19 g хероин што е за 620,48% повеќе од претходната година; во 2017 година запленети се 17.926,59 g хероин што е за 46,31% помалку во однос на претходната година; во 2018 година запленети се 1.782.423 g хероин, што е за 90,06% помалку во однос на претходната година; во 2019 година запленети се 23.319.663 g хероин што е за 1208,31% повеќе од претходната година, а во 2020 година запленети се 13.157.071 g хероин што е за 43,58% помалку од претходната година.

Графикон бр. 6 *Дијаграмот ги прикажува статистичките падови за периодот 2015-2020 година во врска со запленатата на хероин*

Табела бр. 8	Заплена на дрога во периодот од 2015 до 2020 година	
Година	Кокаин	Промени изразени во %
2015	33 921,84 g	-
2016	337,46 g	-99.01%
2017	1643,34 g	386.97%
2018	34 897,93 g	2023.60%
2019	93 242 g	167.18%
2020	1 082,59 g	-98.84%

Табела бр. 8 *Табелата бр. 8 го покажува количеството запленето кокаин по година*

Во 2015 година запленети се 33.921,84 g кокаин; во 2016 година запленети се 337,46 g кокаин што е за 99,01% помалку од претходната година; во 2017 година запленети се 1.643,34 g кокаин што е за 386,97% повеќе од претходната година; во 2018 година запленети се 34.897,93 g кокаин, што е за 2023,60% повеќе од претходната година; во 2019 година запленети се 93.242 g кокаин, што е за 167,18% помалку во однос на претходната година, а во 2020 година запленети се 1.082,59 g кокаин што е за 98,84% помалку од претходната година.

Графикон бр. 7 *На дијаграмот се прикажани статистичките падови за периодот 2015 - 2020 година во врска со конфискацијата на кокаин*

Графикон бр. 8 *Дијаграмот ги прикажува најчестите дроги во Црна Гора*

7.1.5. Резултатите од истрагата се според Управата за извршување на кривични санкции[234]

Управата за извршување на кривични санкции по барање: број на обвинети во Истражниот затвор за кривично дело „Неовластено производство, држење и пуштање во промет наркотични дроги“ посебно за секоја година (2015, 2016, 2017, 2018, 2019 и 2020 година); број на затвореници кои издржуваат затворска казна за сторено кривично дело „Неовластено производство, држење и пуштање во промет на наркотични дроги“ посебно за секоја година (2015, 2016, 2017, 2018, 2019 и 2020 година); број на повратници кои издржуваат затворска казна за кривично дело „Неовластено производство, држење и пуштање во промет наркотични дроги“ посебно за секоја година (2015, 2016, 2017, 2018, 2019 и 2020 година), ги достави следните податоци:

Табела бр. 9	Бројот на обвинети во Истражниот затвор за кривично дело „Неовластено производство, држење и пуштање во промет наркотични дроги“	
Година	Број на обвинети	Промени изразени во %
2015	48	/
2016	80	67%
2017	89	11%
2018	86	-3%
2019	68	-21%
2020	57	-16%

Табела бр. 9 *Во табелата бр. 9 се прикажани податоци за осудени обвинети лица во Истражниот затвор во периодот 2015 – 2020 година поради „Неовластено производство, држење и пуштање во промет наркотични дроги“*

[234] Податоци доставени согласно *Законот за слободен пристап до информации, Акт У - СПИ бр. 7/23-1 и У - СПИ бр. 7/23-2 од 16 мај 2023 година.*

Број на обвинети лица во Истражниот затвор за сторено кривично дело „Неовластено производство, држење и пуштање во промет наркотични дроги“: 2015 година – 48 лица; 2016 година - 80 лица, што е за 67% повеќе од претходната година; 2017 година - 89 лица, што е за 11% повеќе од претходната година; 2018 година - 86 лица, што е за 3% помалку во однос на претходната година; 2019 година - 68 лица, што е за 21% помалку во однос на претходната година и 2020 година - 57 лица, што е за 16% помалку во однос на претходната година.

Графикон бр. 9 *Дијаграмот покажува статистички падови за периодот 2015-2020 година во однос на бројот на обвинети во истражниот затвор во периодот 2015-2020 година години, поради неовластено производство, држење и пуштање во промет наркотични дроги*

Табела бр. 10	Бројот на затвореници кои издржуваат затворска казна за сторено кривично дело „Неовластено производство, држење и пуштање во промет наркотични дроги“	
Година	Број на затвореници	Промени изразени во %
2015	87	/
2016	111	28%
2017	120	8%
2018	119	-1%
2019	116	-3%
2020	100	-14%

Табела бр. 10 *Во табелата бр. 10 се прикажува бројот на затвореници кои издржуваат затворска казна во периодот 2015 - 2020 година поради сторено кривично дело неовластено производство, држење и пуштање во промет наркотични дроги*

Број на затвореници на издржување затворска казна за сторено кривично дело „Неовластено производство, држење и пуштање во промет наркотични дроги“: 2015 година - 87 лица; 2016. година - 111 лица, што е за 28% повеќе од претходната година; 2017 година - 120 лица, што е за 8% повеќе од претходната година; 2018 година - 119 лица, што е за 1% помалку во однос на претходната година; 2019 година - 116 лица, што е за 3% помалку во однос на претходната година и 2020 година - 100 лица, што е за 14% помалку во однос на претходната година.

Графикон бр. 10 *Дијаграмот покажува статистички падови за периодот 2015 - 2020 година во врска со бројот на затвореници кои издржуваат затворски казни за сторено кривично дело неовластено производство, држење и пуштање во промет наркотични дроги*

На прашањето за бројот на повратници, тие не дадоа податоци со образложение дека Управата за извршување на кривични санкции ја нема документацијата која ги содржи бараните податоци, а потоа изјавија: *„Исто така, за собирање податоци за бројот на повратници ќе биде потребно увид во документацијата (пресуди, извадок*

од казнена евиденција) за секој затвореник поединечно, односно во личното досие на затворениците прифатени на издржување затворска казна во наведениот период".

7.1.6. Резултатите од истражувањето на податоци од Управата за приходи и царина, Секторот за царинска безбедност и контрола[235]

Управа за приходи и царина, Сектор за царинска безбедност и контрола по распит за бројот на дејствија во надлежност на Секторот за царинска безбедност и контрола за откривање на шверц на наркотични дроги, посебно за секоја година (2015, 2016, 2017, 2018, 2019 и 2020 година); бројот на контролирани лица опфатени во дејствија во надлежност на Секторот за царинска безбедност и контрола заради откривање на шверц на наркотични дроги, особено за секоја година (2015, 2016, 2017, 2018, 2019 и 2020 година); количина и вид на запленета наркотична дрога поединечно за секоја година (2015, 2016, 2017, 2018, 2019 и 2020 година), ги достави следните податоци:

Табела бр. 11	Број на дејствија и заплени на наркотици во надлежност на Секторот за царинска безбедност и контрола						
Опис	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Севкупно
	Акција бр	Акција бр	Акција бр	Акција бр	Акција бр	Акција бр	Акција бр
Сканк	8	23	32	18	9	4	94
Хероин	1	1	2	2	1	1	8
Кокаин	1	0	3	1	1	0	6
Хашиш	0	1	1	1	0	1	4
Масло од хашиш	0	0	0	0	0	0	0
Ампули од	0	0	0	0	0	0	0

[235] Податоци доставени согласно *Законот за слободен пристап до информации, Акт бр.05/02-УП-222/3-23 од 25.04.2023 година. и бр.: 05.00-УП-222/3-23 од 24.05.2023.*

хашиш							
Вкупно	10	25	38	22	11	6	112

Табела бр. 11 Во табелата бр. 11 е прикажан бројот на дејствија на Секторот за царинска безбедност и контрола и во колку акции е запленета дел од дрогата

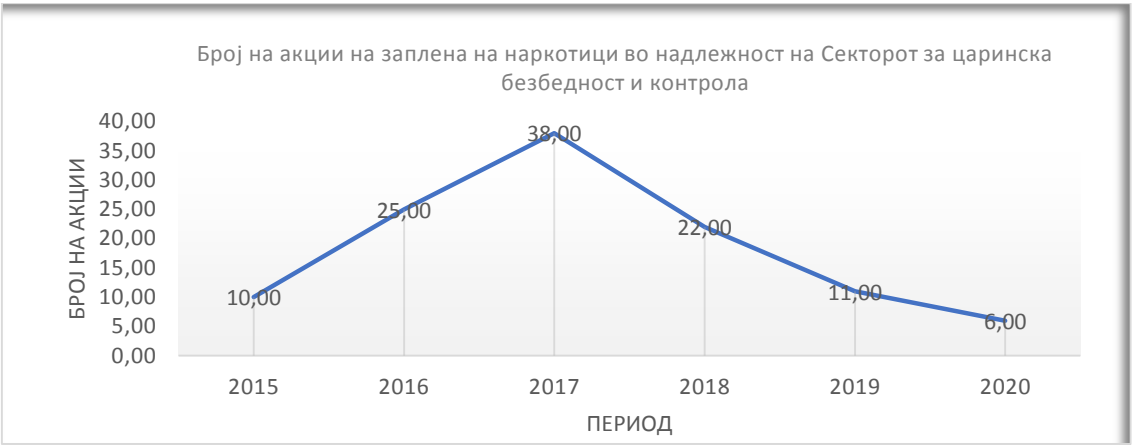

Графикон бр. 11 *На дијаграмот се прикажани статистичките падови за периодот 2015-2020 година во однос на бројот на дејствија и заплени на наркотици од страна на Секторот за царинска безбедност и контрола*

Табела бр. 12	Сканк			
Година	Конфискуван	Промени во %	Број на акција	Промени во %
2015	72,35 kg	/	8	/
2016	1.224,927 kg	/	23	188%
2017	395,26 kg	/	32	39%
2018	276,487 kg	/	18	-44%
2019	432,247 kg	/	9	-50%
2020	2033,00 kg	/	4	-56%

Табела бр. 12 *Во табела бр. 12 по година се прикажани бројот на акциите на службениците од Секторот за царинска безбедност и контрола и количината на запленетиот сканк*

Службеници на Секторот за царинска безбедност и контрола запленија 72,35 килограми сканк во 8 акции во 2015 година; во 2016 година во 23 акции се запленети 1.224.927 kg сканк, што е за 188% повеќе во споредба со бројот на акции од претходната година; во 2017 година во 32 акции, што е за 39% повеќе од дејствијата во претходната година, запленile 395,26 kg сканк; во 2018 година во 18 акции, што е за 44% помалку во однос на дејствијата во претходната година, запленile 276.487 kg сканк; во 2019 година во 9 акции, што е за 50% помалку во однос на дејствијата во претходната година, запленile 432.247 kg сканк, а во 2020 година во 4 акции, што е за 56% помалку во однос на дејствијата во претходната година, запленile 2033,00 kg сканк.

Табела бр. 13	Хероин			
Година	Конфискуван	Промени во %	Број на акција	Промени во %
2015	1.50 kg	/	1	/
2016	27.59 kg	1739%	1	0
2017	17.23 kg	-38%	2	100%
2018	4.693 kg	-73%	2	0
2019	17.00 kg	262%	1	-50%
2020	12.00 kg	-29%	1	0

Табела бр. 13 *Во табела бр. 13 по години е даден бројот на дејствија на службениците од Секторот за царинска безбедност и контрола и количеството на запленет хероин*

Службеници на Секторот за царинска безбедност и контрола во 2015 година во 1 акција запленија 1,5 kg хероин; во 2016 година во 1 акција запленile 27,59 kg хероин

што е за 1739% повеќе од запленетата количина во претходната година; во 2017 година во 2 акции, што е за 100% повеќе во однос на дејствијата во претходната година, запленили 17,23 kg хероин што е за 38% помалку во однос на запленатa во претходната година; во 2018 година во 2 акции запленили 4.693 kg хероин што е за 73% помалку во однос на запленатa во претходната година; во 2019 година во 1 акција, што е за 50% помалку во однос на дејствијата во претходната година, запленети се 17 kg хероин, што е за 262% повеќе во однос на запленетата количина во претходната година и во 2020 година во 1 акција запленили 12 килограми хероин што е за 29% помалку од запленатa во претходната година.

Табела бр. 14	Кокаин			
Година	Конфискуван	Промени во %	Број на акција	Промени во %
2015	33.44 kg	/	1	/
2016	0.00	-100%	0	-100%
2017	0.51 kg	/	3	/
2018	38.80 kg	7568%	1	-67%
2019	31.55 kg	-19%	1	0
2020	0	0.00	0	0.00

Табела бр. 14 *Во табела бр. 14 по години е даден бројот на дејствија на службениците од Секторот за царинска безбедност и контрола и количеството на одземен кокаин*

Службеници на Секторот за царинска безбедност и контрола во 2015 година во 1 акција запленија 33,44 kg кокаин; во 2016 година нема дејствија или заплени; во 2017 година во 3 акции запленили половина килограм кокаин; во 2018 година во 1 акција, што е за 67% помалку во однос на дејствијата од претходната година, запленили 38,80 kg кокаин што е за 7568% повеќе во однос на запленатa во претходната година; во 2019 година во 1 акција запленили 31,55 kg хероин што е за 19% помалку во однос на претходната година, а во 2020 година немало дејствија или заплена на кокаин.

Табела бр. 15	Вкупната количина на наркотици запленети од службеници од Секторот за царинска безбедност и контрола						
Опис	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Вкупно
Сканк	72.35	1.224,927	395,26	276.487	432.247	2033.00	3.210,568927
Хероин	1.50	27,588	17,23	4.693	17.00	12.00	80.011
Кокаин	33.44	0.00	0.506	38.8	31.55	0.00	104.296
Хашиш	0.00	0,103	0.12	0.00	0.00	53.00	53,223
Хашишово масло	0.00	0.00	18.225 l	0.145	0.00	0.00	18.37
Хашишови ампули	0.00	0.00	0.00	100.00	0.00	0.00	100.00

Табела бр. 15 *Во табела бр. 15 е дадена вкупната количина на конфискувани наркотици во периодот 2015 - 2020 година, од страна на службеници од Секторот за царинска безбедност и контрола*

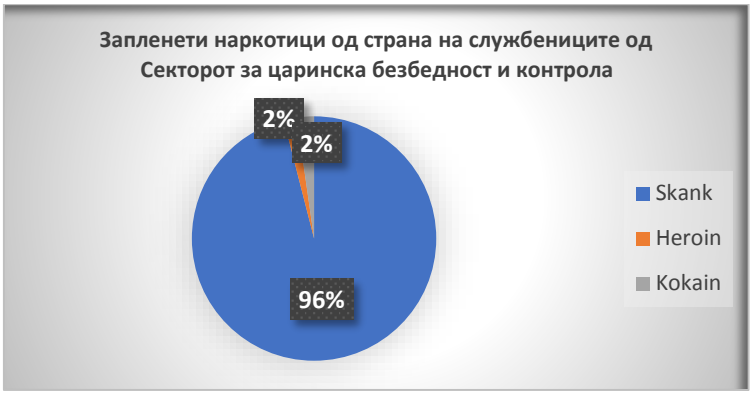

Графикон бр. 12 *На дијаграмот е прикажана статистиката за заплена на наркотици од страна на службеници од Секторот за царинска безбедност и контрола за периодот 2015-2020 година*

Одделението за царинска безбедност и контрола не води евиденција за бројот на контролирани лица вклучени во дејствијата.

Имајќи ги предвид претходно доставените податоци од надлежните органи на извршната власт, факт е дека се води нејасна и непрецизна евиденција, дека меѓу органите не постои договор за евиденција, туку секој орган води евиденција за себе според сопствените потреби и оценка, што повторно говори за неорганизираност. Очигледно е дека нема плански пристап кон конкретниот проблем, ниту пак може да се

направи јасна и прецизна анализа за даден период врз основа на дадените податоци. Со оглед на тоа како се води евиденцијата, што укажува на непочитување на надлежните органи и служби, дејствија наметнати од моменталната состојба и сл., не е исклучена можноста да се зголеми и бројот на сторители на кривични дела и зголемено количество на нелегални наркотични дроги, како во Црна Гора, така и во транзит низ Црна Гора. Преку доставените податоци, очигледно е дека надлежните органи немаат стратегија за работа и дејствување, или доколку имаат, таа се заснова на поединечни планови во зависност од раководителите на органите или организационите единици во конкретниот орган. Безбедносниот сектор во Црна Гора е соочен со големи и значајни проблеми, кои се рефлектираат во човечките ресурси, што причинско и последично се одразува на безбедносната состојба. Не е исклучена можноста за ескалација на конфликтот меѓу криминалните групи, кој трае веќе една деценија, како во Црна Гора, така и на територијата на Европа. Значаен придонес во работата и резултатите на безбедносниот сектор имаа Европол и странските безбедносни служби со кои соработуваат надлежните органи од Црна Гора. Доминантниот број предмети што ги обработуваат судските органи се заснова на докази добиени преку меѓународна правна помош. Главен извор на безбедносни закани се организираните криминални групи, кои имаат софистицирани техники, солидна хиерархија и организација во криминалната структура, добра комуникација и соработка со криминалните структури од околината и други транснационални организирани криминални групи. Севкупната состојба бара зајакнување на безбедносниот сектор со посебен осврт на компетентноста на персоналот, бидејќи врз основа на анализи и проценки може да се издвојат низа тенденции со цел да се влијае на безбедносната состојба во Црна Гора. Потребно е меѓусебно да се координираат структурите задолжени за безбедноста и да се направи висококвалитетна проценка и анализа на моменталната безбедносна состојба според сите параметри. Создавањето поволна безбедносна состојба и спречувањето на криминалот не може да се врши само со полициски мерки, туку бара консолидација и напор на целото општество, институции и државни органи.

Во последните триесетина години, појавата и ширењето на компјутерите и напредните софтверски апликации доведоа до акумулација на методолошки и статистички алатки кои се користеа за решавање на многу криминолошки и кривично правни истражувања. Накратко, полето на квантитативната криминологија денес

рутински користи квантитативни техники од сите нивоа на сложеност.[236] Собирањето информации и податоци за организираниот криминал во различни области претставува значителна потешкотија. Процесот подразбира комбинација од две карактеристики кои претставуваат значајни методолошки проблеми.[237] Првата е водењето на меѓујурисдикторна или компаративна криминологија, со сите прашања за правна дефиниција и различните толкувања што ги прикажува. Другата е спроведување на истражување за организираниот криминал, кое содржи предизвици кои не се присутни во другите области на криминолошките студии.[238]

Според тоа, информациите добиени од која било земја можат да обезбедат само делумен одраз на реалноста. Поради овие и други причини, компаративната анализа на организираните криминални групи не е добро развиена. Литературата на оваа тема е или многу општа, давајќи преглед на клучните принципи или дефинирајќи ги карактеристиките на организираниот криминал и потпирајќи се на различни примери или се однесува на активностите, историјата и трендовите на одредена криминална група. Компаративните дисертации кои ги испитуваат карактеристиките на организираните криминални групи во различни општества, по собирањето примарни податоци за нив, се редок вид. Двата прегледи на глобалниот организиран криминал завршени досега даваат само преглед на високо ниво на трендовите во транснационалниот организиран криминал, иако корисни, немаат детали за поблиска анализа на одделни криминални групи.[239]

Поврзана пречка е фактот што секоја дисертација за меѓународниот организиран криминал (особено онаа спроведена на ниво на ОН која се потпира на придонесите од земјите-членки) мора да се потпира на информациите генерирани во поединечни

[236] Пигуеро, Р. А., Вајсбруд, Д. (2010): *Прирачник за квантитативна криминологија*, Државниот универзитетски колеџ за криминологија и кривична правда на Флорида Хехт Хаус, Спрингер Њујорк, стр. 1.

[237] Види, на пример, Патриша Раулинсон, „*Мафија, методологија и „вонземска" култура"*, во RD Kind и E Wincup (eds), Doing Research on Crime and Justice, Oxford; Oxford University Press, 1999. 20 За заслугите и недостатоците на компаративната криминологија, во овој случај особено полициското истражување, видете RI Mawby (ед), *Полициско работење низ светот: прашања за дваесет и првиот век*, Лондон: UCL Press, 1999.

[238] Види, на пример, воведот на Џејмс О. Финкенауер и Елин Ј. Воринг, *Руската мафија во Америка*: *Имиграција, култура и криминал*, оп. цитат Исто така, Дик Хобс, Лош бизнис: *Професионален криминал во модерна Британија*, Оксфорд: Oxford University Press, 1995.

[239] Тие се: Сабрина Адамоли, Андреа Ди Никола, Ернесто Савона и Паола Зофи, *Организиран криминал низ светот, ХЕУНИ*, 1998 година; и Меѓународната проценка за закана од криминал на администрацијата на Клинтон (http://vvv.state.gov/vvv/global/narcotics_lav/crimecontrol.html).

држави, кои се градежни блокови на меѓународниот систем. Меѓутоа, транснационалниот организиран криминал, по дефиниција, функционира преку националните граници.

8 ДЕЛ

ЕМПИРИСКО ИСТРАЖУВАЊЕ

8.1. Индикатори и променливи на истражувањето

Спроведеното истражување припаѓа на безбедносната област, со акцент на организираниот и наркокриминалот, неговата распространетост и поврзаноста со претставници на власта, не само извршната, туку и судската и законодавната. Методот и изборот на методите на истражување се одредуваат според претходно дефинираниот проблем, предмет, цели и хипотези на истражувањето.

Се користат аналитички методи (анализа и дедукција), и синтетички методи - синтеза. Според целите на истражувањето беа применети парцијални анализи, а најзастапени се анализа на содржина, компаративна и структурно-функционална анализа. Во сите фази од истражувањето беше применета дедукција, особено заради опишување и верификација на ставовите. При опишувањето на настаните во Црна Гора се користеше описен метод. Теоретскиот карактер опфаќа употреба на оперативни методи на прибирање податоци, особено методи на анализа на содржината на документите, компаративни методи кои придонеле за сознание за фундаменталната поврзаност и каузалност на безбедносниот систем со структурите на организираниот криминал. Користена е класичната метода на испитување со техника на научен разговор или насочено интервју на испитаници, компетентни експерти од областа на безбедноста. Искуственото оценување е синтеза на различни извори на податоци:

научна и стручна литература, нормативни документи - закони, стратегии, вонинституционални податоци во форма на публикации на различни организации, податоци од веб-извори и медиуми за јавно информирање. Квантитативниот метод постои во општествените истражувања во Црна Гора, особено во криминологијата и кривичната правда. Од појавата на дисциплината, истражувачите користеле различни квантитативни методи, методологии, опишувајќи оригинали, земање примероци на криминал и криминални активности, а овие студии создадоа важни описни информации кои создадоа основа за препознавање на многу криминални дела.

Комбинирањето на овие две карактеристики во компаративното проучување на трендовите на организираниот криминал е предизвик за истражување и анализа.

- Голем број од испитаниците сметаат дека полицијата во Црна Гора е недоволно квалификувана и не е соодветно обучена за борба против организираниот и наркокриминалот;

- Голем број од испитаниците сметаат дека илегалната трговија со наркотични дроги во Црна Гора има логистика во безбедносниот сектор;

- Голем број од интервјуираните сметаат дека црногорската полиција која го презема обезбедувањето на државната граница во Црна Гора влијаела на зголемувањето на прекуграничниот криминал, односно на зголемувањето на илегалната трговија со наркотични дроги;

- Мнозинството од испитаниците сметаат дека членството на Црна Гора во НАТО Алијансата не влијаело на намалувањето на криминалот во Црна Гора;

- Мнозинството од испитаниците сметаат дека организираните криминални структури во Црна Гора се поврзани со претставници на извршната власт;

- Мнозинството од испитаниците сметаат дека организираните криминални структури во Црна Гора се поврзани со претставници на правосудните органи;

- Мнозинството од испитаниците сметаат дека организираните криминални структури во Црна Гора ја користат корупцијата како метод и начин за остварување на своите интереси;

- Повеќето испитаници сметаат дека претставниците на организираниот криминал за перење на дрога нелегално стекнале пари во Црна Гора;

- Мнозинството испитаници не се задоволни од постапувањето на црногорското правосудство и обвинителство во случаите поврзани со организираниот криминал;

- Мнозинството од испитаниците сметаат дека претставниците на организираните криминални структури имаат влијание врз законодавната власт во Црна Гора.

- Мнозинството од испитаниците сметаат дека главните носители на организираниот криминал во Црна Гора остануваат неоткриени или неосудени.

8.2.Анкетен прашалник

Извештај за спроведеното истражување

I. Резиме

Спроведеното истражување ги претставува ставовите на граѓаните за организираниот и наркокриминалот во Црна Гора. Овој тип на проблем и закана во Црна Гора е последица на глобални, политички, геостратешки, воени и економски промени. Очигледно е дека Црна Гора ги пречека неподготвени, неефикасно борејќи се со бројните проблеми на полето на организираниот криминал. Безбедносниот сектор мора да биде поорганизиран, поефикасен, поефективен, со сопствено усогласување со меѓународните правни норми, како и соработка и размена на информации во областа на организираниот и наркокриминалот.

Клучни зборови: Црна Гора, безбедност, криминал, дрога, влада.

II. Вовед

Истражувањето е спроведено во Црна Гора во време кога целиот државен апарат е во многу лоша ситуација, соочен со ескалација на криминалот, корупцијата, војната на наркокланoвите, конфликтите и голем јаз меѓу верските неистомисленици. Додека официјалната државна политика во принцип се бори и се стреми да биде дел од ЕУ, евроатлантските интеграции, меѓународниот безбедносен систем; таа се соочува со дестабилизација на безбедносниот систем од организирани криминални групи кои дејствуваат транснационално.

Истражувањето на транснационалниот организиран криминал, со посебен осврт на нелегалната трговија со наркотични дроги, во Црна Гора теоретски и практично има аксиоматски докажани параметри кога станува збор за поединецот (невработеност, лична и имотна несигурност) и општеството во глобалниот (нарушен вредносен систем, економска несигурност, загрозен јавниот ред и мир и имотот, како и безбедноста на граѓаните).

Нивоа на анализа на разбирање на концептот на безбедност:

- Функцијата на државата во спроведувањето на стратегијата за национална безбедност кога е во прашање борбата против организираниот криминал;
- Прецизно утврдување на предизвиците, ризиците и заканите по безбедноста на државата од организиран и наркокриминал;
- Дали безбедносниот сектор може да одговори на сите предизвици и закани во согласност со барањата на националната безбедносна стратегија;
- Кои фактори можат да влијаат на неисполнувањето на задачите на безбедносниот систем дефинирани во националната безбедносна стратегија, кога станува збор за организираниот и наркокриминалот.

За да се одговори на поставените прашања, неопходен е хронолошки историски приказ и приказ на актуелната состојба од аспект на организираниот и наркокриминалот, што го аргументира и самата анкета.

III. Начин на истражување

Истражувањето ги анализирало одговорите на 106 лица од Црна Гора на четиринаесет прашања. Ова се следниве прашања:

1. Дали црногорската полиција е професионална и соодветно обучена во борбата против организираниот и нарко-криминалот,
2. Дали илегалната трговија со наркотични дроги во Црна Гора има логистика во безбедносниот сектор,
3. Дали преземањето на обезбедувањето на државната граница на Црна Гора од страна на црногорската полиција влијаеше на зголемувањето на недозволената трговија со наркотични дроги,
4. Дали членството на Црна Гора во НАТО пактот влијаеше на намалување на криминалот во Црна Гора,
5. Дали организираните криминални структури во Црна Гора се поврзани со претставници на извршната власт,
6. Дали организираните криминални структури во Црна Гора се поврзани со претставници на судството,
7. Дали организираните криминални структури во Црна Гора ја користат корупцијата како метод и начин за остварување на своите интереси,
8. Дали претставниците на организираниот криминал со дрога перат незаконски стекнати пари во Црна Гора,
9. Ако перењето пари во Црна Гора го препознавате по организиран криминал со дрога, колку мислите дека е распространето во Црна Гора (Оценка од 1 до 10),
10. Дали сте задоволни од постапките на црногорското судство и обвинителството во случаите од областа на организираниот криминал,
11. Со која оценка од 1 до 10 ги оценувате црногорското судство и обвинителството кога станува збор за нивната работа и постапување по предмети од областа на организираниот криминал,
12. Дали претставниците на организираните криминални структури имаат влијание врз законодавната власт во Црна Гора,
13. Дали мислите дека има влијание на структурите на организиран криминал врз законодавната власт во Црна Гора, до кој степен е тоа изразено (Оценка од 1 до 10),
14. Дали главните носители на организираниот криминал остануваат неоткриени или неосудувани во Црна Гора.

Истражувањето е спроведено во ноември и декември 2023 година, од 15.11.2023 година до 26.12.2023 година во 09:29 часот. Користена е хипотетичко-дедуктивна метода за апстрактирање на собраните податоци. Меѓу посебните научни методи кои се користат се методот на анализа-синтеза и методот на индукција-дедукција.

Прибирањето на статистички податоци се вршеше со посебна оперативна програма за електронски анкети. Ова истражување е резултат на прашања поставени до жителите на Црна Гора, во кое учествувале по случаен избор избрани испитаници. Нивото на доверливост на истражувањето е 95% со максимална толерирана грешка од 10 случаи (E = 10), а поставената стандардна девијација е 28 (c = 28). Примерот е забележан според формулата н = (з * с / E), а добиениот резултат е заокружен на 106 испитаници.

IV. Резултати од истражувањето

Анкетата е електронска, преземена од google формулари. По презентираната анкета, детално се дадени резултатите. Уште еднаш ќе се осврнеме на нивото на електронска писменост, односно „модерни комуникации“. Испитаниците покажуваат висок степен на страв или недоверба. Во неформалната комуникација со граѓаните тие се поддржувачи на анонимни, дискретни анкети, пред сè во писмена форма, во врска со непосредни директни интервјуа.

ТРАНСНАЦИОНАЛЕН ОРГАНИЗИРАН НАРКОКРИМИНАЛ ВО ЦРНА ГОРА

2015-2020

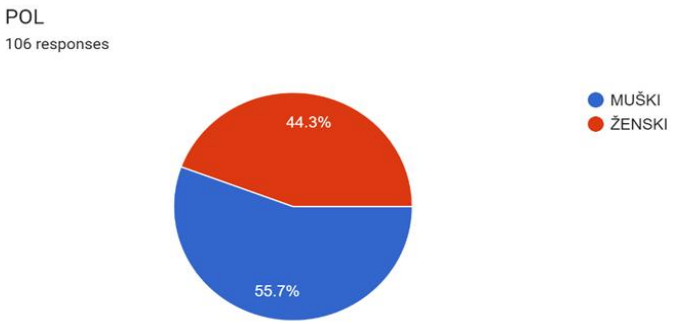

Слика бр. 44 *Графиконот покажува дека од 106 анектирани лица, 55,7 % биле мажи, а 44,3 % жени.*

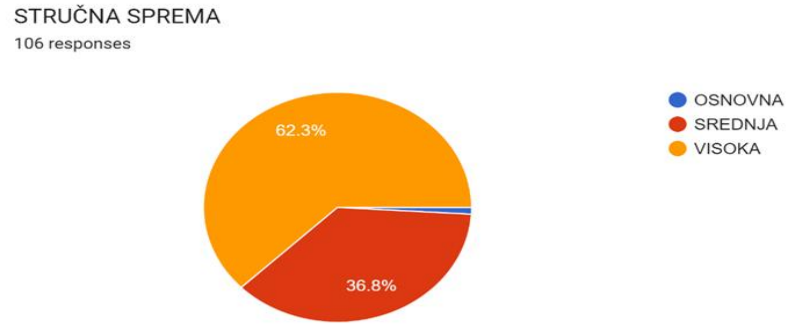

Слика бр. 45 *Графиконот покажува дека 62,3 % од испитаниците се со високо образование, 36,8 % од испитаниците се со средно образование, остатокот од испитаниците се со основно образование.*

1. Дали црногорската полиција е професионална и соодветно обучена за борба против организираниот и нарко-криминалот?

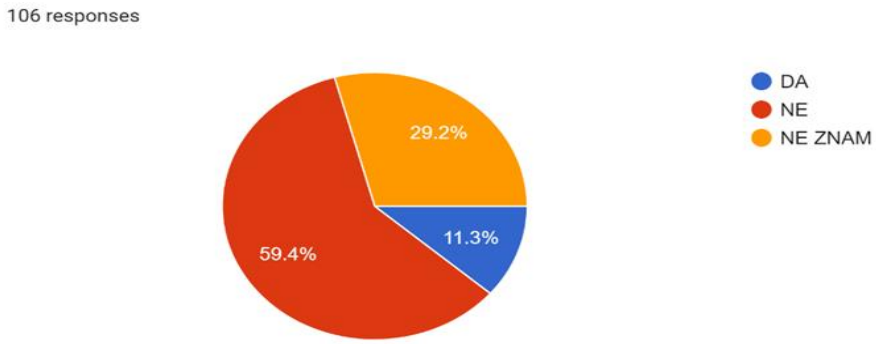

Слика бр. 46 *Графиконот покажува дека 59,4% од испитаниците сметаат дека црногорската полиција не е професионална и соодветно обучена за борба против организираниот и нарко-криминалот, додека 11,3% сметаат дека е професионална и обучена.*

2. Дали илегалната трговија со дрога во Црна Гора има логистика во безбедносниот сектор?

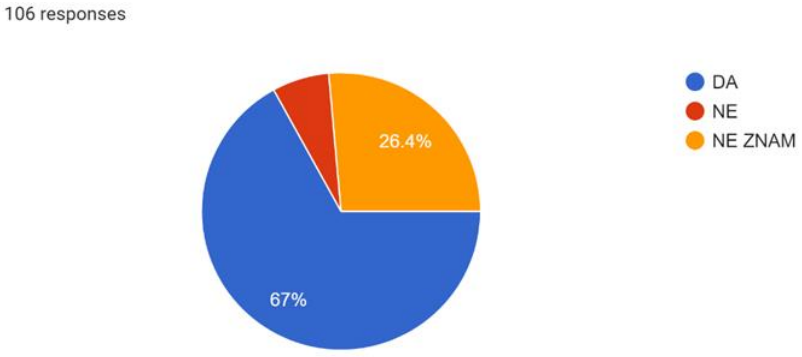

Слика бр. 47 *Графиконот покажува дека 67% од испитаниците сметаат дека криминалните структури од областа на нарко-криминалот имаат логистика во безбедносниот сектор.*

3. Дали преземањето на обезбедувањето на државната граница на Црна Гора од страна на црногорската полиција влијаеше на зголемувањето на недозволената трговија со наркотични дроги?

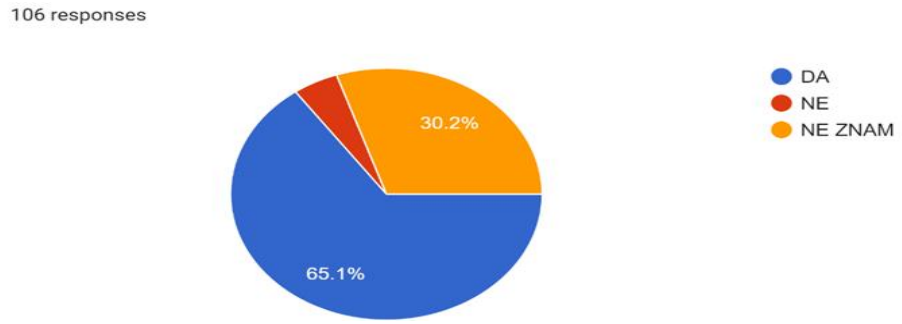

Слика бр. 48 *Графиконот покажува дека 65,1% од испитаниците сметаат дека црногорската полиција која го преземала обезбедувањето на државната граница влијаела на зголемувањето на криминалот во областа на наркотиците.*

4. Дали членството на Црна Гора во НАТО пактот влијаеше на намалување на криминалот во Црна Гора?

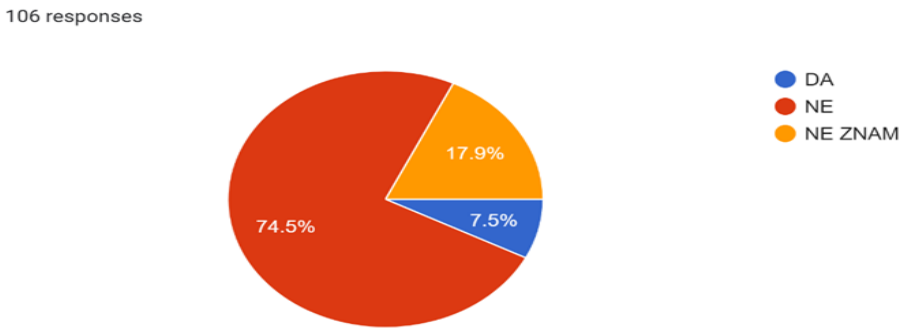

Слика бр. 49 *На графиконот е прикажано дека 74,5% од анкетираните, смета дека членството на Црна Гора во НАТО пактот не допринело во намалување на криминалот во Црна Гора.*

5. Дали организираните криминални структури во Црна Гора се поврзани со претставници на извршната власт.

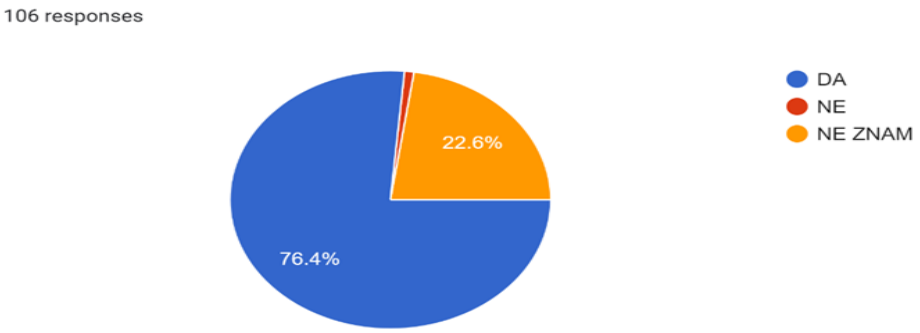

Слика бр. 50 *Графиконот покажува дека 76,4% од испитаниците веруваат дека организираните криминални структури во Црна Гора се поврзани со претставници на извршната власт.*

6. Дали организираните криминални структури во Црна Гора се поврзани со претставници на правосудните органи?

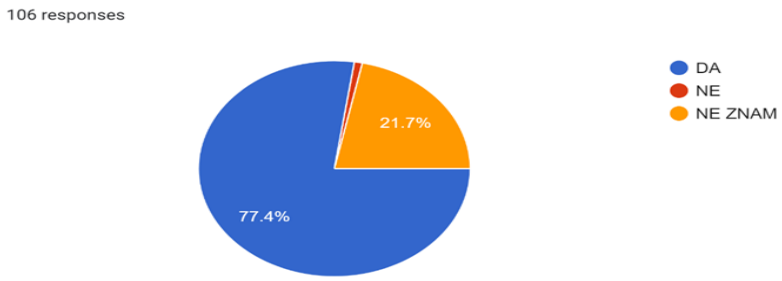

Слика бр. 51 *Графиконот покажува дека 77,4% од анкетираните веруваат дека организираните криминални структури во Црна Гора се поврзани со претставници на правосудните органи.*

7. Дали организираните криминални структури во Црна Гора ја користат корупцијата како метод и начин за остварување на своите интереси.

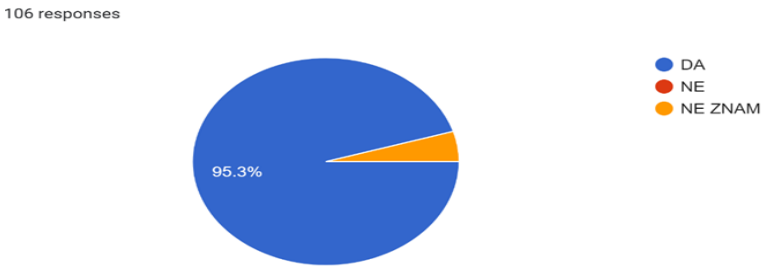

Слика бр. 52 *Графиконот покажува дека 95,3% од анкетираните веруваат дека организираните криминални структури во Црна Гора ја користат корупцијата како метод и начин за остварување на нивните интереси.*

8. Дали претставниците на организираниот криминал со дрога перат незаконски стекнати пари во Црна Гора?

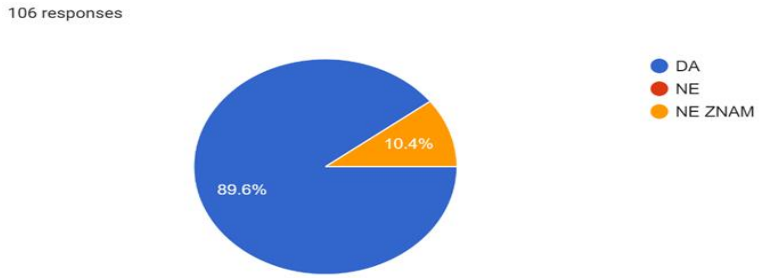

Слика бр. 53 *Графиконот покажува дека 89,6% од испитаниците веруваат дека претставници на организираниот криминал за перење наркотици нелегално стекнале пари во Црна Гора.*

9. Ако го препознаете перењето пари во Црна Гора, по организиран криминал со дрога, колку мислите дека е распространето? (Оцена од 1 до 10).

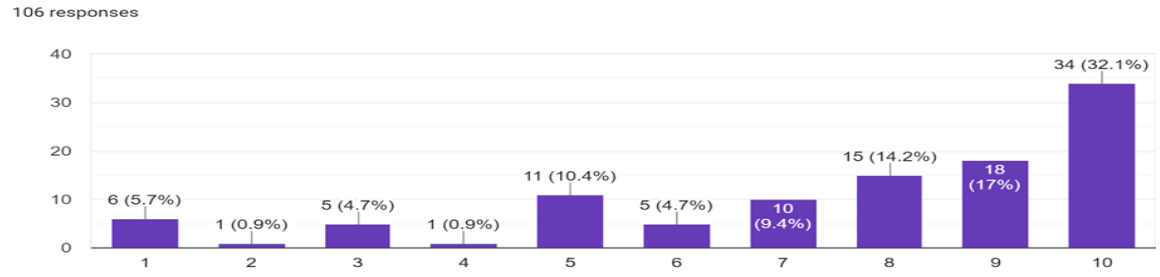

Слика бр. 54 *Графиконот покажува дека мнозинството од испитаниците веруваат дека перењето пари со организиран криминал со дрога е многу распространето во Црна Гора.*

10. Дали сте задоволни од однесувањето на црногорското правосудство и обвинителство во случаите на организиран криминал?

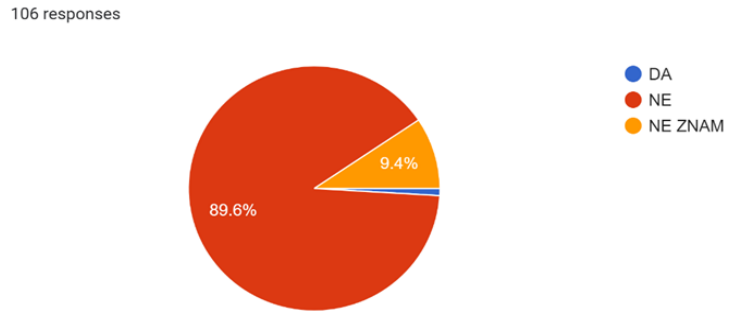

Слика бр. 55 *Графиконот покажува дека 89,6% од анкетираните не се задоволни од црногорското правосудство и обвинителство во случаите на организиран криминал.*

11. Од 1 до 10, како би го оцениле црногорското правосудство и обвинителство, кога станува збор за нивната работа и постапување со случаите на организиран криминал?

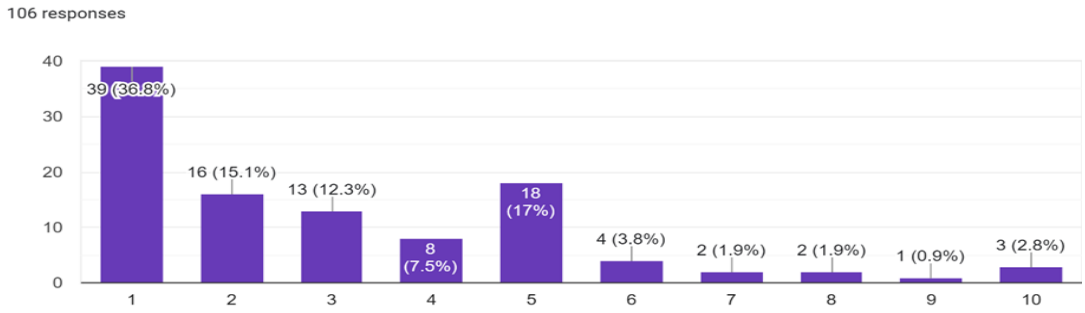

Слика бр. 56 *Графиконот покажува дека огромното мнозинство од испитаниците го оценуваат црногорското судство и обвинителство во случаи на организиран криминал со многу лоша/ниска оценка.*

12. Дали претставниците на организираните криминални структури имаат влијание врз законодавната власт во Црна Гора?

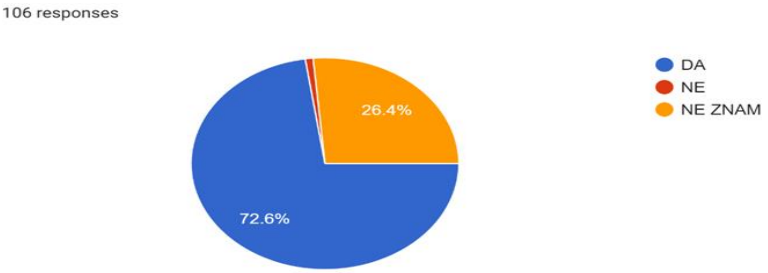

Слика бр. 57 *Графиконот покажува дека 72,6% од испитаниците сметаат дека организираните криминални структури имаат влијание врз законодавната власт во Црна Гора.*

13. Доколку сметате дека има влијание на организираните криминални структури врз законодавната власт во Црна Гора, до кој степен е тоа изразено? (Оцена од 1 до 10).

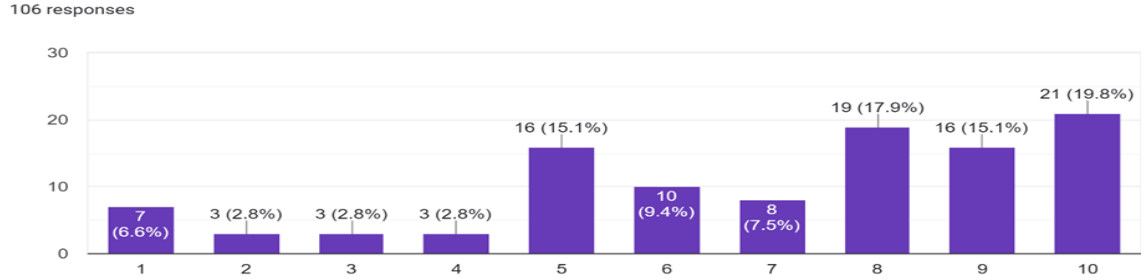

Слика бр. 58 *Графиконот покажува дека мнозинството од испитаниците веруваат дека влијанието на структурите на организиран криминал врз законодавната власт во Црна Гора е многу големо.*

14. Дали главните носители на организираниот криминал во Црна Гора остануваат неоткриени или неосудени?

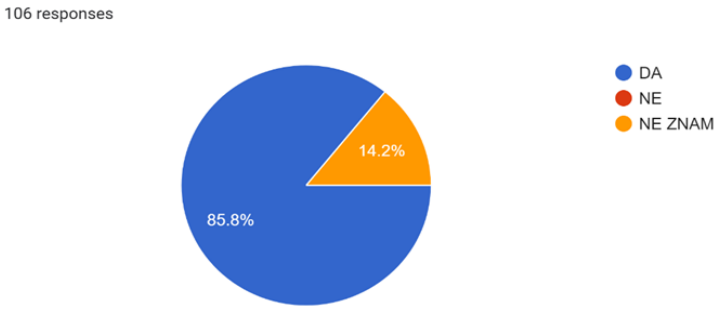

Слика бр. 59 *Графиконот покажува дека 85,8% од анкетираните веруваат дека сторителите на организираниот криминал во Црна Гора остануваат неоткриени или неосудени.*

V. Резултати од тестот

Испитаниците биле 55,7% од од машки пол, 44,3% од женски пол, 62,3% со високо образование, 36,8% со средно образование.

Мнозинството од испитаниците сметаат дека црногорската полиција не е професионална и соодветно обучена за борба против организираниот и нарко-криминалот, односно 59,4% од нив; 11,3% сметаат дека е стручна и обучена; а 29,2 не знаат.

Мнозинството од испитаниците, односно 67% сметаат дека илегалната трговија со наркотични дроги во Црна Гора има логистика во безбедносниот сектор; 26,4% не знаат, додека останатите сметаат дека нема.

Кога станува збор за преземањето на обезбедувањето на државната граница на Црна Гора од страна на полицијата, 65,1% од испитаниците сметаат дека тоа влијаело на зголемувањето на нелегалната трговија со наркотични дроги; додека 30,2% од испитаниците сметаат дека не знаат.

Мнозинството, односно 74,5% од испитаниците сметаат дека членството на Црна Гора во НАТО пактот не влијаело на намалување на криминалот; 7,5% од испитаниците сметаат дека влијаело на намалување на криминалот; додека 17,9% од испитаниците не знаат.

Мнозинството 76,4% од испитаниците сметаат дека организираните криминални структури во Црна Гора се поврзани со претставници на извршната власт; додека 22,6% од испитаниците не знаат.

Мнозинството 77,4% од испитаниците сметаат дека организираните криминални структури во Црна Гора се поврзани со претставници на судството; додека 21,7% од испитаниците не знаат.

Мнозинството, односно 95,3% од испитаниците сметаат дека организираните криминални структури во Црна Гора ја користат корупцијата како метод и начин за остварување на своите интереси; а не знаат 4,7% од испитаниците.

Мнозинството од испитаниците, односно 89,6% од испитаниците веруваат дека претставниците на организираниот криминал за перење пари нелегално стекнале пари во Црна Гора; додека 10,4% од испитаниците не знаат. Потоа, 34 (32,1%) испитаници сметаат дека нивото на перење пари е на највисоко можно ниво, односно го оцениле на скала од 10; 18 (17%) испитаници го оцениле на скала од 9; 15 (14,2%) од испитаниците го оцениле на скала 8; 10 (9,4%) од испитаниците го оцениле на скала 7; 5 (4,7%) од испитаниците го оцениле на скала 6; 11 (10,4%) испитаниците го оцениле на скала од 5; 1 (0,9%) испитаник го оцениле на скала од 4; 5 (4,7%) испитаници го оцениле на скала од 3; 1 (0,9%) испитаник оценет на скала од 2; 6 (5,7%) испитаници оценети на скала од 1.

Кога станува збор за случаи од областа на организираниот криминал, 89,6% од испитаниците не се задоволни од однесувањето на црногорското правосудство и обвинителство, додека 9,4% од испитаниците немаат став. Кога станува збор за оценка на постапките на црногорското правосудство и обвинителство во случаи поврзани со организиран криминал, 39 (36,8%) испитаници го оцениле како 1; 16 (15,1%) испитаници го оцениле како 2; 13 (12,3%) испитаници го оцениле како 3; 8 (7,5%) испитаници го оцениле како 4; 18 (17%) испитаници го оцениле како 5; 4 (3,8%) испитаници го оцениле со 6; 2 (1,9%) испитаници го оцениле со 7; 2 (1,9%) испитаници

го оцениле со 8; 1 (0,9%) испитаник го оцениле како 9; 3 (2,8%)) испитаниците го оценија како 10.

72,6% од испитаниците сметаат дека претставниците на организираните криминални структури имаат влијание врз законодавната власт, додека 26,4% од испитаниците не знаат. Потоа, 21 (19,8%) испитаник сметаат дека нивото на влијание на претставниците на организираните криминални структури врз законодавната власт е на највисоко можно ниво, односно го оцениле на скала од 10; 16 (15,1%) испитаници го оцениле на скала од 9; 19 (17 ,9%) испитаници го оцениле на скала од 8; 8 (7,5%) испитаници го оцениле на скала од 7; 10 (9,4%) испитаници оцениле е на скала од 6; 16 (15,1%) испитаници го оцениле на скала од 5; 3 (2,8%) испитаници го оцениле на скала од 4; 3 (2,8%) испитаници го оцениле на скала од 3; 3 (2,8%) од испитаниците постигнале оценка на скала од 2; 7 (6,6%) од испитаниците постигнале на скала од 1.

85,8% од испитаниците сметаат дека главните носители на организираниот криминал во Црна Гора остануваат неоткриени или неосудувани; додека 14,2% од испитаниците не знаат.

8.3. Веродостојност на податоците

Почетниот предизвик беше како да се соберат потребните податоци, поточно видот на податоците. Собирањето информации за организираните криминални групи покренува важни прашања за веродостојноста на тие податоци. Сè повеќе литература ги испитува тешкотиите во спроведувањето на истражувањата за организираните криминални групи и нивните активности. Анализата се заснова на проценката на одговорот. Веројатно е дека индикаторите кои испитаниците ги сметале за веродостојни се оние за кои информациите биле јавно достапни. Важните детали, вклучително и социјалната и културната средина во која дејствуваат организираните криминални групи, не добија доволно внимание.

Висок степен на точност е прикажан во општо достапните информации. Очигледно, информациите достапни од отворени извори може да се сметаат за поверодостојни и веродостојни во споредба со информациите добиени од надлежните органи. Заедно, овие фактори сугерираат дека податоците собрани од истражувањето,

иако се корисни, имаат и значителни недостатоци, со оглед на природата на организираниот криминал.

Работата позначајно се заснова на криминолошката компонента. Без разлика на основната ориентација на работата, во истата се користени статистички податоци од официјални извори. Релевантните податоци беа анализирани со директно поврзување со темата на делото, т.е. дисертации. На овој начин се направи напор, прибраните податоци да се користат на легален и законски начин. Целта е вака добиените податоци да придонесат за додавање на знаења поврзани со предметната проблематика и да послужат како водич при планирањето, на превентивните и на репресивните мерки и за корекција на одредени системски пропусти.

Сепак, имајќи ја предвид малата застапеност на области како што се територијата на Црна Гора, социолошките и културните аспекти, менталитетот итн., искрени одговори во анкетата можеа да се добијат само преку анонимна анкета. Предметот на ова истражување првенствено се однесува на:

- Нелегална трговија и шверц на наркотични дроги;
- Злоупотреба на наркотични дроги;
- Методи за борба против илегалната трговија во светот и во Црна Гора.

Важно е да се напомене дека трудот посочува дека е неоспорен фактот, врз основа на релевантни извори, дека транснационалниот организиран криминал и илегалната трговија со наркотични дроги го зафати целиот свет. Во предметниот труд, фокусот е ставен на состојбата во Црна Гора и се анализира состојбата во Црна Гора. Анализата укажува дека предметното прашање е показател за просторна инволвираност и се поголем криминолошки и социо-патолошки проблем. Времето во кое се истражува проблемот е фокусирано на транснационалниот организиран криминал во Црна Гора со посебен осврт на нелегалната трговија со наркотични дроги во периодот 2015-2020 година, бидејќи криминализацијата на општеството и особено на власта остави тешки и немерливи последици врз толку мал и ранлив систем како Црна Гора. Последиците се очигледни и тешки, а состојбата нема да може да се подобри во догледно време.

9. ДЕЛ

СТУДИЈА НА СЛУЧАЈ

Студија на случај е форма на квалитативно истражување, спроведено кога имаме за цел да ги истражиме процесите и да стекнеме увид и подлабоко разбирање на ситуацијата. Во конкретната студија на случај, таа претставува реална ситуација и настан. Овој метод ни дава можност да се запознаеме и да ги анализираме реалните проблеми кога се во прашање криминалните групи од територијата на Црна Гора, нивните активности на транснационално ниво, кога станува збор за организираниот криминал и нелегалната трговија со дрога. Покрај тоа, студиите на случај помагаат подобро да се разбере теоријата што е напишана во предметниот труд. Исто така, преку студијата на случај се потврдува оправданоста на конкретната работа како и поставените хипотези.

9.1. Пример 1.

Поднесено е обвинение против поранешен висок полициски функционер и поранешен главен обвинител на Црна Гора [240]

Специјалното одделение на Вишиот суд во Подгорица го поднесе обвинителниот акт на Специјалното државно обвинителство против поранешниот специјален обвинител и поранешниот помошник директор на Полициската управа. Полицаецот е обвинет дека формирал криминална организација, чии членови, освен главниот специјален обвинител, се и заменик специјален обвинител и оперативец на Агенцијата за национална безбедност (АНБ). Специјалното државно обвинителство ги товари обвинетите за кривичните дела создавање злосторничка организација, злоупотреба на службената положба, продолженото кривично дело перење пари и

[240] https://n1info.rs/region/podignuta-optuznica-protiv-bivseg-visokog-funkcionera-policije-i-nekadasnjeg-glavnog-tuzioca-crne-gore/ 01.12.2024. 00:30.

продолженото кривично дело недозволено држење оружје и распрскувачки материјали. На пријавениот му е продолжен притворот. Во обвинителниот акт беше предложено на обвинетите да им се продолжи притворот.

А н а л и з а

Обвинетиот полициски функционер се товари дека е поврзан со укинување на забраната за влез во Црна Гора на лица од околината, повеќе повратници кои извршиле кривични дела, кои престојувале во Црна Гора кај водачите на една од организираните криминални групи. Тој е обвинет и за заштита на членови на организирана криминална група, како што се наведува, со барање поранешниот специјален обвинител да го исклучи лицето од обвинението и да не го гони. Специјалното државно обвинителство го поднесе обвинителниот акт откако прибра докази преку меѓународна полициска соработка. За недозволена трговија со наркотични дроги на транснационално ниво се основано осомничени членови на организирана криминална група, кои нуделе и имале заштита на обвинети лица од безбедносниот сектор и од специјалното обвинителство.

9.2. ПРИМЕР 2.

Наркокланот се обидел да извезе кокаин преку Армијата на Црна Гора[241]

Со запленувањето на околу 60 килограми кокаин што бил сокриен во бродот „Јадран“ на Војската на Црна Гора, уапсени се двајца припадници на армијата, еден цивил и трага по уште две лица; синџирот на шверц на дрога, чија дестинација беше Турција, беше отсечен. Вредноста на запленетиот кокаин, според податоците на Специјалното обвинителство, е околу пет милиони евра, а претставниците на надлежните институции не ја оспоруваат можноста по оваа заплена да има нова спирала на насилство меѓу криминалците групи. Наркокланот планирал да го искористи петнаесетдневното крстарење на бродот „Јадран“ кое било планирано за практична обука на 42 студенти на Поморскиот факултет во Котор. Училишниот брод „Јадран“ требало да тргне на крстарење, а во трупот имало околу 60 килограми кокаин

[241]file:///C:/Users/HP/Desktop/Narkoklan%20poku%C5%A1ao%20da%20izveze%20kokain%20preko%20Vojske%20Crne%20Gore.html 17.08.2024. 00:40.

со висока чистота, изјави заменик специјалната обвинителка. Од петминатa осомничени тројца се уапсени, од кои двајца се припадници на Армијата на Црна Гора, а по две лица се трага. Новинарите се интересираа за која криминална група се работи. Сепак, властите не можеа да откријат детали. Заменик специјалната обвинителка објасни: *„Со оглед на тоа што работата на самиот случај продолжува, дека комплетната оперативна полициска работа се уште не е завршена, тоа се податоци кои засега не можеме да ги обезбедиме“*. Откривањето на десетици килограми кокаин на училишниот воен брод „Јадран“ е резултат на повеќемесечно следење, засега неименувано, на криминална група во Црна Гора која дејствувала во меѓународни размери, соопшти специјалната обвинителка. *„Постапувајќи по првичните информации кои дојдоа од Управата за разузнавање и безбедност на Министерството за одбрана и Агенцијата за национална безбедност, пред неколку месеци започна да се работи на прибирање докази за активностите на криминална организација која се занимавала со трговија со дрога на меѓународно ниво. Би сакала да истакнам дека без правилни и навремени решенија на министерот за одбрана, кој им дозволил на службениците на полициската управа да работат во објектите на Армијата на Црна Гора, не би можело да се прибираат докази или да се следат активностите на поединечни членови на криминална организација, ниту да се идентификуваат лица од Армијата на Црна Гора кои прифатиле членство во криминална организација и кои дејствувале во насока на спроведување на криминалниот план преку објектите на Војска Црна Гора“*, рече специјалната обвинителка.

А н а л и з а

Факт е дека дрогата била пронајдена на воен брод. Во криминалната група се и воени лица. Обвинителот најави дека не знае за која криминална група се работи, односно на кој клан припаѓа дрогата. Беше констатирано дека ова е успешно спроведување на повеќемесечната акција што ја води Специјалното обвинителство и дека станува збор за криминална група која организирано и меѓународно ги вршела своите криминални активности. Обвинителот соопшти дека нема информации дали има причинско-последична врска меѓу предметната заплена и убиството што се случи во тој период, односно во краток временски период. Двајца од петминатa осомничени се во бегство.

Не беше соопштено дали воените лица се претходно регистрирани како сторители на криминални дејствија или членови на криминални групи. Обвинителот не знае на кој клан му припаѓа дрогата и дали станува збор за спроведување на повеќемесечна акција. Не се знае ниту кога и како дрогата пристигнала во Црна Гора, со оглед на тоа што се работи за повеќемесечна акција на Специјалното обвинителство со преземање на тајни мерки за следење. Две лица се во бегство, односно недостапни дури и да се работи за повеќемесечна добро подготвена акција. Индикативно е дека лицата избегнаа апсење и покрај неколкумесечната акција и примената на мерките за тајно следење. Не е познато дали странските партнери (управата на НАТО во Европа итн.) биле запознаени со повеќемесечната акција што ја спроведува Армијата на Црна Гора.

Анализирајќи го настанот, објавата е нејасна, збунувачка и содржи дупки. Конкретно, на некои прашања нема одговори, па макар и да се работи за повеќемесечна планирана и добро менаџирана акција. Во тој случај би морале да имаат многу повеќе информации кои би можеле да ги споделат и кои нема да ја загрозат истрагата. Факт е дека и двајцата специјални обвинители кои во текстот се споменати како предводници на акцијата, на денот на анализата на предметниот текст се во притвор под сомнение дека ја злоупотребиле службената положба и со своето делување односно недејствување им помогнале на сторители на тешки кривични дела. Со оглед на тоа што обвинителите немаа повеќе информации и немаа одговори на некои прашања, каде што логично по неколкумесечно добро менаџирање на акцијата треба да имаат одговор, се укажува дека добиле дојава од меѓународни адреси за товарот кој бил натоварен на бродот и дека морале веднаш да реагираат. Ваквото тврдење е поткрепено со фактот дека, по следењето и дешифрирањето на заштитените комуникации на Ecc Skay, дел од материјалот за организирани криминални групи од територијата на Црна Гора бил доставен од Европол до споменатите специјални обвинители во 2021 година, но тие не постапиле по нив. Дури по нивното разрешување има напредок и постапувањето по досиејата доставени од Европол и други меѓународни адреси.

9.3. ПРИМЕР 3.

Како меѓународните истражители надмудриле група локални шверцери на дрога: Еден тон вистински, а потоа еден тон лажен кокаин[242]

Во списите на случајот против повеќечлена група обвинета за транснационален шверц на кокаин, обработени во меѓународната разузнавачка операција „Генерал“, се наведува дека австралиски и американски истражители тајно следеле околу 900 килограми кокаин шверцувани од групата Р.З. и В.У. Лекот бил спакуван во поединечни пакувања со тежина од 25 и 30 килограми, на кои имало печат во форма на големи латински букви „ДРЛ“, се наведува во списите на предметот. Се наведува дека после тоа, надлежните органи на Австралија и Соединетите Американски Држави (САД) спровеле постапка на тајно следење на транспортот и контролирана достава, при што кокаинот бил заменет со идентични копии од амбалажата, која наместо дрога содржела содржина од непознат состав. Црногорското Специјално државно обвинителство (СДТ) и Специјалното полициско одделение (СЈО) тесно соработуваа со Агенцијата на Европската унија за соработка во спроведувањето на законот (ЕВРОПОЛ), Федералното биро за истраги (ФБИ), американската Администрација за борба против дрогата (ДЕА), (Во овој потфат со месеци) и австралиската федерална полиција (AFP). Се објаснува дека групата дејствувала на територијата на Црна Гора, Колумбија, Еквадор, Австралија и Холандија. Во безбедносните кругови акцијата „Генералот“ беше означена како еден од најважните удари за мафијата, со оглед на имињата на деветнаесетчлената листа на осомничени за транснационален шверц на кокаин. Дел од обвинетите во тој случај на Специјалното државно обвинителство, (СДТ) повеќе од две децении се меѓу главните играчи во криминалните кругови ширум светот, а тоа се црногорски државјани. Ова го потврдуваат и официјалните соопштенија на Полициската управа дека „на водачите и високите членови на високоризични организирани криминални групи, со долгогодишен континуитет во спроведувањето на криминалните активности од областа на организираниот криминал“ им е одземена слободата. На црногорските истражители во тој случај им бил доставен обемен пакет разузнавачки податоци за незаконските активности на членовите на криминалната група кои подолго време биле следени. Списокот на уапсените не е конечен, има поврзани лица, а „истрагата треба да оди до самиот врв на државата и претходната власт“.

[242] https://www.in4s.net/kako-su-medjunarodni-istrazitelji-nadmudrili-grupu-ovdasnjih-krijumcara-droge-tona-pravog-pa-tona-laznog-kokaina/ 01.12.2024. 02:03.

„Станува збор за лица кои со децении биле доведени во заблуда во разузнавачките податоци на странски служби, кои имаат информации за нивни контакти со поранешни функционери на безбедносните служби во Црна Гора, под чија наметка и заштита многумина биле недопирливи. Тие се големи меѓународни шверцери на тутун и наркотици. Дури сега се создадени услови за меѓународна акција. Претходно тоа не беше можно поради страв од постојано протекување податоци и вмешаност на поранешни безбедносни и политички структури“, вели изворот на весникот.

А н а л и з а

Покрај црногорските надлежни органи, во акцијата учествуваат и ЕВРОПОЛ, ФБИ, ДЕА и австралиската федерална полиција. Некои од осомничените се членови на најозлогласените црногорски кланови, додека други се водачи на нивните независни криминални групи. Соопштено е и дека Специјалното државно обвинителство соопшти дека Европол доставил транскрипти од разговори од заштитената апликација „Скај“ во кои е документирана комуникацијата односно контактот на црногорските полицајци и членовите на криминалната група. Еден од осомничените, инаку црногорски државјанин, веќе неколку години е на чело на наркокартел во Австралија, за кого се соопштува дека 20-та година е главна цел на полициската обработка на најважните полициски сили во светот. Осомничените веќе се осудени, а дел од нив се повторувачи на најтешките кривични дела. Дел од осомничените биле на високи и одговорни функции во безбедносниот сектор, дел во законодавниот дом и органите на локалната самоуправа. Еден од осомничените веќе издржува казна за соучество во ликвидација на новинари, додека друг од групата е осомничен дека учествувал во ликвидација на висок полициски инспектор на МУП на Црна Гора и министерот за одбрана на Сојузна Република на Југославија. Во текстот се наведува дека Специјалното државно обвинителство потврдило дека се работи за група за која постои сомневање дека е меѓународна криминална група која се занимавала со транснационален организиран криминал, односно недозволена трговија со дрога во периодот што е предмет на дисертацијата. Меѓу осомничените има полициски службеници, како и службеници од законодавната власт и претставници на локалната власт. Објавениот текст ги поддржува главните и помошните хипотези. Самиот настан, како и изјавите и фактите што се

прецизираат, даваат основа и оправдување не само на хипотезите, туку и на општествената оправданост на предметното дело.

ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Врз основа на изнесеното во дисертацијата може да се заклучи дека се потврдени и главната и помошната хипотеза.

Главната хипотеза *е дека транснационалниот организиран криминал, од аспект на илегалната трговија со дрога во Црна Гора, која ја вршат организираните криминални групи од Црна Гора и нивната соработка со странски криминални организации, се разви и опстана благодарение на директната поврзаност на водачите на организираните криминални групи со високи претставници на извршната и судската власт во Црна Гора*. Во таа насока, безбедносната состојба во Црна Гора не е на задоволително ниво и доколку Владата ја окарактеризира како стабилна.

Како пример може да се наведе дека Специјалното државно обвинителство поднесе обвинителен акт против високи полициски функционери, поранешниот специјален државен обвинител и неговиот заменик и други високи функционери од безбедносниот сектор. Понатамошната низа на настани и хронологијата на настаните во Црна Гора ја потврдуваат точноста и оправданоста на хипотезата. Во прилог на оправданоста на главната хипотеза, може да се користат доказите доставени од Европол до Специјалното државно обвинителство на Црна Гора. Конкретно, Европол достави бројни докази во форма на СМС пораки и фотографии до надлежните органи на Црна Гора, но главниот специјален обвинител и неговиот заменик не постапија по нив. Доставените докази им биле познати и на лица од раководниот кадар и високи службеници на Полициската управа, кои исто така не презеле ништо. Дури по разрешувањето на Специјалното државно обвинителство и Специјалното полициско

одделение беа преземени одредени активности кои резултираа со лишување од слобода на главниот специјален обвинител, заменикот на главниот специјален обвинител, помошникот директор на Полициската управа за борба Организиран криминал, помошник директор на Управата за полиција за секторот криминалистичка полиција, претседател на Врховен суд, претседател на стопански суд, директор на Агенцијата за спречување корупција. Од слобода беа лишени и голем број проценители, адвокати, стечајни управници, цариници и државни службеници од други органи. За сите нив постои основано сомнение дека директно или индиректно соработувале со организирани криминални групи. Во прилог на потврдата на главната хипотеза, се води и податокот дека против поранешниот директор на Агенцијата за национална безбедност (директор на „тајната полиција“) се води кривична постапка, додека неговиот помошник – непосреден соработник извршил самоубиство (според службеното најава).

Помошните хипотези беа потврдени преку предметната работа и ќе бидат накратко објаснети.

- *Појавата на организирани криминални групи во Црна Гора и илегалната трговија со наркотични дроги се резултат на директен ангажман на структурите на извршната власт, односно поединци од безбедносниот сектор на Црна Гора, на тој начин што ги пречекорувале и злоупотребувале контактите и комуникација со колаборативната мрежа од криминални структури, по што го разграниле бизнисот со криминалните структури, ги зголемиле приходите и изгубиле контрола над нив*. Во прилог на горенаведеното може да се искористи акцијата на новиот специјален државен обвинител на Црна Гора и специјалните обвинители кои работат на предмети поднесени од Европол, при што покрај лишувањето од слобода на помошникот директор на Управата за полиција за борба против организираниот криминал, помошник-директорот на Управата за полиција за Секторот за криминалистичка полиција, голем број високи кадри како и неколку функционери од безбедносниот сектор на Црна Гора. Понатаму, началникот на Специјалното полициско одделение за оперативна поддршка, како и поголем број полицајци се лишени од слобода, а дел од нив кои преку канцеларијата на Интерпол се недостапни за црногорските правосудни органи, распишани се меѓународни потерници. Индикативно е дека се работи за

одреден број оперативци кои биле ангажирани во организацискатa единица од областа на наркотиците и оперативци за претреси и засилен надзор.

- *Постои тесна поврзаност и соработка на транснационални криминални групи од територијата на Европа и Јужна Америка со криминални групи на територијата на Црна Гора.* Потврдата на оваа хипотеза е неспорна преку кривичната постапка што е поведена и преку доказниот материјал врз кој се засноваат обвинението.

- *Преземањето на работата на обезбедувањето на државната граница на Црна Гора од страна на Секторот за гранична полиција од страна на Министерството за внатрешни работи не се покажа позитивно во спречувањето на прекуграничниот криминал и намалувањето на недозволената трговија со наркотични дроги*. Неспорен факт е дека оттогаш е зголемена стапката на прекугранично криминал, особено нелегалната трговија со наркотични дроги, што лесно може да се утврди од достапните извори. Прекуграничниот криминал стануваше се пораширен и добиваше замав секоја година.

- *Членството на Црна Гора во НАТО пактот не влијаеше на намалувањето на стапката на криминал кога е во прашање илегалната трговија со наркотични дроги*. Еден од примерите е воениот брод „Јадран“, запленувањето на околу 60 килограми кокаин со висока чистота и лишувањето од слобода на неколку воени лица и цивили, што потврдува дека само членството во НАТО пактот не е гаранција на безбедноста и намалување на стапката на криминал, дури и во толку мала земја со мала по број на жители. Освен заплена на дрога на воен (НАТО) брод, неоспорен факт е дека по членството на Црна Гора во НАТО пактот, по улиците на црногорските градови имаше уште пожестоки вооружени пресметки, голем број загинати и ранети, а дрогата продолжила да пристигнува во Црна Гора во големи количини и се транспортирала понатаму низ Црна Гора, без посебна интервенција и интерес на властите од пактот на НАТО.

- *Секоја поголема акција за разбивање на организирани криминални групи или конфискација на големи количества наркотици беше спроведена врз основа на податоците доставени до Црна Гора од странски односно меѓународни безбедносни служби.* Неспорен факт е дека сите дејствија што резултираа со заплена на поголемо количество дрога или обвинението од страна на Вишото или Специјалното државно

обвинителство се засновани на податоци обезбедени од меѓународни безбедносни служби. Ваквиот факт не само што зборува за недостатокот на полициски капацитет во Црна Гора, туку треба да се земе предвид дека во една од водечките организирани криминални групи, високи полициски службеници истовремено покривале одредени позиции во организираната криминална структура, обезбедувале логистика итн.

- *Во државните институции на извршната и судската власт во Црна Гора, организирани криминални структури се инфилтрирале во нивниот народ, односно во нивните соработници.* Подготовката на какви било планови и документи тешко дека ќе помогне во борбата против организираниот криминал, додека во државните институции седат соработници на организирани криминални структури или лица кои го набљудувале формирањето и зајакнувањето на криминалните структури без да преземаат никакви дејствија. Дали ни треба подобар доказ за горенаведените тврдења од фактот дека беа уапсени претседателот на Врховниот суд, претседателот на Стопанскиот суд, директорот на Агенцијата за спречување на корупцијата и други? А од телефонската кореспонденција на претседателката на Врховниот суд е утврдено дека имала голем број судии „на линија“ кои и ја упатувале состојбата во конкретни предмети, ја „консултирале“ и се „заинтересирале“ за одредени случаи, кои најчесто се решавале онака како што таа сметала дека е потребно.

- *Транснационалниот организиран криминал со нелегална трговија со наркотични дроги во Црна Гора главно е поврзан со шверцот на кокаин од јужноамериканските земји и неговиот транзит во европските земји.* Сите претходни прелиминарни резултати и истраги, како од домашните истражни органи, така и од меѓународните истражители, неспорно го поддржуваат ова тврдење.

- *Во своите активности криминалните организации користат традиционални методи на поткуп и корупција за шверц на наркотици, но користат и современи средства и методи на електронска комуникација за непречен транспорт и дистрибуција.* Неспорен факт, кој е потврден со до неодамна заштитената, односно шифрирана комуникација „Скај Ецц“.

- *Ефикасноста на надлежните државни органи се мери според степенот на откриени, обвинети и осудени сторители.* За ефикасноста на надлежните државни органи најдобро говорат податоците на Министерството за внатрешни работи, Управата

за извршување на кривични санкции, Царинската управа и тоа што Вишиот суд не ги дал податоците. Треба да се земе предвид и фактот дека на денот на правењето на овој труд никако не можеше да почне судењето на поранешниот претседател на Врховниот суд, буквално веќе 20 пати се одлагаше. Ова најдобро говори за ефикасноста на надлежните органи во Црна Гора.

- *Криминалистичката практика покажува дека при кривичното извршување или гонење, целосното расчистување е тешко и најчесто случаите делумно се расчистуваат, а главните организатори остануваат „неоткриени“ или „недостапни“ за органите на прогонот.* Гореспоменатите објаснувања ја поддржуваат предметната теза.

- *Спречувањето на илегалната трговија со наркотични дроги е поврзано со меѓуинституционална, регионална и меѓународна соработка.* Неспорен факт ваквата изјава може да се каже дека е аксиома во борбата против недозволената трговија со наркотични дроги.

Основните и помошните хипотези беа потврдени врз основа на индикаторите и непобитните факти презентирани и документирани во предметниот труд.

Во конкретната ситуација, тешко е да се дадат какви било препораки. Состојбата е алармантна и бара брза и итна реакција, но какви и да се преземаат мерки, тие не можат да дадат брзи и ефективни резултати. Колку е алармантна состојбата во Министерството за внатрешни работи може да послужи Законот за внатрешни работи[243] со кој се стандардизира начинот на пополнување на работните места во полицијата. Работните места во полициската струка се пополнуваат по основ:

- внатрешен оглас;
- јавен оглас;
- јавен конкурс.

Законската регулатива остава можност, по исклучок, работниот однос да може да се заснова без оглас, за индивидуални работни места на кои се врши криминално-разузнавачка, финансиско-разузнавачка работа и работа на спроведување тајни мерки

[243] Закон за внатрешни работи, Службен весник на Црна Гора, бр. 070/21 од 25.06.2021 година, 123/21 од 26.11.2021 година, Начин на пополнување работни места во полиција, член 129.

за следење и посебни истражни методи, како работа на заштита на сведоци и борба против тероризам, кога тоа е определено со актот за внатрешна организација и систематизација“.[244] Во овој случај доаѓа до израз нормата дека „работните позиции во полициската професија се пополнуваат со распоредување“, *што значи без внатрешен или јавен оглас, а сè поради „потребите на службата“, што остава простор за разни злоупотреби и махинации. Би било интересно да се погледне образовниот и социјалниот профил на високите кадри кои пополнувале работни места во полициската професија согласно горенаведената одредба од Законот за внатрешни работи*. Уредбата за критериуми за внатрешна организација и систематизација на работата во органите на државната управа ги пропишува условите за вршење на работите. Условите за извршување на задачите во смисла на овој пропис од областа на образованието мора да бидат усогласени со описот на работното место за конкретната работна позиција.[245]

Кога станува збор за транснационалниот организиран криминал, криминалните истраги се засноваат на тајни операции, ангажман на полицајци (агенти), симулирани набавки, контролирани испораки, електронско следење на комуникациите, звучно снимање на простории и лица, известувања добиени од соработници итн. Ако немаме компетентни и квалификувани службеници, тогаш какви било национални меѓуресорски тимови, соработка и/или мултидисциплинарен пристап нема да помогнат. **Неопходен е сериозен, стручен и професионален пристап кон изготвувањето на Правилникот за внатрешна организација и систематизација на Министерството за внатрешни работи, со строго почитување на Уредбата за критериуми за внатрешна организација и систематизација, работа во органите на државната управа, особено во делот на прописите и условите за вршење на работата, односно стручната квалификација и образовниот профил мора да бидат во согласност со описот на работното место за конкретното работно место.**

Да се разгледаат измените на ЗКП и да се вратат дел од истражните активности и предкривичните постапки во надлежност на полицијата, што би довело до намалување и самонамалување на персоналот во полицијата, така што оние кои

[244] Истото.
[245] Правилник за критериуми за внатрешна организација и систематизација на работата во органите на државната управа, Службен весник на Црна Гора, бр. 013/19 од 01.03.2019 година, Услови за вршење дејност, член 15.

не се професионални и квалификувани би си заминале сами, или грешките во работата и однесувањето би ги елиминирале од безбедносниот сектор.

Размислете за враќање на стариот систем на обука на кадри за безбедносниот сектор, преку Високата школа за внатрешни работи и/или Вишата школа за внатрешни работи со одредени корекции и иновации.

Во периодот опфатен со предметниот труд, криминалот се разви до незамисливи размери, дури и влезот на Црна Гора во НАТО пактот не влијаеше на намалувањето на криминалот и на подобрувањето на безбедносната состојба.

Наместо полицијата да се инфилтрира во криминогени структури, криминалци се инфилтрираа во полиција. Имаше создавање на сериозни организирани криминални групи кои зајакнаа и пораснаа до незамисливи размери, толку што денешна Црна Гора и безбедносниот сектор со кој располага немаат капацитет да им се спротивстават.

Прогнозите не се воопшто оптимистички, ниту пак може да се очекува подобрување на состојбите во догледно време кога е во прашање борбата против организираниот криминал.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА:

Абадински, Хауард: Организиран криминал, Чикаго, 1991 година.

Алексиќ. Ж., Шкулиќ, М., Криминологија, Белград, 2004.

Андреас Питер, Гранични игри: *Полициско работење во САД - Поделба на Мексико*, Итака, Њујорк: Универзитетот Корнел, 2000 година.

Бошковиќ, Миќо: Транснационален организиран криминал, Белград, 2003 г.

Бошковиќ. М., „Транснационален организиран криминал“, Полициска академија, Белград, 2003.

Бајарт Жан-Франсоа, Стивен Елис и Беатрис Хибу, *Криминализацијата на државите во Африка*, Блумингтон, ИН: Универзитетот во Индијана, 1999 година.

Булатовиќ А. (2016). Човековите права во современата политика на борба против транснационалниот организиран криминал – докторска дисертација, Правен факултет, Универзитет во Белград.

Блум Џек, Мајкл Леви, Р. Томас Нејлор и Фил Вилијамс, *Финансиски рајови, банкарска тајна и перење пари*, Њујорк: Обединети нации, 1999 година.

Буљубашиќ, М. (2021). Преглед на криминолошки теории за развој и животен курс, Списание за криминологија, криминологија и безбедносни студии, теми за криминал, година XXI, бр. 2.

Вуковиќ, С., (2009). Принципи на законитост и легитимитет во полициското постапување во спречувањето на криминалот, Безбедност, бр. 1-2.

Владислављевиќ Ф., „Европол - форма на полициска соработка на земјите од Европската унија во сузбивање и спречување на организираниот криминал“, Состојба на криминалот во Србија и правни средства за одговор, Дел III, Белград, 2009 година.

Владан Јовановиќ, Институт за понова историја на Србија

Вилијамс Фил, ед. Нелегална имиграција и комерцијален секс: *Новата трговија со робови*, Лондон: Френк Кас, 1999 година.

Вилијамс Фил, *Нови прашања: транснационален криминал и неговата контрола , во Грем Њуман, ед., Глобален извештај за криминалот и правдата, објавен за Канцеларијата на Обединетите нации за контрола на дрога и спречување на криминал, Центар за меѓународна превенција на криминалот*. Њујорк: Oxford University Press, 1999.

Винарот Џонатан М., *Меѓународниот криминал во новата геополитика: основна закана за демократијата*. Во Вилијам Ф. Мекдоналд, ед., *Криминал и спроведување на законот во глобалното село*, Синсинати, Охајо: Андерсон издавачка компанија, 1997 година.

Вернер В., Петровиќ Б., Бојаниќ Н., Корајлиќ Н., „Балканските патишта на дрогата и Босна и Херцеговина“, Сараево, 2004.

Дик Хобс, Лош бизнис: *Професионален криминал во модерна Британија*, Оксфорд: Oxford University Press, 1995 година.

Дељкиќ, И. (2014). Разбирање на полицискиот аспект на превенцијата на криминалот низ призмата на теоријата на социјалната неорганизираност, Безбедност 3, Сараево.

Едвард Ј. Бристоу, Проституција и предрасуди: *Еврејската борба против белото ропство*, 1870–1939 (Њу Јорк: Шокен Букс, 1983).

Илијиќ, Љ. (2016). Злосторство со бела јака, Институт за криминолошки и социолошки истражувања, Белград.

Јан ван Дијк, „*Искуството на криминалот и правдата*“, Грем Њуман, *Глобален извештај за криминалот и правдата*, Њујорк: Oxford University Press, 1999 година.

Кековиќ З., Милошевиќ М., (2011), Корпоративен криминал - криминолошки и културни аспекти, Социолошки преглед, кн. XLV, бр. 1.

Клајнкнехт, Вилијам, *Новите етнички банди: променливото лице на организираниот криминал во Америка*, Њујорк: Слободниот печат, 1996 година.

Ковачевиќ-Лепојевиќ М., Жуниќ-Павловиќ, В. (2010). Опции за криминал и превенција од белата јака. Социјална мисла. 4/2010.

Ковачевиќ, С. (2020). Криминалот на белата јака и неговото социо-економско влијание, Зборник на трудови на Правниот факултет во Тузла, том VI, бр. 1-2, стр. 150-174.

Колин Чин, Кинеска субкултура и криминал: *нетрадиционални криминални групи во Америка* (Њу Јорк: Гринвуд Прес, 1990).

Курцман Џоел , *Смртта на парите*, Њујорк: Симон и Шустер, 1993 година.

Лабовиќ, М.: Системско владеење на правото против системската корупција и организираниот криминал, Скопје, 2021.

Лауб и Сампсон, 2003 година.

Ленс Гран, Политичката економија на шверцот: *Регионални неформални економии во раната Бурбонска Нова Гренада* (Булдер, Коло.: Westview Press, 1997).

Less Rensselaer, W Smuggling Армагедон: *Нуклеарниот црн пазар во поранешниот Советски Сојуз и Европа*, Њујорк: Св. Мартин Прес, 1998 година.

Љ. Лазаревиќ, Б.Вучковиќ, В.Вучковиќ; КОМЕНТАР НА КРИВИЧНИОТ ЗАКОНИК НА ЦРНА ГОРА, Трето изменето издание; Тиват, 2010.

Маринковиќ, Д., „Сузбивање на организираниот криминал“, специјални истражни методи, Прометеј, Нови Сад, 2010 година.

М., Николовски; Реформи на казненото законодавство на Република Македонија со цел поефикасно сузбивање на тероризмот, Постапки; Тара, 2011 година.

Милутиновиќ, М. (1979). Криминологија (трето преработено и дополнето издание), Savremena administracija, Белград.

Мујовиќ, М. (2018). Субкултура и контракултура во криминологијата – тестирање на теоријата во босански услови, ЛОГОС, весник бр. 2.

Меснер, С., Розенфелд. R. (2004). Институционализирање на криминолошката теорија. Во: Том 13 од Напредокот во криминолошката теорија. Надвор од емпиризмот: институции и намери во проучувањето на криминалот. McCord, J. (ed.), Piscataway, NJ: Transactions.

Николоска, С., *Перење пари (криминолошки, криминалистички и кривично – правни аспекти)*, Ван Гог, 2015.

Николоска, С., *Недозволена трговија со дрога*, Факултет за безбедност, Скопје, 2025.

NJ: Принстон Универзитетскиот прес, 1990 година.

Патриша Раулинсон, „Мафија, методологија и „вонземска“ култура“, во RD Kind и E Wincup (eds), Doing Research on Crime and Justice, Оксфорд; Oxford University Press, 1999 година.

Павиќевиќ, О., Булатовиќ, А. (2015). Морални основи на општествениот поредок и криминалот, Зборник на трудови на Институтот за криминолошки и социолошки истражувања, кн. XXXIV/1/23-41.

Петровиќ, Б., Мешко, Г. (2004). Криминологија, Правен факултет, Сараево.

Пигуеро, Р. А., Вајсбруд, D. (2010): Прирачник за квантитативна криминологија, Државниот универзитетски колеџ за криминологија и кривична правда на Флорида Хехт Хаус, Спрингер Њујорк.

Робинсон Џефри, *Поврзување*, Њујорк: Outlook Press, 2000 година.

RI Mawby (ед), *Полициско работење низ светот: прашања за дваесет и првиот век*, Лондон: UCL Press, 1999 година.

С., Николоска; Меѓуинституционална контрола и соработка во процесот на борба против перење пари; Зборник на трудови; Тара, 2011 година.

С. Константиновиќ Вилиќ, В. Николиќ Ристановиќ, М. Костиќ, Криминологија, Ниш, 2012.

Сабрина Адамоли, Андреа Ди Никола, Ернесто Савона и Паола Зофи, Организиран криминал низ светот, ХЕУНИ, 1998 година.

Сајкс, Г.М. (1978). Криминологија. Њујорк: Харкурт Брејс Јованович.

Стевановиќ, А. (2018). Важноста на поврзувањето на организираните криминални структури и политичката елита, Зборник на трудови на Институтот за криминолошки и социолошки истражувања, 2018/Кон. XXXVII/1/.

Sampson, R.J., Groves, W.B., (1989). Структура на заедницата и криминал: тестирање на теоријата за социјална дезорганизација. AJS, 94 (4).

Симоновиќ, Б.: Криминологија, Крагуевац, 2004.

Стајиќ, Љ., Гаќиновиќ, Р. (2007): Вовед во безбедносни студии, Партнер Драслар, Белград.

Стајиќ, Љ. (2011): Основи на безбедносниот систем, Правен факултет Нови Сад.

Сабрина Адамоли, Андреа Ди Никола, Ернесто Савона и Паола Зофи, Организиран криминал низ светот, ХЕУНИ, 1998 година, меѓународна проценка на криминални закани на администрацијата на Клинтон

Тасева С. , *Перење пари*, Дата Понс, Скопје 2003.

Чин Ко-Лин, *Кинеска субкултура и криминал: нетрадиционални криминални групи во Америка*, Њујорк: Гринвуд Прес, 1990 година.

Ќирич Ј., „Борбата против дрогата во Европската унија“, Педесет години од Европската унија, Белград, 2007 година,

Флечер М. и Лоф Р., со Гилмоер Б., Кривично право и правда на ЕУ, Челтенхем, Хортемптон, 2008,

Фил Вилијамс, *Организирање транснационален криминал: мрежи, пазари и хиерархии*, во Вилијамс и Димитри Власис, оп. цит.

Финкенауер Џејмс и Елин Воринг, *Руската мафија во Америка: Имиграција, култура и криминал*, Бостон, Маса.: Northeastern University Press, 1998 година.

Френк Бовенкерк, *Криминалот и мултиетничките обичаи*: *Поглед од Европа, во Криминал*, право и социјални промени, кн. 19 (1993).

Фримен Х. Ричард и Питер Андреас, Во: Меѓународни односи и недозволена глобална економија, Вог Х. Ричард Фримен и Питер Андреас, уредници, Незаконската глобална економија и државната моќ, Ланхам, MD: Роуман и Литлфилд, 1999 година.

Хамбург - Еврејски комитет против белото ропство, цитиран во Бристоу, Проституција и предрасуди.

Howell J., Moore J. (2010). Историја на улични банди во САД. Билтен на Националниот центар за банди.

Хрупељ, М. (2017). Теорија на секуритизација и теорија на рутинска активност: научен придонес и практични импликации во борбата против тероризмот, Хрватски студии, Универзитет во Загреб, Катедра за социологија, завршна теза.

Џејмс О. Финкенауер и Елин Џ. Воринг, Руската мафија во Америка: имиграција, култура и криминал.

Џејмс Розенау, Турбуленции во светската политика: Теорија на промени и континуитет Принстон.

Формално правни извори:

КРИВИЧНА ПОСТАПКА („Службен весник на Црна Гора“, бр. 057/09 од 18.08.2009 година, 049/10 од 13.08.2010 година, 047/14 од 11.07.2014 година, 002/09 од 23.08.2015 година 7 .2015 година, 058/15 од 09.10.2015 година, 028/18 од 27.04.2018 година, 116/20 од 04.12.2020 година, 145/21 од 31.12.2021 година)

ЗАКОН ЗА ВНАТРЕШНИ РАБОТИ („Службен весник на Црна Гора“, бр. 070/21 од 25.06.2021 година, 123/21 од 26.11.2021 година), Начин на пополнување работни места во полиција, член 129.

Кривичниот законик на Црна Гора („Службен весник на Република Црна Гора“, бр. 70/2003, 13/2004 - поправен и 47/2006 и „Службен весник на Црна Гора“, бр. 40/2008, 25/2010, 32 /2011, 64/2011 - Д-р Закон, 40/2013 - изменет, 14/2015, 58/2015 - Д-р Закон, 44/2018 и 3/2020)

ПРОПИСКА ЗА КРИТЕРИУМИ ЗА ВНАТРЕШНА ОРГАНИЗАЦИЈА И СИСТЕМАТИЗАЦИЈА НА РАБОТА ВО ОРГАНИТЕ НА ДРЖАВНАТА УПРАВА („Службен весник на Црна Гора“, бр. 013/19 од 01.03.2019 година),

ЗАКОН ЗА ДОВЕРЛИВОСТ НА ПОДАТОЦИ („Службен весник на Црна Гора“, бр. 014/08 од 29.02.2008 година, 076/09 од 18.11.2009 година, 041/10 од 23.07.2010 година, 040/08 од 29.02.2009 година, 041/10 од 23.07.2010 година, 040.18. /2011, 038/12 од 19.07.2012, 044/12 од 09.08.2012, 014/13 од 15.03.2013, 018/14 од 11.04.2014, 048/15 од 2014 година, 048/15 од 2015)

Закон за спречување на злоупотреба на дрога („Службен весник на Црна Гора“, бр. 28/2011 и 35/2013.)

„**Службен весник на ФНРЈ** “, број 41/49.

Кривичниот законик („Службен весник на Република Македонија“ број 37/96).

Закон за изменување и дополнување на Кривичниот законик („Службен весник на Република Македонија" бр. 80/99, 4/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 7 /08 , 139/08 , 114/09 година, 51/11, 135/11, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013. Со Одлука на Уставниот суд на РМ У.бр.220/2000 објавена во „Службен весник на Република Македонија“ број 48/01 е укинат ставот 3 од член 184. Дел од ставот 2 на член 101 е укинат со Одлука на Уставниот суд на РМ, У.бр.210/2001 објавена во „Службен весник на Републи ка Македонија " број 16/2002 година. Со Одлука на Уставниот суд на РМ, У.бр.206/2003 објавена во „Службен весник наРепублика Македонија“ број 40/2004 укинат е член 423 од законот.

КРИВИЧЕН ЗАКОНИК („Службен весник на РС“, бр. 85/2005, 88/2005 - поправен, 107/2005 - поправен, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013/2014, 10 2016 и 35/2019)

КРИВИЧНО ПРАВО НА ФЕДЕРАЦИЈАТА БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА; Интегрален текст („Службен весник на Федерацијата Босна и Херцеговина“, бр. 36/2003, 21/2004 - поправен, 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/ , 46/2016 и 75/2017)

КРИВИЧЕН ЗАКОНИК НА РЕПУБЛИКА СРБИЈА („Службен весник на РС“, бр. 64/2017, 104/2018 - одлука на САД, 15/2021, 89/2021 и 73/2023)

Закон за конфискација на имотна корист стекната со криминална активност („Службен весник на Црна Гора“, бр. 058/15 од 10.09.2015 година, 047/19 од 12.08.2019 година)

Општ кривичен законик, Белград, 1929.

Закон о потврђивању Конвенције УН против транснационалног организованог криминала и допунских протокола, Службени лист СРЈ бр. 6/01.

Закон о ратификацији Конвенције УН против недозвољене трговине опојним дрогама и психотропним супстанцама, Службени лист СФРЈ-Међународни уговори бр. 14/1990.

Закон о ратификацији Протокола против незаконите производње и промета ватреним оружјем, његовим деловима, склоповима и муницијом, Службени лист СЦГ-Међународни уговори бр 11/2005.

Меѓународна и национална документација:

СЕЛЕЦ ОЦТА 2020

Извештај на УНОДЦ, „Светски извештај за дроги“ 2020 година.

Извештај на УНОДЦ, проценка на заканите „Глобална авганистанска трговија со опиум“ јули 2020 година.

Nacionalna strategija za borbu protiv organizovanog kriminala u Srbiji

Проценка на меѓународната закана од криминал на администрацијата на Клинтон

Видете ја мојата анализа во Бристоу, Проституција и предрасуди, за целосна дискусија за овие дестинации.

Решение на Министерство за внатрешни работи на Црна Гора бр: 40 УП I - 037/23-2776/3 од 04.05.2023.

Решение на Управа за приходи У - СПИ бр. 7/23-1 и У - СПИ бр. 7/23-2 од 16 мај 2023.

Акт на Управата за извршување на кривични санкции бр: 05/02-УП-222/3-23 од 25.04.2023 година. и бр.: 05.00-УП-222/3-23 од 24.05.2023.

Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori, br. 6/2001

Интернет извори:

https://sherloc.unodc.org/cld/uploads/pdf/Strategies/Toolkit_-_Montenegrin.pdf

https://standard.rs/2023/08/04/moze-li-drzava-bez-obrazovanja/

https://www.gov.me/biblioteka?page=1&sort=published_at&q=pravilnik%20o%20unutra%C5%A1njoj%20organizaciji%20i%20sistematizaciji%20ministarstva%20unutra%C5%A1njih%20poslova

file:///C:/Users/PC/Downloads/procjena-opasnosti-od-teskog-i-organizovanog-kriminala-u-crnoj-gori-socta2021-1.pdf

https://www.slobodnaevropa.org/a/ko-koga-nadzire-drzava-kriminalce-ili-oni-nju/27703335.html

chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://unicri.it/sites/default/files/2021-06/Publication_SRP.pdf

https://www.slobodnaevropa.org/a/sef-tuzilastav-sjeveran-makedonija-reakcije/32122612.html

https://www.novosti.rs/dodatni_sadrzaj/clanci.119.html:805545-Al-Kaponeov-gangster-medju-ustasama

https://arhiva.elitemadzone.org/t390187-DB-Rok-muzika-SFRJ

http://www.kartacrnegore.com/#google_vignette

https://www.gov.me/clanak/organizacija

https://jorm.gov.mk/wpcontent/uploads/2016/03/%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%87%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BD-%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82.pdf

https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/Krivicni_zakon_FBiH.pdf

https://www.paragraf.rs/propisi/krivicni-zakonik-2019.html

https://www.paragraf.ba/propisi/republika-srpska/krivicni-zakon-republike-srpske.html

https://zakonipropisi.com/hr/zakon/kazneni-zakon

http://europa.eu/legislation_summaries/other/l14005a_en.htm

www.eurojust.europa.eu

Eurojust, News, Issue No. 3 – December 2010.

http://eurojust.europa.eu/doclibrary/Eurojustframework/ejstrategicmeetings/Eurojust%20Strategic%20Seminar%20on%20Drug%20Trafficking%2C

https://riskbulletins.globalinitiative.net/see-obs-002/sr/02-illicit-weapons-in-the-western-balkans-a-threat-to-europe.html

https://www.monitor.co.me/krae-eksploziva-u-beranskom-polieksu-trotil-za-medije/

http://www.apml.gov.rs/uploads/useruploads/Documents/Praktikumv03.pdf

(http://vvv.state.gov/vvv/global/narcotics_lav/crimecontrol.html).

https://drogeiovisnosti.gov.hr/ovisnosti-i-vezane-teme/droge-i-ovisnost-992/vrste-droga/87

file:///C:/Users/HP/Desktop/Njema%C4%8Dka%20policija%20u%20crnogorskoj%20diplomatskoj%20po%C5%A1ti%20prona%C5%A1la%20drogu%20_%20Frontal.html

https://www.slobodnaevropa.org/a/narkoklan-crna-gora-kokain-hapsenja-jadran sverc/29897133.html

www.unodc.org/unodc/en/dataand-analysis/United-Nations-Surveys-on-Crime-Trends-and-the-Operations-of-Criminal-JusticeSystems.html 2 31.03.2024. 00:23

file:///C:/Users/HP/Downloads/Zakon+o+slobodnom+pristupu+informacijama-1%20(4).pdf

file:///C:/Users/HP/Desktop/Narkoklan%20poku%C5%A1ao%20da%20izveze%20kokain%20preko%20Vojske%20Crne%20Gore.html

https://www.slobodnaevropa.org/a/akcija-general-hapsenja-kokain/33041385.html

file:///C:/Users/HP/Downloads/Izvjestaj-Evropske-komisije-o-napretku-Crne-Gore-za-2023.-godinu-CG.pdf

https://internocg.me/informator/socta-2021-u-crnoj-gori-10-organizovanih-kriminalnih-grupa/

https://globalanalitika.com/analiza-tokova-organizovanog-kriminala-na-zapadnom-balkanu-krijumcarenje-migranata-trgovina-droge-i-pranje-novca

https://www.monitor.co.me/crnogorski-kriminalni-klanovi-sve-organizovaniji-i-opasniji-jaci-i-od-italijanske-mafije/

https://www.euda.europa.eu/index_en

https://www.enciklopedija.hr/clanak/opojne-droge

https://drajzerova.org.rs/saveti/%C5%A1ta-treba-znati-o-drogama

https://medicinski.lzmk.hr/clanak/opijum

https://sr.wikipedia.org/sr-el/%D0%9E%D0%BF%D0%B8%D1%98%D1%83%D0%BC

https://drogeiovisnosti.gov.hr/djelokrug/ovisnosti-i-vezane-teme/droge-i-ovisnost/vrste-droga/heroin/1010

https://drogeiovisnosti.gov.hr/djelokrug/ovisnosti-i-vezane-teme/droge-i-ovisnost/vrste-droga/marihuana-kanabis/1013

https://drogeiovisnosti.gov.hr/djelokrug/ovisnosti-i-vezane-teme/droge-i-ovisnost/vrste-droga/kokain/1009

https://drogeiovisnosti.gov.hr/djelokrug/ovisnosti-i-vezane-teme/droge-i-ovisnost/vrste-droga/klupske-droge/106

https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0379073814003922

https://drogeiovisnosti.gov.hr/djelokrug/ovisnosti-i-vezane-teme/droge-i-ovisnost/vrste-droga/amfetamini/1019

https://drogeiovisnosti.gov.hr/djelokrug/ovisnosti-i-vezane-teme/droge-i-ovisnost/vrste-droga/metamfetamin/1014

https://drogeiovisnosti.gov.hr/djelokrug/ovisnosti-i-vezane-teme/droge-i-ovisnost/vrste-droga/ecstasy-mdma/107

https://drogeiovisnosti.gov.hr/djelokrug/ovisnosti-i-vezane-teme/droge-i-ovisnost/vrste-droga/inhalanti/114

https://drogeiovisnosti.gov.hr/djelokrug/ovisnosti-i-vezane-teme/droge-i-ovisnost/vrste-droga/sintetski-kanabinoidi/1011

https://drogeiovisnosti.gov.hr/djelokrug/ovisnosti-i-vezane-teme/droge-i-ovisnost/vrste-droga/halucinogeni/1012

https://drogeiovisnosti.gov.hr/djelokrug/ovisnosti-i-vezane-teme/droge-i-ovisnost/vrste-droga/salvia-divinorum/1016

https://www.gov.me/clanak/istorijat

https://www.gov.me/clanak/granicni-prelazi

https://www.gov.me/clanak/karakteristike-drzavne-granice-crne-gore

https://www.gov.me/clanak/organizacija

https://www.fokus.ba/vijesti/bih/cvjeta-organizirani-kriminal-objavljene-ulicne-cijene-droga-u-bih/2236875/

chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2021/06/Rastovi%C4%87-RAVNATELJSTVO-POLICIJE-UPRAVA-KRIMINALISTI%C4%8CKE-POLICIJE.pdf

https://europa.rs/glavni-zakljucci-izvestaja-o-srbiji-za-2023-godinu/

https://www.danas.rs/svet/region/intervju-mitko-bojmacaliev/

https://youtu.be/mICNCP16oQ?si=EOjFMLouMWbz4tOR

https://www.oslobodjenje.ba/dosjei/teme/za-njih-je-balkan-vec-otvoren-kako-su-kriminalci-iz-bih-i-regiona-postali-primjer-saradnje-897725

https://www.cdm.me/politika/procitajte-koji-su-kljucni-nalazi-izvjestaja-ek-o-crnoj-gori-za-2023-godinu/

https://vvv.vev.site/unodc-syntheticdrugstrategy-en/

https://www.blic.rs/vesti/hronika/crnogorska-banda-na-celu-sverca-kokaina-u-filadelfiji-na-brodu-pronadjeno-16-tona/dqxj75p

https://www.nin.rs/arhiva/vesti/8225/velika-bozicna-zaplena

https://www.slobodnaevropa.org/a/brisel-crna-gora-klanovi-kriminal-/31530703.html

(http://vvv.state.gov/vvv/global/ narcotics_lav/crimec.html

https://n1info.rs/region/podignuta-optuznica-protiv-bivseg-visokog-funkcionera-policije-i-nekadasnjeg-glavnog-tuzioca-crne-gore/

https://www.in4s.net/kako-su-medjunarodni-istrazitelji-nadmudrili-grupu-ovdasnjih-krijumcara-droge-tona-pravog-pa-tona-laznog-kokaina/